

036

[1926]

036

[1926]

PRZEGLĄD EMIGRACYJNY

ORGAN URZĘDU EMIGRACYJNEGO.

III i IV KWARTAŁ 1926 r.

ZESZYT 3/4.

NAKŁADEM URZĘDU EMIGRACYJNEGO
SKŁAD GŁÓWNY W URZĘDZIE EMIGRACYJNYM
PRZY MINISTERSTWIE PRACY I OPIEKI SPOŁECZNEJ
UL. KRÓLEWSKA 23
W WARSZAWIE.

CENA 4 złote.

PRZEGLĄD EMIGRACYJNY.

EMIGRACJA

036
[1926]

PRZEGLĄD EMIGRACYJNY

ORGAN URZĘDU EMIGRACYJNEGO.

III i IV KWARTAŁ 1926 r.

ZESZYT 3/4.

SEMINARIUM SOCJOLOGICZNE
Uniwersytetu Warszawskiego

NAKŁADEM URZĘDU EMIGRACYJNEGO
SKŁAD GŁÓWNY W URZĘDZIE EMIGRACYJNYM
PRZY MINISTERSTWIE PRACY I OPIEKI SPOŁECZNEJ
UL. KRÓLEWSKA 23
W WARSZAWIE.

CENA 4 złote.

036

T R E Ś Ć.

Nowe ustawy emigracyjne (Zestawienie porównawcze ustaw emigracyjnych Czecho- słowacji, Grecji, Hiszpanji, Jugosławji i Włoch) — Janusz Roszkowski	
Obecny stan emigracji polskiej w Belgji i widoki jej na przyszłość — Ludwik Kulezycki	86
STATYSTYKA RUCHU MIGRACYJNEGO	99
Ruch emigracyjny z Polski w 1926 r.	100
Ruch reemigracyjny z Polski w r. 1926	102
Polacy we Francji	104
Emigracja zbiorowa z Polski do Francji w r. 1925.	110
Emigracja zbiorowa z Polski do Francji w r. 1926	111
Emigracja z Polski do Palestyny w r. 1926	112
PRZEGLĄD KRAJOWY	114
Wewnętrzny rynek pracy	114
Nadzwyczajne posiedzenie Państwowej Rady Emigracyjnej z dnia 1 września 1926 r.	115
Posiedzenie Państwowej Rady Emigracyjnej z dnia 8 i 9 października 1926 r.	117
PRZEGLĄD MIĘDZYNARODOWY	120
VIII-ma sesja Międzynarodowej Konferencji Pracy	120
IX-ta sesja Międzynarodowej Konferencji Pracy	122
3-cia sesja Międzynarodowej Konferencji towarzystw opieki nad emigrantami	123
PRZEGLĄD RUCHU MIGRACYJNEGO, POLITYKI EMIGRACYJNEJ, WARUN- KÓW PRACY I PRODUKCJI W OBCYCH KRAJACH	125
EUROPA	125
Francja: Polacy we Francji. — Rynek pracy w końcu grudnia 1926 r.	126
Niemcy: Stosunki pracy i płacy w Nadrenji, — Robotnicy polscy w Prusach Wschodnich. — Robotnicy polscy na Górnym Śląsku niemieckim	127
Belgia: Uchwały Kongresu Komisji Syndykalnej socjalistycznych związków za- wodowych i umowa zawarta z polskimi klasowymi związkami zawodowymi	131
Czechosłowacja: Organizacja władz emigracyjnych. — Wystawa emigracyjna	132
Rumunja: Rozmieszczenie i warunki pracy robotników polskich	137
Bułgaria: Warunki przyjęcia robotników cudzoziemskich	138
AMERYKA	139
Stany Zjednoczone: Policja imigracyjna. — Pięciodniowy tydzień pracy w zakładach Forda	139
Kanada: Ruch emigracyjny. — Imigracja rolna z Polski	140
Braylja: Rynek pracy w miastach stanu Sao Paolo. — Płace robotnicze na ka- wowych fazendach w Sao Paolo	142
Argentyna: Ruch imigracyjny. — Rynek pracy	143
Peru: Klimat i zdrowotność	145
AZJA	146
Palestyna: Przyczyny reemigracji do Polski	146
DZIAŁ URZĘDOWY:	148
Układy emigracyjne:	148
Protokół rozszerzonego, prowizorycznego układu, zawartego na polsko-niemieckich rokowaniach w Berlinie 9 grudnia 1926 r. w sprawie polskiej emigracji sezo- nowej do Niemiec w roku 1927	148
Załącznik Nr. 1: Umowa dotycząca technicznego przeprowadzenia rekrutacji, kon- traktowania i wysłania polskich sezonowych robotników rolnych do Niemiec	148
Załącznik Nr. 2: Umowa o pracę dla zagranicznych robotników rolnych	151

	Str.
Załącznik Nr. 3; Porozumienie w sprawie powrotu polskich robotników rolnych w półroczu zimowym 1926 — 1927	153
Okólniki i komunikaty	154
Okólnik Nr. 19 w sprawie odrzucania emigrantów na stacjach zbiornych	154
Okólnik Nr. 20 w sprawie stosunku państwowych urzędów pośrednictwa pracy do powiatowych komend uzupełnień przy wydawaniu zaświadczeń na paszporty emigracyjne od krajów kontynentalnych	154
Okólnik Nr. 22 w sprawie przedawnionych wiz Urzędu Emigracyjnego	155
Okólnik Nr. 23 w sprawie stosunku państwowych urzędów pośrednictwa pracy do powiatowych komend uzupełnień przy emigracji zbiorowej kontynentalnej	156
Okólnik Nr. 24 w sprawie pobierania zadatków od emigrantów rolników	156
Okólnik Nr. 27 w sprawie zaświadczeń na paszporty emigracyjne	157
Okólnik Nr. 28 w sprawie zakazu wydawania paszportów ulgowych emigrantom	157
Okólnik Nr. 29 w sprawie klauzuli o międzypokładzie na kwitach zadatkowych	158
Okólnik Nr. 30 w sprawie wywozu pieniędzy i kosztowności	158
Okólnik Nr. 32 w sprawie transportów emigracyjnych	159
Okólnik Nr. 34 w sprawie postępowania przy emigracji do Rumunii i Jugosławii	160
Instrukcja z dn. 23 grudnia 1926 r. w sprawie warunków uzyskania paszportów emigracyjnych do poszczególnych krajów	160
Okólnik z dn. 31 grudnia 1926 r. w sprawie zawierania umów między towarzystwami opieki nad emigrantami, a towarzystwami okrętowymi	164
Komunikat Informacyjny Nr. 1 w sprawie umowy ramowej dla robotników włościańskich, wyjeżdżających do Rumunii lub Jugosławii	165
Komunikat Informacyjny Nr. 2 o widokach i warunkach pracy w południowych stanach Brazylii	168
Komunikat Informacyjny Nr. 3 o widokach emigracji i kolonizacji w Argentynie	171
Komunikat z dn. 21 czerwca 1926 r. w sprawie emigracji do Argentyny	172
Komunikat z dn. 14 lipca 1926 r. w sprawie emigracji do Palestyny	173
Komunikat z dn. 17 lipca 1926 r. w sprawie emigracji do Rumunii	173
Komunikat z dnia 13 sierpnia 1926 w sprawie emigracji do Francji i do Kanady	173
Komunikat z dn. 23 sierpnia 1926 r. w sprawie emigracji do Kanady	174
Komunikat z dn. 2 września 1926 r. w sprawie obrad Państwowej Rady Emigracyjnej	174
Komunikat z dn. 14 października 1926 r. w sprawie emigracji do Argentyny	175
Komunikat z dn. 19 października 1926 r. w sprawie wysiedlenia robotników polskich z Niemiec	176
Komunikat z dn. 20 października 1926 r. w sprawie emigracji do Peru	176
Komunikat z dn. 22 grudnia 1926 r. w sprawie agitacji Stowarzyszenia kanadyjskich osadników w Winnipegu	177
Komunikat z dn. 23 grudnia 1926 r. w sprawie emigracji do Niemiec	177
PRAWODAWSTWO OBCE:	178
Czechosłowacja: Ustawa o emigracji z dnia 15 lutego 1922 r.	178
Jugosławia: Ustawa emigracyjna z dnia 30 grudnia 1921 r.	190
BIBLIOGRAFJA.	195

SOMMAIRE.

	Page.
Les nouvelles lois relatives à l'émigration (Etude comparative des lois de la Tchécoslovaquie, de la Grèce, de l'Espagne, de la Yougoslavie et de l'Italie) -- Janusz Roszkowski	1
La situation actuelle de l'émigration polonaise en Belgique et ses possibilités futures. — Louis Kuczycki	86
STATISTIQUE DU MOUVEMENT MIGRATOIRE	99
Mouvement d'émigration polonaise en 1926	100
Mouvement de réémigration polonaise en 1926	102
Répartition des polonais en France	104
Émigration collective polonaise vers la France en 1925	110
Émigration collective polonaise vers la France en 1926	111
Émigration polonaise vers la Palestine	112
REVUE NATIONALE	114
Le marché du travail en Pologne	114
Session extraordinaire du Conseil National de l'Émigration du 1 septembre 1926	115
Session du Conseil National de l'Émigration du 8 et 9 octobre 1926	117
REVUE INTERNATIONALE	120
VIII-me session de la Conférence Internationale du Travail	120
IX-me session de la Conférence Internationale du Travail	122
III-me session de la conférence internationale des institutions privées pour la protection des émigrants	123
REVUE DU MOUVEMENT MIGRATOIRE, DE LA POLITIQUE D'ÉMIGRATION, DES CONDITIONS DE TRAVAIL ET DE PRODUCTION A L'ÉTRANGER	125
EUROPE	125
France: Les polonais en France. — Le marché du travail à la fin de décembre en 1926	126
Allemagne: Les conditions de travail et les salaires dans les provinces rhénanes. — Les ouvriers polonais dans la Prusse Orientale. — Les ouvriers polonais dans la Haute-Silésie allemande	127
Belgique: Les résolutions du Congrès de la Commission Syndicale des unions professionnelles socialistes et l'accord conclu avec les unions professionnelles socialistes polonaises	131
Tchécoslovaquie: L'organisation des autorités de l'émigration. — L'exposition de l'émigration	132
Roumanie: La répartition et les conditions de travail des ouvriers polonais	137
Bulgarie: Conditions d'engagement des ouvriers étrangers	138
AMÉRIQUE	139
Etats-Unis: La police de l'immigration. Le travail de cinq jours par semaine dans les ateliers de Ford	139
Canada: Le mouvement de l'émigration. L'immigration agricole polonaise	140
Brésil: Le marché du travail dans les villes de l'état de Sao Paulo. Les salaires dans les plantations du café à Sao Paulo	142
Argentine: Le mouvement de l'immigration. Le marché du travail	143
Pérou: Le climat et la salubrité	145
ASIE	146
Palestine: Causes de la réémigration vers la Pologne	146
TEXTES OFFICIELS	148
Accords sur l'émigration:	148
Le protocole de l'accord provisoire polono-allemand, conclu à Berlin, le 9 décembre 1926, au sujet de l'émigration polonaise saisonnière vers l'Allemagne pour l'année 1927	148

Annexe 1. Accord concernant l'exécution technique du recrutement, de l'engagement et de l'expédition des ouvriers polonais saisonniers agricoles en Allemagne	148
Annexe 2. Contrat de travail pour les ouvriers saisonniers agricoles	151
Annexe 3. Accord au sujet du retour des ouvriers polonais agricoles dans le semestre hivernal 1926 — 1927	153
Circulaires et communiqués officiels	154
Circulaire Nr. 19 concernant les ouvriers refusés aux camps de concentration	154
Circulaire Nr. 20 concernant les attributions des offices nationaux de placement et des services de recrutement militaire dans l'émission de certificats pour obtenir des passeports d'émigration continentale	154
Circulaire Nr. 22 concernant les visas expirées de l'Office d'Emigration	155
Circulaire Nr. 23 concernant les attributions des offices nationaux de placement et des services de recrutement militaire, relatives à l'émigration continentale	156
Circulaire Nr. 24 concernant la perception d'arrhes des émigrants agricoles	156
Circulaire Nr. 27 concernant les certificats pour obtenir les passeports d'émigrants	157
Circulaire Nr. 28 concernant la prohibition d'accorder aux émigrants des passeports à prix réduits au lieu de passeports d'émigration gratuits	157
Circulaire Nr. 29 concernant la définition de la catégorie des places à insérer sur les billets provisoires	158
Circulaire Nr. 30 concernant l'export de l'argent et des objets de prix	158
Circulaire Nr. 32 concernant les transports d'émigrants	159
Circulaire Nr. 34 concernant les formalités nécessaires pour l'émigration vers la Roumanie et la Yougoslavie	160
Instruction du 23 décembre 1926 concernant les conditions nécessaires pour obtenir des passeports d'émigration pour divers pays	160
Circulaire du 31 décembre 1926 concernant la conclusion d'accords entre les organisations pour la protection des émigrants et les sociétés de navigation	164
Communiqué d'informations Nr. 1 concernant le contrat-type pour les ouvriers textiles partant pour la Roumanie et la Yougoslavie	165
Communiqué d'informations Nr. 2 concernant les possibilités et les conditions de travail dans les états du midi du Brésil	168
Communiqué d'informations Nr. 3 concernant les possibilités de l'émigration et de la colonisation en Argentine	171
Communiqué du 21 juin 1926 concernant l'émigration vers l'Argentine	172
Communiqué du 14 juillet 1926 concernant l'émigration vers la Palestine	173
Communiqué du 17 juillet 1926 concernant l'émigration vers la Roumanie	173
Communiqué du 13 août 1926 concernant l'émigration vers le Canada et la France	173
Communiqué du 23 août 1926 concernant l'émigration vers le Canada	174
Communiqué du 2 septembre 1926 concernant les délibérations du Conseil National de l'Emigration	174
Communiqué du 14 octobre 1926 concernant l'émigration vers l'Argentine	175
Communiqué du 19 octobre 1926 concernant la déportation des ouvriers polonais de l'Allemagne	176
Communiqué du 20 octobre 1926 concernant l'émigration vers le Pérou	176
Communiqué du 22 décembre 1926 concernant la propagande menée par la Société des colonisateurs canadiens à Winnipeg	177
Communiqué du 23 décembre 1926 concernant l'émigration vers l'Allemagne	177
LEGISLATION ETRANGERE	178
Tchécoslovaquie: Loi du 15 février 1922 sur l'émigration	178
Yougoslavie: Loi du 30 décembre 1921 sur l'émigration	190
BIBLIOGRAPHIE	195

NOWE USTAWY EMIGRACYJNE

Zestawienie porównawcze ustaw emigracyjnych Czechosłowacji, Grecji, Hiszpanji, Jugosławji i Włoch.

ROZDZIAŁ I.

Pojęcie emigranta.

I. Potrzeba ustawowej definicji emigranta.

Niema jednolitej opinii co do potrzeby ustawowego określenia wychodźcy. Większość znawców emigracji odrzuca konieczność ustawowej definicji, motywując to tym, że definicja taka nigdy nie obejmuje wszystkich możliwych wypadków. Takie stanowisko zajmuje prof. Pazdro¹⁾. Sprawą tą zajmował się również Instytut Prawa Międzynarodowego na sesji kopenhaskiej w 1897 r.²⁾ Referent projektu konwencji emigracyjnej i założeń Instytutu prof. L. Olivi pierwotnie umieścił w projektowanej konwencji określenie emigranta, następnie jednak usunął je, nie przenosząc nawet do założeń, jak to uczynił z całym szeregiem innych artykułów, które wypadły z projektu konwencji. Powyższą zmianę tłumaczy trudnością³⁾ sformowania ścisłej definicji obejmującej wszystkie możliwości i uważa, że praktyka i zdrowy sens skutecznie wypełnią tę lukę. Jednakże nie wszyscy znawcy zajmują takie stanowisko. Naprzykład dr. Caro⁴⁾ nie jest przeciwnikiem ustawowej definicji emigranta, wymaga on tylko, aby ustawa nie podawała definicji sprzecznych z rozwojem życia gospodarczego, „lecz przeciwnie — mówi — winna dostosować się do stosunków istniejących i formułować swe apriorystyczne przewidywania jedynie w miarę potrzeb rozwoju społecznego”. Również na odrębnym stanowisku do zapatrywań Instytutu Prawa Międzynarodowego stanęła konferencja emigracyjna i imigracyjna w Rzymie, zwołana w maju 1924 r. Konferencja wyraziła życzenie, aby państwa w drodze konwencji przyjęły wspólną, jednolitą definicję, której projekt podała⁵⁾.

Źródła prawne, t. j. ustawy emigracyjne także nie przedstawiają się pod tym względem jednolicie.

Z pośród państw europejskich definicji ustawowej nie posiadają (rok wydania ustawy w nawiasie): 1) Austra (brak ustawy), 2) Danja (1868), 3) Finlandja (brak ustawy), 4) Holandja (1861), 5) Litwa (1922), 6) Luxemburg (brak ustawy), 7) Niemcy (1897), 8) Norwegja (1869), 9) Polska⁶⁾, 10) Szwajcaria (1888) i 11) Szwecja (1884, 1893, 1916).

¹⁾ Prof. Dr. Zbigniew Pazdro: Projekt austrjackiej ustawy emigracyjnej z r. 1913, *Ekonomista* t. III r 1914

²⁾ *Annuaire de l'institut de droit international*, tom 16, str. B — 67 i 242 — 279, tom 20, str. 306 — 312.

³⁾ L. Olivi: „Emigration au point de vue de droit international” *Revue de droit international*, tom 30, str. 413

⁴⁾ Dr. L. Caro i Dr. Englisch: *Emigracja i Polityka emigracyjna*, Poznań 1914.

⁵⁾ *Atto finale della conferenza internazionale dell'emigrazione e dell'imigrazione* Roma, 15 — 31, Maggio 1924.

⁶⁾ Projekt ustawy taką definicję przewiduje.

Ułamkową definicję, gdyż tylko definicję emigranta zamorskiego, posiadają państwa: 1) Anglja (1906), 2) Belgja (1876), 3) Francja (1861), 4) Grecja (1920), 5) Portugalja (1919) i 6) Królestwo (S. H. S.) Serbów — Chorwatów — Słoweńców (1921).

Pełną definicję posiadają: 1) Czechy (1922), 2) Hiszpanja (1925), 3) Węgry (1909), 4) Włochy (1919), a także 5) Rumunja (1925).

Brak wiadomości odnośnie do państw: 1) Bułgarja (1908), 2) Estonja, 3) Łotwa i 4) Rosja.

Z pośród rozpatrywanych w niniejszej pracy ustaw, pełną definicję, jak widać z powyższego, podają ustawy: włoska, czeska i hiszpańska, a ułamkową: grecka i jugosłowiańska.

Należy zauważyć, że państwa, nieposiadające definicji ustawowej, zastępują niekiedy ją oficjalną definicją, wytworzoną przez administrację. Na zapytanie Międzynarodowego Biura Pracy¹⁾ odpowiedziały, że taką definicję w formie ogólnej posiadają: Austrija, Niemcy i Polska, a Szwajcaria i Danja specjalnie dla celów statystycznych; Belgja zaś, przez analogję, stosuje swoją definicję emigranta zamorskiego do emigrantów kontynentalnych podróżujących morzem.

Nie można pominąć również milczeniem, że nowsze projekty ustaw emigracyjnych, (np. Austrija, Holandja) prawie zawsze zawierają definicję emigranta.

Z powyższego przedstawienia sprawy wynika, że rozwój ustawodawstwa emigracyjnego dąży do wytworzenia definicji ustawowej. Wystarczy porównać daty wydania obecnie obowiązujących ustaw emigracyjnych w poszczególnych państwach, a odrazu spostrzeżę się, że ustawy nieposiadające definicji noszą datę z XIX wieku, ustawy zaś zawierające ją przeważnie wydane zostały w wieku XX. To dążenie potwierdza zresztą umieszczanie definicji w nowszych projektach ustaw oraz uchwała konferencji rzymskiej, tycząca się definicji.

Należy zaznaczyć również, że, jeśli nie powszechnie jeszcze jest uznawana konieczność ustawowej definicji emigranta, to próby sformułowania takiej definicji teoretycznej, spotyka się w każdej prawie pracy o emigracji.

II. Elementy definicji emigranta.

Definicja emigranta zawiera dwa zasadnicze elementy: 1) osobę emigranta i 2) terytorjum, na którym ma miejsce emigracja.

Możnaby wprowadzić jeszcze i trzeci element — cel emigrowania. Jednakże ten element właściwie jest częścią składową zasadniczego elementu, jakim jest osoba emigranta.

a) Terytorjum.

W zależności od strony, z jakiej patrzeć na zjawisko emigracji, terytorjum wchodzi w rozmaitym zakresie jako jego element. Ze strony socjalnej, już ruch ludności z gminy do gminy (np. ze wsi do miast) będzie nosił miano emigracji. Jeżeli natomiast traktować świat jako pewną całość gospodarczą, termin emigracji znika, a cały ruch terytorjalny ludności będzie nosił miano migracji. Jednakże w danym wypadku emigrację należy rozpatrywać wyłącznie ze strony prawnej.

¹⁾ Bureau International du Travail: Emigration et Immigration, Geneve 1922.

Trzeba tu wskazać poglądy niektórych autorów na tę kwestję. Ochimowski ¹⁾ ujmując kwestję terytorjum najszerzej i nazywa emigracją nie tylko ruch ludności między państwami, ale i przesiedlanie się jej w odległe okolice tego samego państwa. Wskazuje on na ruch ludności w Rosji na Syberję i w Stanach Zjednoczonych ze Wschodu na Zachód. W kierunku ścieśnienia pojęcia emigracji, ze względu na terytorjum, idzie Sartorius von Waltershausen ²⁾, który rozróżnia emigrację w ścisłym tego słowa znaczeniu — jako ruch ludności z państwa do państwa i w szerszym — jako ruch ludności z metropolji do kolonji i między kolonjami. Najdalej zaś w kierunku ścieśnienia pojęcia emigracji, ze względu na terytorjum, idzie prof. Olivi ³⁾, który wyodrębnia wyraźnie z pośród ruchu ludności t. zw. emigracją specjalny jego rodzaj — emigrację między państwami. Inni autorzy dzielą się między te trzy stanowiska.

Ustawy emigracyjne zawsze trzymają się pod tym względem jednakowego stanowiska i emigracją nazywają ruch ludności z terytorjum jednego państwa do terytorjum innego.

Takie też stanowisko zajęła konferencja Rzymska w swojej definicji emigranta. Mocnym poparciem wreszcie takiego rozwiązania tej kwestji była uchwała Konferencji Premierów i Delegatów Imperjum Wielko-Brytyjskiego, powzięta w r. 1921 ⁴⁾. Uchwała powyższy postanawia, że słowa „emigracja” i „imigracja” mają oznaczać ruch ludności po przez granice Imperjum, natomiast ruch ludności wewnątrz tych granic nosi nazwę „kolonizacja” (overseas settlement). Włochy wyłączyły również (w art. 17) z terenów, do których kierujący się ruch ludności nazywają emigracją, swe kolonje i kraje pozostające pod ich protektoratem.

Tak więc, ze względu na terytorjum, emigracją, w znaczeniu prawniczym, nazywa się ruch ludności wyłącznie z terytorjum podlegającego władzy suwerennej jednego państwa do terytorjum podlegającego władzy suwerennej innego państwa.

Z punktu widzenia prawnego stanowisko powyższe jest, zupełnie słuszne i uzasadnione, gdyż ten rodzaj ruchu ludności wymaga wyodrębnienia i specjalnego unormowania prawnego. W przeciwieństwie do ruchu ludności wewnątrzno-państwowego lub do kolonji, który podlega tylko prawom państwa, w obrębie którego ma miejsce, emigracja zależna jest również od praw państwa imigracyjnego, do którego kieruje się, oraz państw, przez które przechodzi tranzytem. Ze względów powyższych jest więc emigracja przedmiotem prawa międzynarodowego. Z powodu jej międzynarodowego charakteru, pewne względy natury wewnątrzno-państwowej lub ochrony emigrantów wymagają również odrębnego unormowania jej przez ustawodawstwo państwowe.

Powyższe ograniczenie, jest minimalnym ograniczeniem terytorjum imigracji (na które ma miejsce emigracja) w znaczeniu prawniczym. Niekiedy ustawy emigracyjne wprowadzają jeszcze, ze względów praktycznych, większe ścieśnienie pojęcia tego terytorjum, uważając za takowe tylko

¹⁾ Ochimowski Fr.: *Prawo Administracyjne*, Warszawa 1922, t. II.

²⁾ A. Sartorius von Waltershausen: „Auswanderung” w „das Handwörterbuch der Staatswissenschaften”, 4 wydanie.

³⁾ Louis Olivi: „Emigration au point de vue de droit international” *Revue de droit international*, t. XXX.

⁴⁾ *Emigration et Immigration* — cyt. na str. 2.

część zagranicy, a mianowicie przeważnie kraje bardziej odległe i zamorskie, do których to krajów kierująca się emigracja wymaga największej ochrony.

Przechodząc teraz do sposobu, w jaki została ta kwestja rozwiązana w rozpatrywanych tu pięciu ustawach, należy stwierdzić, że pod tym względem zajmują one stanowisko jednolite i emigracją w zasadzie nazywają ruch ludności poza granice swych terytorjów. Jednakże występuje pewna różnica w ścieśnieniu granic terenu imigracyjnego. Ustawy: czeska, hiszpańska i włoska za teren, do którego może kierować się emigracja, poczytują całą zagranicę; pierwsza w art. 1 postanawia, że emigrantem, według ustawy, jest ten, kto opuszcza „terytorjum Republiki Czesko-Słowackiej, udając się zagranicę”, druga — hiszpańska w art. 2 mówi, że będą poczytywani za emigrantów ci, którzy opuszczają „terytorjum państwowe celem osiedlenia się poza nim” i wreszcie trzecia — włoska w art. 10 głosi, że za emigranta uważany jest każdy obywatel, który „opuszcza ojczyznę, lub który powraca do obcego kraju, dokąd wyemigrował poprzednio”, (o wyłączeniu kolonji i krajów pozostających pod protektorałem Włoch była mowa powyżej). Natomiast dwie pozostałe ustawy, t. j. grecka i jugosłowiańska ograniczają teren imigracyjny tylko do krajów zamorskich; druga w art. 7 mówi wprost o emigrancie, jako o tym, który „udaje się do zamorskiego kraju”, pierwsza zaś w art. 1 postanawia, że określenie „emigranta” oznacza każdą osobę wyjeżdżającą z portu greckiego, bądź bezpośrednio, bądź przez port zagraniczny, do „krajów położonych poza kontynentem europejskim, lecz nie w Azji Mniejszej lub na północnym brzegu Afryki aż do cieśniny Gibraltarskiej”.

Zupełnie ścisłych wyrażen dla oznaczenia terytorjum emigracji używają, jak z powyższego zestawienia jasno wynika, ustawy czeska i hiszpańska; wyrażenia innych ustaw są mniej ścisłe, jak np. „ojczyzna”, „kraj”, należy jednak w związku z dalszymi postanowieniami tych ustaw i ich duchem brać te wyrażenia w znaczeniu „państwo”.

Trzeba też zaznaczyć, że powyżej przedstawione określenie terytorjum, zawarte w ustawie greckiej dotyczy osób nazywanych przez tę ustawę emigrantami, jednak ustawa ta głosi dalej, że podróże do obcych państw w ogólności zwą się ekspatriacją. Oczywiście to pojęcie mieści w sobie i emigrację kontynentalną.

b) Osoba emigranta.

Trzy zasadnicze kryteria emigranta, ze względu na jego osobę, wysunęło stulecie nowoczesnej emigracji (1815 — 1914¹⁾); są one, w porządku powstania, następujące:

- 1) zamiar emigranta co do długości pobytu zagranicą;
- 2) okoliczności towarzyszące podróży emigranta i
- 3) zamiar emigranta co do gospodarczej działalności na obczyźnie.

Pierwsze kryterjum emigranta było bezwzględnie panujące zarówno w teorji, jak i w praktyce ustawodawczej w pierwszej połowie zeszłego wieku. Przechodziło ono jednak ewolucję. Pierwszą jego odmianą był „animus non revertendi”. Jest to zrozumiałe, gdyż w dobie panowania tego kryterjum, istniała tylko emigracja bezpowrotna — osadnicza; emigracji zarobkowej nie było ze względu na niski stan przemysłu, a powrotnej wogóle — ze względu na słabość środków komunikacyjnych. A i ze

¹⁾ 1815 — koniec wojen napoleońskich, 1914 — wojna światowa.

strony prawnej na emigrację patrzono wtedy, jako na zerwanie węzłów z państwem. Odbiciem tego stanu rzeczy, była definicja emigranta w patencie austriackim z 1832 r.; § 6 tego patentu określał emigranta jako osobę udającą się bezpowrotnie za granicę.

Jednakże z biegiem czasu kryterjum to przybiera nieco łagodniejsze formy; „animus non revertendi” ustępuje na korzyść „zamiaru ustalenia sobie stałego miejsca zamieszkania zagranicą¹⁾”. Podobne do ostatniego określenie zamieszcza prof. Olivi w swojej definicji emigranta, która jak wyżej wskazano, jednakże nie utrzymała się. Innymi odmianami tego kryterjum, już łagodniejszymi, będą: „opuszczenie państwa na czas nieograniczony” — jak postanawiała ustawa węgierska z 1903 r.; następnie: „opuszczenie terytorjum państwa, jeżeli nie na zawsze, to przynajmniej na długi okres nieograniczony” — według określenia niemieckiej definicji oficjalnej²⁾; lub też „opuszczenie państwa na okres dłuższy niż rok” — co zawiera oficjalna definicja szwajcarska; wreszcie „opuszczenie państwa dla trwałego zarobkowania” — według ustawy węgierskiej z 1909 r. (art. 1). Powyższą ewolucję zawdzięcza kryterjum to wzrostowi emigracji zarobkowej — powrotnej, która nie mieściła się w ramach pierwotnej definicji, na podstawie tego kryterjum skonstruowanej np. w obrębie definicji patentu z 1832 r. lub definicji projektu konwencji prof. Oliviego.

Powyższe kryterjum emigranta — długość jego pobytu na obczyźnie — utrzymuje się, choć w szczątkowej formie, — również w definicjach najnowszych ustaw emigracyjnych, do których należą tu rozpatrywane, co zobaczymy poniżej.

Drugie kryterjum — okoliczności towarzyszące podróży emigranta — wyłania się z chwilą, kiedy przestano patrzeć się na emigrację ze strony ekonomicznej, jako na objaw korzystny lub niekorzystny gospodarczo, ze strony zaś prawnej, jako na zrywanie węzłów łączących emigrantów z państwem — ojczyzną, a poczęto także traktować emigrację, jako przedmiot ochrony prawnej. Nadmierny wyzysk towarzystw okrętowych zajmujących się przewozem emigrantów wysuwa w połowie XIX wieku, warunki morskiej podróży, jako zagadnienie dające unormować się ustawowo. W prawach dotyczących się tej właśnie materji występuje definicja emigranta, przystosowana do szczególnych celów, jakim służą te normy, a więc posiadająca siłą rzeczy jako kryterjum — okoliczności towarzyszące podróży. Ochronie mają podlegać osoby podróżujące w najgorszych warunkach, a więc najmniej płacące za przejazd. Stąd powstają definicje emigranta, jako osoby opłacającej pewną kwotę pieniężną za swój morski przejazd. Taką definicję zawiera angielski Passenger Act z 1855 i z 1863 r., we Francji dekret z 9 marca 1861 r. oraz belgijska ustawa emigracyjna z 15 grudnia 1876 r. Rzucająca się w oczy wadliwość takiego zbyt sztywnego kryterjum wywołuje korzystną zmianę w sposobie ujęcia jego — zamiast ceny przejazdu, występuje klasa okrętowa zwykle międzypokład lub klasa III. W tej szczęśliwszej formie kryterjum powyższe stosowane jest często w definicjach ustawowych. Tu należy zauważyć, że omawiane kryterjum nie występuje w definicjach naukowych. Natomiast ustawy stosują je chętnie ze względów na jego praktyczność ułatwiająca bardzo

¹⁾ W tym wyrażeniu obok momentu prawnego, zmiany miejsca zamieszkania, gra dminującą rolę przewidywanie długiego pobytu zagranicą osoby, która zmieniła prawne miejsce zamieszkania.

²⁾ Emigration et Immigration, cyt. na str. 2.

czynności administracji. Na tem więc kryterjum sformułowane określenie zawierają: angielski Merchant Schipping Act 1894 — 1906, ustawa hiszpańska z 1907 r., ustawa grecka z 1920 r., ustawa portugalska 1919 r. i cały szereg innych. Na tej też podstawie administracja duńska skonstruowała swą definicję emigranta dla celów statystycznych.

Gwałtowny wzrost emigracji w rozmaitych formach w końcu XIX wieku, jako skutek szybkiego rozwoju przemysłu, maszynowej uprawy roli i dobrych środków komunikacji, wysuwa trzecie kryterjum emigranta o charakterze gospodarczym. Jest ono zarówno przedmiotem nauki, jak i praktyki ustawodawczej. Sacher¹⁾ emigrację definiuje tak: „Za emigrację uważa się międzynarodową t. j. przekraczającą granice państwowe migrację dla działalności gospodarczej” (zur wirtschaftlichen Betätigung). Oczywiście, że określenie to jest zbyt obszerne — nie uwzględnia ono socjalnego stanowiska tych osób, które obejmuje. Innemi formami tego kryterjum o charakterze gospodarczym jest zamiar poszukiwania „pracy”, „zarobku”, „utrzymania”, lub „polepszenia warunków bytu”. Dr. Caro uważa, „zamiar wyjazdu celem uzyskiwania sobie utrzymania” za „jedynie istotne znamię emigracji”. Zgodny też z powyższym poglądem jest jego projekt definicji podany na wspomnianej austriackiej ankiecie emigracyjnej. Takie samo stanowisko zajmują Okołowicz²⁾ i Call³⁾. Na tej też podstawie opierają swe definicje austriackie projekty ustaw emigracyjnych z 1904, 1909 i 1913 roku. Natomiast węgierskie ustawy emigracyjne z 1903 i 1909 r. używają jako kryterjum emigranta — udanie się zagranicę w celach zarobkowych. Ujęcie podane przez Dr. Caro jest o wiele lepsze, niż zastosowane w ustawie węgierskiej. Definicja węgierska wyłącza z siebie emigrację osadniczą. Lepszą od węgierskiej jest również definicja Konferencji Rzymskiej, użyte w niej wyrażenie: „kto opuszcza swój kraj w poszukiwaniu pracy”, daje możliwość włączenia w nie również i emigrację osadniczą, gdyż słowo praca może obok pracy zarobkowej, będącej zawsze najemną, obejmować też i pracę we własnem gospodarstwie.

Wyrażenia: „w poszukiwaniu pracy” i „celem uzyskania sobie utrzymania” są dostatecznie obszerne, aby objąć sobą całą emigrację. Muszą one jednak podlegać odpowiedniej interpretacji. Przy pierwszym wyrażeniu nie mogą być włączone w liczbę emigrantów osoby, dla których praca stanowi uboczne źródło dochodu obok kapitału, lub ogranicza się wyłącznie do zarządu tym kapitałem. Oczywiście nie wchodzi tu w rachubę koloniści i rzemieślnicy, których niewielki kapitał jest tylko warsztatem pracy, mającej decydujące znaczenie dla ich dochodów. Również muszą być wyłączone osoby, których praca osiąga pewną, przekraczającą maksymalną granicę, płacę. Granica ta nie jest kwestją bezsporną⁴⁾. Rodzaj zaś pracy nie może być brany w rachubę, tym bardziej, że zwykle trudną jest do przeprowadzenia granica między np. pracą fizyczną, a umysłową. Słowo „utrzymanie” nie może znów być interpretowane, jako minimum egzystencji. Taka interpretacja, pomijając już to, że w zasadzie

¹⁾ Staatslexicon, 4 wvd., Freiburg 1911, Dr. Julius Bachen.

²⁾ Okołowicz: Wychodźtwa i osadnictwo polskie, Warszawa 1920.

³⁾ Handvörterbuch der Staatswissenschaften, Jena 1899 Frhr. V. Call: Auswanderungs Gesetzgebung in Oesterreich.

⁴⁾ Granicą taką mogłaby być płaca przy osiągnięciu której, praca przestaje podlegać ubezpieczeniom społecznym.

jest niesłuszna, byłaby niemożliwa ze względu na płynność tego pojęcia. Prawdopodobnie, aby uchronić się od takiej interpretacji, oficjalna definicja finlandzka do „uzyskania utrzymania” dodaje „lub polepszenia warunków bytu”. Z drugiej strony utrzymanie musi być rozumiane jako oparte na dochodzie z pracy, przy uwzględnieniu jednak pomocniczego kryterjum dla osób opuszczających ojczyznę wślad za rodziną, która poprzednio wyemigrowała.

Z pośród trzech wyżej wymienionych rodzajów kryterjum emigranta, najwłaściwszem jest trzecie, t. j. zamiar emigranta, co do gospodarczej działalności na obczyźnie w ujęciu podanem przez Dr. Caro i Konferencję Rzymską, gdyż obejmuje ono całą emigrację. Dwa poprzednie są zbyt ciasne, ponieważ pierwsze, t. j. „długość pobytu zagranicą” zwykle wyłącza emigrację powrotną, drugie zaś kryterjum, t. j. „okoliczności towarzyszące podróży” zwykle nie obejmuje emigracji kontynentalnej. Oba one służą jednakże głównie jako pomocnicze.

Rozpatrywane tu ustawy w rozmaity sposób posługują się omawianymi trzema rodzajami kryterjum emigranta. Ustawy: czeska, włoska, hiszpańska i jugosłowiańska posługują się, jako głównem, kryterjum o charakterze gospodarczym. Jedyna tylko ustawa grecka tego kryterjum zupełnie nie uwzględnia: dla niej głównem kryterjum są warunki podróży.

Ustawa czeska stosuje wszystkie trzy rodzaje kryterjum. W ujęciu tej ustawy pierwsze kryterjum występuje jako „zamiar uzyskania sobie utrzymania”, drugie jako „wyjazd z zamiarem niepowracania” i wreszcie trzecie jako „podróżowanie na okręcie międzypokładem lub klasą równorzędną”. Definicja ustawy czeskiej skonstruowana na podstawie tych trzech kryterjów obejmuje bardzo szerokie koło osób, tem bardziej, jeśli się zważy, że pod względem terytorjalnym terenem emigracji jest cała zagranica.

Ustawa włoska stosuje dwa kryteria: jedno to opuszczenie ojczyzny „w celu fizycznej pracy zarobkowej lub dla prowadzenia drobnego handlu”: drugie kryterjum, odnoszące się specjalnie do emigrantów zamorskich, to podróżowanie klasą trzecią lub równorzędną (okrętową).

Ustawa hiszpańska stosuje również tego samego rodzaju, jak włoska, dwa kryteria emigranta. Pierwsze kryterjum — to opuszczanie ojczyzny w poszukiwaniu pracy; drugie — podróżowanie trzecią lub równorzędną klasą. Zaznaczyć należy, że to drugie kryterjum również stosuje się tylko do emigrantów zamorskich (wyjeżdżających za ocean).

Ustawa jugosłowiańska stosuje tylko kryterjum o charakterze gospodarczym. Emigrantem, według niej, jest ten, kto opuszcza ojczyznę z zamiarem utrzymywania się ręczną pracą. Nadmienić należy, że ustawa ta zna tylko emigrację zamorską.

Ustawa grecka wreszcie, nie posługując się wcale kryterjum o charakterze gospodarczym, uwzględnia w swej definicji tylko warunki podróży. Emigrantem jest ten, kto wyjeżdża w klasie trzeciej lub równorzędnej do kraju zamorskiego.

W ustawach: czeskiej, włoskiej, hiszpańskiej i jugosłowiańskiej, jak było powiedziane, głównem kryterjum są powyżej przedstawiciele kryteria o charakterze gospodarczym.

Pozostałe, powyżej przedstawione kryteria odgrywają tylko rolę pomocniczą, względnie uzupełniająca.

Z pośród przedstawionych kryterjów o charakterze gospodarczym, najlepszym jest kryterjum stosowane w definicji emigranta w ustawie czeskiej. Obejmuje ono najszersze koło osób. Również kryterjum stosowane w definicji hiszpańskiej jest szerokie, gdyż mówi o pracy w ogólności; natomiast definicje: włoska i jugosłowiańska ścieśniają to pojęcie do pracy fizycznej.

Powracając wreszcie do warunków podróży, jako kryterjum pojęcia emigranta o charakterze pomocniczym, to należy zauważyć, że w ustawach: włoskiej i hiszpańskiej kryterjum powyższe wybitnie rozszerza pojęcie emigranta zamorskiego. Ustawa hiszpańska w art. 2 mówi, że osoby udające się do krajów zamorskich, będą „zawsze” uważane za emigrantów, jeśli podróżują klasą III, oraz równorzędną. Na swoje żądanie lub z inicjatywy inspektorów emigracyjnych mogą być rzeczono osoby wyłączone z pośród emigrantów, jeśli zachodzą okoliczności, przewidziane w rozporządzeniu. Według ustawy włoskiej (art. 17), emigrantami zamorskimi są osoby odpowiadające warunkom wymaganym przez definicję ogólną, (art. 10), jak też i te, które podróżują klasą trzecią, lub równorzędną. Wszyscy podróżni klasy III są emigrantami, którzy zaś podróżni klas wyższych są zaliczeni do tej kategorii — określi rozporządzenie. Ustawa zaś czeska (art. 1) nietyle rozszerza pojęcie emigranta zamorskiego, ile chce dać ochronę możliwie najszerszej ilości osób mających kwalifikacje na emigranta i podróżujących w ciężkich warunkach na okręcie. Jeżeli dla emigracji kontynentalnej trzeba na podstawie definicji stwierdzić, kto jest emigrantem — to dla zamorskiej, kto nie jest nim z pośród osób, jadących międzypokładem lub klasą równorzędną. Co do osób podróżujących klasą trzecią lub równorzędną, lepiej ujmuje tę kwestję ustawa czeska, niż włoska, odwrotnie zaś co do podróżujących klasą wyższą,—lepiej włoska, niż czeska.

III. Kwestja rodzin w definicji emigranta.

Należy omówić również kwestję rodzin. Nie wszystkie ustawy poruszają tę kwestję w definicji emigranta. Grecka ustawa w określeniu emigranta o tem nic nie wspomina — jednakże kwestją tą zajmuje się w art. 3, o ile chodzi o dzieci. Ustawy czeska i jugosłowiańska kwestję tę regulują w definicji w sposób ogólnikowy, np. czeska mówi, że jest emigrantem „każdy członek rodziny emigranta, który mu towarzyszy lub wyjeżdża, aby się z nim połączyć” — podobnie ustawa jugosłowiańska. Natomiast definicja Konferencji Rzymskiej oraz ustawy włoskiej wylicza kazuistycznie członków rodziny, do których udająca się osoba będzie uznana za emigranta. Oczywiście, że kazuistyka ta jest zbędną i nadaje się raczej do rozporządzenia wykonawczego. Wystarczyłoby wskazanie stopni pokrewieństwa.

VI. Wpływ emigracji na przynależność państwową emigranta.

Dawniej była sporną kwestją wpływu emigracji na przynależność państwową emigranta. Instniały dwa poglądy: według pierwszego — akt emigracji był jednocześnie aktem wystąpienia ze związku państwowego; w tym sensie regulował tę kwestję patent austrajcki z 1832 r., tak też ro-

zumiało emigrację prawo francuskie; według drugiego poglądu anglosaskiego istniała wieczysta przynależność państwowa.

Oba rzeczony rozwiązania tej kwestji zostały w drugiej połowie zeszłego stulecia zarzucone. Obecnie akt emigracji nie rozwiązuje węzłów z państwem — ojczyzną. Węzły te mogą być rozwiązane przez akt specjalny — naturalizację w kraju imigracyjnym.

Kwestję obywatelstwa emigrantów uregulował cały szereg układów zawartych około 1870 r. przez Stany Zjednoczone z państwami Europy.

Z omawianych tu ustaw kwestję tę porusza tylko ustawa czeska, która w art. 1 postanawia: „Emigracja nie pociąga za sobą utraty obywatelstwa“.

V. Emigracja cudzoziemców.

Przynależność państwowa osoby emigrującej również nie jest obowiązkową ustawem emigracyjnym. Austrjacki projekt ustawy z 1909 r. mówi wyraźnie, że definicja emigranta dotyczy zarówno obywateli austrjackich, jak też i cudzoziemców. Z pośród ustaw stanowiących przedmiot niniejszej pracy, tylko ustawa włoska w określeniu emigranta zamorskiego wyraźnie stwierdza, że cudzoziemiec odpływający z portu włoskiego pod każdym względem jest zrównany z emigrantem włoskim. Ustawy czeska i grecka w definicji ogólnej o przynależności państwowej nie wspominają. Motywy¹⁾ do projektu ustawy czeskiej mówią, że definicja odnosi się też do cudzoziemców. Z dalszych artykułów ustaw czeskiej i greckiej wyraźnie wynika, że całe ustawy stosują się również do cudzoziemców, gdyż tylko niektóre artykuły zawierają postanowienia dotyczące się jedynie obywateli. Temi sprawami, których unormowanie dotyczy tylko obywateli państwa, są: 1) wymogi co do wyjazdu małoletnich — art. 2 ust. czeskiej, 2) obowiązek paszportowy — art. 3 ustawy czeskiej, art. 15 ustawy włoskiej i art. 2 ustawy greckiej. Natomiast ustawy: hiszpańska i Królewska SHS. wyraźnie postanawiają, że definicja dotyczy tylko obywateli państwa. Jednakże ustawa SHS. w rozdziale o przewozie (art. 22) mówi, że prawa i obowiązki rozciągają się również na obywateli obcych, odjeżdżających z portów Królestwa.

Oczywiście, że państwo emigracyjne przestaje opiekować się cudzoziemcem na terytorjum obcym. Wyraźnie stwierdza to art. 17 ustawy włoskiej. Art. 30 p. c. ustawy czeskiej i art. 38 ust. greckiej repatriację przewidują tylko względem obywateli państwa.

VI. Termin uzyskania i utracenia miana „emigrant“.

Według postanowienia Konferencji Rzymskiej uważa się za emigranta osobę „od chwili, kiedy ona zaczęła się przygotowywać do drogi“. Nie jest to wyrażenie ściśle. Trzeba to rozumieć w ten sposób, że osoba, mająca wszelkie warunki przewidziane definicją, jest emigrantem od chwili, w której weszła w stosunki prawne regulowane ustawą emigracyjną. Emigrantem jest ona tylko w odniesieniu do danych stosunków prawnych — trwały zaś przymiot emigranta zdobywa z chwilą przekroczenia granicy względnie rozpoczęcia podróży. Osoba przestaje być emigrantem wg. Kon-

¹⁾ Druk izby poselskiej Zgromadzenia Narodowego Nr. 3001 z 1921 r., str. 34.

ferencji Rzymskiej w chwili, „kiedy dostała się do kraju przeznaczenia”, a odtąd jest imigrantem. Sądzę, że to wyrażenie jest znów nieściśle. Od chwili dostania się do państwa przeznaczenia jest ona rzeczywiście imigrantem — ale tylko z punktu widzenia tego państwa, a bynajmniej nie przestaje być emigrantem z punktu widzenia państwa — ojczyzny. Tak ją zresztą odnośnie do tego okresu czasu nazywają ustawy emigracyjne. Emigrantem dla państwa emigracyjnego przestaje być bądź z chwilą naturalizacji co przyjął projekt definicji emigranta zredagowany przez prof. Oliviego, bądź z chwilą powrotu do ojczyzny — jak postanawia ustawa hiszpańska (art. 2), t. j. jedyna ustawa z pośród rozpatrywanych, która zajmuje się tą sprawą.

Emigrant powracający nazywa się reemigrantem. W niektórych jednakże wypadkach, a szczególnie, jeśli chodzi o bezpłatny przewóz reemigranta pozbawionego środków materialnych, państwa nazywają go repatriantem — tak czynią w art. 38 ust. grecka i w art. 30 (punkt c) ustawa czeska.

VII. Rodzaje emigracji.

Po omówieniu kwestji tyjących się definicji emigracji — należy przedstawić podział jej na specyficzne formy, jakie wysunął rozwój.

a) Emigracja legalna i nielegalna.

Emigracja nielegalna jest to wyjazd z terytorjum państwa wbrew zakazom lub bez wypełnienia przewidzianych formalności np. bez paszportu. Specjalna ustawa francuska z 1811 roku przewidywała utratę praw cywilnych jako skutek emigracji nielegalnej. Ustawa jugosłowiańska w art. 9 (in fine) nakłada najwyższą karę (przewidzianą ustawą) na emigranta wyłamującego się z przepisów ustawy. Włochy w art. 15 ust. 5 i art. 68 lit. m przewidują sankcje karne za przekroczenia przepisów o paszportach. Ustawa hiszpańska mówi wyraźnie w art. 58 o sankcjach karnych za wyjazd nielegalny.

b) Emigracja dobrowolna i przymusowa.

Omawiane ustawy emigracyjne zajmują się wyłącznie emigracją dobrowolną. Emigracja przymusowa może być dwojakiego rodzaju: 1) Jako skutek przymusu psychicznego; ma ona wtedy charakter ucieczki. Taka emigracja zjawia się często w państwie ogarniętym rewolucją, np. podczas wielkiej rewolucji we Francji. Taką emigracją była też emigracja irlandzka w XVII i XVIII wieku. 2) Jako skutek przymusu fizycznego. Przykładem takiej emigracji było wywożenie więźniów z Anglii do Australji. W pierwszej połowie zeszłego stulecia Anglja wywoziła 100.000 więźniów.

c) Emigracja samorzutna i organizowana.

Samorzutna jest wtedy — kiedy powstanie zamiaru emigrowania i jego uskutecznienia, jest dziełem emigranta. Specjalnych postanowień dla emigracji samorzutnej ustawy zwykle nie zawierają. Organizacja emigracji jest wtedy kiedy emigrant zgłasza tylko chęć emigracji, a uskutecznieniem jego zamiaru zajmuje się specjalna organizacja lub osoba. Organizowanie emigracji może posiadać różne formy. Organizowanie może być legalne i nielegalne. Nielegalną rekrutację państwa prześladowają karami. Usta-

wa czeska w art. 6 wzbrania samowolnej rekrutacji osadników, a w art. 7 i 8 — robotników. Ustawa włoska zawiera postanowienia karne w art. 11 i 12, hiszpańska w art. 34 i 35. Rodzajem emigracji organizowanej nielegalnie jest t. zw. handel biały surowo prześladowany przez państwa (ust. czeska art. 35). Rekrutacja legalna może być dokonywana po otrzymaniu pozwolenia. Może ona dotyczyć osadników (ust. czeska art. 6, ust. włoska art. 35 i 36), lub, co bywa częściej, robotników, a wśród nich zamorskich (ust. czeska art. 7, ust. włoska 24) lub kontynentalnych (ust. czeska art. 8, ust. włoska art. 35). Rekrutacja robotników może być dokonywana bądź przez instytucje prywatne bądź przez rządowe. Postanowienia szczegółowe co do rekrutacji zawierają zwykle konwencje zawarte między państwami. Szczegółowo o rekrutacji emigrantów będzie w rozdziale VII.

d) Emigracja na koszt własny i subwencjonowana.

Na koszt własny jest wtedy — kiedy emigrant sam opłaca koszt podróży lub jedzie na koszt rodziny, która wyemigrowała (prepaid).

O subwencjonowanej mówi się wtedy, kiedy koszty emigracji są pokryte w całości lub części przez osoby prywatne zainteresowane (np. właściciele terenów kolonizacyjnych) instytucje lub rządy. Subwencja może pochodzić ze strony państwa emigracyjnego lub imigracyjnego. Państwo emigracyjne subwencjonuje zwykle tylko t. zw. emigrację do kolonii np. Anglja w 1709 r. wywiozła darmo 30.000 osób; był to rok głodu; w zeszłym stuleciu subwencjonowała emigrację do Kanady i Australji. Subwencjonowaniem emigracji w ścisłym znaczeniu, t. j. z państwa do państwa, państwa emigracyjne nie zajmują się. Taką emigrację subwencjonują państwa imigracyjne. Subwencja może mieć charakter bezpośredni, t. j. opłacenie kosztów podróży lub nadania darmo ziemi oraz pewnej ilości gotówki lub też może mieć charakter pośredni, np. jako subsydjum towarzystwu okrętowemu za przewożenie emigrantów po bardzo niskiej cenie. Czy państwo emigracyjne powinno zezwalać lub niezezwalać na emigrację subwencjonowaną zdania są podzielone. Naogół jednak przeważa opinja, że państwo winno uzależniać taką emigrację od specjalnych pozwoleń. Kraj subwencjonujący niezawsze posiada złe warunki rozwoju. Niemcy zakazują emigracji subwencjonowanej (§ 23 lit. c). Czechy natomiast uzależniają ją od pozwolenia (art. 20 lit. c), Włochy także (art. 18).

O emigracji subwencjonowanej mówią ustawy: czeska w art. 20 lit. c, grecka w art. 23, hiszpańska art. 54, włoska w art. 18 i 68 d.

e) Emigracja osadnicza i zarobkowa.

Emigracja osadnicza, t. j. rolników odgrywała w pierwszej połowie wieku XIX dominującą rolę. Wzmożony wzrost przemysłu i środków komunikacji wywołał emigrację zarobkową. Emigracja zarobkowa ma dwie formy: jedną jest emigracja długotrwała, drugą sezonowa. Pierwsza przeważnie jest zamorską, drugą kontynentalną, aczkolwiek nie jest to regułą. O emigracji osadniczej mówią ustawy włoska w art. 24 i czeska w art. 6.

f) Emigracja zamorska i kontynentalna.

Główną rolę w tym wypadku odgrywa podział świata na kraje zamorskie i kontynentalne, oczywiście z punktu widzenia europejskiego. Ustawy hiszpańska i Królestwa SHS. nie wskazują dokładnie terytorjum, jakie nazywają krajami zamorskimi — mówią wprost o krajach zamorskich. Usta-

wa czeska w definicji emigranta wogóle nic nie mówi o podziale na emigrację zamorską i kontynentalną; jednakże z art. 7, 8 i 30 widać, że ustawa ta dzieli wszystkie kraje na europejskie i pozaeuropejskie. Ustawy: grecka i włoska wskazują wyraźnie tereny, jakie nazywają krajami zamorskimi (ust. grecka art. 1, ust. włoska art. 17). Tereny te dla obu tych ustaw są identyczne — są nimi wszystkie kraje pozaeuropejskie, oprócz Azji Mniejszej i Północnego wybrzeża Afryki aż do cieśniny Gibraltarskiej. Ustawy: Królestwa SHS. i grecka wyłącznie regulują emigrację zamorską. Przyczem należy zauważyć, że ustawa grecka emigracji kontynentalnej nie uznaje i włącza ją ogólnie do ekspatriacji, która podlega przepisom o emigracji zamorskiej. Czeska ustawa, niektóre postanowienia jak art. 8 i 30, przewiduje wyłącznie dla emigracji pozaeuropejskiej (zamorskiej). Ustawa włoska dzieli wyraźnie całą emigrację na dwa rodzaje: kontynentalną i zamorską. Do obu stosują się przepisy ogólne ustawy, prócz zaś nich dla emigracji kontynentalnej istnieją specjalne przepisy w art. 35 i 36, a dla emigracji zamorskiej odrębne normy, które zawierają artykuły 17 do 35 włącznie.

g) Emigracja jednostkowa, rodzinna i zbiorowa.

O emigracji zbiorowej A. Sartorius von Waltershausen mówi, że dawniej całe wioski opuszczały Hiszpanję i Włochy, aby przenieść się do Nowego Świata. Oficjalna definicja emigracji zbiorowej, umieszczona w ustawie hiszpańskiej, uważa za emigrację zbiorową taką, która wyludnia całe okręgi, miasteczka, wsie lub gminy (art. 6).

W czasach, kiedy przeważał typ emigracji osadniczej nad zarobkową — emigracja miała zwykle charakter rodzinny. Statystyka Stanów Zjednoczonych wskazuje, że kiedy w XIX stuleciu liczba kobiet — imigrantek prawie równała się liczbie mężczyzn, to w wieku XX liczba kobiet spadła do 27% ogólnej ilości imigrantów. Wskazuje to wyraźnie na zmianę charakteru emigracji z rodzinnej na jednostkową.

h) Emigracja powrotna i bezpowrotna.

Jest to najtrudniejszy, do ujęcia statystycznego, podział. Dawniej przy braku dobrych środków komunikacyjnych, emigracja posiadała charakter bezpowrotnej. Obecnie raczej jest powrotną. Nie wyłączone są zmiany zamiaru w czasie trwania emigracji; emigrant, który wyjechał z zamiarem niepowrócenia, powraca lub częściej odwrotnie. Emigracja jednostkowa, zarobkowa, kontynentalna będzie raczej powrotna. Jednakże i tu zmiany zamiaru nie są wyłączone. Emigrant sezonowy zmienia się czasem na zarobkowego o dłuższym pobycie na obczyźnie. Emigrant zarobkowy, po dorobieniu się, kupuje często osadę. Emigrant kontynentalny, po zarobieniu na opłacenie przejazdu, wyjeżdża za morze. Wogóle formy emigracji są zbyt płynne, aby można ją ściśle schematycznie dzielić. Emigrantami powrotnymi zajmują się ustawy: hiszpańska art. 2 i 53, włoska art. 20, jugosłowiańska art. 31.

ROZDZIAŁ II.

I. Zasada wolności emigracji.

Wolność emigracji.

W wiekach XVII i XVIII paował naogół surowy zakaz emigracji. Jako przykłady praw zakazujących samowolną emigrację wymieniane są

zwykle: edykt francuski z 1669 r. i patent eustrjacki z 1784 r. Wielka Rewolucja we Francji niesie z sobą zasadę wolności emigracji. Formę prawną przybiera ona w konstytucji z 3 września 1791 r. Jednakże zasada ta nie staje się odrazu panującą i nawet we Francji jest wkrótce zaniechana; Napoleon ponownie ogranicza swobodę emigracji. W pierwszej połowie zeszłego wieku zabraniają państwa emigrować bez zezwolenia władzy, a nawet zwolnienia ze związku państwowego. W ten sposób reguluje tę kwestję patent austriacki z 1832 r. Dopiero ustawa zasadnicza z 21 grudnia 1867 r. w art. 4 uznaje w całej pełni wolność emigracji ograniczając jedynie ją obowiązkiem spełnienia powinności wojskowej. Wcześniej, bo w 1848 r. Niemcy przyjęły powyższą zasadę. Zresztą w ciągu XIX wieku przyjmują ją wszystkie państwa.

Teoria zaś uznawała naogół wolność emigracji już od dawna; Grotius stał na jej gruncie. W czasie obecnym zasada ta panująca jest nietylko w teorii lecz i w praktyce. Nie znaczy to jednak żeby żadnych nie było dla emigracji ograniczeń. Jednakże mimo ich istnienia, wolność emigracji winna pozostać jako zasada. Oto co mówi prof. Olivi¹⁾ o wolności emigracji. „Zasada ta przeniknęła głęboko do świadomości narodów i jednostek. Wypływa to z natury i przeznaczenia istot posiadających duszę”. Fauchille twierdzi, że wolność emigracji, będąc prawem naturalnym i wrodzonym wszystkich ludzi, które pozwala korzystać im z ich prawa do życia, wolności i dążenia do szczęścia, nie może być zakazana przez państwo w sposób ogólny lub poddana konieczności uzyskania uprzedniego pozwolenia.

Wszystkie rozpatrywane tu ustawy głoszą wolność emigracji, podając ją jednak ograniczeniom przewidzianym prawem. Art. 9 ustawy włoskiej oraz art. 2 ustawy czeskiej uznają wolność emigracji w granicach, jak mówi pierwsza „oznaczonych istniejącym prawem”, a drugą „obowiązujących ustaw”. Natomiast ustawy jugosłowiańska (art. 6) oraz grecka (art. 1) używają wyrażenia: „emigracja jest wolna w granicach określonych niniejszą ustawą”. Zasada głoszona przez ustawę grecką jest jednak w dużym stopniu zachwiana postanowieniem art. 4, na mocy którego dekret królewski może wzbronąć lub ograniczyć wyjazdy z Grecji nietylko do pewnych krajów lub pewnym osobom, ale w ogólności i to nawet na czas nieokreślony.

Nadto należy zauważyć, że ustawa włoska w art. 72 uchyla wszelkie postanowienia prawne dotyczące spraw uregulowanych ustawą emigracyjną, a więc i wszystkie ograniczenia wolności emigracji, które nie weszły do niej, a ustawa czeska w ustępie końcowym art. 48 uchyla wyraźnie wszelkie ograniczenia emigracji sprzeczne z ustawą emigracyjną. Z powyższego jasno wynika, że mimo odmiennego brzmienia pierwszych dwu ustaw (czeskiej i włoskiej) w tej kwestji, wszystkie one w chwili wejścia w moc przewidywały ograniczenia wolności emigracji nałożone tylko przez nie same.

¹⁾ Olivi — cytowane, str. 1.

²⁾ Fauchille: *Traite de droit international public* — 1921.

Ustawa hiszpańska w artykule I postanawia: „uznaje się dla każdego hiszpana swobodę emigracji” Jednakże dalszy ustęp tegoż artykułu przewiduje ograniczenia.

II. Ograniczenia wolności emigracji.

Ograniczenia wolności emigracji, które zawierają ustawy emigracyjne, wypływają z rozmaitych przyczyn. Można je wszystkie podzielić na dwie grupy.

I) do pierwszej będą należały te ograniczenia, które chronią emigranta;

II) do drugiej zaś grupy te, które stoją na straży porządku publicznego i węzłów społecznych, których naruszenie przyniosłoby szkodę społeczeństwu.

Inni autorzy wprowadzają odmienny podział. Tak np. komentator ustawy szwajcarskiej Dr. W. Hürlimann¹⁾ dzieli ograniczenia na: 1) wpływające z ogólnych powodów humanitarnych, 2) natury prywatno-prawnej i 3) natury publiczno-prawnej. Kruk²⁾ dzieli je na prywatno-prawne i publiczno-prawne. Inny podział niż dwa cytowane, a bardziej zbliżony do podziału podanego w niniejszej pracy, daje Otto Gutjahr³⁾, a mianowicie: ograniczenia ze względu na: 1) ochronę tylko emigranta, 2) ochronę tylko interesów państwa i 3) ochronę interesów i państwa i emigranta. Ten ostatni podział jest jednak nieco wadliwy, gdyż oprócz interesów państwa istnieją również godne ochrony interesy innych instytucji społecznych jak np. rodziny. Następnie kategoria trzecia jest zbędna, gdyż mieści się ona w pierwszej kategorii, względnie w drugiej.

Z punktu widzenia ustawy emigracyjnej jako ochronnej najważniejszym kryterjum będzie bądź korzyść jaką dane ograniczenie przynosi emigrantowi bądź konieczność ochrony interesów związków społecznych, które mogłyby ponieść szkodę wskutek emigracji danej osoby. Zaznaczyć trzeba, że niektóre ograniczenia mogą mieć znaczenie dla obu grup, umieszczać je więc należy w tej, do której będą bardziej ze swej natury wchodziły.

Uwzględniając powyższe, można zaliczyć do pierwszej grupy t. j. chroniących emigranta następujące ograniczenia: 1) z powodu niedołęstwa (słabość, choroba, starość); 2) do krajów, w których mogą być narażone na niebezpieczeństwo życie, wolność lub mienie emigranta; 3) dla osób, którym prawo imigracyjne kraju, do którego udają się, zabrania wstępu; 4) z powodu braku środków pieniężnych; 5) z powodu małoletności; 6) w stosunku do kobiet, które mogą być narażone na sprzedaż do domów publicznych (handel biały); 7) przy emigracji subsydjowanej. Tu należy zaznaczyć, że ograniczenia punktów 5, 6 i 7 będą należały również do drugiej grupy. Do drugiej grupy należą ograniczenia: 1) z powodu służby wojskowej; 2) z powodu opuszczenia osób będących na utrzymaniu, bez

¹⁾ Dr. jur. W. Hürlimann: Die schweizerische Auswanderung und ihre Gesetzgebung Zürich 1918, str. 66.

²⁾ tamże str. 67.

³⁾ tamże str. 67.

należytego zapewnienia im takowego na przyszłość; 3) przy emigracji zbiorowej; 4) dla osób ściganych za przestępstwa, 5) z powodu nieuregulowania podatków; 6) z powodu porządku publicznego.

Konieczność istnienia w ustawie emigracyjnej pierwszej grupy ograniczeń nie podlega sprzeciwom. Państwo, dzięki lepszej świadomości stanu rzeczy, w niektórych wypadkach, wie lepiej od zainteresowanego emigranta, czy emigracja nie przyniesie mu szkody. Sprzeciwy, jakie istnieją, tyczą się nie celowości wprowadzania tego rodzaju ograniczeń, lecz zakresowi ich. Zdaniem jednych, państwo winno zadowolić się wprowadzeniem najniezbędniejszych ograniczeń, a w innych wypadkach winno przeciwdziałać emigracji, szkodliwej dla emigrantów, przez odpowiednią akcję informacyjną. Inni uważają, że ingerencja państwa, o charakterze prawnym, może iść dość daleko.

Istnienie drugiej grupy ograniczeń t. j. chroniących interesy związków społecznych jest uzasadnione. Każdy związek społeczny ma prawo do zachowania swego bytu, z tej racji może w pewnych wypadkach ograniczyć nieco swobodę jednostki, a więc i wolność emigracji.

Takie prawo przysługujące państwu uzasadnia Fauchille¹⁾; Olivi²⁾ nadaje to prawo i innym związkom społecznym jak np. rodzina, naród. Instytut Prawa Międzynarodowego³⁾ o ograniczeniach wolności emigracji mówi w art. 1 projektu konwencji „.....zakaz taki winien jednak obracać się w granicach, których należy przestrzegać w celu utrzymania li tylko porządku społecznego i równowagi politycznej”.

Łatwo zauważyć, że niektóre z pośród ograniczeń obu grup dotyczą nietylko specjalnego rodzaju wyjazdów z granic państwa jakimi jest emigracja, ale odnoszą się wogóle do wszelkich wyjazdów poza granice. Tymi będą ograniczenia: 1) z powodu małoletności; 2) z powodu służby by wojskowej; 3) z powodu opuszczenia osób będących na utrzymaniu wyjeżdżającego; 4) dla osób ściganych za przestępstwa; 5) z powodu zaległości podatków; 6) z powodu porządku publicznego. Logicznie ograniczenia powyższe, jako dotyczące wszystkich wyjeżdżających, winny znajdować się w ustawie o wyjazdach za granicę w ogólności. Jednakże praktyka ustawodawcza prawie zawsze umieszcza je w ustawach emigracyjnych.

Wszystkie, będące przedmiotem niniejszego porównania, ustawy zawierają powyższe ograniczenia o charakterze ogólnym. Zawiera je więc również ustawa hiszpańska mimo, że w art. 1 wyraźnie postanawia: „Ograniczenia i gwarancje nałożone przez niniejszą ustawę mają charakter opiekuńczy”.

Tu przypomnieć należy, że ustawa grecka reguluje nietylko emigrację, ale wogóle wszelkie wyjazdy za granicę, które nazywa ekspatrjacją.

III. Forma ograniczeń.

Przed przystąpieniem do poszczególnych ograniczeń, należy jeszcze rozpatrzyć formę w jakiej zawierają je ustawy, chodzi o to czy są to ograniczenia wolności emigracji bezpośrednie, t. j. w formie zakazu wystoso-

¹⁾ cytow. str. 14.

²⁾ cytow. str. 1.

³⁾ cytow. str. 1.

wanego do osób chcących wyemigrować, czy też pośrednie t. j. w formie zakazów skierowanych do osób i instytucji zajmujących się bądź werbunkiem bądź transportem emigrantów.

Pośrednie ograniczenia emigracji zawierają ustawy: szwajcarska z 1888 r. i niemiecka z 1897 r. Obie te ustawy mają jednak głównie na względzie uregulowanie transportu emigrantów.

Rozpatrywane ustawy zawierają przeważnie ograniczenia bezpośrednie, jednakże posiadają w pewnych wypadkach również ograniczenia pośrednie. Od ogólnego charakteru jaki noszą pod tym względem rzeczowne ustawy, odbiega nieco ustawa włoska, która daje przewagę formie pośredniej nad bezpośrednią.

Przewaga jaką posiada każda z tych dwóch form, w odniesieniu do poszczególnych ograniczeń, najlepiej uwydatni się przy kolejnym rozpatrywaniu ich. Tu można tylko zauważyć, że ograniczenie z powodów wojskowych jest zawsze w formie bezpośredniej, a zakaz emigracji subwencjonowanej ma formę pośrednią.

Forma pośrednia ograniczeń wolności emigracji występuje też w charakterze pomocniczym. Prócz nakazu lub ścieśnienia swobody emigracji wystosowanego bezpośrednio do emigranta, ustawa zakazuje towarzystwom transportowym (względnie agentom) przewozić emigrantów podlegających temu ograniczeniu. Stosowanie tego środka uwydatni się również przy rozpatrywaniu kolejnym poszczególnych rodzajów ograniczeń. W tym miejscu należy jedynie zaznaczyć, że ustawy naogół nie zezwalają na wręczenie kart okrętowych emigrantom niewykazującym się paszportem, (Ustaw: jugosłowiańska — art. 17, czeska — 20-a, grecka — 20, włoska — 25) — jest więc to rozciągnięcie (jako pomocniczej) formy pośredniej na wszystkie ograniczenia — wobec istnienia przymusu paszportowego.

Najdonioślejsze znaczenie różnicy między tymi formami ujawnia się w skutkach. Przy zakazie lub ograniczeniu skierowanym bezpośrednio, osoba podlegająca mu nie może wyemigrować lub musi uzyskać przewidziane zezwolenie; w razie zaś samowolnej emigracji winna jest przekroczenia prawa i częstokroć podlega karze. Specjalne sankcje za to przekroczenie prawa przewiduje ustawa włoska w art. 68 p. b; ustawa hiszpańska w art. 58; czeska zaś poddaje tkie przekroczenie ogólnej sankcji przewidzianej za przekroczenie postanowień ustawy (art. 37). Ustawa jugosłowiańska w art. 9 (ustęp ostatni) postanawia, że emigrant przekraczający normy ustawy podlega karom najwyższym przewidzianym przez ustawę.

Przy zakazie lub ograniczeniu w formie pośredniej osoby podlegające im nie mogą być werbowane lub przewożone za granicę; a w razie przekroczenia tego postanowienia — złamania prawa, winne są instytucje zajmujące się werbunkiem lub transportem, a nie emigranci. Winni podlegają karom.

Zakaz lub ograniczenie zawarte jednocześnie w obu formach obowiązuje zarówno emigrantów jak i werbujących lub przewożących; wszyscy oni ponoszą winę ewentualnego przekroczenia odpowiednich postanowień ustawy.

IV. Różne rodzaje ograniczeń.

Obecnie pozostaje rozważyć poszczególne rodzaje ograniczeń w ujęciu odpowiednich postanowień ustaw tu rozpatrywanych.

a) Ograniczenie wolności emigracji do krajów, w których mogłoby być narażone na niebezpieczeństwo, życie, wolność lub mienie emigrantów.

Powyższe ograniczenie jestto ustawowe upoważnienie władzy wykonawczej do wydania zakazu emigracji ze względu na bezpieczeństwo osobiste emigrantów oraz ich dóbr moralnych i materialnych.

Istnieją trzy zapatrywania na powyższe ograniczenie.

Według pierwszego poglądu, jako zbyt ogólnikowe upoważnienie władzy wykonawczej, narusza ono samą zasadę wolności emigracji. Prof. Pazdro¹⁾ uważa, że zakaz emigracji do pewnych krajów, choćby ze względu na interes emigrantów, nie powinien mieć miejsca jako przeciwny samej zasadzie wolności emigracji. Państwo winno ograniczyć się do podania dokładnych informacji o warunkach pobytu w danym kraju; w ten sposób spełnia ono swą funkcję ochronną w stosunku do emigrantów, jeśli zaś mimo to emigrant wyjedzie, sam ponosi winę.

Zwolennicy drugiego zapatrywania na tę kwestję uważają, że przy ograniczaniu wolności emigracji państwo może iść daleko jeśli jestto korzystne dla interesów emigranta. Na tem stanowisku stoją zwykle prywatne towarzystwa roztaczające opiekę nad emigrantami.

Bez wątpienia, że powstrzymanie fali emigracyjnej, płynącej do krajów nieprzedstawiających dostatecznych gwarancji bezpieczeństwa, dobrze zorganizowaną służbą informacyjną i skutecznym prześladowaniem niepożądaney agitacji, jest daleko korzystniejsze od zakazu administracyjnego. Jednakże należy wziąć pod uwagę, że tępienie szkodliwej agitacji jest trudne, oraz że broszura informacyjna nie wszędzie dociera i znajduje posłuch. — zaś bezpośrednie oddziaływanie w tym kierunku w urzędach niestety często jest przyjmowane z niedowierzaniem przez ciemny ogół emigrantów, który niejednokrotnie większym darzy zaufaniem agentów. W tych warunkach udzielanie władzy wykonawczej ustawowego upoważnienia do przecięcia drogą zakazu administracyjnego emigracji niekorzystne dla interesów emigrantów, zdaje się być uzasadnionem. Jednak pełnomocnictwo powyższe nie może być udzielone na warunkach zbyt ogólnikowych i nieokreślonych, aby nie naruszało istoty wolności emigracji.

Wreszcie zwolennicy trzeciego poglądu na omawiane ograniczenie wolności emigracji twierdzą, że wolność wyjazdu z granic państwa pozostanie nietknięta, jeśli zakaz będzie miał charakter odjęcia miana emigrantów wszystkim osobom wyjeżdżającym do kraju, do którego emigracja jest wzbroniona. Byłoby to właściwie ścięśnienie pojęcia emigracji przez wyjęcie niektórych krajów z terenu imigracyjnego. Osoba wyjeżdżająca do danego kraju, mimo wszelkich osobistych kwalifikacji na emigranta, nie byłaby nim. Główne niebezpieczeństwo zastosowania niniejszego poglądu tkwi w tem, że, w razie silnego wzrostu wyjazdów do wyjątego z tere-

¹⁾ cytow. str. 1

nu imigracyjnego kraju, cała masa tych de facto choć nie de jure emigrantów byłaby pozbawiona ochrony przysługującej emigrantom. Nie da się następnie takie ujmowanie tej kwestji uzgodnić z prawem imigracyjnym danego kraju, które wszystkie te osoby będzie uważało za imigrantów, szczególnie, po przyjęciu, zgodnie z uchwałą konferencji w Rzymie, jednolitej lub podobnej definicji emigranta.

Rozpatrywane tu ustawy odrzucają pogląd pierwszy i trzeci, a stoją na stanowisku zapatrywania drugiego, gdyż zawierają naogół omawiane ograniczenie wolności emigracji. Najdalej idą ustawy: włoska (art. 9), czeska (art. 2) i jugosłowiańska (art. 6). Dwie pierwsze zezwalają władzy wykonawczej na wydanie zakazu emigracji do krajów, w których życie wolność lub mienie emigrantów, może być wystawione na niebezpieczeństwo lub gdy tego wymaga ochrona interesów ekonomicznych i moralnych emigrantów. Ustawa Królestwa SHS. ujmuje to jeszcze bardziej ogólnikowo, gdyż pozwala przerwać emigrację bądź do określonego kraju bądź na czas określony, jeżeli wymaga tego interes emigrantów.

Wszystkie te trzy ustawy używając wyrażenia „interes”, nawet choćby z przymiotnikiem „moralny” lub „ekonomiczny”, dają rządowi szerokie pole do interpretacji powyższego upoważnienia. Ustawa hiszpańska nie wprowadza tego nieokreślonego terminu: w art. 16 zezwala ona zawiesić emigrację do pewnych krajów lub prowincji ze względu na zdrowotność lub celem uchronienia emigrantów od wyjątkowego ryzyka.

Wykonawcą omawianego upoważnienia t. j. upoważnionym do wstrzymania emigracji jest w Jugosławji — Minister Polityki Socjalnej; we Włoszech — Minister Spraw Zagranicznych w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych; w Czechach—cały Rząd, w Hiszpanji—Rząd po zasięgnięciu opinii Centralnej Rady oraz Generalnej Dyrekcji Emigracyjnej.

Ustawa czeska ponawia w art. 20 (punkcie b) ten zakaz jeszcze w formie pośredniej, gdyż, zabrania przewozić emigrantów podlegających ograniczeniom przewidzianym w art. 2 ustawy. O karach na winnych przekroczenia tego postanowienia będzie w rozdziale ostatnim.

b) Ograniczenie wolności emigracji z powodu niezdolności do pracy emigranta.

Ograniczenie to zawierają tylko nieliczne ustawy emigracyjne; tłumaczy się to tym, że znajduje się ono zwykle w prohibicyjnych normach prawodawstw imigracyjnych, w skutek czego w ustawach emigracyjnych osoby podlegające omawianemu ograniczeniu zwykle już włączone są do kategorii osób, którym emigracja jest zakazana, z powodu niedopuszczenia ich do kraju przeznaczenia. Wśród starszych ustaw, szwajcarska (art. 11) zabrania przewozić emigrantów niezdolnych do pracy z powodu starości, choroby lub kalectwa, chyba, że ich utrzymanie zapewnione jest na miejscu przeznaczenia. Z pośród zaś tu rozpatrywanych ustaw powojennych, zawiera je ustawa czeska w punkcie c art. 2. Zakazuje ona emigrować osobom niezdolnym do pracy z powodu wieku, choroby lub wady fizycznej, chyba że na miejscu przeznaczenia zapewnione jest im utrzymanie. Zakaz pośredni przewiduje punkt b art. 20. Omawiany zakaz jeśli występuje w formie bezpośredniej skazany jest zawsze na istnienie jako *lex imperfecta*, gdyż trudno karać jest emigrantów winnych jego przekroczenia. Natomiast w formie pośredniej może oddać duże usługi.

c) Ograniczenie wolności emigracji z powodu braku środków.

Jest to zakaz emigrowania osobom, które, po opłaceniu kosztów podróży nie posiadają dostatecznej sumy pieniędzy, która zapobiegłaby popadnięciu w nędzę natychmiast po przybyciu na miejsce przeznaczenia. Naogół ograniczenie to zawiera ustawy imigracyjne, które wymagają od emigranta wykazania się pewną sumą pieniężną przy wjeździe.

Wśród starszych ustaw zawiera je szwajcarska w art. 11, zaś z rozpatrywanych tu zawiera je jedynie ustawa czeska w art. 2, a co zatem idzie w art. 20 w formie pośredniej.

d) Ograniczenie wolności emigracji osób, którym wstępu odmawia prawo imigracyjne.

W tym wypadku najwygodniej jest używać zakazu równocześnie w formie bezpośredniej, jak też i pośredniej. Pierwszej — dlatego, że emigrant, który nie otrzyma paszportu, zaniecha dalszych wydatków, związanych z przygotowaniem się do emigracji; drugiej — gdyż przedsiębiorstwa przewozowe i werbunkowe, daleko lepiej znając ustawodawstwo imigracyjne, niż emigranci, nie wejdą wcale w kontakt z takim emigrantem. Nie wszystkie jednak ustawy wprowadzają to ograniczenie; często poprzestają one na zobowiązaniu przedsiębiorstw do bezpłatnego powrotnego przewozu takiego emigranta, oraz do wypłacenia mu odszkodowania, o czym zresztą będzie w rozdziale VI. W formie bezpośredniej zawierają ten zakaz ustawy: czeska w art. 2 p. e. oraz jugosłowiańska w art. 9. W formie pośredniej ustawa szwajcarska w art. 11, oraz czeska na mocy punktu b. art. 20. Ustawy włoska, hiszpańska i grecka zawierają jedynie zobowiązanie przedsiębiorstwa okrętowego do bezpłatnego przewozu powrotnego rzezonnych osób.

e) Ograniczenie wolności emigracji dla małoletnich.

Ograniczenie to w przeciwieństwie do poprzednio omawianych, nie stanowi naogół bezwzględnego zakazu emigracji. Jest to jedynie poddanie jej pewnym wymogom. Ustawy idą w trzech kierunkach: żądają one: 1) zezwolenia władzy opiekuńczej. 2) towarzystwa osoby godnej zaufania i 3) zapewnienia środków utrzymania w kraju przeznaczenia. Przepisy dla małoletnich stosowane są i do ubezwłasnowolnionych. Ustawa szwajcarska w art. 11 mówi o ograniczeniach emigracji osób małoletnich i pozostających pod opieką. Podobnie zajmuje się tą kwestją Instytut Prawa Międzynarodowego¹⁾ w dezzyderacie pierwszym. Jednak ustawy, omawiane w pracy niniejszej zajmują się wyłącznie małoletnimi. Naogół nie wprowadzają one tego ograniczenia dla pewnych grup emigrantów; jedynie ustawa czeska stosuje je tylko do obywateli czeskich. Z pośród ustaw przedwojennych, szwajcarska (art. 11) i węgierska (art. 2) zawierają podobne do siebie i bardzo odpowiednie ograniczenia wolności emigracji małoletnich. Pierwsza w formie pośredniej, druga — bezpośredniej. Wymagają one, aby osoba małoletnia posiadała zezwolenie rodziców lub opiekunów na emigrację; następnie osoba małoletnia według ustawy węgierskiej, a do lat 16 według szwajcarskiej, musi mieć zapewnione środki utrzymania na obczyźnie; nadto według węgierskiej — do lat 15, a szwajcarskiej — do lat 16, małoletni mogą podróżować tylko w towarzystwie osoby godnej zaufania.

¹⁾ cytow. str. 1.

Rozpatrywane tu ustawy używają również powyższych rodzajów ograniczeń i to w formie bezpośredniej, obok której zresztą występuje forma pośrednia. Nie wszystkie jednak one wprowadzają wszystkie trzy wy-
mogi, jak to czynią ustawy węgierska i szwajcarska.

1) Zezwolenie władzy rodzicielskiej.

Zezwolenia władzy rodzicielskiej, lub opiekuńczej na emigrację mało-
letniego wymagają ustawy hiszpańska, czeska i grecka. Najdalej idzie
ustawa hiszpańska, która w art. 5 wymaga dla wszystkich małoletnich, bez
żadnych wyjątków, zezwolenia rodziców, wychowawców lub opiekunów.
Według ustępu 5 art. 2 ustawy czeskiej wszyscy małoletni, którzy nie jadą
łącznie z ojcem, winni posiadać zezwolenie władz opiekuńczych. Jednakże
następny ustęp tego artykułu czyni wyjątek na rzecz osób w wieku powyżej
lat 18, wyjeżdżających do krajów europejskich; w tym wypadku uprzed-
niego zezwolenia nie trzeba; władza opiekuńcza ma jednak prawo wzbro-
nić emigracji, jeśli okoliczności, a zwłaszcza te, które tyczą się ich pracy na
obczyźnie, narazić mogą na niebezpieczeństwo ich zdrowie lub moralność.
Z art. 3 ustawy greckiej wynika, że wszyscy emigranci w wieku do lat 16,
a wszyscy ekspatryjanci w wieku do lat 21, winni posiadać na wyjazd za-
granicę zezwolenie rodziców lub opiekunów. Ustawy: włoska, portugalska
i jugosłowiańska w tym względzie postanowień nie zawierają.

2) Zapewnienie opieki nad małoletnimi w czasie podróży.

Towarzystwa, w czasie podróży małoletniego, osoby godnej zaufania
żądamy ustawy: jugosłowiańska, grecka i czeska. Ustawa Królestwa S.H.S.
w ust. 3 art. 9 zezwala wydawać paszporty małoletnim do lat 18 tylko łącznie
z paszportem dla towarzysza podróży, którym może być jedynie osoba
godna zaufania, (co stwierdza zaświadczenie urzędowe) wyznaczona przez
rodziców lub osobę wykonywującą władzę rodzicielską. Art. 18 ustawy po-
nawia powyższe ograniczenie w formie pośredniej. Ustawa grecka w art. 3
zakazuje emigracji osobom do lat 16, chyba, że emigrują łącznie z wstęp-
nymi lub pełnoletnim bratem, lub jadą połączyć się z rodzicami osiadłymi
na stałe w obcym kraju, lub też jadą w celach szczególnych, które podlega-
ją ocenie Ministra Spraw Wewnętrznych. W każdym razie w powyższym
wypadku oraz dla wszystkich ekspatryjantów do lat 21 wymagane jest to-
warzystwo osoby godnej zaufania. Według art. 2 ustawy czeskiej wszystkie
osoby małoletnie w wieku do lat 16, podróżujące bez ojca lub matki, mu-
szą mieć za towarzysza podróży osobę godną zaufania w wieku ponad 24 lat.

3) Zapewnienie środków utrzymania dla małoletniego na miejscu
przeznaczenia

Zapewnienia środków utrzymania dla małoletniego na miejscu prze-
znaczenia nie wymaga żadna z rozpatrywanych tu pięciu ustaw. Z pośród
starszych ustaw wymóg ten wprowadzają ustawy: szwajcarska i węgierska.

Ustawa włoska znacznie odbiega od ustaw wyżej cytowanych, gdyż
nie zawiera ona żadnych przepisów ograniczających emigrację małoletnich;
istnieją w niej jedynie, jak zresztą i w innych ustawach, postanowienia
karne za werbunek małoletnich, o czym będzie w rozdziale ostatnim. Tu
należy tylko zaznaczyć, że, jak wynika z art. 11, małoletni do lat 15, aby
wyemigrować, winni być uprzednio poddani oględzinom lekarskim, oraz
muszą otrzymać książkę robotniczą dla dzieci.

f) Specjalne ograniczenia wolności emigracji dla kobiet.

Ograniczenia te mają bądź charakter prywatno-prawny (jeśli wymaga się zezwolenia męża na emigrację żony) bądź wzgląd na ochronę kobiet przed handlem białym.

Pierwszego rodzaju ograniczenie zawiera ustawa hiszpańska (art. 5); wymaga ona zezwolenia męża na emigrację żony.

Drugiego rodzaju ograniczenia są pomocne przy zwalczaniu handlu białego. Kwestją tą zajmują się głównie postanowienia karne ustaw emigracyjnych, o czym będzie poniżej (w rozdziale ostatnim). Zajmują się nią również niekiedy oddzielne ustawy oraz konwencje międzynarodowe; są to umowy paryskie z 1904 i 1910 roku oraz konwencja genewska z 1921 r. Ustawy emigracyjne mają znaczenie, jak było wyżej rzucone, pomocnicze; głównie ograniczają one emigrację niepełnoletnich kobiet. Dawna ustawa hiszpańska zawierała w tym względzie szczegółowe postanowienia; ograniczała ona emigrację kobiet w wieku do lat 25. Wśród rozpatrywanych ustaw, zajmują się tą kwestją ustawy: hiszpańska i czeska. Ustawa hiszpańska (art. 5) zawiera ograniczenie jedynie dla kobiet niezamężnych niepełnoletnich. Ustawa czeska wymaga, aby kobiety niepełnoletnie zawsze podróżowały w towarzystwie osób godnych zaufania (bo dla mężczyzn granica wieku ustalona jest na lat 16).

g) Ograniczenie emigracji subwencionowanej.

Wolność emigracji subwencionowanej nie jest kwestją bezsporną. Dr. L. Caro¹⁾ mówi o niej, jako o nowożytnym handlu niewolnikami i chwali postanowienie ustawy niemieckiej (§ 23 c), zakazujące przewożenia emigrantów subwencionowanych. Natomiast prof. Pazdro²⁾ uważa, że niezawsze emigracja subwencionowana musi być niekorzystną w rezultacie dla emigrantów; wystarczy więc, jeśli ustawa da władzy wykonawczej możność regulowania tej kwestji w konkretnych wypadkach. Tak normują tę kwestję ustawy: czeska i włoska. Obie one wprowadzają ograniczenie w formie pośredniej jako najwłaściwszej w tym wypadku. Ustawa czeska w punkcie c art. 20 zabrania przedsiębiorcom przewozowym przewozić emigrantów, którym obce państwo, towarzystwo lub instytucja obiecują bezpośrednio lub pośrednio opłacić, zwrócić lub dać zaliczkę na koszty podróży w całości lub części, albo jeśli to zrobiły. Jednakże Minister Opieki Społecznej może, w drodze wyjątku, zezwolić na taki przewóz. Ustawa włoska w art. 18 zezwala przewozić emigrantów bezpłatnych, subsydjowanych lub w jakikolwiek sposób uprzywilejowanych tylko ze specjalnem zezwoleniem. Natomiast ustawa grecka podobnie do niemieckiej wprost w art. 23 zakazuje przewozu emigrantów, za których płaci pracodawca lub obcy rząd.

h) Ograniczenie emigracji ze względu na porządek publiczny.

Ustawy zawierają naogół upoważnienie rządu do zawieszenia wolności emigracji do pewnych krajów ze względu na porządek publiczny. Postanowienie to występuje zwykle łącznie z ograniczeniem emigracji ze względu na interes emigrantów, o którym było powyżej. Kwestją tą zajmują się ustawa włoska w art. 9, jugosłowiańska w art. 6, ust. hiszpańska

¹⁾ cytowane na str. 1 (str. 337).

²⁾ cytowane str. 1.

w art. 16. Ustawa hiszpańska wymaga jednak, aby zakaz emigracji ze względów porządku publicznego był uprzednio rozpatrywany na plenarnem posiedzeniu Rady Państwa, chyba, że decyzja musi zapaść nagle. Ustawy czeska i grecka ograniczenia emigracji ze względu na porządek publiczny nie znają. Nadmienić jednak należy, że ustawa grecka, jak było wyżej zaznaczone, upoważnia rząd ogólnikowo do wstrzymania emigracji.

i) Ograniczenie emigracji ze względu na powinność wojskową.

Ograniczenie to zawierają wszystkie rozpatrywane tu ustawy. Ustawy: czeska (art. 2), grecka (art. 2) i jugosłowiańska (art. 9), zawierają je w formie ogólnej, odsyłając do odpowiednich ustaw wojskowych. Natomiast ustawy włoska (art. 9) i hiszpańska (art. 3 i 4) posiadają postanowienia kazuistyczne, co zupełnie nieodpowiednie jest w ustawie emigracyjnej.

j) Ograniczenie wolności emigracji z powodów karnych.

Państwa wzbraniają wyjazdu osobom, przeciw którym toczy się postępowanie karne w czasie od chwili wszczęcia postępowania karnego do chwili odciernienia kary. Postanowienia takie zawierają ustawy: czeska w art. 2, grecka w art. 2, hiszpańska w art. 3, jugosłowiańska w art. 9.

k) Ograniczenie wolności emigracji dla osób opuszczających dzieci bez zapewnienia im środków utrzymania.

Często ustawy emigracyjne, ze względu na interes rodziny, wzbraniają wyjazdu emigrantom, którzy opuszczają, bez zapewnienia wystarczających środków do życia, osoby, będące na ich utrzymaniu. Powyższe ograniczenie nie przedstawia kwestji bezspornej. Dr. Caro utrzymuje, że najczęściej właśnie osoby takie emigrują, aby łatwiej móc utrzymywać dzieci. W Badenji dekret z 16 grudnia 1803 r. zakazywał emigracji mężowi opuszczającemu żonę. Węgry, Szwajcaria, Szwecja wzbraniają emigracji rodzicom, opuszczającym dzieci bez zapewnienia im dostatecznych środków utrzymania.

Wśród stanowiących przedmiot niniejszej pracy, ustaw, jedynie czeska w punkcie b art. 2 zakazuje emigracji rodzicom, opuszczającym dzieci w wieku poniżej lat 16 bez zapewnienia im sposobów stałego utrzymania.

l) Ograniczenie emigracji zbiorowej.

Emigracją zbiorową w obecnych czasach bywa przeważnie jednocześnie emigracją organizowaną, może być jednakże i samorzutną. Emigrację zbiorową organizowaną normują państwa w interesie swoim oraz emigrantów odpowiednimi postanowieniami ustawy emigracyjnej o werbunku i najmie emigrantów, o czym będzie w rozdziale VII. Natomiast państwa dotknięte nadmierną emigracją zbiorową niekoniecznie zorganizowaną, ale i samorzutną poddają bezpośrednio emigrację zbiorową, jako taką — ograniczeniom. Ustawa hiszpańska w art. 6 wymaga na emigrację zbiorową zezwolenia Rady Ministrów, która zasięga opinii Generalnej Dyrekcji Emigracyjnej oraz Centralnej Rady Emigracyjnej; bada ona również rękojmię, które mogą być nawet nieprzewidywane przez ustawę emigracyjną.

m) Ograniczenie wolności emigracji ze względu na podatki.

Ustawa Królestwa S. H. S. (art. 9) zezwala wydawać paszport jedynie osobom, które wykażą się zaświadczeniem, iż uiściły wszystkie przypadające na nie opłaty skarbowe.

n) Ograniczenie wolności emigracji repatriantów.

Ustawa węgierska zakazuje emigracji osobom, które były repatriowane na koszt państwa, aż do czasu, póki nie zwrócą kosztów repatriacji. Żadna z rozpatrywanych tu ustaw takiego ograniczenia nie wprowadza.

V. Skierowanie emigracji przez określone drogi komunikacji.

Z ograniczeniami wolności emigracji łączy się również skierowywanie jej na pewne porty lub drogi komunikacyjne.

Ustawa S. H. S. w art. 9 bezpośrednio zakazuje emigrantom opuszczać państwo lub doń przybywać przez obce porty. Na te porty nie może być wystawiony paszport. Zakaz ten ponawia w art. 11 w formie pośredniej; za przekroczenie zaś tego zakazu przewiduje najwyższy wymiar kary przewidzianej ustawą. Ustawa włoska w art. 28 zabrania wysyłania emigrantów zamorskich przez obce porty. Generalny Komisarjat Emigracyjny może wyjątkowo zezwolić na odstąpienie od wspomnianego zakazu.

Ustawa czeska w art. 2 upoważnia Ministra Opieki Społecznej do ustalenia, w porozumieniu z odpowiednimi ministrami, dróg komunikacyjnych dla emigrantów, które uzna za najodpowiedniejsze z punktu widzenia nadzoru państwa, interesu publicznego lub ochrony emigrantów.

VI. Przymus paszportowy.

Prócz wyżej przedstawionych zakazów i ograniczeń emigracji, istnieje ograniczenie formalne — jest nim przymus paszportowy. Przed wojną światową państwa europejskie i inne z nielicznymi wyjątkami przymusu paszportowego nie znały. W czasie wojny jednak stopniowo system ten został wprowadzony. Obecnie paszport obowiązuje prawie wszędzie i dla wszystkich przy podróżach za granicę. Nieaktualnym więc jest spór, jaki toczył się przed wojną co do użyteczności, względnie szkodliwości specjalnych paszportów emigracyjnych, które były w użyciu w niektórych państwach nieposiadających przymusu paszportowego (Włochy).

Wszystkie rozpatrywane tu ustawy stosują przymus paszportowy. Odpowiednie postanowienia w tym względzie zawierają ustawy: hiszpańska w art. 2, czeska w art. 3, jugosłowiańska w art. 8, grecka w art. 2 i włoska w art. 15. Jedyne ustawa czeska zezwala na uchylenie w drodze rozporządzenia przymusu paszportowego dla emigrantów pewnych kategorii lub do pewnych państw europejskich. Wyłączone z tej ulgi są osoby wskazane w art. 31 ustawy o służbie wojskowej. Szczegółowych postanowień o paszportach naogół ustawy nie zawierają. Paszport winien być wystawiony na określony kraj, wyraźnie o tem mówi ustawa czeska (art. 3). Niektóre ustawy przewidują termin, w jakim władze winny najpóźniej wydać emigrantowi paszport; według ustawy hiszpańskiej w ciągu dni trzech; według ustawy włoskiej, naczelnik gminy winien, w ciągu 24 godzin od otrzymania podania przesłać je, wraz z zaświadczeniem o braku przeszkód do emigracji, do władzy kompetentnej; władza ta winna w ciągu 24 godzin od otrzymania

nia podania względnie otrzymania zezwolenia Komisarjatu Emigracyjnego, jeśli takowe jest wymagane, wydać emigrantowi paszport. Ustawa czeska specjalnego terminu nie wyznacza, jednak mówi, że paszport ma być wydany zaraz po ustaleniu tożsamości osoby i stwierdzeniu braku przeszkód do emigracji. Oczywiście, że w porównaniu z włoskim i hiszpańskim — czeskie postanowienie w tym względzie nie jest zadawalające.

Ustawa hiszpańska wyraźnie postanawia, że paszport jest bezpłatny; ustawa włoska każe pobierać minimalną opłatę 2 lirów od paszportu, wszelkie zaś niezbędne dokumenty są wolne od opłaty. Ustawa jugosłowiańska zezwala wystawiać paszporty dla emigrantów zamorskich jedynie na porty z portów Królestwa S. H. S.

Prócz tych postanowień bezpośrednich o przymusie paszportowym, ustawy: czeska (art. 20 p. a.), jugosłowiańska (art. 17), grecka (art. 20) i włoska (art. 25) zakazują przedsiębiorstwom okrętowym, pod rygorem kary, przewozić emigrantów niezaopatrzonych w paszporty. O wszelkich karach za przekroczenie postanowień dotyczących się paszportów emigracyjnych — w rozdziale ostatnim.

ROZDZIAŁ III.

Władze emigracyjne.

I. Zasady ogólne ustroju władz emigracyjnych.

W Europie są cztery urzędy emigracyjne o charakterze urzędów centralnych, obejmujących całokształt spraw emigracyjnych, których załatwianie przypada na państwo. Są nimi: w Hiszpanji — Generalna Dyrekcja Emigracyjna przy Ministerstwie Pracy, Handlu i Przemysłu; we Włoszech — Generalny Komisarjat Emigracyjny przy Ministerstwie Spraw Zagranicznych; w Szwajcarji — Urząd Emigracyjny przy Departamencie Politycznym Rady Związkowej oraz w Polsce — Urząd Emigracyjny przy Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej. Następnie niektóre państwa ześrodkowują sprawy emigracyjne w jednym z ministerstw: Czechy — w Ministerstwie Opieki Społecznej; Jugosławja — w Ministerstwie Polityki Socjalnej; wreszcie — Grecja w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych. Natomiast w innych państwach europejskich sprawy emigracyjne są mniej lub więcej rozdzielone między rozmaite władze.

Konieczność jednak istnienia w państwach, odznaczających się znaczną emigracją, centralnych władz emigracyjnych, ześrodkowujących wszystkie sprawy emigracyjne, uznał Instytut Prawa Międzynarodowego, umieszczając odpowiednie postanowienie w tym względzie w zaleconym projekcie konwencji emigracyjnej (art. 3), przyjętym na sesji kopenhaskiej Instytutu w dniu 1 września 1897 r. Znaczący spraw emigracyjnych naogół uznają niezbędność centralnych urzędów emigracyjnych i odrębnych również niższych organów, co wykazuje protokół ankiety austriackiej z 1912 r. Tego też zdania są Dr. L. Caro ¹⁾ oraz prof. Dr. Z. Pazdro ²⁾. Wreszcie za tem przemawia doświadczenie.

¹⁾ cytowane na str. 1 (str. 359).

²⁾ cytowane na str. 1.

Jednym z pierwszych państw, które powołały do życia specjalne władze emigracyjne — były Włochy, to też obecnie włoska emigracja jest najlepiej zorganizowaną, a Generalny Komisarjat Emigracyjny cieszy się opinią wzorowego urzędu do spraw emigracyjnych. Także Szwajcaria, której organizację władz emigracyjnych uważa się również za wzorową, dawno już, choć nie odrazu, a stopniowo, skoncentrowała wszystkie sprawy emigracyjne w jednym urzędzie.

Jeżeli teraz z kolei przejść do kompetencji centralnych urzędów emigracyjnych, to należy zauważyć, że są pewne sprawy, których uregulowania ustawy zastrzegają jednak, mimo istnienia tych centralnych urzędów władzom wyższym, t. j. rządowi lub ministrowi, od którego zależnym jest dany urząd. Sprawą taką w pierwszym rządzie jest wydawanie rozporządzenia wykonawczego do ustawy oraz rozporządzeń samodzielnych na mocy ustawy. Następnie rząd, lub porozumienie odpowiednich ministrów, regulują sprawy wchodzące w zakres właściwości różnych gałęzi administracji. Dalej najważniejsze sprawy natury ściśle emigracyjnej przekazane są decyzji rządu lub ministra. Poza temi sprawami zastrzeżeniami, wszystkie sprawy dotyczące się emigracji wchodzą w zakres kompetencji centralnych urzędów do spraw emigracyjnych. Niektóre z tych spraw wymagają również współdziałania ze strony innych władz, co nie uchybia jednak zasadzie ześrodkowania wszystkich spraw emigracyjnych w rękach władzy emigracyjnej.

Do zakresu obowiązków centralnych władz emigracyjnych wchodzi zwykle:

- 1) przygotowywanie zasad, względnie projektów ustaw, rozporządzeń, dekretów, traktatów i konwencji w dziedzinie emigracji;
- 2) naukowa działalność w postaci badania kwestji emigracyjnych, zbierania materiałów i wydawania publikacji;
- 3) przestrzeganie poszanowania praw w dziedzinie emigracji przez wszystkie osoby i instytucje prawom tym podległe;
- 4) udzielanie koncesji i zezwoleń przedsiębiorstwom przewożącym emigrantów; nadzór oraz szczegółowa kontrola ich działalności;
- 5) wydawanie zezwoleń na werbunek emigrantów i nadzór nad działalnością werbujących;
- 6) działalność informacyjna polegająca na zbieraniu materiału informacyjnego i podawaniu informacji w odpowiedniej formie emigrantom;
- 7) działalność opiekuńcza w rozmaitych formach oraz zarząd funduszem specjalnym, przeznaczonym na opiekę nad emigrantami;
- 8) rozstrzyganie sporów między emigrantami i przedsiębiorstwami przewozowymi lub werbującymi (jest to specjalna jurysdykcja, która często należy do organów specjalnie w tym celu ustanowionych lub do sądów);
- 9) nakładanie kar w trybie administracyjnym na przekraczających postanowienia prawa emigracyjnego;
- 10) rozstrzyganie sporów w odwołaniu od zarządzeń i orzeczeń niższych organów emigracyjnych;
- 11) statystyka ruchu emigracyjnego.

Centralny urząd emigracyjny kieruje działalnością organów niższych, które mi są: 1) na terenie państwa specjalne władze, noszące nazwy inspektoratów emigracyjnych, biur emigracyjnych i t. p.; 2) w czasie podróży emigrantów specjalne władze kontrolujące, które mają zwykle nazwę: inspektorów, komisarzy, delegatów i t. p.; 3) za granicami państwa konsulowie lub specjali funkcjonariusze emigracyjni, jak to: radcowie emigracyjni, attaches emigracyjni i t. p. Władze te mają bądź charakter ekspozytur urzędów centralnych, bądź władz emigracyjnych niższej instancji; kompetencja ich jest ograniczona rzeczowo i terytorjalnie. Odrębne niższe władze emigracyjne istnieją również i w państwach, które ześrodkują sprawy emigracyjne w jednym z ministerstw, nie tworząc specjalnych urzędów centralnych; władze takie istnieją często wreszcie w państwach, w których sprawy emigracyjne należą do kompetencji rozmaitych władz wyższych jak np. w Belgji. Najniższemi władzami w dziedzinie emigracji, są komitety lokalne, gminne lub powiatowe, noszące często nazwę patronatów, których zadaniem jest udzielanie informacji i działalność opiekuńcza. Mają one skład urzędniczo-obywatelski.

Obok władz wykonawczych istnieją także organy opiniodawcze. Organy takie istnieją zwykle przy władzach centralnych, jednakże niektóre państwa, jak np. Hiszpanja dodają je i władzom niższej instancji. Zadaniem tych organów doradczych, których skład jest zwykle mieszany urzędniczo-obywatelski, jest udzielanie opinji w sprawach, dla których żąda jej opinji ustawa, lub, które przedłożone są do zaopiniowania przez władze wykonawcze. Organy te biorą niekiedy udział w rozstrzyganiu sporów poddanych specjalnej jurysdykcji.

Prócz powyżej przedstawionych władz wykonawczych i opiniodawczych, niektóre prawodawstwa, jak np. włoskie, znają specjalne organy do rozstrzygania, na mocy specjalnego postępowania, sporów wynikłych między emigrantami, a przedsiębiorstwami przewozowemi i werbującemi.

W rozdziale niniejszym będą przedstawione ustrój i kompetencja władz emigracyjnych przewidzianych ustawami, w pracy niniejszej rozpatrywanemi, z wyjątkiem ich kompetencji jurysdykcyjnych, o czem będzie w rozdziale IX.

Ze względu na to, że nie wszystkie ustawy w jednakowym stopniu normują kwestję, oraz, że ustawy włoska i hiszpańska tworzą urzędy centralne, a czeska, jugosłowiańska i grecka przydzielają sprawy emigracyjne odpowiednim ministerstwom, organizacja i kompetencje władz w poszczególnych państwach będą przedstawione oddzielnie.

II. Ustrój władz emigracyjnych w poszczególnych państwach.

Władze emigracyjne najbardziej samodzielne i odpowiadające celom polityki emigracyjnej posiadają Włochy i Hiszpanja.

A. Włochy.

We Włoszech istnieje od 1901 roku Generalny Komisarjat Emigracyjny, w którym skoncentrowane są wszystkie władze emigracyjne. Komisarjat jest władzą wykonawczą najwyższej instancji w sprawach emi-

gracyjnych; podlega on bezpośrednio Ministrowi Spraw Zagranicznych. Władzami niższej instancji są: na terytorjum Królestwa — inspektoraty emigracyjne, na okrętach — królewscy komisarze emigracyjni, poza granicami państwa — urzędy opiekuńcze, informacyjne, pośrednictwa pracy oraz specjaliści funkcyjniejsi emigracyjni. Prócz tego na terenie państwa działają powiatowe lub gminne komitety emigracyjne o charakterze opiekuńczym. Organem opiniodawczym jest Najwyższa Rada Emigracyjna. Istnieją prócz tego specjalne organy jurysdykcyjne, o których mowa w rozdziale IX.

Oczywiście istnieją sprawy, o znaczeniu największem, które nie podlegają decyzji Generalnego Komisarjatu Emigracyjnego, lecz najwyższych władz wykonawczych.

Dekretu Królewskiego wymagają sprawy, których uregulowanie musi mieć charakter normatywny. W drodze dekretu królewskiego są więc wydawane rozporządzenia, które normują sprawy przekazane im ustawą (art. 69). Do tych spraw w pierwszym rządzie należą: uzupełnienie definicji emigranta (art. 17); cały szereg spraw dotyczących organizacji władz emigracyjnych (art. 2, 5, 6, 7, 8, 65, 66, 69 ustępy 2, 3, 7, 22, 23, 24, 25; 29); sprawy dotyczące praw i obowiązków przedsiębiorstw okrętowych, zajmujących się przewozem emigrantów (art. 20, 31, 32 i 69 ust. 5, 8, 15, 16, 17, 26); przepisy o okrętach (art. 69 ust. 10, 11, 12, 13, 14, 15); organizacja i unormowanie opieki nad emigrantami (art. 69 ust. 6, 9, 18, 21, 28, 30, 32); przepisy o zezwoleniach na werbunek emigrantów i o kontraktach pracy (art. 38); sprawy dotyczące organizacji jurysdykcji specjalnej. Prócz tego tylko w drodze dekretu królewskiego może nastąpić zawieszenie czasowe wolności emigracji (art. 9); zmiana wysokości opłaty koncesyjnej od przedsiębiorstw okrętowych (art. 18); zmiana wysokości podatku pogłównego pobieranego od przedsiębiorstw za każdego przewiezionego emigranta (art. 26) oraz wstrzymanie dalszego wpisywania statków do aktów koncesyjnych (art. 21). Nominacja Generalnego Komisarza i trzech komisarzy oraz trzech członków Najwyższej Rady Emigracyjnej następuje również w drodze dekretu królewskiego.

Rząd, prócz praw, jakie służą mu przy wydawaniu dekretów królewskich w sprawach emigracyjnych, ma duże uprawnienia, na mocy art. 32, do czynienia zarządzeń w interesie emigrantów w razie zimy, tawarzystw okrętowych, szkodzącej emigrantom. Uprawnienia te sięgają aż do prawa rekwizycji okrętów.

Minister Spraw Zagranicznych jest bezpośrednim zwierzchnikiem Generalnego Komisarjatu Emigracyjnego. Z tego tytułu, jego decyzji podlega cały szereg najważniejszych kwestji z dziedziny emigracji. Jako osoba odpowiedzialna parlamentarnie za czynności władz emigracyjnych, jest on obowiązany na mocy art. 4 przedkładać parlamentowi roczne sprawozdania z działalności agend emigracyjnych oraz na mocy art. 65 sprawozdania Komisji Kontrolującej fundusz emigracyjny wraz z bilansem tegoż. Kompetencji ministra podlega wstrzymanie emigracji ze względu na porządek publiczny i interes emigrantów (art. 9); cały szereg kwestji tyczących się wydawania koncesji przedsiębiorstwom przewozowym (art. 18, 31); ustanawianie cen przejazdu okrętem w razie sporu (art. 31), cały szereg spraw dotyczących opieki nad emigrantami (art. 36). Wreszcie Minister

Spraw Zagranicznych mianuje siedmiu członków Najwyższej Rady Emigracyjnej (art. 2).

Podległy Ministrowi Spraw Zagranicznych Generalny Komisarjat Emigracyjny jest urzędem centralnym najwyższej instancji dla spraw emigracyjnych. Na czele tego urzędu stoi Generalny Komisarz Emigracyjny mianowany dekretem królewskim na wniosek Ministra Spraw Zagranicznych i na mocy opinii Rady Ministrów (art. 1). Generalny Komisarz ma uprawnienia komisarza rządu, czyli w myśl art. 59 Konstytucji Królestwa ma prawo występować narówni z ministrami przed parlamentem (art. 4). Jest on członkiem Najwyższej Rady Emigracyjnej oraz prezesem jej Komitetu Stałego (art. 2). Obowiązany jest on do przedkładania corocznie Ministrowi Spraw Zagranicznych raportu o sprawach emigracyjnych (art. 4). Obok Generalnego Komisarza pełnią swe czynności podlegli mu trzej Komisarze Emigracyjni, mianowani na pewien czas, dekretem królewskim, na wniosek Ministra Spraw Zagranicznych. Biura Generalnego Komisarjatu Emigracyjnego składają się z personelu urzędniczego, którego pragmatykę ustala rozporządzenie (art. 1). Urzędnicy odpowiedzialni są sądownie na równi z urzędnikami cywilnymi (art. 1). Są oni zrównani z urzędnikami policji sądowej w odpowiedzialności za naruszenie ustaw i rozporządzeń emigracyjnych (art. 6). Generalny Komisarjat prowadzi bezpośrednią korespondencję z władzami Królestwa, z przedstawicielami tegoż zagranicą, z urzędami emigracyjnymi państw obcych oraz ze wszystkimi zagranicznymi instytucjami opiekuńczymi nad emigrantami.

Do kompetencji Generalnego Komisarjatu Emigracyjnego wchodzi wszystko, co odnosi się do emigracji, a co nie jest zastrzeżone władzom wyższym. Jest on władzą zwierzchnią nad władzami emigracyjnymi niższej instancji w kraju i zagranicą. Komisarjat rozpatruje sprawy dotyczące emigracji bądź w pierwszej instancji, bądź w odwołaniu od decyzji władz emigracyjnych niższej instancji. Oczywiście podział kompetencji między instancje tylko w ogólnych zarysach unormowany jest ustawowo. Jednakże ustawa zastrzega bezpośrednio Generalnemu Komisarjatu: ustanawianie powiatowych i gminnych komitetów emigracyjnych (art. 6); uzupełnienie definicji emigranta (art. 17); wydawanie instrukcji paszportowej (art. 15); wydawanie koncesji na przewóz emigrantów (art. 18); wydawanie zezwoleń na emigrację subsydjowaną (art. 18); zatwierdzanie przedstawicieli towarzystw okrętowych (art. 22); wydawanie zezwoleń na jednorazowy przewóz emigrantów (art. 24) wydawanie zezwoleń na przewóz emigrantów przez porty zagraniczne (art. 38); zatwierdzanie taryf i ich zmian (art. 31); ustanawianie taryf repatriacji (art. 31); wydawanie zezwoleń na uprzednią sprzedaż biletów kolejowych tację emigrantów do krajów zamorskich (art. 24) i kontynentalnych (art. 35); zarząd funduszem emigracyjnym (art. 65); rozmaite uprawnienia w dziedzinie specjalnej jurysdykcji (art. 37 i n.). Pozatem ustawa włoska nie określa szczegółowo funkcji Generalnego Komisarjatu.

Jako organ doradczy istnieje przy Generalnym Komisarjacie Emigracyjnym Najwyższa Rada Emigracyjna. Art. 2 ustawy ustala skład Rady; wchodzi do niej 7 urzędników, 6 członków parlamentu i 12 obywateli. Sposób nominacji i wyboru członków, odnawianie składu rady, honorarja i prze-

pisy o biurze prezydjalnym określa rozporządzenie (art. 2). W posiedzeniach rady biorą udział komisarze emigracyjni z głosem doradczym. Ponadto Minister Spraw Zagrnicznych ma prawo wzywać na posiedzenia rady delegatów ministerstw zainteresowanych w kwestjach stanowiących przedmiot obrad.

Zadaniem Rady jest udzielanie opinii w sprawach emigracyjnych ważniejszych oraz podlegających kompetencji kilku ministerstw (art. 2). W szczególności do spraw tych należą: zmiana opłat za koncesję dla przedsiębiorstw przewozowych i kwestja opóźnienia, odmowy lub ograniczenia koncesji (art. 18); zmiana podatku pogłównego od emigrantów, wpłacanego przez przedsiębiorstwa okrętowe (art. 26); wstrzymanie wpisywania statków do aktów koncesyjnych (art. 21); zarządzenia w sprawie opieki nad emigrantami kontynentalnemi, podróżującymi morzem (art. 36). sprawy z dziedziny specjalnej jurysdykcji

Najwyższa Rada Emigracyjna deleguje trzech członków, którzy wspólnie z Generalnym Komisarzem Emigracyjnym jako prezesem i dwoma członkami Parlamentarnej Komisji kontrolującej fundusz emigracyjny, tworzą Stały Komitet, którego obowiązków ustawa nie wskazuje (art. 2).

Władzami emigracyjnemi niższej instancji w Królestwie są inspektoraty emigracyjne. Ustawa powołuje je do życia w Genui, Neapolu i Palermo. W innych miastach mogą być utworzone inspektoraty dekretem królewskim (art. 5).

Na czele inspektoratu emigracyjnego stoi inspektor; zastępcą jego jest wiceinspektor (art. 5). Inspektorzy zrównani są w odpowiedzialności z urzędnikami policji sądowej w sprawach dotyczących naruszenia ustaw i regulaminów emigracyjnych (art. 67). Do inspektorów należy wykonywanie czynności nałożonych na nich przez ustawę i rozporządzenia (art. 5). Głównym ich zadaniem, jak wynika z ustawy, jest jurysdykcja specjalna oraz pośrednictwo i decydowanie we wszelkich sporach między emigrantami, a towarzystwami okrętowemi (art. 31, 33, 34). Dla ułatwienia inspektorom wywiązania się z nałożonego na nich zadania, Minister Spraw Wewnętrznych, w porozumieniu z Ministrem Spraw Zagrnicznych, przydziela im funkcjonariuszów służby bezpieczeństwa (art. 5).

Generalny Komisarz może w drodze dekretu tworzyć powiatowe i gminne komitety emigracyjne. Skład komitetów określa rozporządzenie (art. 68). Przewodniczącym jest naczelnik powiatu lub burmistrz. Komitety pełnią swe czynności bezpłatnie. Głównym zadaniem ich jest udzielanie informacji i opieka. Generalny Komisarjat może czynności komitetów powierzać stowarzyszeniom opieki nad emigrantami (art. 6).

Na każdym okręcie, wiozącym emigrantów zamorskich jedzie królewski komisarz emigracyjny, którym jest lekarz marynarki lub wojskowy. W zakresie spraw emigracyjnych podlega on Generalnemu Komisarjatowi (art. 7). Zadaniem komisarza jest czuwanie nad działalnością służby sanitarnej i przestrzeganiem praw i przepisów o emigracji (art. 7). Działalność jego rozciąga się i na reemigrantów.

Poza granicami państwa sprawami emigracyjnemi zjmują się urzędy opiekuńcze, informacyjne i pośrednictwa pracy (art. 7). W główniejszych centrach emigracji włoskiej sprawami emigracji zajmują się specjali funk-

cjonariusze lub urzędnicy konsularni. Do obowiązków ich należy informowanie Generalnego Komisarjatu Emigracyjnego o warunkach emigracji, dokonywanie inspekcji okrętów oraz wykonywanie wszystkich innych powierzonych im czynności (art. 8).

Prócz wszystkich powyżej przedstawionych specjalnych władz emigracyjnych, sprawami emigracyjnymi zajmują się w pewnym zakresie i inne władze państwowe, gdyż niemożliwe jest wydzielanie tych spraw z pod właściwości organów nieemigracyjnych. Najbardziej zainteresowanymi w sprawach emigracyjnych są: prefekci i naczelnicy powiatów; urzędy pośrednictwa pracy; Generalna Dyrekcja Marynarki Handlowej i komendy portów; urzędnicy dyplomatyczni i konsularni.

O władzach emigracyjnych, utworzonych dla specjalnej jurysdykcji— będzie mowa w rozdziale IX.

Cały ten aparat administracji włoskiej w dziedzinie emigracji działa, jak świadczą znawcy, wzorowo. Generalny Komisarjat Emigracyjny, po uregulowaniu problemu emigracji włoskiej, dąży do właściwego rozwiązania zagadnienia emigracji światowej. W tym celu zorganizował już dwie międzynarodowe konferencje emigracyjne w Rzymie w latach 1921 i 1924 r.

B. Hiszpanja.

Centralnym urzędem wykonawczym najwyższej instancji w sprawach emigracyjnych jest Generalna Dyrekcja Emigracyjna przy Ministerstwie Pracy, Handlu i Przemysłu. Organami wykonawczymi instancji niższej są: na terytorjum Królestwa — inspektoraty emigracyjne; w podróży (na okręcie) — inspektorzy; zagranicą — konsulaty hiszpańskie. W kraju istnieją jeszcze patronaty emigracyjne. Organami doradczymi są: Centralna Rada Emigracyjna przy Generalnej Dyrekcji Emigracyjnej; miejscowe rady emigracyjne przy inspektoratach emigracyjnych i konsularne rady emigracyjne przy konsulatach portowych.

Pewne kategorie spraw najważniejszych w szczególności wymagające unormowania w drodze rozporządzeń podlegają decyzji władz wyższych, kierowniczych.

Dekret królewski niezbędny jest dla zatwierdzenia rozporządzeń wykonawczych i uzupełniających, którym ustawa pozostawia do unormowania: uzupełnienie definicji emigranta (art. 12); przepisy o zezwoleniu na emigrację mężatek i małoletnich (art. 5); przepisy o biurach informacyjnych i sprzedaży biletów (art. 36); o kaucji przedsiębiorstw okrętowych (art. 29); przepisy o księgach przedsiębiorstw okrętowych (art.); o okrętach (art. 46); o rozwiązywaniu umowy przewozowej (art. 41); o kosztach repatriacji (art. 47); o uprawnieniach Generalnej Dyrekcji i inspektorów w dziedzinie karno-administracyjnej (art. 55). Prócz tego dekret królewski jest wymagany ustawowo przy zawieszeniu wolności emigracji ze względu na służbę wojskową (art. 4) i przy zarządzeniu współpracy innych władz z władzami emigracyjnymi (art. 8).

Rządowi, który kieruje oczywiście ogólną polityką emigracyjną, ustawa zastrzega decyzję; w zawieszaniu wolności emigracji do pewnych krajów ze względu na porządek publiczny i dobro emigrantów (art. 16); w wydawaniu pozwoleń na emigrację zbiorową (art. 7); w sprawach oszczęd-

ności emigrantów, (art. 63); w przystosowaniu konsulatów do działalności emigracyjnej (art. 60). Wreszcie, rząd powołuje 2 członków Centralnej Rady Emigracyjnej.

Minister Pracy, Handlu i Przemysłu jako bezpośredni zwierzchnik Dyrektora Generalnej Dyrekcji ma zastrzeżone ustawowo swej bezpośredniej decyzji sprawy, które wymagają pewnego odchylenia od litery prawa lub wchodzą w zakres kompetencji innego departamentu (art. 8) oraz organizację biur centralnych Generalnej Dyrekcji i pragmatykę urzędniczą (art. 8). Wreszcie minister mianuje inspektorów (art. 9) i przewodniczących Centralnej Rady (art. 10) i rad miejscowych (art. 12).

Generalna Dyrekcja Emigracyjna jest centralnym urzędem administracji w dziedzinie emigracji. Na czele jej stoi Generalny Dyrektor do spraw emigracyjnych, któremu podległy jest bezpośrednio cały personel wyznaczony do służby w dziale emigracji (art. 8). Generalna Dyrekcja Emigracyjna organizuje służbę dozoru (art. 67): 1) w okręgach Hiszpanji, z których emigrują, 2) w portach załadowania, 3) na okrętach, 4) w portach postoju, 5) w portach wylądowania, 6) w głębi krajów, gdzie emigranci hiszpańscy mają swe osiedla. Wszystkie władze emigracyjne lub inne wyznaczone do działalności w dziedzinie emigracyjnej w powyżej wyszczególnionych miejscach są podległe w zakresie spraw emigracyjnych Generalnej Dyrekcji. Jest ona władzą ostatniej instancji, więc od jej decyzji można odwołać się tylko w trybie sporno-administracyjnym. Do Dyrekcji służy odwołanie, które wyczerpuje tok instancji, od orzeczeń inspektorów emigracyjnych (art. 21). Tam też składa się zażalenia na inspektorów (art. 22). Organizacja biur Generalnej Dyrekcji i pragmatykę jej urzędników normuje rozporządzenie (art. 8).

Do kompetencji Generalnej Dyrekcji Emigracyjnej wchodzi wszystko, co tyczy się spraw emigracyjnych. Jest ona powołana do roztaczania działalności opiekuńczej nad emigrantami, przypadającej na rolę państwa (art. 8). W szczególności w zakres działalności Generalnej Dyrekcji Emigracyjnej wchodzi: 1) działalność informacyjna w dziedzinie emigracji (art. 13); 2) przeprowadzanie badań nad wychodźstwem hiszpańskim; wydawanie publikacji i materiałów (art. 14); 3) przygotowywanie zasad dla konwencji emigracyjnych (art. 61); 4) udzielanie opinii co do zawieszenia wolności emigracji ze względu na porządek publiczny i interesy emigrantów (art. 16) oraz co do zezwoleń na emigrację zbiorową (art. 6); 5) wydawanie koncesji na przewóz emigrantów (art. 24 i 25); oznaczanie wysokości opłaty za koncesję (art. 24); wydawanie zezwoleń na czynności biur informacyjnych i sprzedaży kart okrętowych (art. 36); wydawanie regulaminów dla tych biur (art. 67); sprawy taryf przewozowych (art. 39); składanie projektów rozporządzeń o warunkach, jakim winny odpowiadać okręty dla emigrantów (art. 46); 6) rozporządzanie funduszem emigracyjnym (art. 7); 7) statystyka emigracji (art. 14); 8) nauczanie emigrantów (art. 65); 9) kwestja oszczędności emigrantów (art. 63); 10) nakładanie kar w trybie karno-administracyjnym (art. 55), oraz cały szereg spraw drobniejszych.

Centralna Rada Emigracyjna działa ku pomocy Generalnej Dyrekcji Emigracyjnej (art. 9) i ma charakter doradczy. Składa się conajmniej z 13 osób. Wchodzi do niej (art. 10): 1) podsekretarz stanu Ministerstwa Pracy; 2) Generalny Dyrektor do spraw emigracyjnych; 3) po jednym przed-

stawicieli Ministerstw: Sprawiedliwości, Spraw Zagranicznych, Spraw Wewnętrznych, Wojska i Marynarki; 4) 2 przedstawiciele robotniczych z Rady Pracy; 5) po jednej delegatce od Patronatu Królewskiego handlu żywym towarem i od Rady Pracy; 6) po jednym przedstawicielu od Centralnej Rady do spraw kolonizacyjnych i osadnictwa wewnętrznego, od Hiszpańskiej Ligi Morskiej, od Państwowej Rady Hiszpańskiego Handlu Zamorskiego oraz od izb handlowych i stowarzyszeń hiszpańskich, z każdego kraju amerykańskiego, wskazanego przez Generalnego Dyrektora; 7) dwóch członków powołanych przez rząd z pośród osób zasłużonych na polu działalności społecznej i emigracyjnej.

Przewodniczącego Rady mianuje minister (art. 6). Posiedzenia odbywają się w pierwszej połowie stycznia, kwietnia, lipca i października. Opinie swej Rada udziela w kwestjach, w których ustawa wymaga bezwzględnego jej zasięgnięcia, oraz w kwestjach, które podda pod rozważania jej Generalny Dyrektor.

Bezwzględnie opinia Rady jest wymagana w sprawach następujących 1) zatwierdzanie budżetu i rachunków Generalnej Dyrekcji Emigracyjnej (art. 11); 2) dysponowania funduszami Kasy Emigracyjnej (art. 11, 23); 3) rozporządzeń zmieniających prawa emigracyjne; 4) zezwolenia na emigrację zbiorową (art. 11, 6); 5) zawieszenia wolności emigracji ze względu na porządek publiczny i interes emigrantów (art. 11, 16).

Centralna Rada Emigracyjna zatwierdza budżet Kasy Emigracyjnej, nad którą tworzy patronat (art. 23), oraz statuty rad konsularnych (art. 60).

Władzami niższej instancji są na terenie Hiszpanji oraz w czasie podróży inspektorzy emigracyjni, zaś na zewnątrz kraju — konsulowie lub urzędnicy konsularni do spraw emigracyjnych (art. 9). W zakresie spraw emigracyjnych, władze te podlegają Generalnemu Dyrektorowi (art. 8 i 49).

Z art. 49 ustawy wynika, że istnieją: 1) inspektorzy wewnątrz kraju (w okręgach, z których wychodzi emigracja), 2) inspektorzy portowi oraz 3) inspektorzy w czasie podróży.

Inspektorzy są mianowani przez Ministra Pracy, Handlu i Przemysłu na wniosek Generalnej Dyrekcji Emigracyjnej. Specjalne rozporządzenie ustanawia pragmatykę ich (art. 50). Inspektorzy są władzą w czasie wykonywania swych czynności. Akty spisywane przez nich mają moc dowodów autentycznych (art. 49). Inspektorzy rozpatrują zażalenia i wydają orzeczenia (art. 21). Od orzeczeń inspektorów można odwoływać się do Generalnej Dyrekcji Emigracyjnej (art. 21). Tam też składa się zażalenia na nich (art. 22). Biura inspektorów noszą nazwę inspektoratów (art. 13).

Do kompetencji inspektorów należy dozór nad wykonaniem postanowień prawa emigracyjnego (art. 49). Głównym ich zadaniem jest czuwanie nad działalnością przedsiębiorstw przewozowych oraz rozstrzyganie sporów między temi przedsiębiorstwami i emigrantami (art. 51 i 21). Prócz tego mają oni obowiązek współdziałania we wszystkich dziedzinach emigracji.

Do inspektorów wewnętrznych i portowych należy w szczególności: 1) udzielanie informacji emigrantom (art. 13); 2) udzielanie zezwoleń na działalność konsygnatarjuszom (art. 25), czuwanie nad działalnością właścicieli okrętów, armatorów i konsygnatarjuszy (art. 32), wydawanie im zarządzeń (art. 32), czuwanie nad przestrzeganiem umowy przewozowej

(art. 51), czuwanie nad należytem zaopatrzeniem okrętów i warunkami sanitarnymi ich (art. 51); 3) współdziałanie z Generalną Dyрекcją Emigracyjną w pracach statystycznych i naukowych (art. 14); 4) wyłączenie z pośród emigrantów zamorskich osób niemających kwalifikacji na emigrantów (art. 2); 5) wzbranianie wstępu na okręt gwałcicielom prawa (art. 51) i 6) nakładanie kar (art. 55).

Kwestje, dotyczące rozpatrywania sporów między towarzystwami przewozowymi a emigrantami przez inspektorów, będą omówione w rozdziale IX.

Miejscowe rady emigracyjne działają ku pomocy inspektorom portowym. Skład ich jest następujący (art. 12): 1) komendant morski, lub jego delegat, 2) sędzia I instancji, 3) szef zewnętrznej służby zdrowia, 4) lekarz — delegat wydziału dobroczynności prowincjonalnego i municypalnego, 5) inspektor pracy lub jego delegat — robotnik, 6) delegat wyższej władzy wojskowej okręgu, 7) członek mianowany na wniosek inspektora przez Generalną Dyрекcją Emigracyjną. W skład rady, jak widać, wchodzi w przeważającej liczbie urzędnicy. Przewodniczącego rady wyznacza Minister Pracy, Handlu i Przemysłu z listy trzech jej członków, sporządzonej przez radę.

Zadaniem rady jest współpraca z odpowiednim inspektoratem w sprawach opieki społecznej nad emigrantami i w rozpatrywaniu zażaleń.

Do inspektorów na okrętach należy czuwanie nad wypełnianiem, przez przedsiębiorstwa przewozowe, w czasie przewozu, obowiązków ich względem emigrantów, wynikających z ustawy i umowy. Rolę inspektora może pełnić, w braku jego, lekarz—hiszpan. Inspektor podróżuje w obie strony bezpłatnie na koszt przedsiębiorstwa przewozowego. Pełniący funkcje inspektora na okręcie obowiązany jest złożyć raport władzom konsularnym lub inspektorom portowym o wydarzeniach zaszłych w klasie III w czasie podróży, o zażaleniach i ich załatwieniu przez kapitana oraz o przestrzeganiu na pokładzie przepisów o dozorze wychodźców hiszpańskich w podróży i o opiece nad niemi (art. 52).

Konsulowie hiszpańscy oraz urzędnicy konsularni do spraw emigracyjnych są władzą wykonawczą w sprawach emigracyjnych poza granicami państwa (art. 9). W tych sprawach podlegają Generalnej Dyрекcji Emigracyjnej (art. 8). Obowiązki konsulów wynikają z „Regulaminu Karjery Konsularnej” oraz z ustawy emigracyjnej (art. 17). Do nich należy dozór nad poszanowaniem przepisów ustawy emigracyjnej i rozporządzeń w portach postoju, jeśli na okręcie brak inspektora, oraz w portach wyładowania i w głębi kraju imigracyjnego, gdzie znajdują się hiszpańscy emigranci. W szczególności zadania ich są następujące: 1) przyjmowanie zażaleń od emigrantów oraz odsyłanie ich do Generalnej Dyрекcji; 2) okazywanie pomocy inspektorom na okręcie, oraz w braku ich dokonywanie inspekcji okrętów (art. 62); 3) repatriacja emigrantów; 4) udzielanie informacji emigrantom o kraju imigracyjnym; 5) okazywanie wszelkiej pomocy emigrantom; czuwanie nad wykonywaniem umowy pracy; zastępstwo emigrantów przed sądami kraju imigracyjnego (art. 17); okazywanie pomocy emigrantom w stosunkach z armatorami (art. 62); 6) współdziałanie z władzami kraju imigracyjnego w dziedzinie emigracji hiszpańskiej; czuwanie, aby

emigrant nie stał się ciężarem publicznym (art. 17); 7) praca kulturalna wśród emigrantów; popieranie stowarzyszeń i patronatów (art. 17); 8) prowadzenie wykazów emigrantów ze względu na powinność wojskową (art. 18); 9) konstituowanie rady konsularnej i przewodniczenie jej.

Konsulowie składają Generalnej Dyrekcji Emigracyjnej raporty kwartalne o rynku pracy i roczne, zawierające dane statystyczne z wyjaśnieniami.

Rady Konsularne działają ku pomocy konsulatom (art. 12). Istnieją one w portach, które wyznacza Generalna Dyrekcja (art. 60). Rady tworzone są przez konsulów na zlecenie Generalnej Dyrekcji Emigracyjnej. Skład rad jest zależny od warunków miejscowych. Przewodniczącym jest konsul. Rady opracowują same swe statuty, które podlegają zatwierdzeniu Centralnej Rady Emigracyjnej. Budżet i bilans rad konsularnych zatwierdzany jest przez Generalną Dyrekcję Emigracyjną. Rady Konsularne zarządzają odnośną kasą emigracyjną. Do kompetencji ich należy zajmowanie się łącznie z konsulem wszystkimi sprawami emigracji hiszpańskiej w danym okręgu konsularnym (art. 60). W szczególności powołane są do: 1) współdziałania w okazywaniu pomocy emigrantom (art. 17); 2) kontrolowania repatrjacji (art. 48), 3) obrony emigrantów przed sądami kraju imigracyjnego (art. 17).

Do współdziałania z władzami emigracyjnymi powołane są również i inne władze (art. 8). Niektóre ministerstwa wysyłają swych delegatów do Rady Centralnej (art. 10), a niższe urzędy do rad miejscowych (art. 12). Administracyjne władze wykonawcze mają prawo interwencji: 1) na wezwanie innych władz cywilnych lub wojskowych, 2) na żądanie Generalnej Dyrekcji Emigracyjnej lub inspektorów, 3) na prośbę rodziców, opiekunów, nadzorców lub małżonków, jeśli chodzi o niedopuszczenie na pokład okrętu: nieletnich, osób pozbawionych własnej woli lub kobiet zamężnych; 4) celem niedopuszczenia na pokład osób, podlegających powinności wojskowej lub znajdujących się pod śledztwem oraz skazanych na karę. Ustawa zastrzega jednak, że ta interwencja nie może mieć charakteru ogólnego i stałego (art. 15). Urzędnicy dyplomatyczni obowiązani są do przestrzegania aby na terytorjum obcym uszanowano prawa emigrantów (art. 62) oraz przyjmują od nich zażalenia i skierowują je do Generalnej Dyrekcji Emigracyjnej (art. 21). Urzędnik Ministerstwa Finansów sprawuje dozór nad Funduszem Emigracyjnym (art. 23). Bank Hiszpański oraz Generalna Dyrekcja dróg i komunikacji współdziałają przy przesyłaniu oszczędności emigrantów (art. 63). Wreszcie Generalna Dyrekcja powszechnego nauczania współdziała przy nauczaniu specjalnym emigrantów (art. 65). Oczywiście, że prócz wypadków wymienionych, współpraca władz różnych gałęzi administracji z Generalną Dyrekcją Emigracyjną i władzami jej podległymi istnieje na zasadach ogólnych współpracy między poszczególnymi gałęziami administracji.

C. Grecja.

Sprawy emigracyjne wchodzą w zakres kompetencji Ministra Spraw Wewnętrznych. W tym celu istnieje w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych sekcja emigracyjna podporządkowana dyrekcji III (departamentowi) Opieki i Higieny Publicznej (art. 5). Od sekcji rzeczonyj zależne są wła-

dze emigracyjne niższej instancji, któremi są: biura emigracyjne złączone z prefekturami, z wyjątkiem biura w Pireusie, zależnego wprost od sekcji emigracyjnej (art. 6). Na okrętach władzą emigracyjną są kontrolerzy emigracyjni z reguły lekarze (art. 10 i 11). Za granicami państwa sprawami emigracyjnymi zajmują się władze konsularne (art. 40). Organami doradczymi są: 1) Komisja Repatracyjna (art. 39) oraz Komitet do spraw koncesyjnych (art. 12).

Unormowanie niektórych najważniejszych spraw w dziedzinie emigracji zastrzeżone jest dekreтови królewskiemu, wydawanemu na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych. Sprawami tymi są: 1) wydawanie szczegółowego rozporządzenia do ustawy emigracyjnej (art. 40); 2) zawieszenie włości emigracji na mocy uchwały Rady Ministrów (art. 4); 3) określenie funkcji i obowiązków Sekcji Emigracyjnej (art. 5); 4) wskazanie, na mocy uchwały Rady Ministrów, miast, w których mają być utworzone biura emigracyjne (art. 6); określenie składu i funkcji tych biur (art. 5 i 7); 5) uznanie wyłącznie pewnych portów za emigracyjne (art. 6); 6) wskazanie obowiązków władz policyjnych i żandarmerji w dziedzinie emigracji (art. 40); 7) unormowanie stosunku władz emigracyjnych do władz konsularnych, sądowych, skarbowych i portowych (art. 40); 8) urządzenie szczegółowe spraw finansowych w dziedzinie emigracji (art. 40).

Minister Spraw Wewnętrznych jest za pośrednictwem Sekcji Emigracyjnej naczelną władzą w sprawach emigracyjnych. Bezpośredniej jego decyzji zastrzega ustawa sprawy następujące: 1) udzielanie zezwoleń na emigrację, w pewnych wypadkach, małoletnim poniżej lat 16 (art. 3); 2) nominacja funkcjonarjuszów emigracyjnych (art. 8); skoncentrowanie niższych władz emigracyjnych w biurach emigracyjnych (art. 6); organizowanie służby kontroli na okrętach (art. 10 i 11); 3) zarząd funduszem emigracyjnym (art. 39); 4) nadawanie koncesji przedsiębiorstwom przewozowym (art. 12); cofanie jej (art. 15, 26 i 34); dysponowanie kaucją towarzystw okrętowych (art. 15 i 22) aprobowanie taryf okrętowych (art. 23); dysponowanie darmowemi i ulgowemi kartami okrętowemi (art. 17); wydawanie przepisów o warunkach utrzymania na okrętach (art. 24); 5) wykonywanie wyroków sądowych, ferowanych na mocy specjalnej jurysdykcji (art. 32); 6) nakładanie kar i inne funkcje w tej dziedzinie (art. 26).

Prócz decyzji w sprawach wymienionych, może decyzja ministra zapadać bezpośrednio i w innych sprawach emigracyjnych na podstawie jego hierarchicznego stanowiska w stosunku do podległych mu władz. Przypomnieć należy, że dekrety królewskie wychodzą na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych.

Sekcja Emigracyjna padlega Dyrekcji 3 Opieki i Higjeny Publicznej i jest pod bezpośrednim kierownictwem ministra (art. 5). Minister działa w dziedzinie emigracji za pośrednictwem rzeczzonej sekcji. Na czele jej stoi szef. Ustawa nie określa kompetencji sekcji, czyni to dekret królewski (art. 5). Należy sądzić, że sekcja załatwia wszystkie sprawy emigracyjne, które nie podlegają władzom niższym, w pierwszej instancji, a inne w trybie odwołania się zainteresowanych od decyzji władz niższych. Szef sekcji decyduje więc w sprawach, w których decyzja nie jest zastrzeżona dekreтови królewskiemu, rządowi i ministrowi. Od sekcji emigracyjnej bezpośrednio uzależnione jest Biuro Emigracyjne w Pireusie; inne biura są po-

dległe za pośrednictwem prefektów (art. 6). Urzędnicy Sekcji rekrutują się z pośród personelu ministerstwa (art. 5).

Komisja Repatrjacyjna jest organem doradczym przy Ministrze Spraw Wewnętrznych. Ma ona charakter wyłączniej urzędniczej komisji międzyministerjalnej. Członkami jej są: 1) dyrektor dyrekcji, której podlega Sekcja Emigracyjna; 2) szef Sekcji Emigracyjnej; 3) urzędnik Ministerstwa Spraw Zagranicznych; 4) urzędnik Ministerstwa Skarbu i 5) 2 urzędników Ministerstwa Gospodarstwa Społecznego (1 z Dyrekcji Marynarki Handlowej i 1 z Dyrekcji Pracy). Członków mianują właściwi ministrowie. Skład komisji Minister Spraw Wewnętrznych ogłasza w gazecie urzędowej.

Głównym zadaniem komisji są kwestje związane z funduszem emigracyjnym oraz z repatrjacją. Komisja ta udziela jednak opinii na życzenie ministra, we wszystkich sprawach dotyczących wykonania ustawy emigracyjnej (art. 39). W szczególności art. 1 ustawy przewiduje, że opinia komisji musi być zasięgnięta przy uznawaniu klasy okrętowej za równorzędną trzeciej.

Komitet specjalny złożony z: 1) dyrektora Biura Emigracyjnego w Pireusie; 2) właściwego kapitana portu i 3) właściwego szefa policji, jest organem opiniodawczym w kwestji nadawania przez Ministra Spraw Wewnętrznych koncesji na przewóz emigrantów (art. 12).

Władzami niższej instancji są: 1) w kraju — biura emigracyjne, 2) na okrętach — kontrolerzy emigracyjni i 3) za granicą — władze konsularne.

Biura emigracyjne istnieją w Pireusie, w Patras oraz we wszystkich miastach wskazanych dekretem królewskim. Z wyjątkiem biura w Pireusie zależnego bezpośrednio od Sekcji emigracyjnej są one złączone z prefekturami. W skład biur wchodzi wszystkie władze emigracyjne i ekspatrjacyjne. Personel ich rekrutuje się z pośród personelu ministerstwa i prefektur. Pragmatyka urzędników ministerstwa obowiązuje funkcjonariuszów biur emigracyjnych. Do biur dodani są w charakterze pomocniczym funkcjonariusze policyjni lub strzelcy morscy (art. 7). Na czele biura emigracyjnego stoi dyrektor. Dyrektorzy oraz ich przedstawiciele posiadają w zakresie swych obowiązków, uprawnienia funkcjonariuszów śledczych w rozumieniu procedury karnej (art. 9). Kompetencje i funkcje biur nie są wyszczególnione w ustawie, która pozostawia tę kwestję unormowaniu w drodze dekretu królewskiego (art. 7). Biura emigracyjne mogą być upoważnione do sprzedaży biletów okrętowych (art. 6).

Kontrolerzy emigracyjni na okręcie są z reguły lekarzami. Wyznacza ich odpowiedni minister z pośród oficerów sanitarnych morskich lub wojskowych, a pomocniczo Minister Spraw Wewnętrznych z pomiędzy lekarzy cywilnych (art. 10 i 11). Kontroler jedzie na każdym okręcie wiozącym co najmniej 25 emigrantów z portów greckich do jednego z krajów zamorskich, t. j. poza cieśniną Gibraltarską lub Kanał Suezki (ale nie do Europy) art. 10). Podróż odbywa w klasie I na koszt przedsiębiorstwa okrętowego, które ponadto obowiązane jest wypłacać mu za pośrednictwem władz emigracyjnych djety, przewidziane w art. 10, względnie 11. Do kontrolera odnoszą się też wszelkie przepisy kodeksu karnego, stosowane do

osób znajdujących na pokładzie statku (art. 11). Kontroler emigracyjny obowiązany jest do czuwania nad przestrzeganiem praw i zarządzeń dotyczących się emigracji i do opiekowania się emigrantami, a w szczególności chorymi (art. 10). Zresztą obowiązki jego określa instrukcja służbowa, wydawana przez Ministra Spraw Wewnętrznych, któremu jest podległy.

Władze Konsularne jak wynika z art. 40, 19 i 31, zajmują się sprawami emigracyjnymi poza granicami Grecji. Ustawa nie zawiera jednak postanowień szczegółowych w tej kwestji, za wyjątkiem przepisów co do zaświadczeń na sprawozdaniach kapitanów okrętów (art. 19) przyznawania zażeń od emigrantów (art. 31).

Władze w innych działach administracji zajmują się również w pewnej mierze kwestjami emigracyjnymi. Art. 40 ustawy mówi, że sekret królewski normuje współdziałanie władz emigracyjnych z władzami konsularnymi, sądowymi, skarbowymi i portowymi. Jak było powyżej wskazane, niektóre ministerstwa delegują swych przedstawicieli do Komisji Repatriacyjnej (art. 39), a niektóre niższe władze do Komitetu przewidzianego w art. 12. Jak wynika następnie z art. 6 ustawy, prefekci są bezpośrednimi zwierzchnikami dyrektorów biur emigracyjnych; oni też wydają paszporty emigracyjne (art. 2). Władze policyjne pełnią funkcje pomocnicze przy biurach emigracyjnych (art. 7).

D. Królestwo (S. H. S.) (Serbów, Chorwatów, Słoweńców).

Sprawy emigracyjne i imigracyjne według art. 4 ustawy należą do Ministra Polityki Socjalnej. W Ministerstwie Polityki Socjalnej jest ustanowiona w tym celu sekcja emigracyjna i imigracyjna (art. 1). Władzami niższej instancji, zależnymi od wspomnianej sekcji, są: 1) komisarze emigracyjni w portach Królestwa, 2) kontrolerzy na okrętach (art. 16), 3) funkcjonariusze emigracyjni przy przedstawicielstwach dyplomatycznych i w konsulatach, ku pomocy których działają komitety.

Rada Ministrów w dziedzinie emigracji zajmuje się jedynie wydawaniem koncesji na morski przewóz emigrantów (art. 10), cofaniem lub zmianą ich (art. 27), oraz ustanowieniem warunków ulgowych dla krajowych przedsiębiorstw żeglugowych (art. 29).

Minister Polityki Socjalnej jest naczelną władzą w dziedzinie emigracji (art. 4). Bezpośrednio jemu podlegają kwestje następujące: 1) wydawanie rozporządzenia wykonawczego (art. 39); rozporządzeń w porozumieniu z innymi ministerstwami w sprawach wspólnych (art. 4); i rozporządzeń o kompetencji władz emigracyjnych (art. 3); 2) zawieszanie włości emigracji ze względu na dobro państwa lub interes emigrantów (art. 6); 3) wydawania przepisów o zakazie emigracji ze względu na przepisy prawa imigracyjnego (art. 9); 4) wydawanie, łącznie z Ministrem Policji przepisów szczegółowych o paszportach emigracyjnych; 5) zarząd funduszem emigracyjnym (art. 32) i ustanawianie drogą dekretu opłat, na rzecz funduszu, od reemigrantów (art. 31); 6) dokonywanie ścisłej kontroli towarzystw żeglugowych, ich agentów, biur i okrętów (art. 26); cofanie koncesji z powodu odmowy przewozu emigrantów według taryfy (art. 26); aprobowanie tablic taryfowych (art. 25 i 26); zakaz otwierania agencji w pewnych miejscowościach (art. 24); ustalanie podatku od emigrantów (art. 14); 7) nakładanie kar (art. 34); 8) przedkładanie parlamentowi memorjału spra-

wozdawczego (art. 5). Minister składa wnioski radzie ministrów w sprawach koncesji, które są jej zastrzeżone. Może on decydować, z powodu swego stanowiska hierarchicznego w sprawach załatwianych przez podległe mu władze.

Sekcja Emigracyjna i Imigracyjna Ministerstwa Polityki Socjalnej jest władzą we wszystkim co tyczy się emigracji i imigracji (art. 1). Do kompetencji jej wchodzi wszystkie sprawy w dziedzinie emigracji i imigracji w instancji pierwszej, lub drugiej, za wyjątkiem spraw, zdecydowanych przez władze wyższe. Sprawy te jednak muszą być oczywiście załatwiane za jej pośrednictwem. Sekcji podlegają: 1) komisarze emigracyjni (art. 2); 2) kontrolerzy na okrętach (art. 16), 3) funkcjonariusze emigracyjni za granicą (art. 3).

Komisarze emigracyjni i imigracyjni są przedstawicielami sekcji dla przestrzegania praw emigracyjnych, dotyczących transportu emigrantów. Przedsiębiorą oni, w uzgodnieniu z władzami policyjnymi i portowymi, środki niezbędne dla zapobieżenia przekroczeniu prawa. Jeżeli uzgodnienie nie nastąpi, odnoszą się do Ministerstwa Polityki Socjalnej (art. 2).

Kontrolerzy na okrętach mają władzę wykonywania szczegółowej kontroli urządzeń i warunków pobytu emigrantów na okręcie w czasie załadowywania, podróży i lądowania; jako też badają księgi i dokumenty. Podróżują na koszt przedsiębiorcy na każdym okręcie wiozącym ponad 50 emigrantów (art. 16).

Funkcjonariusze emigracyjni poza granicami państwa są dodani do przedstawicielstw dyplomatycznych i konsulatów w krajach, gdzie są duże kolonje emigrantów jugosłowiańskich. Obowiązkiem ich jest opieka nad emigrantami i podtrzymanie łączności między sekcją emigracyjną, a emigracją. Funkcjonariuszów tych mianuje Minister Polityki Socjalnej w porozumieniu z Ministrem Spraw Zagranicznych. Bezpośrednio podlegają oni przedstawicielom dyplomatycznym, względnie konsulom. Mają dodany, w miarę potrzeby, personel pomocniczy (art. 3).

Komitety emigracyjne działają ku pomocy przedstawicielstwom dyplomatycznym i konsulatom, względnie funkcjonariuszom emigracyjnym. Są one ustanawiane w ważniejszych kolonjach emigrantów jugosłowiańskich (art. 3).

Inne władze współdziałają z władzami emigracyjnymi w dziedzinie emigracji bądź to z obowiązku ogólnego współdziałania władz bądź na mocy postanowień ustawy; w szczególności: Minister Zdrowia Publicznego wydaje przepisy o służbie sanitarnej na okrętach (art. 16); Minister Policji i władze portowe mają atrybucje karno-administracyjne w dziedzinie emigracji (art. 34); władze portowe dokonywują przeglądu okrętów (art. 12); bank państwowy administruje kaucjami towarzystw żeglugi (art. 13); i wreszcie Bank Gwarancyjny Królestwa S. H. S. administruje funduszem emigracyjnym (art. 32).

E. Czechosłowacja.

Ustawa czeska najmniej zajmuje się władzami emigracyjnymi. Projekt ustawy, jako przedłożenie rządowe¹⁾, posiadał dwa krótkie artykuły

¹⁾ Druk czeskiego Zgromadzenia Narodowego, Nr. 3001 z 1921 r.

(45, 46)), poświęcone wyłącznie władzom emigracyjnym. Jednakże oba te artykuły odpadły i ustawa czeska żadnych postanowień o administracji emigracyjnej nie zawiera. Art. 49 ustawy mówi, że wykonanie jej poleca się Ministrowi Opieki Społecznej. On jest więc tą wyższą władzą w dziedzinie emigracji. Posługuje się minister, przy wykonywaniu swych czynności w sprawach związanych z emigracją Ministerstwem Opieki Społecznej. Jak wynika z ustawy mogą istnieć niższe władze przeznaczone wyłącznie dla spraw emigracyjnych.

Ustawa zleca unormowanie całego szeregu spraw władzy wykonawczej w drodze rozporządzenia. Rozporządzenie uzupełnia definicję emigranta (art. 1) i zawiera przepisy: o wydawaniu paszportów (art. 3); o umowach pracy (art. 11 i 12); o czynnościach przedsiębiorstw przewozowych (art. 18); o kaucji przedsiębiorstw przewozowych (art. 14); o umowie transportowej (art. 22)), o okrętach (art. 31), o opiece nad emigrantami (art. 45), o przesyłaniu oszczędności emigrantów (art. 45) i o tranżycie emigrantów obcych (art. 46).

Tylko rząd może zawieszać wolność emigracji (art. 2) i pozwalać na werbunek osadników (art. 6). Akty te muszą mieć formę rozporządzenia. Rząd zawiera traktaty i konwencje emigracyjne z obcymi państwami (art. 40).

Bezpośredniej decyzji Ministra Opieki Społecznej wymagają: pozwolenie na rekrutację emigrantów zamorskich (robotników) (art. 7), pozwolenie na emigrację subwencjonowaną (art. 20), wydawanie i odwoływanie koncepcji przedsiębiorstw przewozowym (art. 13), zatwierdzanie ich przedstawicieli (art. 13); sprawy kaucji (art. 14 i 39); pozwolenia na otwieranie oddziałów poza Pragę (art. 15); zatwierdzanie kierowników tych oddziałów (art. 15); pozwolenia na działalność agentów (art. 17); kontrolowanie towarzystw okrętowych (art. 18); zatwierdzanie taryfy przewozowej (art. 24); ustalanie taryfy ubezpieczeniowej (art. 23);

W art. 31 ustawa przewiduje, jako specjalny organ emigracyjny niższej instancji, inspektora emigracyjnego na okrętach przewożących emigrantów. Wewnątrz kraju władzami emigracyjnymi niższej instancji są władze polityczne i urzędy pośrednictwa pracy. Poza granicami Republiki sprawami emigracyjnymi zajmują się konsulowie.

ROZDZIAŁ IV.

Fundusz Emigracyjny.

I. Istota funduszu emigracyjnego.

Zasadniczą różnicą między kredytami budżetowymi na cele emigracyjne, a funduszem emigracyjnym jest jego samoistność, jego odrębność od budżetu państwa. Samoistność funduszu pociąga za sobą konieczność ścisłego określenia źródeł dochodów jego i postanowień odnośnie do administracji nim i kontroli tej administracji. Samoistność nadaje funduszowi cechę elastyczności, dzięki której może on najwłaściwiej spełniać swą rolę

finansowego poparcia rozmaitych korzystnych objawów w dziedzinie emigracji oraz materialnej opieki państwowej w wypadkach, kiedy staje się ona niezbędną. Kredyty budżetowe nie spełniają tej roli tak dobrze, jak fundusz, gdyż przy budżetowaniu bardzo szczegółowym nie posiadają potrzebnej elastyczności, przy budżetowaniu zaś ogólnikowym, zdane są zwykle na dowolne rozporządzenie nimi administracji, która nie podlega zazwyczaj specjalnej i odpowiednio kompetentnej, w sprawach emigracji, kontroli poza kontrolą ogólną przewidzianą dla całej administracji.

Włochy, Hiszpanja i Jugosławja posiadają odrębny fundusz emigracyjny, Grecja ma pewien surogat funduszu w postaci odpowiednich przepisów budżetowych, zawartych w ustawie emigracyjnej, Czechosłowacja zaś, ani funduszu, ani żadnych przepisów finansowych w ustawie emigracyjnej w tym względzie nie posiada.

II. Dochody funduszu emigracyjnego.

Dochodami funduszu emigracyjnego są opłaty emigracyjne.

W Jugosławji wszystkie dochody i grzywny, pobierane na mocy ustawy emigracyjnej, są dochodami funduszu (art. 30). Ponadto Minister Polityki Społecznej ma prawo, w drodze dekretu, ustanowić, na rzecz funduszu, podatek od reemigrantów i opłatę od emigrantów, korzystających z usług jugosłowiańskich funkcjonariuszów emigracyjnych w krajach zamorskich (art. 31).

W Hiszpanji, według art. 23 ustawy emigracyjnej, na fundusz składają się: 1) opłaty za patenty, wydawane właścicielom okrętów, konsygnatarjom, biurom informacyjnym i sprzedaży kart okrętowych emigrantom; 2) grzywny nakładane za przekroczenia ustawy, rozporządzenia wykonawczego i rozporządzeń uzupełniających; 3) podatek od biletów przejazdu emigrantów i reemigrantów; 4) dochód z wydawnictw Generalnej Dyrekcji Emigracyjnej; 5) zapomogi i dary, składane przez stowarzyszenia i osoby fizyczne. Prócz tego dochodami funduszu, jednak z przeznaczeniem wyłącznie na cele repatriacji, są opłaty, jakie wnoszą właściciele okrętów i armatorzy za niebranie udziału w przewozie repatriantów (art. 48).

Ustawa włoska najbardziej kazuistycznie wylicza dochody funduszu. Są nimi: 1) opłata 2 lir. od paszportu i 1 liry od zmiany kierunku podróży (art. 15); 2) opłaty koncesyjne: 1000 lir. od zarejestrowanego parowca (art. 18) i 10 c. od tonny okrętu niekoncesjowanego, wiozącego reemigrantów, oraz kary za przekroczenie tego przepisu (art. 20); 3) 50 lir. za pozwolenie na mianowania przedstawicieli towarzystw okrętowych (art. 24); 4) podatek pogłówny: 8 lir. od każdego przewożonego emigranta i 4 liry od dziecka (art. 26); 5) 20 lir. od pozwolenia na werbunek emigrantów kontynentalnych oraz po 5 lir. od każdego zwerbowanego robotnika (art. 35); 6) opłaty od decyzji wydanych w specjalnym postępowaniu (art. 50, 56 i 59); 7) wszelkie grzywny (art. 68). Zresztą dochód funduszu stanowią wszystkie opłaty, kary pieniężne i inne wpływy przyznane mu przez prawa i rozporządzenia emigracyjne (art. 65). Włoska ustawa emigracyjna przewiduje jednak także opłaty, które na rzecz funduszu nie wpływają.

III. Przeznaczenie funduszu emigracyjnego.

Jugosłowiański fundusz emigracyjny (art. 33) ma dwojakie przeznaczenie: 1) opłacenie wydatków władz emigracyjnych państwowych, które nie są przewidziane w budżecie i 2) pomoc emigrantom. Sumy przeznaczone na pomoc emigrantom mogą być użyte na ten cel pośrednio, t. j. jako subwencja dla organizacji, niosących pomoc emigrantom, oraz bezpośrednio, jako wsparcie dla poszczególnych, pozbawionych środków, emigrantów.

Ustawa hiszpańska przeznacza fundusz: 1) na ubezpieczenia emigrantów i reemigrantów, 2) na opiekę nad emigrantami i na wsparcia dla nich, 3) na zapomogi dla związków dobroczynnych lub współdzielni wzajemnej pomocy, 4) na zapomogi dla sanatorjów i szpitali dla emigrantów 5) na zapomogi dla stowarzyszeń i organizacji patriotycznych i kulturalnych, mających za zadanie podniesienie poziomu kulturalnego emigrantów, podtrzymanie uczuć obywatelskich i patriotycznych oraz rozwinięcie i zacieśnienie więzów braterskich między wszystkimi hiszpanami na obczyźnie, 6) na pomoc dla kolonizacji i zaludnienia Hiszpanji. 7) na wydatki związane z administracją funduszem.

Ustawa włoska w art. 65 postanawia, że podjęte z funduszu sumy są przeznaczone wyłącznie na cele emigracyjne w kraju i zagranicą. Bliższych jednak wyjaśnień ustawa nie podaje. Sądzić należy, że decydującym jest uznanie władz emigracyjnych. Na włoskim funduszu emigracyjnym ciężą wydatki na Generalny Komisarjat Emigracyjny i na służbę do niego należąca (art. 66).

IV. Zarząd funduszem emigracyjnym.

W Jugosławii fundusz emigracyjny znajduje się pod zarządem Ministra Polityki Socjalnej. Administrację funduszu wykonywuje Bank Gwarancyjny Królestwa Serbów, Chorwatów i Słoweńców (art. 32). Żadnych innych postanowień co do zarządu funduszem ustawa nie zawiera.

W Hiszpanji funduszem noszącym miano Kasy Emigracyjnej zarządza Generalna Dyrekcja Emigracyjna pod kontrolą Centralnej Rady Emigracyjnej, noszącej w tym wypadku nazwę Patronatu funduszu. Wpływy na fundusz pobiera Generalna Dyrekcja; winny one być umieszczane w Skarbcu Państwa do dyspozycji Generalnej Dyrekcji. Specjalny urzędnik Ministerstwa Finansów sprawuje dozór nad funduszem. Wydatki dokonywane są na mocy budżetu zatwierdzonego na wniosek Generalnej Dyrekcji przez Centralną Radę Emigracyjną. Jednak wydatki na zapomogi instytucjom i na kolonizację wewnątrz Hiszpanji mogą być dokonane tylko na mocy uchwały Centralnej Rady, powziętej większością trzech czwartych jej członków. Pozostałość z jednego okresu budżetowego przenosi się na następny okres. Kontrolę zarządu funduszem przeprowadza Komisja złożona z trzech członków Centralnej Rady Emigracyjnej, wybranych na rok. Komisja winna sprawdzać miesięczne zestawienia rachunkowe i może sprawdzać stan kasy, kiedy to uzna za właściwe (art. 32).

Włoskim funduszem emigracyjnym zarządza Generalny Komisarjat Emigracyjny. Fundusz musi być w części, nieprzeznaczony na pokrycie wydatków bieżących, ulokowany w papierach procentowych państwowych, lub gwarantowanych przez państwo. Pozostała część ulokowana jest w Kasie Depozytów i Pożyczek na rachunku bieżącym oprocentowanym. Prawo podejmowania z tego rachunku przysługuje wyłącznie Generalnemu Komisarjatowi. Kontrola funduszu jest trojakiego rodzaju: 1) kontrola Izby Obrachunkowej, 2) Stałej Komisji Parlamentarnej, złożonej z trzech senatorów i trzech posłów, wybranych na każdej sesji przez Izby, oraz 3) Parlamentu, któremu Minister Spraw Zagranicznych winien jest corocznie przedstawiać sprawozdanie i bilans funduszu (art. 65). Bliższe postanowienia, dotyczące zarządu i kontroli funduszu, ustawa pozostawia rozporządzeniom.

V. Specjalne fundusze na cele repatriacji.

Poza wyżej omówionymi funduszami emigracyjnymi, rozpatrywane tu ustawy: hiszpańska i grecka znają jeszcze specjalne „fundusze repatriacyjne”, a właściwie zawierają one specjalne przepisy, odnośnie do sum, przeznaczonych na repatriację.

Hiszpańska ustawa emigracyjna przewiduje specjalne kasy emigracyjne przy radach konsularnych. Dochodami tych kas są: 1) wpływy powstałe przez zastosowanie przepisów, mających na celu spotęgowanie opieki nad emigrantami hiszpańskimi, 2) dary i zapomogi ofiarowane przez instytucje i osoby fizyczne, 3) zasiłki udzielane przez Generalną Dyрекcję ze specjalnego funduszu na repatriację, 4) inne zasoby nabyte w zgodzie z prawem. Fundusze te mogą być obrócone na cele repatriacji oraz na koszt administracji nimi. Zarządzają tymi funduszami rady konsularne; winny one corocznie przedstawiać Generalnej Dyrekcji Emigracyjnej budżet i bilans do zatwierdzenia.

W Grecji, we właściwym znaczeniu, funduszu emigracyjnego niema. Są tam w tym względzie jednak specjalne przepisy ustawy emigracyjnej. Art. 37 ustawy postanawia, że opłaty przewidziane ustawą, grzywny nałożone przez władze sądowe na mocy ustawy i grzywny nałożone przez Ministra Spraw Wewnętrznych są wnoszone, pod osobnym artykułem, do budżetu dochodów. Suma równa dochodom, tak przewidzianym, jest użyta na cele repatriacji emigrantów greckich na pomoc w usadowieniu się ich w Grecji, na utrzymywanie chorych repatriantów i na rozwój elementarnej znajomości języka greckiego wśród emigrantów w Ameryce (art. 38). Zarząd tych sum spoczywa w rękach Ministra Spraw Wewnętrznych. Wydatki są czynione zgodnie z raportem Komisji Repatriacyjnej.

ROZDZIAŁ V.

Przedsiębiorstwa przewozowe.

I. Przymus koncesyjny.

Już od połowy zeszłego wieku przyjmuje się w Europie przymus koncesyjny dla przedsiębiorstw trudniących się morskim przewozem emigran-

tów. System ten został wywołany koniecznością skutecznej ochrony emigrantów przed wyzyskiem wszelkiego rodzaju ze strony wyżej wspomnianych przedsiębiorstw. Ta ochrona prawna była punktem wyjścia dla całego ustawodawstwa ochronnego w dziedzinie emigracji. Omawiany system koncesyjny staje się panującym, z końcem zeszłego wieku, w całej Europie. Przyjmują go: Portugalia, Hiszpanja, Francja, Austria, Niemcy, Włochy, Belgja, Węgry i wiele innych państw. System ten zaleca wprowadzić do ustawodawstw emigracyjnych wszystkich państw Instytut Prawa Międzynarodowego na Kongresie swym w 1897 r., oraz konferencja państw emigracyjnych, która odbyła się w Rzymie w 1921 r.

System koncesyjny wprowadzają wszystkie rozpatrywane tu ustawy: czeska (art. 13), grecka (art. 12), hiszpańska (art. 24), jugosłowska (art. 10) i włoska (art. 18).

Zasadniczą cechą systemu koncesyjnego jest to, że przedsiębiorstwa trudniące się przewozem emigrantów mogą działać legalnie, jedynie po otrzymaniu specjalnego zezwolenia odpowiedniej władzy, wydanego w drodze aktu o charakterze publiczno-prawnym, jakim jest akt koncesyjny. Oczywiście, że otrzymują koncesję jedynie przedsiębiorstwa, zadośćczyniące wszelkim wymogom, przepisany w tej mierze przez prawo. Koncesjonariusz może eksploatować swe przedsiębiorstwo jedynie w granicach ustanowionych przez nakazy i zakazy prawa emigracyjnego; za przekroczenie tych granic podlega karom i odpowiedzialny jest cywilnie. Za to chroniony jest koncesjonariusz od wolnej (dzikiej) konkurencji, gdyż nikt nie ma prawa zajmować się przewozem emigrantów, jeśli nie otrzymał na to koncesji, a inny koncesjonariusz ograniczony jest identyczną koncesją. Zajmowanie się przewozem emigrantów bez uzyskania koncesji podlega karom. (Ust. czeska — art. 21 i 37, grecka — art. 33, hiszpańska — 54, jugosłowska — art. 35, włoska — art. 68).

Ustawy: hiszpańska, grecka, jugosłowska i włoska mówią jedynie o przymusie koncesyjnym dla przedsiębiorstw zajmujących się morskim przewozem emigrantów natomiast ustawa czeska przewiduje go i dla przedsiębiorstw transportu lądowego.

II. Władza nadająca koncesję.

We wszystkich tych państwach władzą nadającą koncesje — jest władza wykonawcza. Jugosławia rezerwuje prawo nadawania koncesji Radzie Ministrów (art. 10). Cztery pozostałe państwa uprawnienie to dają Ministrom w resorcie których znajdują się sprawy emigracyjne lub też centralnym władzom emigracyjnym. W Czechosłowacji koncesję nadaje Minister Opieki Społecznej (art. 13), w Hiszpanji — Generalna Dyrekcja Emigracyjna (art. 24), we Włoszech — Generalny Komisarjat Emigracyjny (art. 18), wreszcie w Grecji — Minister Spraw Wewnętrznych na zlecenie komitetu, składającego się z dyrektora Biura Emigracyjnego w Pireusie oraz kapitana portu i szefa policji (art. 12). Wszystkie więc te państwa uznają za najwłaściwsze, aby nadawanie koncesji, ten akt najważniejszy w stosunku do przedsiębiorstw okrętowych, spoczywał w rękach władz, zajmujących się bezpośrednio sprawami emigracyjnymi. Ty-

mi władzami w Czechach i Grecji są wyżej wskazani ministrowie, zaś Hiszpanja i Włochy, mając specjalne centralne urzędy emigracyjne, im przekazały tę czynność. Jednakże we Włoszech władza ta Generalnego Komisarjatu Emigracyjnego jest do pewnego stopnia ograniczona na korzyść ministra spraw zagranicznych (bezpośredniego zwierzchnika Gen. Kom. Em.) który motywowanym dekretem może odmówić, ograniczyć lub opóźnić udzielenie koncesji (art. 18).

III. Definicja przedsiębiorstwa przewozowego.

Tylko ustawa czeska podaje w art. 13 definicję przedsiębiorstwa, które może otrzymać koncesję; pozostałe cztery ustawy definicji takiej nie formułują, ograniczając się jedynie do określenia wymogów, jakim winny zadośćuczynić ubiegające się o koncesję przedsiębiorstwa. Powyższa różnica jest zupełnie zrozumiała, jeśli uwzględni się, że jedynie ustawa czeska przewiduje koncesje na przewóz emigrantów lądem. Tylko w tym wypadku przedsiębiorca przewozowy nie potrzebuje rozporządzać własnymi środkami transportowymi wskutek czego może łatwo wytworzyć się brak ciągłości w uprawianym zajęciu. Ten zaś moment podkreśla definicja czeska, która brzmi: „przedsiębiorcą przewozowym według ustawy niniejszej jest każda osoba, która dokonywuje przewozu emigrantów bądź własnymi, bądź obcymi środkami transportowymi sposobem przemysłowym lub przynajmniej z zamiarem prawidłowego dalszego prowadzenia lub powtórzenia”.

IV. Warunki uzyskania koncesji.

W Czechach przedsiębiorstwo podpadające pod definicję może otrzymać koncesję, jeśli podda się w szczególności w portach zagranicznych nadzorowi i kontroli władz czeskich. Prócz tego ustawa stawia wymagania co do przynależności państwowej.

Po pierwsze koncesję otrzymać mogą:

1) osoby fizyczne — obywatele czescy, których przedsiębiorstwo przewozowe ma siedzibę prawną na terytorjum Republiki,

2) osoby moralne, przynależne do Republiki, przyczem spółki handlowe i osoby prawne, jeśli mają miejsce zamieszkania w Republice, zaś spółki jawne, spółki komandytowe oraz spółki komandytowe na akcje — jeśli ich osobiście odpowiedzialni spółnicy są obywatelami czeskimi:

Po drugie koncesję mogą otrzymać:

1) obcy obywatele i zagraniczne spółki oraz

2) obywatele czescy, których przedsiębiorstwo ma prawną siedzibę poza Republiką, jeżeli:

a) ustanowią przedstawicieli wyposażonych w nieograniczone pełnomocnictwa i ponoszących pełną odpowiedzialność, którzy będą mieli prawo do zastępstwa swych mocodawców zarówno wobec władz, jak i wobec poszczególnych osób; przedstawiciel musi być obywatelem czeskim i musi być aprobowanym przez ministra, przyczem pełnomocnik towarzystwa musi być członkiem przedstawiciela towarzystwa w Czechosłowacji;

b) jeżeli zobowiążą się podlegać postanowieniom prawa emigracyjnego i jeśli poddadzą się prawu czeskiemu i sądom czeskim we wszystkich sporach, wynikających z przedsiębiorstwa.

Powyżej przedstawione wymogi dla uzyskania koncesji odnoszą się do obu rodzajów przewozu: i morskiego i lądowego. Jednakże ustawa dodaje jeszcze jeden warunek, jakimu zadośćuczynić muszą przedsiębiorstwa przewozu morzem. Muszą one wykazać się, że rozporządzają okrętami odpowiadającymi postanowieniom w tej mierze ustawy. Po zestawieniu tego warunku z brzmieniem definicji przedsiębiorstwa widocznem jest, że musi ono rozporządzać niekoniernie własnymi środkami przewozowymi.

Ustawa grecka, jak wynika z jej art. 12, przewiduje nadawanie koncesji na przewóz emigrantów osobom fizycznym wyznaczonym oficjalnie przez armatorów (osoby fizyczne i towarzystwa) na ich przedstawicieli. Z postanowień powołanego art. 12, jak też i dalszych wynika, że w Grecji koncesja nadawana jest niejako łącznie przedstawicielowi — agentowi i armatorowi — mocodawcy.

Od agenta wymagane jest, aby: a) był uczciwy, b) był oficjalnie wyznaczonym na przedstawiciela przez armatora, c) był obywatelem greckim lub państwa, którego przynależnym jest armator — mocodawca. W tym ostatnim wypadku odnośne państwo musi przyznawać takie same prawa grekom (zasada wzajemności).

Od armatora — mocodawcy jest wymagane, aby: 1) był przynależnym greckim, lub państwa, które nadaje te same prawa armatorom greckim, 2) posiadał odpowiednie okręty, 3) jeśli ma jako przedstawiciela, cudzoziemca, aby mianował do biura agencji swego pełnomocnika, wyposażonego w nieograniczone pełnomocnictwa i 4) jeśli jest obcym przynależnym, aby przestrzegał przepisów prawa greckiego.

W Hiszpanji koncesję na przewóz emigrantów otrzymać mogą armatorzy (art. 24):

1) przynależni hiszpańscy, przyczem osoby fizyczne muszą mieć zamieszkanie w Hiszpanji, osoby prawne muszą mieć współników, kierujących przedsiębiorstwem, obywateli hiszpańskich, zamieszkałych w Hiszpanji.

2) przynależni obcego państwa lub hiszpańscy, ale zamieszkałi za granicą, jeśli ustanowią pełnomocników odpowiedzialnych, będących obywatelami hiszpańskimi, zamieszkałymi w Hiszpanji, przyczem armatorzy przynależni obcy muszą nabyć patent.

Według ustawy jugosłowiańskiej (art. 10), koncesję otrzymywać mogą przedsiębiorstwa żeglugowe zarówno krajowe, jak i zagraniczne.

We Włoszech koncesję otrzymać mogą kompanje żeglugi morskiej, armatorzy i dzierżawcy okrętów, jeśli rozporządzają odpowiednimi okrętami (art. 18). Przyczem koncesje otrzymać mogą zarówno krajowe przedsiębiorstwa, jak też i zagraniczne. Te ostatnie otrzymują koncesję, jeśli:

a) zamianują przedstawicielem obywatela włoskiego, zamieszkałego we Włoszech lub firmę włoską prawnie ukonstytuowaną,

b) jeśli podporządkują się wszelkim prawom włoskim, tyczącym się emigracji i warunkom uzyskania koncesji ustanowionym przez Generalny Komisarjat Emigracyjny i

c) w odniesieniu do towarzystw, jeśli są one uznane we Włoszech na podstawie kodeksu handlowego i jeśli zarejestrują swój akt konstytucyjny za opłatą od 2 do 10 tysięcy lir — proporcjonalnie do kapitału zakładowego.

Przy zestawieniu powyżej wyluszczonej przepisów o przedsiębiorcy przewozowym, wyraźnie występuje pewna odmiennosc przepisów czeskich i greckich od przepisów innych ustaw. Ustawy: włoska, jugosłowiańska i hiszpańska nakazują nadawać koncesje bezpośrednio przedsiębiorstwom posiadającym odpowiednie okręty. Ustawa grecka natomiast nadaje koncesje łącznie osobie fizycznej — agentowi oraz przedsiębiorstwu, które reprezentuje agent. Jak następnie wynika z dalszych postanowień ustawy greckiej, agent jest głównie odpowiedzialny, przedsiębiorstwo — subsydjarnie. Ustawa czeska pozwala nadawać koncesje także przedsiębiorstwom, posługującym się cudzymi środkami transportowymi. Co prawda istnieje w tym względzie dodatkowy przepis dla przedsiębiorstw przewozu morskiego, które muszą rozporządzać okrętami, jednakże z całej ustawy nie wynika, iż muszą one nimi rozporządzać bezpośrednio. W ustawach czeskiej i greckiej jest więc zatarta zasada nadawania koncesji bezpośrednio towarzystwom żegludowym. Oczywiście, że stanowisko pozostałych trzech ustaw, jest bardziej celowe, gdyż, jak wykazuje praktyka, tylko fizyczny posiadacz okrętów (właściciel, dzierżawca) może na każde żądanie władz emigracyjnych szybko przystosowywać je do wskazanych celów. Zresztą organizacja handlowa, jaką jest przedsiębiorstwo przewozowe, staje się kosztowniejszą w miarę zwiększania pośrednictwa, co oczywiście w pierwszym rzędzie obciąża emigrantów.

W sprawie przynależności państwowej koncesjonariusza, o czym było powyżej, wszystkie ustawy, z wyjątkiem greckiej, jak z zestawienia wynika, normują tę kwestję podobnie. Najwłaściwsze ujęcie jest ustawy hiszpańskiej, która żąda, aby miejsce zamieszkania odpowiedzialnej, za wykonywanie koncesji, osoby, było w Hiszpanji. Ustawa grecka znacznie odbiega w tym wypadku od pozostałych ustaw; zezwala obcym obywatelom na otrzymywanie koncesji bez ustanawiania odpowiedzialnych pełnomocników — obywateli greckich. Z punktu widzenia spraw emigracyjnych takie unormowanie kwestji przynależności państwowej odpowiedzialnych za wykonywanie koncesji osób jest niewłaściwe. Jedynie obywatel państwa rozporządzający nieograniczonymi pełnomocnictwami i ponoszący pełną odpowiedzialność, może dawać gwarancje lojalnego wykonywania koncesji. To wykazała już praktyka. Na tem stanowisku stanął Instytut Prawa Międzynarodowego (1897 r. Kopenhaga) oraz konferencja państw emigracyjnych w Rzymie (lipiec 1921 r.).

V. Utrata koncesji.

Wygaśnięcie koncesji może nastąpić wskutek:

- 1) zrzeczenia się jej przez koncesjonariusza,
- 2) upływu czasu, na jaki została wydana, oraz
- 3) cofnięcia jej przez władze.

Co do zrzeczenia się koncesji przez koncesjonariusza ustawy żądanych postanowień nie zawierają; obowiązują w tym wypadku jedynie przepisy ogólne o wycofywaniu kaucji.

Upływ czasu następuje z chwilą nadejścia daty, do której koncesjonariusz ma prawo eksploatować swe przedsiębiorstwo. Czechy (art. 13), Grecja (art. 12) i Włochy (art. 18) ustawowo określają czas trwania koncesji na jeden rok. Ustawa hiszpańska i jugosłowiańska żadnych przepisów w tym względzie nie zawierają. Ustanowienie terminu rocznego jest bardzo celowe. Przedsiębiorstwo, które musi corocznie prosić o odnowienie koncesji jest siłą rzeczy bardziej lojalne i uległe władzom emigracyjnym od przedsiębiorstwa, które może utracić koncesję tylko na skutek sankcji karnej. Uległość i lojalność przedsiębiorstwa przewozowego w najdrobniejszych sprawach jest najkorzystniejsza dla emigrantów.

Cofnięcie koncesji przez władze następuje zwykle, jako środek karny przeciw przedsiębiorstwom winnym przekroczenia prawa. Jednakże ustawy jugosłowiańska (art. 27) i hiszpańska (art. 30) przewidują wypadek cofnięcia koncesji również z przyczyn innych. Według ustawy jugosłowiańskiej Rada Ministrów mocą swej uchwały może odebrać koncesję w każdym czasie; ustawa nie wymienia przyczyn, z jakich może to nastąpić. Natomiast ustawa hiszpańska pozwala cofnąć koncesję, jeśli rząd zawiesi, na mocy art. 16, emigrację. Oba postanowienia nie znajdują sobie podobnych w innych ustawach.

Wszystkie omawiane ustawy pozwalają cofnąć koncesję przedsiębiorstwom winnym uchybień. Ustawy: czeska (art. 13), hiszpańska (art. 30) i grecka (art. 26) upoważniają w formie ogólnikowej władze do odebrania koncesji przedsiębiorstwom winnym przekroczenia prawa emigracyjnego. Ustawa jugosłowiańska zawiera podobne postanowienie w swym ogólnikowym upoważnieniu Rady Ministrów do odebrania koncesji (art. 27). Ustawa włoska takich ogólnikowych upoważnień w tym względzie nie zna, i wylicza wypadki, w których, jako karę, przewiduje się odebranie koncesji. Zresztą inne ustawy obok formuły ogólnej zawierają postanowienia o odebraniu koncesji w poszczególnych wypadkach. Przepisy te bądź stanowią uzupełnienie upoważnienia ogólnego, bądź kategoryczne postanowienie co do cofnięcia koncesji bez pozostawienia tego uznaniu władzy.

Według ustawy jugosłowiańskiej koncesja może być cofnięta: 1) za odmówienie przewozu emigrantów według ustalonej taryfy (art. 26), 2) za nielegalną rekrutację emigrantów (art. 35).

Kategoryczne cofnięcie koncesji polecają ustawy: grecka za nieuzupełnienie kaucji w terminie (art. 15); hiszpańska: a) za werbowanie emigrantów i propagandę emigracyjną (art. 34), b) za posługiwanie się agentami (art. 54) i c) za nieuiszczenie sumy, będącej ekwiwalentem niewykorzystanych ulgowych przejazdów repatriantów (art. 48); wreszcie ustawa włoska: a) za nieuzupełnienie kaucji (art. 18), b) za niezarejestrowanie aktu dotyczącego podwyżki kapitału (art. 19), c) za przekroczenie taryfy lub odmowę przewozu według ustalonej taryfy (art. 31), d) za należenie do zmywy towarzystw, mającej na celu odmowę przewożenia emigrantów według ustalonych taryf (art. 32).

Prócz cofnięcia koncesji niektóre ustawy znają zawieszenie jej czyli cofnięcie koncesji na pewien czas określony, jako środek karny. Wprowadza to ustawa grecka w art. 15 i 26 oraz jugosłowiańska w art. 35.

Ustawa włoska przewiduje też, w niektórych wypadkach, jako skutek cofnięcia koncesji za przewinienie, utrudnione przywrócenie jej. Tak więc przedsiębiorstwo, któremu odjęto koncesję za przekroczenia taryfy lub

odmowę przewozu według ceny taryfowej (art. 31) może otrzymać koncesję tylko za zgodą Ministra Spraw Zagranicznych; przedsiębiorstwo, któremu zaś odebrano koncesję za znowę (art. 32), może otrzymać ją z powrotem tylko na podstawie uzasadnionej uchwały Rady Ministrów.

Władzą odejmującą koncesję jest władza administracyjna, która nadała ją. Ustawy: czeska (art. 13) i jugosłowiańska (art. 27) dają możność pierwsza — Ministrowi Opieki Społecznej, a druga — Radzie Ministrów ograniczenia koncesji.

Przelanie koncesji na inną osobę nie jest dopuszczalne. Wynika to z charakteru koncesji na przewóz emigrantów, która jest aktem nadającym uprawnienia przedsiębiorstwu ściśle wskazanym i odpowiadającym pewnym wymogom. Jednakże ustawy, prócz jugosłowiańskiej (art. 10), nie wypowiedzają tego wyraźnie.

VI. Terytorjalna rozciągłość koncesji.

Co do terytorjum, na którym rozciąga się koncesja, to ustawa jugosłowiańska w art. 10 głosi, iż jest ona ważna na całym terytorjum Królestwa. Inne ustawy podobnego postanowienia nie zawierają: jednakże z samego charakteru koncesji oraz z zestawienia rozmaitych innych postanowień, dotyczących przedsiębiorstw przewozowych, jak np. o nominacji przedstawicieli prowincjonalnych, wynika, że ustawy te rozciągają uprawnienia koncesjonariusza do działania na całym terytorjum państwa, oczywiście zgodnie z innymi przepisami ustawy.

Nie pozostawia się także koncesjonariuszowi nieograniczonej swobody co do wyboru portów załadowania. Ustawy: grecka, hiszpańska, jugosłowiańska i włoska nakazują załadowywać emigrantów jedynie w portach państwa. Najdalej idzie ustawa jugosłowiańska (art. 10 i 11), która nakazuje sprzedawać karty okrętowe na porty państwa oraz załadowywać emigrantów i wyładowywać reemigrantów jedynie w portach jugosłowiańskich. Przekroczenie tych postanowień karane jest najwyższym wymiarem kary, przewidzianym ustawą emigracyjną. Postanowienia art. 10 i 11 w zestawieniu z postanowieniami art. 8 (o paszportach na porty państwa) tworzą, ustawową protekcję portów narodowych. Ustawa włoska jest liberalniejsza i chociaż w art. 28 nakazuje przewozić emigrantów tylko przez porty włoskie (wymienione w art. 5), w których istnieją inspektoraty emigracyjne, to jednakże przewiduje w tym samym artykule (28) możliwość odstępstwa. Generalny Komisarjat Emigracyjny może pozwolić na załadowanie lub przeładowanie emigrantów w porcie cudzoziemskim, jeśli leży to w interesie emigrantów. Ustawa hiszpańska (art. 35) zezwala w drodze wyjątku na przewóz emigrantów z portów cudzoziemskich, po złożeniu specjalnej kaucji i ulgowych biletów repatriacyjnych. Ustawa grecka zezwala na przewóz emigrantów z portu państwa, które nadaje to samo prawo portom greckim (art. 14). Ustawa czeska, jako ustawa państwa kontynentalnego bez granic morskich analogicznych przepisów nie zawiera. Jednakże z racji tego, iż zajmuje się też przewozem emigrantów lądem, w art. 1 zawiera postanowienie, na mocy którego Minister Opieki Społecznej może ustalić drogi komunikacyjne, jakie uzna za najwłaściwsze z pun-

ktu widzenia nadzoru państwowego, interesu publicznego lub ochrony emigrantów.

Według ustawy czeskiej koncesja nadawana jest na przewóz emigrantów tylko do określonych państw, krajów lub miejscowości, przy przewozie morskim wyłącznie do określonych portów (art. 13). Inne ustawy podobnego postanowienia nie znają. Jednak z charakteru ustaw: greckiej, jugosłowiańskiej i włoskiej wypływa, iż traktują one tylko o przewozie emigrantów do t. zw. krajów zamorskich. Ustawa grecka w art. 1 nazywa emigrantami tylko osoby, wyjeżdżające do krajów zamorskich; cała ustawa jugosłowiańska dotyczy wyłącznie emigracji zamorskiej; w ustawie włoskiej zaś postanowienia traktujące o przewozie emigrantów umieszczone są w rozdziale o emigracji zamorskiej. Uregulowanie przewozu morskiego emigrantów kontynentalnych ustawa włoska pozostawia Ministrowi Spraw Zagranicznych (art. 35). Postanowienia ustawy hiszpańskiej, dotyczące przewozu emigrantów odnoszą się zarówno do zamorskich, jak i kontynentalnych, podróżujących drogą morską.

VII. Rozciągłość koncesji co do osób.

W kwestji rozciągłości koncesji na przewóz emigrantów co do osób, stanowiących przedmiot działalności, należy zauważyć, że uprawniają one koncesjonariuszów do przewozu tylko osób, podpadających pod pojęcie emigranta. Na podstawie tej koncesji żadnej czynności, zmierzającej do przewozu osób innych, koncesjonariusz przedsięwziąć nie może. Powyższej zasady żadna z omawianych ustaw wyraźnie nie wypowiada, jednakże wypływa ona z charakteru ustawy emigracyjnej; ustawa ta, jako *lex specialis*, reguluje tylko sprawy emigrantów. Emigrantem zaś nie jest każdy wyjeżdżający z państwa.

Ponieważ pojęcie reemigranta jest tylko odmianą ogólnego pojęcia emigranta, więc siłą rzeczy, koncesjonariusz może zajmować się przewozem reemigrantów, jeśli oczywiście nie stają na przeszkodzie w tym wypadku przepisy prawne państwa, które reemigrant opuszcza, aby powracać do ojczyzny. Zresztą powyższe uprawnienie koncesjonariusza wypływa z dalszych postanowień ustaw emigracyjnych. Kwestję powyższą wyraźnie unormowała ustawa hiszpańska w art. 53, w sensie wyłuszczonej.

Z omawianą kwestją rozciągłości koncesji co do osób stanowiących przedmiot działalności koncesjonariusza łączy się kwestja obowiązku emigrantów podróżowania przy pomocy koncesjonowanych przedsiębiorstw. Żadna z ustaw z wyjątkiem jugosłowiańskiej, *expressis verbis* takiego postanowienia nie wprowadza. Jednakże swoboda jednostki jest pod tym względem mniej lub więcej ograniczona w sposób pośredni. Emigrant wyjeżdżający morzem z kraju nie może legalnie wyjechać przy pomocy przedsiębiorstwa niekoncesjonowanego. Ustawa jugosłowiańska w art. 8 wyraźnie mówi, że podróże przez porty cudzoziemskie są zakazane. Emigrant obowiązany jest, pod sankcją najsurowszej z przewidzianych ustawą, kary (art. 9), podróżować przez porty Królestwa S. H. S., czyli w konsekwencji zmuszony jest do podróżowania wyłącznie przy pomocy przedsiębiorstw koncesjonowanych. To samo odnosi się do reemigrantów.

VIII. Rozciągłość koncesji co do czynności przedsiębiorstw.

Zasadniczą kwestją w koncesji są czynności, do jakich posiada uprawnienie koncesjonariusz. Wszystkie omawiane ustawy są zgodne w tem, że koncesjonariusz ma prawo zajmować się jedynie sprzedażą **biletów okrętowych** (zawieraniem umów na przewóz morzem) oraz organizowaniem transportów emigrantów. Wyraźnie o tem mówi ustawa grecka w ustępie pierwszym art. 12 i jugosłowiańska w art. 10. Inne ustawy pozytywne postanowień wyraźnie o uprawnieniach koncesjonariusza nie zawierają, jednakże z zestawienia ich przepisów, dotyczących przewozu emigrantów, oraz z negatywnych postanowień o czynnościach zabronionych, łatwo wywnioskować, iż jedyną działalnością, do której upoważnia posiadanie koncesji jest sprzedaż biletów okrętowych emigrantom i ich przewóz. Żadnej innej działalności w dziedzinie emigracji przedsiębiorstwa przewozowe prowadzić nie mają prawa.

W szczególności zabronione jest przedsiębiorstwom przewozowym prowadzenie werbunku emigrantów. Ustawa czeska w art. 13 wyraźnie postanawia, iż osoby zajmujące się werbunkiem emigrantów nie mogą otrzymać koncesji na przewóz emigrantów, ani być przedstawicielami lub agentami towarzystw przewozowych. Ustawa hiszpańska, wyraźnie, pod groźbą kary zabrania werbunku emigrantów przez przedsiębiorstwa przewozowe w art. 34 ustawa jugosłowiańska w art. 35 (punkt b). Jedynie ustawa włoska (art. 18 i 24) zezwala na zajmowanie się lub współdziałanie z osobami zajmującymi się werbunkiem, po otrzymaniu na to pozwolenia od Generalnego Komisarjatu Emigracyjnego.

Z zakazem werbunku łączy się zakaz propagandy. Propaganda zwykle ma dwie formy. Jedną z nich jest wchodzenie w kontakt z osobą, która nie wyraziła na to zyczenia. Jest to niejako przejściowa forma od werbunku do propagandy. Z omawianych ustaw jedynie ustawa czeska zabrania wyraźnie (art. 19) przedsiębiorstwom przewozowym wchodzić w stosunki bezpośrednie lub pośrednie w sprawach emigracyjnych z osobą, która tego nie żądała. Inne ustawy tą kwestją nie zajmują się. Natomiast, prawie wszystkie rozpatrywane tu ustawy, bo tylko z wyjątkiem włoskiej, zabraniają prowadzenia wszelkiej propagandy za pomocą druku; ustawa czeska mówi o tem w art. 19, grecka w art. 21, hiszpańska w art. 34 i jugosłowiańska—w 24. Ograniczenie powyższe polega na zakazie umieszczania w ogłoszeniach, okólnikach i wogóle drukach innych informacji prócz tych, które dotyczą oznaczenia przedsiębiorstwa i jego biur, rozkładu jazdy okrętów, nazw okrętów i warunków podróży.

Zakaz werbunku i propagandy wyraźnie podkreśla tę jedyną działalność, do jakiej uprawnia koncesja, t. j. zajmowanie się tylko przewozem emigrantów. Zakaz kumulacji działalności przewoźniczej z werbownictwem i kolonizacyjną (art. 13 ustawy czeskiej) oraz zakaz prowadzenia propagandy uzupełniają niejako cały system przymusu koncesyjnego. Sam przymus koncesyjny pozbawiony tego uzupełnienia niewątpliwie dałby możliwość zapobieżenia wyzyskowi emigrantów przez przedsiębiorców-przewoźników, nie umożliwiłby jednakże koncesji odgrywania roli hamulca w sztucznym pobudzaniu emigracji przez chciwe zarobku przedsiębiorstwa przewozowe. W tym wypadku przymus koncesyjny, zakaz samo-

wolnego werbunku i propagandy emigracyjnej wzajemnie uzależniają się gdyż nietylko sam przymus koncesyjny nie odegrałby właściwej roli, ale i zakaz werbunku i propagandy bez przymusu koncesyjnego nie miałyby tego znaczenia, jakie ma w łączności z nim. W szczególności główną sprężyną werbunku i propagandy byłby agent nieodpowiedzialnego zaś niekoncesjonowanego przedsiębiorstwa przewozowego.

Dalszym ograniczeniem swobody koncesjonariusza jest zakaz przewożenia emigrantów subwencionowanych przez obcy rząd lub obce towarzystwo kolonizacyjne. Ograniczenie to stosują ustawy: czeska (art. 20), grecka (art. 23), hiszpańska (art. 54) i włoska (art. 18 i 68d). Najbardziej wyczerpujące określenie emigranta subwencionowanego zawiera ustawa czeska w art. 20 punkt c. Przytem ustawy czeska i włoska przewidują, iż władze emigracyjne mogą w drodze wyjątku zezwolić na przewóz emigrantów subwencionowanych.

Nie wolno również przewozić emigrantów, którzy emigrują nielegalnie. Zwykle w tym wypadku ustawy ograniczają się do zakazu przewożenia osób niezaopatrzonych we właściwe dokumenty (ustawy: czeska — art. 20 i 22, grecka — art. 20, jugosłowiańska — art. 17 i włoska — art. 25); jednak ustawy czeska (art. 20) i hiszpańska (art. 57) idą dalej i zabraniają przewozu nietylko emigrantów, nieposiadających paszportów, ale i tych, o których przedsiębiorstwo wie, że nie mają prawa emigrować. Ustawa jugosłowiańska zawiera też podobny zakaz, ale tylko w odniesieniu do małoletnich (art. 18) poniżej lat 18.

Po omówieniu tych ograniczeń można ustalić, że ustawodawstwo emigracyjne dąży do uprawnienia koncesjonariusza — przewoźnika tylko do przewożenia emigrantów nie zwerbowanych przez niego, ani nie skłonionych do emigracji propagandą emigracyjną, nie subwencionowanych i wreszcie emigrujących zupełnie legalnie. Najkonsekwentniej przeprowadza to w szeregu postanowień ustawa czeska.

W świetle tych dążeń ustawodawstwa emigracyjnego należy rozpatrywać postanowienia ustaw, odnoszące się do personelu pomocniczego przedsiębiorstw przewozowych i do prześladowania wszelkiego rodzaju pośrednictwa w tej dziedzinie.

Jednakże praktyka i literatura emigracyjna dowodzą, iż mimo wszelkich ograniczeń działalności przedsiębiorstw i mimo odpowiedniego unormowania czynności personelu pomocniczego przedsiębiorstw —, prowincjonalne przedstawicielstwo (agentura) ich jest zawsze ośrodkiem propagandy emigracyjnej. Dlatego też Dr. Caro za Janasch'em i A. Wagnerem rzuca myśl zniesienia agentów prowincjonalnych i powierzenie sprzedaży kart okrętowych bądź kasom kolejowym, bądź urzędowi pocztowym. Wtedy może dałoby się urzeczywistnić dążenie do ograniczenia działalności przedsiębiorstw okrętowych do funkcji ściśle przewoźniczej, na wzór kolei żelaznych.

Prócz tych wszystkich, powyżej przedstawionych ograniczeń, ustawa czeska (art. 19) nie pozwala przedsiębiorstwom przewozowym zajmować się pośrednio lub bezpośrednio wymianą pieniędzy i jakimikolwiek innymi transakcjami z emigrantami. Wymiany pieniędzy zabrania również ustawa jugosłowiańska (art. 23). Ustawy czeska (art. 31) i włoska (art. 25) zabraniają sprzedaży emigrantom biletów kolejowych na podróż w kraj zamorskim z miejsca wylądowania w głąb kraju. Ustawa czeska

zezwała jednakże przedsiębiorstwom zobowiązywać się w umowie do przewozu emigrantów poza port wylądowania, a ustawa włoska dopuszcza bezpłatne wydawanie takich biletów w chwili i miejscu wylądowania. Zakaz sprzedaży tych biletów kolejowych, t. zw. overland tickets spowodowany był nadużyciami, jakie miały miejsce przy przedwczesnem kupnie ich przez emigranta.

IX. Ustrój przedsiębiorstw przewozowych i przepisy, dotyczące ich personelu.

Koncesjonariusze dla prowadzenia przedsiębiorstwa mogą posiadać personel pomocniczy.

Najwięcej postanowień w tej mierze zawiera ustawa czeska. Według tej ustawy (art. 15), przedsiębiorstwo ma prawo dla spełniania swych funkcji otworzyć biuro w Pradze, na co nie jest wymagane specjalne pozwolenie. Natomiast otwieranie biur poza Pragą jest ograniczone warunkiem uzyskania zezwolenia na to od Ministra Opieki Społecznej. Minister może wydać takie zezwolenie pod warunkiem, iż zgodne jest to z interesami emigrantów i że miejscowość, w której ma być biuro otwarte, jest siedzibą władz policyjnych II instancji. Pozwolenie ważne jest na rok i może być w każdej chwili cofnięte. Kierownictwo biurem może być powierzone urzędnikowi stałemu przedsiębiorstwa. Kierownik występuje w charakterze przedstawiciela przedsiębiorstwa. Nominacja jego musi uzyskać zatwierdzenie Ministra Opieki Społecznej. Dla uzyskania tego zatwierdzenia, kierownik musi być obywatelem czeskim, rozporządzać pełnią praw cywilnych. Nie mogą być kierownikami biura: a) czynni urzędnicy i inni funkcjonariusze państwowi, samorządowi i kolejowi, członkowie zgromadzenia narodowego, rad okręgowych i komunalnych, duchowni, nauczyciele, adwokaci, notariusze i lekarze; b) właściciele hotelów, oberż, sklepów sprzedających napoje alkoholowe, ich kierownicy i przedstawiciele, oraz krewni, żyjący z nimi w jednym związku rodzinnym. Minister Opieki Społecznej może każdej chwili odjąć kierownikowi kierownictwo biurem oraz odsunąć od wszelkich czynności w danem przedsiębiorstwie. Przedstawiciel przedsiębiorstwa (kierownik biura) musi być na stałej pensji. Nie wolno wypłacać mu zmiennego uposażenia uzależnionego od ilości zawartych lub zapośredniczonych umów przewozowych z emigrantami lub uzależnionego od wyników działalności biura. Nie może kierownik być uczestnikiem w zyskach przedsiębiorstwa, pobierać remuneracji, odszkodowań i wogóle jakichkolwiek sum, które mogłyby być wypłacane zamiast powyżej wyluszczonej. Nie wolno jest również kierownikowi prowadzić na własny rachunek spraw, należących według ustawy do czynności przedsiębiorstwa. Niewolno prowadzić tych spraw na rachunek innego przedsiębiorstwa bez zgody Ministra Opieki Społecznej. Według art. 17 ustawy, przedsiębiorca obowiązany jest przedkładać Ministrowi Opieki Społecznej listy funkcjonariuszów, zajmujących się sprawami przewozu emigrantów z wymienieniem ich funkcji. Każda zmiana funkcjonariusza, lub jego stałej funkcji winna być podana w ciągu dni ośmiu do wiadomości ministra. Funkcjonariusz winny przekroczenia prawa, musi być na żądanie ministra wydalony z miejsca swej służby, lub ze służby przedsiębiorstwa. Przedsiębiorstwom nie

wolno zatrudniać agentów poza biurem, ani posługiwać się pośrednikami i biurami podróży. Jednakże Minister Opieki Społecznej może zezwolić na pewien czas na posługiwanie się agentami poza biurem w określonych miejscowościach dla przyjmowania emigrantów i dalszego ich odsyłania. Agentami nie mogą być osoby, których ustawa zabrania mianować na przedstawicieli. Agenci nie mogą pobierać żadnych płac dodatkowych poza pensją i nie mogą prowadzić spraw na swój, lub innego przedsiębiorstwa rachunek. Muszą oni posiadać urzędowe karty legitymacyjne i, łatwo widoczne, oznaki zewnętrzne.

Daleko mniej postanowień o personelu pomocniczym zawiera ustawa grecka. Zresztą zajmuje się ona jedynie przedstawicielami. Ustawa grecka (art. 16) nie podaje zastrzeżeń co do wyboru miejscowości, w których mogą być ustanowieni przedstawiciele, ani też nie podaje bliższych szczegółów co do osoby. Jednakże zastrzega, że nie mogą być przedstawicielami funkcjonariusze państwowi i komunalni, oraz duchowni. Prócz tego nie mogą być nimi osoby, uznane przez Ministra Spraw Wewnętrznych za niedające gwarancji wymaganej uczciwości. Przedstawiciel, po nominacji, musi uzyskać pozwolenie władz, których ustawa bliżej nie wymienia, na rozpoczęcie działalności; pozwolenie jest ważne na rok i może być po tym terminie odnowione, jeśli odnowioną jest koncesja.

W Hiszpanji w charakterze personelu pomocniczego działają konsygnatarjusze. Konsygnatarjusz, mianowany przez armatora, musi uzyskać, na zajmowanie się wysyłaniem emigrantów, pozwolenie odpowiedniego inspektoratu emigracyjnego. Konsygnatarjuszem może być tylko pełnoletni obywatel hiszpański, korzystający z pełni praw cywilnych i nie karany w sprawach, mających związek z emigracją (art. 25). Osoby, pełniące urzędy publiczne, związane z wykonywaniem władzy, nie mogą jednocześnie pełnić funkcji konsygnatarjusza. Prócz tego armatorzy, lub ich przedstawiciele, a także i konsygnatarjusze, mogą w miastach, niebędących portami emigracyjnymi, otwierać biura informacyjne i sprzedaży kart okrętowych, których działalność normują przepisy rozporządzenia wykonawczego. Na otwarciu biura należy uzyskać zezwolenie Generalnej Dyrekcji Emigracyjnej.

Ustawa jugosłowiańska żąda w art. 10 wskazania, w podaniu o udzielenie koncesji, miejscowości, w których będą otwarte agencje. Z pomocą tych agencji wolno koncesjonariuszowi wykonywać uprawnienia, nadane mu koncesją. Agencje działają w zastępstwie przedsiębiorstw. Kierownikami agencji są agenci, którzy winni być obywatelami lub otworzyć firmę przynależną do Jugosławji (art. 25). Prócz tych szczupłych postanowień, dotyczących się personelu pomocniczego, ustawa zawiera jeszcze w art. 23 zakaz posługiwania się agentami domokrażnymi.

We Włoszech krajowe i zagraniczne (koncesjonowane) przedsiębiorstwa mogą mianować swych przedstawicieli, których nominacja podlega zatwierdzeniu Generalnego Komisarjatu Emigracyjnego. Przyczem zatwierdzenie przedstawicieli obcych towarzyszów może nastąpić na warunkach podyktowanych przez Generalny Komisarjat. W tym wypadku Generalny Komisarjat winien działać w porozumieniu z Komitetem Stałym. Przedstawiciele przedsiębiorstw przewozowych muszą być obywatelami włoskimi. Generalny Komisarjat ma prawo odwołać ich w każdej chwili. Przedstawiciele nie mogą odstępować swego mandatu innym oso-

bom. Kilka towarzystw, za zgodą Generalnego Komisarjatu, może mianować jedną osobę swym przedstawicielem (art. 22). Poza temi krótkimi postanowieniami ustawa włoska w tym względzie nic innego nie mówi.

Z wyżej przytoczonych postanowień o personelu pomocniczym, jedynie postanowienia ustawy czeskiej czynią całkowicie zadość wymaganiom polityki emigracyjnej. Pozostałe ustawy regulują omawianą kwestję w sposób zbyt ogólnikowy. Z ustawy czeskiej wynika wyraźnie, iż przedstawiciel jest tylko funkcjonariuszem przedsiębiorstwa, a nie pośrednikiem. Charakter ten nadaje przedstawicielowi obowiązek wypłacania mu tylko stałej pensji. Takie uregulowanie stosunku między przedsiębiorstwem, a jego przedstawicielem zaleca rezolucja rzymskiej konferencji państw emigracyjnych (1921), jako korzystne dla spraw emigracyjnych. Inny z postulatów konferencji, a mianowicie obowiązek posiadania obywatelstwa danego państwa, wprowadzają prócz czeskiej, ustawy: hiszpańska, jugosłowiańska i włoska. Ustawa grecka o obywatelstwie nic nie mówi. Wszystkie ustawy zgodne są tylko co do zatwierdzania przedstawicieli przez władze.

X. Odpowiedzialność koncesjonariuszy.

Wszystkie przepisy ustawowe o personelu i działalności koncesjonariuszów nie miałyby większej wartości, gdyby nie były poparte odpowiednimi przepisami o odpowiedzialności cywilnej i karnej.

Bez wyjątku wszystkie omawiane tu ustawy poświęcają przynajmniej po kilka postanowień kwestji odpowiedzialności.

a) Odpowiedzialność cywilna:

Według ustawy czeskiej (art. 14) przedsiębiorca odpowiada cywilnie za wszystkie czynności swych urzędników, wynikające z działalności przedsiębiorstwa. Za czynności urzędników odpowiadają solidarnie i niepodzielnie przedsiębiorca i pełnomocnik. Tu trzeba przypomnieć, że według art. 13 pełnomocnik jest wyposażony w nieograniczone pełnomocnictwo i ponosi pełną odpowiedzialność.

W Grecji agent jest oficjalnym przedstawicielem towarzystwa okrętowego, z czego wynika współodpowiedzialność towarzystwa za czynności agenta. Jednakże cała odpowiedzialność głównie skupia się na agencie. W myśl art. 28 jest on cywilnie odpowiedzialny zarówno za swych przedstawicieli, jak też i za funkcjonariuszów (kapitana okrętu, oficera) towarzystwa, które reprezentuje. Agent jest pozywany w charakterze przedstawiciela wszystkich wymienionych osób.

Ustawa hiszpańska przewiduje w art. 24, iż przedsiębiorstwa zagraniczne muszą ustanowić pełnomocników, którzy są w pełni odpowiedzialni w zastępstwie armatora. Oczywiście armator odpowiedzialny jest za swego przedstawiciela jak za pełnomocnika (art. 24). Poza tem ustawa hiszpańska (art. 28) postanawia, że armatorzy, i konsygnatarjusze są odpowiedzialni za czynności emigracyjne kierowników biur sprzedaży biletów. Armatorzy są nadto subsydjarnie odpowiedzialni za konsygnatarjuszy.

Z art. 25 ustawy jugosłowiańskiej oraz z innych postanowień tej ustawy wynika, iż agencje (prowincjonalne) działają w zastępstwie przedsiębiorstw okrętowych, i że przedsiębiorstwa ponoszą za nie odpowiedzialność cywilną.

We Włoszech — według art. 22 ustawy emigracyjnej, przedsiębiorstwa żeglugowe przyjmują na siebie odpowiedzialność cywilną za wszystkie czynności, w zakresie emigracji, swych przedstawicieli oraz innych osób podwładnych lub osób i towarzystw, którym powierzyły cały transport lub część jego.

Z powyższego przedstawienia wynika, iż wszystkie ustawy nakładają odpowiedzialność cywilną na przedsiębiorstwa za czynności (w dziedzinie emigracyjnej) ich przedstawicieli i podwładnych. Oczywiście, iż odpowiedzialność cywilna za bezpośrednie czynności przedsiębiorcy istnieje w całej pełni

b) Odpowiedzialność karna:

O odpowiedzialności karnej będzie w osobnym rozdziale. Tu jednakże należy zauważyć, iż według ustawy czeskiej, przedsiębiorca odpowiada karnie za przestępstwo przedstawiciela, jeśli spełnione zostało ono z jego wiedzą, lub jeśli winien jest niedbalstwa w wyborze lub nadzorze (art 37).

Według ustawy greckiej (art. 15, 16, 33, 34) istnieje odpowiedzialność karna towarzystwa i agenta za czyny i zaniechania swych podwładnych (niedbalstwo w wyborze i dopilnowaniu).

Wszystkie koncesjonowane przedsiębiorstwa obowiązane są szanować i przestrzegać obowiązujące prawo, a w szczególności prawo emigracyjne, czeska—art. 13, grecka—art. 13, hiszpańska—art. 32, jugosłowiańska — art. 10 i 25 i włoska — art. 18). Obowiązek ten dotyczy przedsiębiorstw krajowych, jak też i zagranicznych.

c) Kaucje:

W celu łatwego i pewnego zrealizowania odpowiedzialności cywilnej i karnej (grzywny) przedsiębiorstw przewozowych, muszą one składać kaucje. System ten wprowadzają wszystkie omawiane tu ustawy.

Według ustawy czeskiej przedsiębiorstwo, przed uzyskaniem koncesji, winno złożyć kaucję w wysokości ustalonej przez Ministra Opieki Społecznej, a conajmniej 300.000 koron czeskich. Prócz tego kaucja za pełnomocnika wynosi conajmniej 100.000 koron czeskich; ustala jej wysokość minister; winna ona być złożona przed zatwierdzeniem nominacji. Obie te kaucje odpowiadają za wszystkie zobowiązania, wynikające ze spraw emigracyjnych, całego przedsiębiorstwa, pełnomocnika i wszystkich urzędników. Prócz tego kaucja może służyć, jako pokrycie kar pieniężnych. W razie zmniejszenia się kaucji, winna ona być uzupełniona do poprzedniej wysokości przez przedsiębiorcę lub pełnomocnika w ciągu dni 14 od daty zażądania tego uzupełnienia. Zwrot kaucji następuje po upływie lat trzech od dnia, w którym straci swą moc koncesja. Jednakże odpowiednia część kaucji może być zatrzymana do uregulowania ostatecznego wszystkich pozostałych po tym okresie zobowiązań (art. 14). Na mocy art. 39, Minister Opieki Społecznej może skonfiskować część lub całą kaucję w wypadku przekroczenia postanowień ustawy lub rozporządzeń, na mocy niej wydanych, przez przedsiębiorcę, jego pełnomocnika i urzędników.

Ustawa grecka zawiera bardzo zbliżone przepisy (art. 15) do przepisów ustawy czeskiej. W Grecji wysokość kaucji, którą ustala Minister Spraw Wewnętrznych, zawarta być musi w granicach od 25.000 do 100.000 drachm. Na kaucji ciąży odpowiedzialność za zobowiązania cywilne i kary pieniężne przedsiębiorstwa powstałe na mocy praw dotyczących emigracji. Na uzupełnienie kaucji agent ma termin miesięczny i winien do-

konać tego bez wezwania. W razie nieuzupełnienia w terminie, koncesja zostaje mu zawieszona, a po upływie trzech miesięcy — gaśnie. Nową koncesję może otrzymać po złożeniu kaucji w podwójnej wysokości. Zwrot kaucji następuje z chwilą ustalenia, iż zobowiązania wszelkie gwarantowane kaucją są uiszczone; jednak po trzech miesiącach od chwili zgaśnięcia koncesji zatrzymana zostaje tylko suma odpowiadająca nieuiszczonym zobowiązaniom, reszta kaucji ulega zwrotowi. Według art. 22 Ministrowi Spraw Wewnętrznych przysługuje prawo prostymi zarządzeniami dokonywać uiszczenia z kaucji odszkodowań należnych emigrantom od przedsiębiorstwa, jeśli ono nie uiszcza ich dobrowolnie. To samo w myśl art. 36 stosuje się do nieuiszczonych dobrowolnie kar pieniężnych.

W Hiszpanji istnieją nieco odmienne postanowienia o kaucji. Składają kaucję armatorzy, względnie ich przedstawiciele w wysokości 50.000 peset (art. 24), konsygnatarjusze — 25.000 peset (art. 25) oraz, jak wynika z art. 28, osoby kierujące biurami informacyjnymi i sprzedaży biletów. W tym ostatnim wypadku ustawa nie określa wysokości kaucji. Kaucja jest rękojmią odpowiedzialności, za działalność emigracyjną wymienionych osób, przyczem kaucja armatora jest dodatkową rękojmią odpowiedzialności konsygnatarjuszy (art. 28). Z kaucji, w myśl art. 29, wolno pobierać nałożone grzywny. Osoby, które złożyły kaucję, winny uzupełnić ją do obowiązującej wysokości w razie zmniejszenia się jej. Warunki i terminy zwrotu kaucji ustala rozporządzenie (art. 29).

Ustawa jugosłowiańska zawiera tylko ogólnikowe przepisy o kaucji (art. 13). Kaucja wynosi 500.000 dynarów, składa ją towarzystwo żeglugowe przed otrzymaniem koncesji. Kaucja w pierwszym rzędzie jest przeznaczona na zapewnienie przewozu emigrantów przez przedsiębiorstwo i na opłacenie grzywien, nałożonych na nie. Jeśli wysokość kaucji opadnie poniżej 400.000 dynarów, przedsiębiorstwo winno uzupełnić ją do 500.000 dynarów.

We Włoszech wysokość kaucji ustala Minister Spraw Zagranicznych. Pobierana jest kaucja od przedsiębiorstwa przewozowego za każdy zarejestrowany parowiec. Kaucja w pierwszym rzędzie jest gwarancją zapłaty kar pieniężnych (art. 18); przyczem kaucją odpowiadają przedsiębiorstwa za wszystkie osoby, zależne od nich (art. 68). W razie zmniejszenia się kaucji, winna ona być uzupełniona pod karą unieważnienia koncesji. Zwrot kaucji następuje, z wyjątkiem wypadku, kiedy toczy się sprawa sądowa, w sześć miesięcy po ukończeniu działalności i towarzystwa (art. 18).

XI. Nadzór i kontrola nad przedsiębiorstwami.

Postanowienia ustawowe dotyczące odpowiedzialności cywilnej są niewątpliwie niezbędne w ustawie emigracyjnej, rola ich jednak ogranicza się do regulowania skutków uchybień ze strony przedsiębiorstw przewozowych w wywiązywaniu się ze swych zobowiązań, względnie w przestrzeganiu postanowień ustawy. Podobną rolę odgrywa kaucja. Trudno byłoby zaprzeczyć, że postanowienia odnoszące się do odpowiedzialności i kaucji nie hamują niesumiennej lub przestępczej działalności przedsiębiorstw. Jednakże głównym środkiem, prewencyjnym w danym wypadku, jest nadzór nad przedsiębiorstwami i kontrola ich czynności. Nadzór i kontrolę wykonywują władze emigracyjne.

Ustawa czeska (w art. 18) upoważnia Ministra Opieki Społecznej do kontrolowania w każdym czasie działalności przedsiębiorstw. Dla ułatwienia tej kontroli ustawa zobowiązuje przedsiębiorcę do prowadzenia prawidłowego ksiąg i przechowywania korespondencji handlowej w ciągu lat pięciu. Władza kontrolująca może sprawdzać te księgi i korespondencję oraz żądać wyjaśnień. Dla ułatwienia nadzoru nad przedsiębiorstwami, muszą one przedkładać władzom wykazy przewożonych wychodźców. Zresztą szczegółowe przepisy o nadzorze przedsiębiorstw, o ich czynnościach handlowych i o wykazach emigrantów, ustawa poleca wydać w drodze rozporządzenia.

Z ustawy greckiej wynika, iż władzą nadzorczą jest Minister Spraw Wewnętrznych. Dla ułatwienia nadzoru agenci są zobowiązani do przedkładania co miesiąc wykazów osób, którym sprzedali bilety (art. 20), prócz tego zobowiązani są do przedkładania Ministrowi Spraw Wewnętrznych jednego egzemplarza zeznania, sporządzonego przez kapitana każdego okrętu płynącego z Grecji do Ameryki, złożonego władzom imigracyjnym na „Ellis Island”. Egzemplarz zeznania musi być zaświadczony przez Generalnego Konsula greckiego w Nowym Jorku (art. 19).

Ustawa hiszpańska w art. 32 mówi wyraźnie, iż czynności armatorów i konsygnatarjuszy oraz wogóle wszystkich osób uczestniczących w przewozie emigrantów, podlegają dozorowi ustanowionemu przez ustawę. Z ustawy wynika, że władzą nadzorczą najwyższej instancji jest Generalna Dyrekcja Emigracyjna, niższej zaś — są inspektorzy emigracyjni, konsulowie i inspektorzy okrętowi. Art. 51 wyszczególnia kompetencje inspektorów emigracyjnych, art. 52 zaś — inspektorów okrętowych. Inspektorzy emigracyjni w szczególności mają czuwać nad przestrzeganiem wykonania postanowień ustawy emigracyjnej i nad zaopatrzeniem i przystosowaniem okrętów. Dla ułatwienia nadzoru i kontroli (art. 38) bilety okrętowe muszą być wydawane z księgi sznurowej, parafowanej przez inspektorów.

W Jugosławii władzą kontrolującą jest Minister Polityki Społecznej (art. 20). Ma on prawo dokonywania ścisłej kontroli wszystkich czynności przedsiębiorstw okrętowych, ich agencji, biur ekspedycyjnych i okrętów; ustawa mówi dalej, że „może on również używać wszystkich niezbędnych środków dla przeprowadzenia kontroli działalności agencji”.

Ustawa włoska wyraźnie o nadzorze i kontroli przedsiębiorstw żeglugowych nie mówi, jednakże z postanowień tej ustawy wynika, iż władzą sprawującą nadzór nad działalnością towarzystw żeglugowych są władze emigracyjne.

Wszystkie ustawy przewidują specjalną kontrolę warunków podróży na okręcie. Kontrolę tę przeprowadzają funkcjonariusze do tego delegowani. Według ustaw: włoskiej (art. 7), hiszpańskiej (art. 52) i greckiej (art. 10 i 11), funkcjonariuszami tymi są lekarze; ustawy czeska (art. 31 b) i jugosłowiańska (art. 16) tego ostatniego postanowienia nie wprowadzają. Wszystkie te ustawy przewidują, iż koszty podróży delegała ponosi przedsiębiorstwo żeglugowe.

XII. Świadczenia koncesjonariuszów z tytułu posiadania koncesji.

Przedsiębiorstwa przewozowe otrzymujące koncesje na przewóz emigrantów obowiązane są z tego tytułu do pewnych świadczeń materialnych.

a) Opłaty i podatki specjalne.

W pierwszym rzędzie takim świadczeniem jest opłata za koncesję i opłaty za dodatkowe pozwolenia. W Czechach opłata za koncesję wynosi około 10.000 koron czeskich (art. 14), a 5.000 za każde pozwolenie na otwarcie biura emigracyjnego poza Pragę (art. 15). W Grecji opłata za koncesję wynosi 1.000 drachm (art. 12) i 200 drachm za zatwierdzenie nominacji przedstawiciela (art. 16). W Hiszpanii opłata za koncesję pobierana jest tylko od przedsiębiorstw cudzoziemskich; wynosi ona od 10.000 do 25.000 peset i jest w tych granicach ustalana przez Generalną Dyрекcję Emigracyjną dla każdego przedsiębiorstwa oddzielnie w zależności od zdolności przewozowej jego okrętów. Konsygnatarjusze muszą corocznie wykupić patent za sumę od 1.000 do 5.000 peset; dokładna wysokość sumy ustalona jest w zależności od ilości przewiezionych emigrantów. Jugosławia żadnych opłat za koncesję nie zna. We Włoszech niema stałej opłaty za koncesję. Opłata pobierana jest od każdego zarejestrowanego w akcie koncesyjnym parowca w wysokości 1.000 lir (art. 8). Prócz tego zagraniczne towarzystwa żeglugowe muszą opłacić zarejestrowanie aktu konstytucyjnego. Opłata ta wynosi od 2.000 do 10.000 lir i jest uzależniona od wysokości kapitału (art. 19). Za każde pozwolenie na nominację przedstawiciela pobierana jest opłata w ilości 50 lir.

Prócz powyższych opłat stałych, ustawy: grecka (art. 25), hiszpańska (art. 23), jugosłowiańska (art. 14) i włoska (art. 26) przewidują specjalny podatek pobierany od przedsiębiorstw przewozowych. Podatek ten pobierany jest w Grecji i Hiszpanii od ilości sprzedanych biletów okrętowych, a w Jugosławii i we Włoszech od ilości zajętych miejsc. Ustawy hiszpańska i jugosłowiańska nie podają wysokości podatku. Ustawa grecka określa go na 8 drachm od całego biletu sprzedanego do Egiptu i Azji Mniejszej, a 20 drachm od biletu do innych krajów zamorskich; ustawa włoska ustala wysokość podatku na 8 lir od całego miejsca zajętego i na 4 liry od połowy, przy czem Minister Spraw Zagranicznych może wysokość tej opłaty zmienić.

b) Darmowy przewóz reemigrantów.

Do świadczeń materialnych trzeba też zaliczyć obowiązek darmowego lub ulgowego przewożenia repatrjantów.

Ustawa czeska (art. 30 p. c) nakazuje przewozić repatrjantów, obywateli czeskich, których władze czeskie odsyłają do kraju, za pół ceny do jednego z portów Europy, używanych przez emigrantów czeskich. Liczba obowiązkowych przewozów z każdego kraju imigracyjnego wynosi 1% liczby emigrantów, których do tego kraju przedsiębiorstwo przewiozło w roku poprzednim. Ustawa grecka (art. 17) wyznacza stałą liczbę darmowych i ulgowych biletów, jakie agent winien dostarczać corocznie do dyspozycji Ministra Spraw Wewnętrznych. Liczba ta wynosi 20 darmowych biletów okrętowych trzeciej klasy i 50 ulgowych. Ustawa hiszpańska w art. 48 nakazuje armatorowi przewozić za połowę ceny z powrotem do kraju repatrjantów, których ilość wyznacza na 20% emigrantów, przewiezionych do danego kraju w roku ubiegłym. Następnie nakazuje co kwartał przeprowadzać rachunki z dokonanych przewozów ulgowych. Towarzystwo, które wzięło udział w repatrjacji ulgowej w stopniu mniejszym, niż przepisano ustawą, musi sumę stanowiącą ekwiwalent brakujących przewozów uiszczyć do kasy emigracyjnej. Jeśli uiszczenie nie nastą-

pi w ciągu miesiąca, suma odpowiednia zostaje potrącona z kaucji, jeśli zaś kaucja nie pokryje, towarzystwo musi niezwłocznie brakującą sumę wpłacić i złożyć kaucję ponownie, gdyż w razie przeciwnym traci koncesję. Ustawa jugosłowiańska postanawia (art. 28), że każdy okręt koncesjonowanego przedsiębiorstwa, powracający do kraju, winien oddać do dyspozycji władz konsularnych 15 miejsc dla repatriantów. Ustawa włoska zawiera w tym względzie przepis zbliżony do jugosłowiańskiego. Według niej (art. 30) każdy statek powracający, jeśli ląduje w porcie włoskim, winien zabierać 10 osób na 1.000 tonn pojemności i o 1 osobę więcej na każde dwieście ton dalsze, aż do liczby osób 30, na żądanie władz konsularnych, za opłatą, którą ustanawia dekret Generalnego Komisariatu Emigracyjnego. Przyczem dzieci od lat 3 do lat 12 płać połowę tej ceny, a dzieci do lat 3 jadą darmo.

c) Przewóz funkcjonariuszy kontrolujących.

Zaznaczyć trzeba, że materialnym świadczeniem przedsiębiorcy jest także przewożenie na swój koszt funkcjonariuszów wyznaczonych do nadzoru i kontroli na okrętach. Ustawa włoska (art. 69) przewiduje jeszcze przewóz misjonarzy włoskich.

XIII. Rozmaite specjalne postanowienia odnośnie do koncesjonariuszów.

Trzeba zanotować jeszcze kilka specjalnych postanowień poszczególnych ustaw. Tak więc ustawa czeska w art. 43 wyłącza przedsiębiorstwa przewozu emigrantów z pod przepisów kodeksu przemysłowego, natomiast z art. 19 ustawy włoskiej wypływa, iż kodeks handlowy ma moc i w stosunku do omawianych przedsiębiorstw. Ustawa jugosłowiańska w art. 29 stwarza system protekcyjny dla narodowych przedsiębiorstw żeglugowych. Ustawa włoska w art. 21 pozwala rządowi wstrzymać dalsze wpisywanie okrętów do aktu koncesyjnego. Jest to niejako ograniczenie ilości funkcjonujących dla emigracji statków.

XIV. Wypadki przewozu emigrantów przez niekoncesjonowane przedsiębiorstwa.

W zwykłych warunkach, jak było powyżej przedstawione nie wolno jest uprawiać przewozu emigrantów bez posiadania na to koncesji. Jednak w pewnych wypadkach dopuszczalny jest przewóz emigrantów za pośrednictwem przedsiębiorstw nieposiadających normalnych koncesji. Ustawa włoska zna trzy rodzaje takich wypadków. Pierwszy wypadek to przewóz emigrantów, dokonywany na zarządzenie rządu, przez specjalnie upoważnione do tego towarzystwa krajowe lub zagraniczne, w razie umowy, ze strony posiadaczy normalnych koncesji, zmierzającej do odmowy przewozu emigrantów według ustalonej taryfy. W tym wypadku ponadto rząd może wprost zarekwirować okręty, wpisane do aktu koncesyjnego dla dokonania przewozu (art. 32). Nieco podobne postanowienie zawiera także ustawa jugosłowiańska (art. 26), lecz w formie ogólnikowego upoważnienia Ministra Polityki Socjalnej do przedsięwzięcia wszelkich niezbędnych środków celem kontynuacji transportów na linii eksploatowanej przez towarzystwo odmawiające przewozu według ustalonej taryfy. Drugim wypadkiem, kiedy wolno przewozić emigrantów bez posiadania

koncesji, jest przewóz do okolic mało lub wcale nie odwiedzanych przez emigrantów włoskich. W tym wypadku Generalny Komisarjat Emigracyjny może udzielić pozwolenia na określonych warunkach i po uiszczeniu opłaty w wysokości 10 lir. (art. 24). Wreszcie trzecim wypadkiem — jest przewóz reemigrantów. W tym razie kapitan okrętu krajowego lub zagranicznego, nie będącego w spisie aktu koncesyjnego, musi, jeśli zabiera, do jednego z portów włoskich, powyżej 50 reemigrantów włoskich, uzyskać specjalną licencję, którą nadają władze konsularne na warunkach ustalonych rozporządzeniem. Opłata za licencję wynosi 10 centimów za każdą netto tonę pojemności okrętu. W wypadku nieuiszczenia powyższej opłaty, kapitan podlega karze pieniężnej w wysokości 100 lir od każdego pasażera — emigranta włoskiego. Taka sama kara stosuje się do tych, którzy przyjęli na pokład w jednym z portów niezamorskich reemigrantów podróżujących poprzednio na okręcie, nieposiadającym koncesji lub licencji. W razie niezastosowania się do warunków licencji, kapitan podlega karze grzywny w ilości 20 lir od każdego pasażera. Kapitan taki winien jest po przybiciu do jednego z portów włoskich, zdeponować odpowiednią sumę, gdyż w razie przeciwnym, nie będzie mógł odpłynąć z portu (art. 20).

ROZDZIAŁ VI.

Przewóz emigrantów.

I. Przewóz emigrantów jako specjalny rodzaj przemysłu przewozowego.

Czynności przewozowe koncesjonowanych przedsiębiorstw transportowych poddane są specjalnym postanowieniom ustaw emigracyjnych. To unormowanie dotyczy bądź wszystkich czynności transportowych, bądź tylko części ich. Najpełniejsze przepisy o przewozie zawiera zśród omawianych tu ustaw, ustawa czeska. W świetle postanowień tej ustawy przewóz emigrantów stanowi zupełnie odrębny rodzaj działalności przemysłowej. Odrębność prawną tych czynności podkreślają również pozostałe ustawy, jednakże niekompletność ich postanowień w tym względzie nie pozwala uważać przewozu emigrantów za działalność zupełnie niepodlegającą przepisom prawa prywatnego o przewozie i unormowaną jedynie ustawą emigracyjną.

II. Umowa przewozowa.

a) Pisemna forma umowy.

Ze wszystkich rozpatrywanych pięciu ustaw wypływa, iż podstawowym aktem w czynnościach przewozowych jest pisemna umowa o przewóz, czyli karta okrętowa. Ustawa czeska w art. 22 upoważnia koncesjonariusza-przewoźnika do przewozu emigranta tylko na podstawie pisemnej umowy transportowej. Poza ustawą czeską jedynie ustawa jugosłowiańska w art. 21 wyraźnie nakazuje umowy o przewóz zawierać pisemnie. Pozostałe ustawy wyraźnie tego nie postanawiają, jednak z dalszych przepisów tych ustaw, a w szczególności w ustawie greckiej z art. 22 i 27, w ustawie hiszpańskiej z art. 37 i w ustawie włoskiej z art. 37 i 39,

wywnioskować można, iż pisemna forma umowy przewozowej obowiązuje pod rządem powyższych ustaw. Pisemna forma umowy przewozowej była wprowadzona w Anglii już od 1855 r. Praktyczność i konieczność tej formy nie ulega wątpliwości. Na tym gruncie stanął też Instytut Prawa Międzynarodowego wyrażając na kongresie w 1897 r. przekonanie swe, iż umowa winna być, pod groźbą nieważności, zawierana na piśmie.

b) Charakter prawny umowy.

Umowa co do przewozu emigranta jest to *contractus sui generis*, dzięki specjalnym przepisom, odnoszącym się do niej i do zobowiązań z niej wynikających. Kontrakt ten zbliżony jest najbardziej do innych kontraktów o przewóz osób.

c) Kontrahenci.

Kontrahentami, czyli podmiotami praw są z jednej strony emigrant, a z drugiej strony, według ustawy czeskiej (art. 22), przedsiębiorca, według greckiej (art. 22), agent (generalny), według jugosłowiańskiej (art. 21), towarzystwo żeglugowe, według ustawy hiszpańskiej (37, 38) armator lub konsygnatarjusz jego i według włoskiej — towarzystwo żeglugowe, armator lub dzierżawca okrętu. Wszystkie te osoby, bądź fizyczne, bądź prawne, występujące jako drugi kontrahent obok emigranta, muszą oczywiście posiadać koncesję, aby umowa przez nich zawarta, miała moc. Zamiast emigrantów, kontrahentami niekiedy są inne osoby, zwykle krewni emigrantów. Ma to miejsce w t. zw. *prepaidach*, czyli kartach okrętowych nadesłanych. Żadna z omawianych ustaw kwestji *prepaidów* szczegółowo nie normuje. Trzeba jednak zaznaczyć, iż wszelkie uprawnienia, prócz prawa do zwrotu ceny karty okrętowej, przysługujące emigrantowi posiada on i przy podróży na podstawie *prepaidu*. Zresztą kwestję tą regulują ogólne przepisy prawa prywatnego o umowach zawieranych na korzyść osób trzecich (emigrantów jak w danym wypadku).

d) Przedmiot umowy.

Przedmiotem umowy transportowej jest przewóz osób — emigrantów i ich bagażu. Zresztą tylko powyższe czynności mogą być przedmiotem umowy, inne jakiegokolwiek czynności przedmiotem tej umowy być nie mogą, gdyż są nawet przedsiębiorstwom zakazane o czym było w rozdziale poprzednim.

e) Treść umowy.

Dwie ustawy, czeska i hiszpańska, podają treść umowy. Na treść tę składa się: nazwisko, imię, wiek, stan cywilny i miejsce zamieszkania emigranta; nazwa przedsiębiorstwa (w hiszpańskiej ustawie — okrętu); wskazanie drogi (w hiszpańskiej — portów postoju); nazwa portów wyjazdu i wylądowania; cena karty okrętowej; ilość bagażu; określenie ilości miejsca w metrach sześciennych (w Hiszpanji — klasa przejazdu i wyznaczone miejsce), rodzaj utrzymania; wyciąg z przepisów ustawy emigracyjnej dotyczącej przewozu. Ponadto ustawa jugosłowiańska przewiduje wyciąg z odpowiednich przepisów prawa państwa imigracyjnego, a ustawa hiszpańska wprowadza jeszcze dane następujące: zawód emigranta, wzmianka, czy jest alfabetą, czy analfabetą, nazwisko, imiona i miejsce zamieszkania osób upoważniających do wyjazdu, jeśli upoważnienie jest niezbędne, data załadowania, sposób, w jaki pobrano opłatę za kartę lub wzmianka, iż karta jest bezpłatna; zobowiązanie, że konsygnatarjusz bę-

dzie odpowiedzialny za wszelkie straty, poniesione przez emigranta z powodu przerwania lub przedłużenia podróży, wyjąwszy wypadek siły wyższej i zastrzeżenie, że emigrant zostanie odesłany bezpłatnie do kraju w wypadkach, przewidzianych przez prawo.

f) Wzór umowy i jego forma.

Według ustawy czeskiej wzór i warunki umowy ustala rozporządzenie. Ustawa ta przewiduje, że umowa winna być spisana w dwóch egzemplarzach, z których jeden będzie przedłożony z końcem każdego miesiąca Ministerstwu Polityki Społecznej.

Co do języka, w jakim umowa ma być spisana, to ustawa jugosłowiańska nakazuje spisywać ją w języku serbsko-chorwacko-słoweńskim.

Ustawa hiszpańska (art. 48) postanawia, iż umowa, czyli karta okrętowa, musi być wydana z księgi sznurowej, której każda karta składa się z grzbietu (zatrzymanego przez przedsiębiorstwo), jednego egzemplarza karty okrętowej i nakazu przyjęcia na pokład. Księgi sznurowe muszą być oparafowane przez inspektora emigracyjnego.

g) Cena karty okrętowej.

Cena za kartę okrętową musi być pobrana w pieniądzech, według obowiązującej taryfy.

h) Nieważne klauzule umowy przewozowej.

Wszelkie klauzule umowy, które sprzeciwiałyby się ustawowym postanowieniom, mogą być unieważnione. Ustawy czeska i hiszpańska przewidują, że klauzule takie nieważne są z samego prawa. Ustawa czeska w art. 23 pod literami a, b, c i d wylicza te wszystkie klauzule umowne, lub umowy, które uznaje za nieistniejące z samego prawa; są nimi: a) odrobienie kosztów przewozu, b) świadczenia pieniężne poza ceną przejazdu, c) ograniczanie wolnego wyboru co do miejsca lub długości pobytu oraz zajęcia i d) pobieranie sum wyższych od ustalonych w taryfie. Ponadto art. 28 postanawia ogólnie, iż wszelkie warunki umowy przewozowej, różniące się z przepisami art. 25 do 27 ustawy na szkodę emigranta są nieważne. Ustawa hiszpańska w art. 40 mówi, iż uważa się za nieistniejące porozumienie, na mocy którego emigrant zrzeka się wszystkich lub niektórych swych praw, jakie powinny być włączone do umowy. Następnie nieważne są umowy zobowiązujące emigranta do uiszczenia kosztów przewozu własnymi świadczeniami i do wykonywania pewnych czynności po wylądowaniu w porcie przeznaczenia lub wiążące w jakikolwiek inny sposób emigranta w stosunku do armatora, lub konsygnatarjusza po wylądowaniu.

i) Wręczenie karty okrętowej (umowy).

Powyższe postanowienie dotyczące samej umowy transportowej należy uzupełnić jeszcze przepisami ustawy czeskiej i włoskiej o wręczeniu karty okrętowej. Według ustawy czeskiej (art. 22) wręczenie powinno nastąpić po opłaceniu całej ceny karty, a najpóźniej przed opuszczeniem terytorjum republiki. Według ustawy włoskiej również emigrantom uprzywilejowanym, zaangażowanym lub tym, którzy zawarli umowę poza siedzibą towarzystwa należy wydać kartę okrętową.

III. Taryfa przewozowa.

a) Ustalanie taryfy.

Jednostajną taryfę opłat za przejazd wprowadzają wszystkie ustawy.

Według ustawy czeskiej taryfa przewozu osób i bagażu winna być, na 14 dni przed wejściem w życie, przedstawiona Ministrowi Opieki Społecznej, który może w ciągu dni 14 nakazać zmianę jej, jeżeli jest taka, że mogłaby wyzyskiwać położenie emigrantów lub rozwijać emigrację. Przed zmianą taryfy, musi być, jeśli tego żąda, wysłuchany przedsiębiorca.

W Grecji aprobeuje taryfę Minister Spraw Wewnętrznych (art. 23). Taryfa musi mieć określony okres czasu, w którym będzie stosowana.

Ustawa hiszpańska (art. 39) przewiduje, iż Generalna Dyrekcja Emigracyjna w porozumieniu z zainteresowanymi towarzystwami i za zgodą Centralnej Rady Emigracyjnej ustala taryfę opłat za przewóz. Następnie ustawa postanawia, iż w żadnym razie cena za przejazd emigranta z portu hiszpańskiego nie może być wyższą, niż cena za taki przejazd z poprzedzającego portu cudzoziemskiego.

W Jugosławii taryfa co kwartał podlega zbadaniu i zatwierdzeniu przez Ministra Polityki Socjalnej. Każda proponowana zmiana musi być przedłożona do zatwierdzenia na miesiąc przed wprowadzeniem jej w życie (art. 26).

Według ustawy włoskiej ceny biletów okrętowych muszą być zatwierdzone przez Generalny Komisarjat Emigracyjny. Taryfa musi być przedkładana do zatwierdzenia trzy razy do roku: 15 listopada, 15 marca i 15 lipca. Generalny Komisarjat przed zatwierdzeniem zasięga informacji inspektorów emigracyjnych, zagranicznych izb handlowych włoskich oraz konsulów o cenach przejazdu w głównych portach zagranicznych; prócz tego zasięga opinii Generalnej Dyrekcji marynarki handlowej i izb handlowych najważniejszych włoskich miast portowych. Jeśli proponowanej taryfy Komisarjat nie zatwierdzi, winien wezwać towarzystwo przewozowe do wypowiedzenia się w tej sprawie, następnie akty sprawy wraz z umotywowanym wnioskiem przesyła do zaopiniowania Najwyższej Radzie Marynarki. Na podstawie powyższych danych Minister Spraw Zagranicznych ustala ostatecznie ceny przejazdów. Ceny te obowiązują odpowiednio od 1 stycznia, 1 maja i 1 września. Jednakże w ciągu tych czteromiesięcznych okresów ceny mogą podlegać zmianom bądź na propozycje towarzystw bądź z inicjatywy Komisarjatu. Ceny powinny być podane do publicznej wiadomości na 15 dni przed wejściem w moc. Prócz tego Komisarjat podaje te ceny, a także oferty na ceny niższe, do wiadomości komitetom powiatowym i gminnym. W razie niżki ceny poprzednio ogłoszonej, musi ona być przyznana wszystkim emigrantom, którzy jeszcze nie odbyli podróży. Ceny podróży powrotnej (dla reemigrantów) reguluje rozporządzenie. Powyżej przedstawione postanowienia ustaw w odniesieniu do taryf w zupełności odpowiadają postulatowi Instytutu Prawa Międzynarodowego (kongres 1897 r.), który zalecał, aby cena przewozu była zawsze z góry ustalona w pieniądzu.

b) Rygory za odstępstwa od taryfy przewozowej.

Wszystkie ustawy przewidują rygory za przekroczenie cen ustalonych. Ustawy: włoska (art. 33), czeska (art. 23), grecka (art. 23) i jugosłowiańska (art. 21) wprowadzają surowy zakaz pobierania jakich-

kolwiek nadwyżek ponad ceny ustalone w taryfie. W razie zaś pobrania takich nadwyżek, ustawy: jugosłowiańska (art. 21) i włoska (art. 33) uprawniają emigranta do odebrania wpłaconej nadwyżki w podróży w wysokości podwójnej, a ustawa czeska (art. 24) — w potrójnej. Ponadto ustawy włoska (art. 32), grecka (art. 23) i jugosłowiańska (art. 26) zabraniają odmawiać przewozu według ustalonej taryfy. Ustawy włoska i jugosłowiańska, jako sankcję karną w tym wypadku przewidują cofnięcie koncesji.

IV. Obowiązki przedsiębiorstw z tytułu umowy przewozowej.

Obowiązki przedsiębiorstw przewozowych w stosunku do emigrantów, wynikające z tytułu umowy przewozowej są takie, jakie ta umowa przewiduje oraz te, które nakładają na przedsiębiorcę przepisy prawa emigracyjnego.

Według ustawy czeskiej ogólnymi obowiązkami przedsiębiorcy są: 1) przewóz emigranta oraz jego bagażu z miejsca odjazdu do miejsca przybycia (wskazanych w umowie) za cenę ustaloną w umowie, 2) utrzymywanie go w czasie całej podróży, chyba, że umowa nie obowiązuje do tego w czasie podróży lądem, 3) zapewnienie bezpłatnej opieki lekarskiej na morzu, a w razie śmierci przyzwoitego pogrzebu, 4) ubezpieczenie od wypadków głowę rodziny lub jego zastępcę, a bagaż jego od uszkodzenia i zagubienia (art. 23).

Według ustawy jugosłowiańskiej cena przejazdu morskiego obejmuje przejazd, pożywienie i mieszkanie, opiekę lekarską podczas podróży, koszty pogrzebowe w razie śmierci, przewóz bagażu aż do określonej wagi i przegląd lekarski przed załadowaniem. Do tego wszystkiego przedsiębiorca jest zobowiązany z tytułu umowy (art. 21).

Pozostałe ustawy o tych obowiązkach ogólnych przedsiębiorstwa żadnych przepisów nie zawierają.

Z pośród przytoczonych obowiązków, które wymieniają ustawy czeska i jugosłowiańska na specjalną uwagę zasługuje obowiązek ubezpieczenia od nieszczęśliwych wypadków. Kwestją tą zajmowała się konferencja państw emigracyjnych w Rzymie w 1921 r., a swe dezyderaty i zalecenia umieściła w aneksie D do aktu końcowego. Uchwały te zalecają każdemu państwu, by kontrakt przewozu emigrantów zamorskich zawierał zobowiązanie towarzystwa okrętowego do wypłaty odszkodowania za nieszczęśliwe wypadki jakiegokolwiek rodzaju i z jakiegokolwiek powodu, których ofiarą padną wychodźcy od chwili wejścia na okręt, aż do chwili wylądowania. Obowiązek ten również rozciąga się na uszkodzenie, jakiemu ulegnie bagaż. Jeśli karta podróży obejmuje przewóz lądem do portu załadowania lub od portu wylądowania, to obowiązek odszkodowania rozciąga się i na tę część podróży. W razie śmierci emigranta odszkodowanie wypłacane być winno osobie specjalnie do tego uprawnionej lub spadkobiercom. Skalę odszkodowania ustala państwo. Zobowiązanie towarzystwa do odszkodowania może być zastąpione zobowiązaniem do ubezpieczenia.

V. Następstwa niedojścia do skutku, opóźnienie lub przerwanie podróży.

Skutki nieprzebiegu umowy umówionej podróży lub nienormalnego przebiegu jej są przedmiotem postanowień wszystkich omawianych ustaw. Skutki te połączone są ściśle z zerwaniem umowy i dlatego łącznie z niem są traktowane w ustawach. Niedojście do skutku podróży może nastąpić bądź z przyczyn pochodzących od emigranta, bądź od towarzystwa przewozowego, bądź też z przyczyn od obu kontrahentów niezależnych: To samo odnosi się do przerywania podróży i nienormalnego jej przebiegu. Przyczyny powodujące niedojście do skutku, przerywanie lub nienormalny przebieg podróży mogą być zawinione lub niezawinione tak przez jedną, jak i przez drugą ze stron.

a) Niedojście do skutku podróży niezawinione przez obie strony.

Jeśli emigrant nie może przedsięwziąć podróży z powodu choroby lub śmierci swojej, albo członka rodziny, ma prawo do odebrania sumy wpłaconej na przejazd. Prawo to przyznają mu wszystkie ustawy, prócz greckiej, która nie zajmuje się tem. Ustawa czeska (art. 26) włącza tu jeszcze jako przyczynę nieprzebiegu podróży, inny nieunikniony a niezawiniony przez emigranta, wypadek. Następnie, według tej ustawy, emigrant, który z powodów powyższych przerwie podróż, ma również prawo do odebrania tej części ceny karty okrętowej, która przypada na nieodbyłą jeszcze część podróży. Ustawa jugosłowiańska (art. 21) uprawnia do odbioru ceny karty okrętowej także emigranta odrzuconego na przeglądzie lekarskim lub z powodu posiadania niedostatecznego paszportu. Ustawa włoska uznaje chorobę członka rodziny, jako powód zerwania umowy, tylko wtedy, jeśli dotknęła ona współżyjącego razem z emigrantem lub mającego z nim odjechać (art. 33). Ustawy czeska i hiszpańska dodają, że w razie śmierci emigranta, do odbioru wpłaconych na przejazd, pieniędzy mają prawo jego spadkobiercy. Obie te ustawy wymagają, aby przedsiębiorca był zawiadomiony o zachodzącej przeszkodzie do podjęcia podróży. Nadto według ustawy hiszpańskiej zawiadomienie musi być dokonane co najmniej na 6 godzin przed załadowaniem okrętu.

b) Zerwanie umowy przez emigranta.

Emigrant, który zrywa umowę z jakiegokolwiek innego powodu, ma prawo, według ustawy czeskiej do odbioru połowy ceny przewozu, odpowiadającej drodze jeszcze nieprzebytej (art. 26). Według ustawy hiszpańskiej (art. 41) emigrant może rozwiązać, na pięć dni przed załadowaniem okrętu, umowę przewozową z jakiegokolwiek powodu, w zależności od którego ma prawo do odebrania całej sumy wpłaconej, lub jej części. Okoliczności, z powodów których ma prawo do całego lub częściowego zwrotu ustala rozporządzenie wykonawcze: Ustawa jugosłowiańska (art. 21) uprawnia emigranta do odbioru połowy wpłaconej należności za kartę, jeśli zrywa on umowę przed odjazdem. Zupełnie takie samo postanowienie zawiera ustawa włoska (art. 33). W tym wypadku, najdalej więc idzie ustawa czeska, gdyż pozwala zrywać umowę w czasie podróży na tych samych warunkach, jak przed odjazdem. Pod innymi powodami zerwania umowy należy rozumieć wszystkie przyczyny pochodzące i zależne od emigranta, poza przyczynami wymienionymi, odpowiednio dla każdej ustawy, w wypadku poprzednim.

c) Niedotrzymanie umowy ze strony przedsiębiorstwa.

Trzeci wypadek jest wtedy, kiedy podróż nie może się odbywać z powodów zależnych od towarzystwa okrętowego. Tym wypadkiem zajmują się tylko ustawy włoska (art. 33) i jugosłowiańska (art. 21). Ustawa jugosłowiańska przyznaje emigrantowi w tym razie prawo do odbioru całej sumy wpłaconej za kartę okrętową. Przyczyna nieodbycia podróży może być przez towarzystwo zawiniona lub niezawiniona (art. 21). Ustawa włoska również przyznaje w tym wypadku emigrantowi zwrot całej wpłaconej sumy, ale żąda aby przyczyna niedojścia do skutku przejazdu była przez towarzystwo zawiniona (art. 33). Nadto jeśli idzie o emigranta zwerbowanego, który nie został przyjęty przez angażującego go dla towarzystwa okrętowego, lub który został odrzucony przez komisję lekarską, i który musi powracać do miejsca swego zamieszkania lub do granicy państwa, jeśli jest obcokrajowcem, to koszty utrzymania i przewozu idą na rachunek towarzystwa i prócz tego emigrant ma prawo do wynagrodzenia za powstałe z tego powodu szkody.

d) Odpowiedzialność przedsiębiorstwa za opóźnienia w podróży.

Z tym trzecim wypadkiem niedojścia do skutku podróży z powodów zależnych od przedsiębiorstwa przewozowego łączy się odpowiedzialność przedsiębiorstwa za wszelkie przeszkody opóźniające i przerywające przewóz. W razie opóźnienia się odjazdu okrętu, wszystkie ustawy przyznają emigrantowi prawo do pobierania djet za czas opóźnienia i do zerwania umowy oraz odszkodowania, jeśli opóźnienie przeciąga się ponad pewien określony czas. Co do djet, to ustawa czeska (art. 26) daje prawo emigrantowi bądź żądać utrzymania na koszt przedsiębiorcy, bądź otrzymywanie djet, których wysokość ustala rozporządzenie; ustawa grecka (art. 22) nakazuje wypłacać emigrantowi w tym wypadku po 10 drachm dziennie; ustawa hiszpańska (art. 42) po 4 pesety; ustawy: jugosłowiańska (art. 21) i włoska (art. 34) ekwiwalent pożywienia i mieszkania. Ustawa włoska przyznaje prawo djet w tym wypadku nie tylko emigrantowi, który przybył do portu, jak to czynią pozostałe ustawy, ale i emigrantowi, którego powiadomiono o opóźnieniu i który nie opuścił jeszcze miejsca swego zamieszkania. Emigrant taki ma prawo do pobierania 2 lir dziennie, za całe miejsce i odpowiednio mniej za pół lub ćwierć miejsca, aż do dnia poprzedzającego odjazd.

e) Uprawnienia emigranta do zerwania umowy z powodu opóźnienia.

Co do zerwania umowy z powodu opóźnienia, to ustawa grecka nadaje emigrantowi to prawo w każdym czasie od chwili opóźnienia, przyczem, jeśli zerwanie ma miejsce w ciągu pierwszych dni 15 opóźnienia emigrant uprawniony jest do odbioru tylko ceny biletu, po upływie zaś dni piętnastu—do odbioru ceny biletu i kosztów podróży, jakie poniósł od miejsca wyjazdu do portu i z powrotem. Jeśli opóźnienie nastąpiło z powodu siły wyższej, agent może rozwiązać umowę, wypłacając powyższe odszkodowanie przed upływem dni 15-stu, jeśli zaś z innej przyczyny — dopiero po upływie dni 15-stu od chwili naznaczonego wyjazdu. Pozostałe ustawy prawo zerwania umowy uzależniają od upływu pewnego terminu. W ustawie czeskiej i jugosłowiańskiej termin ten oznaczony jest na dni 7, w ustawie włoskiej — na 10 dni, a w ustawie hiszpańskiej — na 15 dni. Co do odszkodowania, to najdalej, z tych czterech ustaw, idą ustawy czeska i włoska.

Według pierwszej, emigrant ma prawo żądać: zwrotu ceny karty okrętowej, kosztów przybycia, powrotu i utrzymania i to bez ujmy dla innych praw do odszkodowania. Według ustawy włoskiej, emigrant może żądać zwrotu należności za przejazd oraz wszelkiego innego odszkodowania za straty wynikłe z powodu opóźnienia. Ustawa jugosłowiańska mówi, że emigrant może zerwać umowę na koszt towarzystwa lub żądać odszkodowania po 50 dynarów za każdy dzień opóźnienia.

f) Odszkodowania wskutek przerw w podróży.

Ustawy: czeska, hiszpańska, jugosłowiańska i włoska zawierają przepisy o odszkodowaniu wynikiem wskutek przerw w podróży. Według ustawy czeskiej, jeśli statek przerywa podróż, lub jeśli podróż, zapewniona przez przedsiębiorcę po wylądowaniu, ulega zawieszeniu z jakichkolwiek przyczyn, przedsiębiorca obowiązany jest dostarczyć emigrantowi odpowiedniego utrzymania lub wypłacić mu diety, oraz przedsięwziąć wszelkie środki niezbędne dla kontynuacji podróży. Podobny przepis zawiera ustawa włoska. Ustawa jugosłowiańska mówi, że przedsiębiorca odpowiedzialny jest za wszystkie koszty przejazdu spowodowane wskutek niepogody, rozporządzeń urzędowych, lub z każdej innej przyczyny, spowodowanej siłą wyższą. Ustawa hiszpańska przewiduje taką samą odpowiedzialność w tym wypadku, jak za opóźnienie. Według niej, w przeciwieństwie do postanowienia ustawy jugosłowiańskiej, towarzystwo za wypadki siły wyższej lub strajk robotników i ładowników nie odpowiada (art. 42).

VI. Skutki nieprzyjęcia emigranta przez kraj
imigracyjny.

Istnieje jeszcze jeden rodzaj odpowiedzialności towarzystw okrętowych za niedojście przewozu do skutku; jest nim odpowiedzialność za nieprzyjęcie emigranta do kraju imigracyjnego na mocy obowiązującego prawa tego kraju. Oczywiście, iż przepis prawny, na mocy którego emigranta odrzucono, musi być znany przed datą odjazdu emigranta. Wyraźnie stwierdzają to ustawy: hiszpańska (art. 47), włoska (art. 29) i grecka (art. 18). Nadto w myśl ustawy włoskiej muszą być przedsiębiorcy znane, już przed odjazdem, okoliczności, które spowodowały nieprzyjęcie; także w myśl ustawy greckiej uprawnienia emigranta w danym wypadku mogą mieć miejsce, jeśli przyczyny niedopuszczenia go mogły być znane przedsiębiorcy przed odjazdem. Aby uniknąć następstw prawnych niedopuszczenia emigranta do kraju imigracyjnego, przedsiębiorca ma prawo wezwać go do wyjawienia wszelkich okoliczności niezbędnych dla ustalenia, czy posiada on warunki prawne niezbędne dla dopuszczenia go do kraju przeznaczenia. Wszystkie ustawy postanawiają, że towarzystwo, które wbrew powyższym przepisom, przewiozło emigranta, którego odrzucono, winno przewieźć go darmo z powrotem. Ustawa czeska (art. 26) dodaje, że przewóz musi być aż do miejsca zamieszkania lub do granic Republiki, jeśli miejsce zamieszkania położone jest na zewnątrz tych granic. Grecka ustawa (art. 18) nakazuje przewozić takiego emigranta z powrotem do portu załadowania oraz zwrócić mu należność wpłaconą za przejazd, jak też i każdą stratę, która nastąpiła z winy agencji. Ustawa włoska (art. 29) mówi w danym razie o odpowiedzialności za szkody emigranta, które muszą być wynagrodzone mu przez towarzystwo.

VII. Przepisy o warunkach przewozu lądem.

Jeśli w całym dziale prawa emigracyjnego dotyczącym transportu emigrantów, ustawy dużo miejsca poświęcają kwestjom takim, jak: nadawanie i cofanie koncesji, odpowiedzialności towarzystwa, kaucji, działalności w zyskiwaniu pasażerów, umowie przewozowej i odszkodowaniom, to niezmiernie mało zawierają postanowień normujących warunki podróży i urządzenie środków transportowych. Całą tą dziedzinę powierzają władzy wykonawczej do uregulowania w drodze rozporządzeń. O podróży emigrantów koleją żadna z ustaw przepisów nie zawiera. Co do pobytu emigrantów w porcie załadowania, najwięcej postanowień zawiera ustawa czeska. W myśl art. 25 tej ustawy, przedsiębiorca powinien postarać się, aby wszystkie transporty emigrantów, nieprowadzone przez przewodników, były przyjmowane w porcie przez specjalnego funkcjonariusza towarzystwa okrętowego. Funkcjonariusz nie powinien opuszczać emigrantów aż do odejścia okrętu. O przybyciu transportu do portu odjazdu lub przyjazdu powinien być natychmiast powiadomiony konsul lub komisarz emigracyjny. Pożyteczność takiego powiadomienia władz uznał już Instytut Prawa Międzynarodowego na sesji w 1897 roku. Ustawy czeska (art. 25) i włoska (art. 34) nakazują przedsiębiorcy utrzymywać emigrantów w porcie na pewien okres czasu przed odejściem okrętu. Czeska ustawa mówi, że okres ten rozpoczyna się od południa trzeciego dnia przed umówionym dniem odjazdu; według włoskiej ustawy od południa dnia poprzedzającego dzień odjazdu, wskazany na bilecie. Obowiązek ten trwa aż do dnia odjazdu. Ustawa czeska przewiduje (art. 29), iż każdy emigrant przed załadowaniem powinien być poddany badaniom lekarskim. Jeśli jego załadowanie przedstawiałoby niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia jego, jak i towarzyszy podróży, winien on być niedopuszczony na pokład. Bagaż jego powinien być poddany dezynfekcji.

VIII. Przepisy o okrętach i przewozie morskim.

Według omawianych ustaw, szczegółowe przepisy o okrętach wydawane są w drodze rozporządzenia. Ustawa czeska przewiduje to w art. 30 p. a, dodając, iż okręty muszą być specjalnie przeznaczone i przystosowane do przewozu emigrantów, oraz do każdej podróży dobrze wyposażone i zaprowiantowane. Według ustawy hiszpańskiej (art. 46) rozporządzenie określa, jakim warunkom powinny odpowiadać okręty pod względem wymogów żeglugi, bezpieczeństwa, zdrowotności, higieny i zaspokojenia potrzeb (emigrantów) duchowych i materialnych. Ustawa dodaje, że niedopuszczalne jest teoretyczne zwiększanie pojemności okrętów. Ustawa włoska nakazuje unormować w drodze rozporządzenia szybkość i przerwę w podróży, jakość i ilość pożywienia i pomieszczenia, ilość lekarzy na pokładzie i inne kwestje dotyczące przewozu okrętem. Według ustawy jugosłowiańskiej, okręty muszą odpowiadać przepisom rozporządzenia władz morskich Królestwa (art. 12). Nadto rozporządzenie reguluje: obowiązki oficera sanitarnego, urządzenia sanitarne i farmaceutyczne, badania lekarskie, dezynfekcję bagażu i przewóz chorych (rt. 16). Ustawy czeska (art. 30) i grecka (art. 14) postanawiają, iż każdy okręt przed odjazdem, winien być skontrolowany przez odpowiednie władze portowe.

Wszystkie ustawy przewidują podróż, na okręcie wiozącym emigrantów, w pewnych wypadkach lub stale, funkcjonariusza władz emigracyjnych w charakterze kontrolera, o czym zresztą było powyżej (w rozdziale III i V).

ROZDZIAŁ VII.

Werbunek i kontraktowanie emigrantów.

I. Przepisy o werbunkach w ogólności.

Dwie tylko ustawy z pośród pięciu omawianych zajmują się werbunkiem emigrantów. Ustawa czechosłowacka w artykułach od 6 do 12 włącznie i ustawa włoska w artykułach 24 i 35. Pozostałe ustawy żadnych norm, odnoszących się do legalnej rekrutacji emigrantów nie zawierają. Zresztą ustawy jugosłowiańska i grecka mają w znacznym stopniu charakter ustaw ochronnych tylko w dziedzinie przewozu morskiego emigrantów.

Że zbiorowy werbunek emigrantów nie powinien pozostać poza sferą ingerencji władz państwowych, nie ulega wątpliwości. Na tym stanowisku stanęły obie konferencje emigracyjne w Rzymie. Obie one uznały, że werbunek robotników na wyjazd zagranicę powinien odbywać się w każdym kraju dopiero po uzyskaniu na to specjalnego pozwolenia władz państwowych. Takie stanowisko zajmują też ustawy czeska i włoska.

II. Postanowienia ustawy włoskiej.

Ustawa włoska zna werbunek robotników do krajów zamorskich i werbunek do krajów kontynentalnych.

Werbunek robotników do krajów zamorskich może mieć miejsce, w myśl art. 24 tej ustawy, tylko na mocy specjalnej licencji Generalnego Komisarjatu Emigracyjnego. Licencja winna wskazywać warunki na podstawie których osoba otrzymująca ją, może rozpocząć działalność. Osoba upoważniona może werbować emigrantów tak dla siebie, jak i dla towarzyszy kolonialnych, dozwolonych ustawami kraju imigracyjnego. Werbunku dokonywać może ona, w zasadzie, tylko za pomocą koncesjonowanych towarzystw okrętowych, chyba, że przewóz ma mieć miejsce do krajów mało odwiedzanych przez emigrantów włoskich. W tym wypadku pozwolenie na przewóz na określonych warunkach może otrzymać niekoncesjonowany armator.

Werbunkiem robotników do krajów kontynentalnych może zajmować się tylko ten, kto otrzymał na to specjalne zezwolenie Generalnego Komisarjatu lub prefektów do tego upoważnionych. Opłata za pozwolenie wynosi 20 lir. Do podania o pozwolenie winien być załączony kontrakt pracy (wzór). Zakontraktowanie każdego robotnika polega na podpisaniu powyższego kontraktu pracy. Bliższe szczegóły dotyczące wydawania i odnawiania pozwolenia oraz kontraktu pracy ustala rozporządzenie. Te ogólnikowe postanowienia ustawy włoskiej wskazują właściwie tylko na obowiązek uzyskania upoważnienia władz na zajmowanie się rekrutacją emigrantów. Poza tem wszystkie związane z werbunkiem zagadnienia ustawa włoska pozostawia władzy emigracyjnej do normatywnego uregulowania w drodze rozporządzenia.

III. Postanowienia ustawy czeskiej.

Z pośród pięciu omawianych ustaw, jedynie więc ustawa czeska szczegółowo normuje całe zagadnienie werbunku emigrantów. Dzieli ona emigrantów pod tym względem na trzy kategorie: 1) osadników, 2) robotników — emigrantów do krajów pozaeuropejskich i 3) robotników-emigrantów do krajów europejskich. Werbowanie emigrantów należących do każdej z powyższych trzech grup podlega zupełnie lub nieco odrębnym przepisom. Werbowanie osadników wogóle i robotników do krajów pozaeuropejskich jest zasadniczo wzbronione. Władze w drodze wyjątku mogą udzielić na taki werbunek pozwolenia na specjalnych warunkach. Na tem jednakże urywa się podobieństwo przepisów dotyczących rekrutacji emigrantów pierwszych dwóch kategorii. Dalej natomiast następują identyczne postanowienia o rekrutacji robotników tak do państw pozaeuropejskich, jak i do państw europejskich (art. 9, 10, 11 i 12). Ustawa stała więc na tem stanowisku, iż utrudnia i uzależnia od specjalnego pozwolenia werbunek osadników do wszystkich państw, gdyż idzie tu o emigrację bezpowrotną, skierowaną zwykle do krajów o pierwotnych warunkach bytu i mogącą ponieść większe straty materialne. Podobnie ma się rzecz z robotnikami do krajów pozaeuropejskich. Tu czynnikiem zmuszającym do większej ostrożności jest duża odległość od kraju macierzystego, która im jest większą, tym bardziej utrudnia opiekę nad emigrantami ich państwa ojczystego. A więc obowiązuje w tym wypadku tak jak i w poprzednim, zasadniczo zakaz werbunku i najmowania, z wyjątkiem w wypadku wyraźnego zezwolenia władzy.

a) Werbunek osadników.

Pozwolenie na werbowanie osadników może być wydane tylko w drodze rozporządzenia i na określony czas (art. 6). Warunki uzyskania takiego pozwolenia są następujące:

1) państwo, do którego emigracja osadników ma być skierowana, winno powziąć odpowiednie środki dla opieki higienicznej i ekonomicznej emigrantów;

2) państwo wspomniane winno zapewnić bezpieczeństwo prawne emigrantom i nienaruszalne prawo powrotu do ojczyzny;

3) zapewnić winno władzom czeskim możliwość nadzoru nad osadnikami oraz zastępstwo ich wobec swych władz i sądów;

4) zapewnić winno poszanowanie religii i narodowości emigrantów;

5) uzyskujący pozwolenie musi uprzednio złożyć wysoką kaucję, która podlega zwrotowi dopiero, po inspekcji kolonii przez władze czechosłowackie.

Pozwolenie powinno przewidywać zobowiązanie koncesjonariusza do ponoszenia pełnej odpowiedzialności za stan osady i za odszkodowania przysługujące emigrantom. Następnie pozwolenie powinno przewidywać sposób przewozu emigrantów-osadników i darmową repatriację chorych. Odpowiedzialność uzyskującego pozwolenie rozciąga się na wyniki z powodu choroby, wypadku i każdej innej przyczyny powstałej z winy koncesjonariusza lub jego agentów, szkody. Osoba uzyskująca koncesję jest obowiązana do odszkodowania również i wtedy, jeśli strata powstała wskutek niezdolności emigranta, którą werbujący mógł przewidzieć przed zakontraktowaniem.

b) Werbunek robotników do krajów pozaeuropejskich.

Pozwolenie na najmowanie robotników do krajów pozaeuropejskich, wydaje, w drodze wyjątku, Minister Opieki Społecznej. Pozwolenie może być wydane tylko na określoną ilość robotników, którzy, nadto, winni być zatrudnieni wyłącznie w zakładzie wynajmującego. Bliższe warunki najmu winno określić pozwolenie. Pozwolenie może być w każdej chwili odwołane lub ograniczone (art. 7).

c) Werbunek robotników do krajów europejskich.

Na najmowanie robotników do państw europejskich wystarcza zgoda Państwowego Urzędu Pracy (urząd centralny), (art. 8). Prócz tego swoboda kontraktowania podlega dalszemu ograniczeniu, gdyż Urząd pracy określa: 1) okrąg, z jakiego mogą być werbowani robotnicy; 2) ilość robotników; 3) kategorie robotników.

Kontraktować może tylko ten, kto otrzymał na to zgodę i czyni to dla swego przedsiębiorstwa, lub przedsiębiorca, dokładnie oznaczony, który robi pisemne zapotrzebowanie (art. 10). Zapotrzebowanie winno być poświadczane przez urząd pracy kraju imigracyjnego, który stwierdza, iż wszystkie dane są prawdziwe i że niema przeszkód do zakontraktowania robotników. Same kontraktowanie przeprowadzają wyłącznie urzędy pośrednictwa pracy (art. 9). Dzięki powyżej wyłuszczonej ograniczeniu, rola werbującego sprowadzona jest do roli najmobiorky korzystającego z pośrednictwa urzędów pracy.

Najem odbywa się przez pisemną umowę pracy (art. 11). Artykuł 11 wlicza punkty, jakie winna zawierać umowa pracy. Są nimi: 1) nazwisko i miejsce zamieszkania pracodawcy; 2) miejsce pracy i rodzaj zakładu; 3) nazwisko, miejsce i datę urodzenia i ostatnie miejsce zamieszkania robotnika; 4) zawód i rodzaj pracy, do jakiej wynajmuje się; 5) oznaczenie czasu najmu; 6) oznaczenie długości dnia pracy, przerw, godzin dodatkowych i dni wolnych od pracy; 7) płaca (dzienna, akordowa), jej wysokość, płaca w naturze, wynagrodzenie za godziny nadliczbowe, data wypłat; 8) określenie zobowiązania pracodawcy na wypadek choroby, wypadku lub śmierci robotnika; 9) termin wypowiedzenia umowy i przypadki jednostronnego rozwiązania jej; 10) klauzula o kartach podróży i o zadatku. Prócz tego umowa winna zawierać zapewnienie, że w zakładzie niema strejku, lokautu i że robotnikowi będą przysługiwały te same warunki pracy i płacy, które przysługują robotnikowi krajowcowi tego samego zawodu i jakości. Ponadto umowa z robotnikiem płci męskiej musi zawierać postanowienie o trzydniowym urlopie na przegląd wojskowy.

Pozatem rozporządzenie może wprowadzić inne warunki do umowy.

Nieważne są warunki umowy, które postanawiają, że:

1) robotnik zrzeka się prawa występowania na drogę sądową z sporami wyływającymi z umowy pracy;

2) robotnik winien złożyć kaucję, której wysokość przenosi jego dzienny zarobek i

3) robotnik jednostronnie zrywający umowę ma mniejsze uprawnienia niż te, jakie przewiduje ustawa kraju imigracyjnego.

Rozporządzenie może wskazać inne niedopuszczalne w umowie pracy warunki.

ROZDZIAŁ VIII.

Opieka nad emigrantami.

I. Ogólne zasady przepisów prawnych w dziedzinie ochrony i opieki nad emigrantami.

Wszystkie omawiane, jak zresztą i inne, ustawy emigracyjne noszą przedewszystkiem charakter ustaw ochronnych. Najpierwszym i najważniejszym zdaniem państwa jest udzielenie emigrantowi skutecznej ochrony prawnej we wszystkich stosunkach, w jakie musi wejść on dla skutecznego swego zamiaru emigrowania. Dopiero dalszą ingerencją państwa w dziedzinie emigracji jest opieka pod względem fizycznym, moralnym i gospodarczym. Ten porządek nie zawsze był zachowywany. Bywały wypadki, że rozmaite państwa udzielały wsparcia i opieki emigrantom przed unormowaniem dostatecznej ochrony ich praw. Złożyć to trzeba na karb chwilowej polityki emigracyjnej, związanej z pewnymi wymogami polityki społecznej i gospodarczej danego okresu. Nie stanowiło to jednak trwałego systemu polityki emigracyjnej. System trwały tej polityki zawsze musi zachowywać wyżej wskazany porządek, który jest zupełnie naturalny. Najlepiej zorganizowana akcja opiekuńcza nie mogłaby wydać pożądaných rezultatów, gdyby w braku odpowiedniego prawa ochronnego, mogły się szerzyć bezkarnie propaganda emigracyjna i werbunek, wywołując masową emigrację. Nicby nie wskórała też akcja opiekuńcza, gdyby odpowiednie normy prawne nie zorganizowały należycie przewozu emigrantów i nie zahamowały w tej dziedzinie wyzysku. Na tej podstawie dopiero można budować system opieki nad emigrantami. Jednakże sprawy opieki nie dadzą się tak łatwo ująć w system norm prawnych, zgóry przewidujących i określających działalność opiekuńczych władz w rozmaitym układzie stosunków faktycznych wytworzonych przez emigrację. To też ustawy emigracyjne poprzestają głównie na ogólnikowych upoważnieniach władzy wykonawczej do działalności opiekuńczej. Stosunkowo najszczerzej unormowana jest strona finansowa tej działalności. Dotyczą jej postanowienia ustaw o funduszu emigracyjnym, przeznaczonym w głównej mierze na środki finansowe dla opieki nad emigrantami. O funduszu było w oddzielnym rozdziale (IV).

Wszystkie omawiane ustawy przewidują, iż władze emigracyjne będą zajmowały się sprawami opieki nad emigrantami. Wyraźnie to podkreśla ustawa hiszpańska (art. 8, 12, 17, 52). Art. 8 tej ustawy poleca Generalnej Dyrekcji Emigracyjnej roztoczyć nad emigrantami działalność opiekuńczą. Opieka ta będzie wykonywana tak przez Dyrekcję, jak i przez podwładne jej organy. W art. 12 ustawa uzupełnia to wyraźnie mówiąc o działalności inspektorów emigracyjnych w portach i o współdziałaniu rad miejscowych, w art. 52 — o funkcjach opiekuńczych inspektorów okrętowych, a w art. 17 — o tych funkcjach konsulów i rad konsularnych.

II. Formy opieki.

Pieczna nad emigrantami może być wykonywana przez władze bezpośrednio i pośrednio. Naogół ustawy przewidują te obie formy opieki. Ustawa czeska (art. 4) mówi, że Minister Opieki Społecznej może tworzyć

zakłady opiekuńcze dla emigrantów, ale może też nadawać pewne w tym względzie, uprawnienia instytucjom powstałym z inicjatywy prywatnej. Tak samo w ustawie hiszpańskiej, obok opieki bezpośredniej przewidywana jest opieka pośrednia. Z art. 23 wynika, iż rozmaite instytucje pracy nad emigrantami mogą otrzymywać zapomogi z kasy emigracyjnej. Art. 33 ustawy jugosłowiańskiej wyraźnie przewiduje opiekę w obu formach. W myśl jego postanowienia, zapomogi mogą otrzymywać zarówno poszczególni emigranci, jak i stowarzyszenia opiekuńcze. Według ustawy włoskiej również istnieje dwojaki rodzaj opieki. Art. 8 o urządach opiekuńczych zagranicą, art. 36 o ulgach kolejowych, koniec art. 65 o personelu technicznym do działalności opiekuńczej, ustęp 9 art. 69 o schroniskach dla emigrantów wyraźnie wskazują na istnienie opieki bezpośredniej. Natomiast art. 6 o komitetach powiatowych i stowarzyszeniach opiekuńczych, ustępy 6, 20 i w szczególności ustęp 32 artykułu 69 znów wyraźnie mówią o istnieniu opieki w formie pośredniej.

a) Opieka bezpośrednia.

Opieka bezpośrednia wykonywana jest wprost przez udzielanie emigrantom zapomóg, przez fundowanie i utrzymywanie schronisk i innych specjalnych zakładów dla emigrantów, lub przez udzielanie rozmaitych świadczeń ze strony innych zakładów i instytucji państwowych, jak szpitale, szkoły i t. p. Prócz tego wszelka inna pomoc ze strony organów władzy, udzielana wprost emigrantom jest również opieką bezpośrednią.

b) Opieka pośrednia.

Formą pośrednią, jest, jak wynika z postanowień ustawowych, popieranie instytucji i stowarzyszeń, mających za zadanie działalność filantropijną wśród emigrantów. Sposobu, w jaki winna być działalność opiekuńcza przeprowadzana, ustawy nie wskazują. O tem decyduje zwykle rozporządzenie lub wprost tylko zarządzenie władz emigracyjnych. Wyraźnie o tem mówi ustawa czeska w art. 45 i ustawa włoska w ostatnim ustępie art. 69. Zresztą wynika to z ogólnikowych postanowień o opiece pozostałych ustaw.

III. Różne rodzaje opieki.

Prócz tych ogólnikowych upoważnień władz emigracyjnych, do roztracania opieki nad emigrantami i do normowania jej w drodze rozporządzeń, każda ustawa wskazuje zwykle, zresztą też w formie ogólnikowej, na kilka rodzajów działalności opiekuńczej. Kto chciałby jednak z tych kilku postanowień wytworzyć sobie sąd o całej działalności opiekuńczej poszczególnych państw w dziedzinie emigracji, popełniłby duży błąd. Po wszechnie naprzykład znana jest dobrze zorganizowana opieka władz emigracyjnych włoskich. Natomiast postanowienia w tym względzie włoskiej ustawy emigracyjnej są zupełnie niewspółmiernie nikłe w zestawieniu ze stanem rzeczywistym.

Z pośród wskazanych w ustawach rodzajów opieki wymienić trzeba przede wszystkim postanowienia ustawy czeskiej (art. 44), hiszpańskiej (art. 60) i greckiej (art. 38) o repatrjacji. Według ustawy czeskiej osoba, która nie może znaleźć zarobku w miejscu swego pobytu, lub której emigracja jest wzbroniona, będzie odesłana do miejsca przez siebie wskaza-

nego, lub jeśli to miejsce wskazała w celu nielegalnym, albo jeśli zachodziłyby przeszkody prawne dla pobytu tej osoby we wskazanym miejscu, będzie ona odesłana do miejscowości, w której urząd pośrednictwa pracy będzie mógł wynaleźć jej pracę, lub do miejsca swego urodzenia. Koszty repatrjacji pokrywa skarb, jeśli nie ciężą one w myśl przepisów ustawy na kims innym i jeśli osoba repatrjowana nie może ich pokryć. Ustawa hiszpańska w art. 60 postanawia, że wszystkie fundusze kas emigracyjnych przy radach konsularnych winny być obrócone na repatrjację hiszpanów, znajdujących się w potrzebie. Podobnie, według ustawy greckiej (art. 38) fundusz emigracyjny przeznaczony jest głównie na ułatwienie repatrjacji emigrantów greckich, na utrzymanie chorych repatrjantów i na pomoc w usadowieniu się repatrjantów w Grecji. Następną z kolei sprawą w dziedzinie opieki, którą ustawy chętnie poruszają, jest przesyłanie oszczędności do kraju. Ustawa hiszpańska w art. 63 zaleca Generalnej Dyrekcji Emigracyjnej wejść w porozumienie z Bankiem Hiszpańskim i z Generalną Dyrekcją Dróg i Komunikacji dla wystąpienia do rządu z wnioskiem, w jaki sposób należy uregulować sprawy przekazów wkładów i wymiany pieniędzy, stanowiących oszczędności emigrantów hiszpańskich. Natomiast ustawa czeska (art. 45) poleca wprost rządowi uregulowanie sprawy oszczędności w drodze rozporządzenia.

Ustawa włoska w art. 36 przyznaje emigrantom kontynentalnym, którzy udają się do pracy, ulgi kolejowe. Normy tych ulg ustala dekret królewski.

Ustawa hiszpańska w art. 65 poleca Generalnej Dyrekcji Emigracyjnej opracować w porozumieniu z Generalną Dyrekcją powszechnego nauczania program specjalnych kursów wieczorowych oraz kursów o zakresie uproszczonym, jakie należy wprowadzić w szkołach publicznych w miejscowościach dostarczających kontyngentu emigrantów. Następnie art. 65 wylicza główne zasady programu.

Oto nieliczne postanowienia dotyczące uregulowania spraw opieki nad emigrantami.

ROZDZIAŁ IX.

Jurysdykcja.

Ustawy włoska i grecka wprowadzają specjalną jurysdykcję dla sporów cywilnych ze stosunków emigracyjnych wynikłych. W obu tych ustawach zachodzą jednakże duże różnice w organizacji tej jurysdykcji. Pozostałe trzy ustawy żadnej specjalnej jurysdykcji w sporach cywilnych nie wprowadzają. Jedyne ustawa czeska wspomina o sądzie polubownym między przedsiębiorcą przewozowym, a emigrantem.

I. Jurysdykcja karna.

Wszystkie ustawy emigracyjne zawierają cały szereg postanowień karnych. Ustawy czeska, hiszpańska, jugosłowiańska i grecka zawierają wyraźnie postanowienia co do jurysdykcji karnej.

Ustawa włoska wyraźnych przepisów w tym względzie nie zawiera, jednak wynika z niej, że czyny przestępne, podpadające pod sankcje karne, przewidziane ustawą emigracyjną podlegają zwykłym sądom karnym i są-

dzone są w drodze zwykłego postępowania, gdyż ustawa żadnego specjalnego postępowania nie przewiduje.

Podobnie ustawa czeska (art. 38), która przestępstwa cięższe, zagrożone karami surowszemi poddaje jurysdykcji sądowej. Temi przestępstwami są: 1) handel kobietami; 2) narażanie na niebezpieczeństwo osób młodocianych; 3) namawianie i uwodzenie do emigracji.

Sąd odbywa się według postępowania zwykłego, ponieważ ustawa o żadnym postępowaniu specjalnym nie mówi. Wszelkie zaś czyny przestępne, których treścią jest przekroczenie zakazów i nakazów prawa emigracyjnego, podlegają jurysdykcji administracyjnej. Postępowanie odbywa się według ogólnej procedury karno-administracyjnej. Odpisy wszystkich wyroków i decyzji w sprawach o przestępstwo, przewidziane ustawą emigracyjną winny być przesyłane Ministerstwu Opieki Społecznej.

Ustawa jugosłowiańska (art. 34) w sprawach karno-emigracyjnych zna jurysdykcję administracyjną. Organami kompetentnymi są: Ministerstwo Polityki Społecznej, policja i władze portowe w porozumieniu z komisarzami emigracyjnymi. Każda z tych władz jest właściwą w charakterze władzy karno-administracyjnej w wypadkach przekroczenia postanowień ustawy emigracyjnej, regulujących sprawy jej podległe, jako władzy administracyjnej. Jedyne wszystkie przekroczenia spełnione w krajach zamorskich podlegają wyłącznie jurysdykcji Ministerstwa Polityki Społecznej. Odwołanie od decyzji karnej władz podległych Ministerstwu Polityki Społecznej następuje do władz bezpośrednio wyższych i następnie do ministerstwa w terminie piętnastodniowym od daty przyjęcia zawiadomienia o decyzji. O specjalnym postępowaniu przed tymi władzami ustawa nie mówi, należy więc przypuszczać, że obowiązuje ogólne postępowanie karno-administracyjne.

W Hiszpanji właściwymi władzami w sprawach karnych przeciwko armatorom i konsygnatarjuszom, winnym przekroczenia prawa emigracyjnego, są sądy oraz władze emigracyjne. Jednakże podziału kompetencji między te władze ustawa nie podaje. Władzami emigracyjnymi, które rozpoznają sprawy karne w dziedzinie emigracji są Generalny Dyrektor Emigracyjny oraz inspektorzy. Inspektorzy rozpoznają sprawy w instancji pierwszej, zaś dyrektor w instancji pierwszej i drugiej. Podziału kompetencji inspektorów i dyrektora, jako władzy instancji pierwszej, ustawa nie podaje. Kompetencja terytorjalna inspektorów w sprawach karnych jest identyczna z ich kompetencją terytorjalną w sprawach administracyjnych. Inspektorzy rozpoznają sprawy bądź sami, bądź przy współdziałaniu miejscowych rad emigracyjnych. Ten drugi wypadek ma miejsce, jeśli idzie o nałożenie kary. Generalna Dyrekcja w instancji drugiej, t. j. w odwołaniu od orzeczeń inspektorów rozpoznaje sprawy przy współdziałaniu Centralnej Rady Emigracyjnej, zaś w instancji pierwszej bądź sama, bądź równie przy współdziałaniu Rady. Ten drugi wypadek ma miejsce, kiedy na rozprawę wzywane są towarzystwa okrętowe. Od orzeczeń Generalnej Dyrekcji można odwołać się tylko w trybie sporno-administracyjnym. Postępowanie przeprowadzane jest zawsze w trybie zwykłym i jest bez kosztów dla emigranta. Przedawnia się ono w ciągu roku od zajścia faktu, który wywołał zażalenie (art. 21, 55, 11, 12). Jurysdykcja w wypadkach przekroczenia postanowień ustawy przez inne osoby niż armatorzy i konsygnatarjusze, należy do władz sądowych.

Ustawa grecka (art. 34) przewiduje specjalne postępowanie karne przeciw agentom, ich przedstawicielom, delegatom oraz przeciw armatorom i ich urzędnikom, winnym przekroczenia postanowień ustawy emigracyjnej oraz działania bezprawnego o charakterze występku w dziedzinie emigracji. Wszystkie sprawy tego rodzaju podlegają jurysdykcji władz sądowych, przygotowywane są jednak przez władze administracyjne. Jak z powyższego wynika ustawa grecka rozszerza nieco zakres spraw poddanych specjalnej jurysdykcji. Wchodzą tu więc także czyny o charakterze występku przeciw emigrantowi i w sprawach emigracyjnych, ale niekoniecznie będące przekroczeniem prawa emigracyjnego. Zażalenie wnosi osoba pokrzywdzona do właściwego urzędnika emigracyjnego, który winien niezwłocznie sporządzić raport oraz przesłuchać stronę pokrzywdzoną tudzież jednego lub dwóch świadków pod przysięgą. Dokumenty te wnosi do rejestru i w ciągu trzech dni winien przedłożyć sprawę właściwemu ministerstwu. Ministerstwo w ciągu trzech dni powinno przesłać odpis aktu oskarżenia obrońcy oskarżonego, a następnie w ciągu trzech dni, od daty doręczenia aktu oskarżenia, winno przesłać akta do właściwego sądu dla osądzenia sprawy, na najbliższej sesji zwykłej. Na rozprawie zeznania świadków nie są niezbędne; jednak muszą być odczytane zeznania z dochodzenia wstępnego. Jeśli zażalenie wniesione jest do ministerstwa, postępuje ono z zachowaniem terminów, przepisanych dla funkcjonariusza, o którym było powyżej. Każda decyzja sądowa nakładająca karę pieniężną, powinna być komunikowana Ministerstwu Spraw Wewnętrznych (art. 35).

II. Jurysdykcja cywilna.

Specjalną jurysdykcję cywilną, jak było powyżej, przewidują jedynie ustawy grecka i włoska. Ustawa grecka zajmuje się tą kwestją w art. od 27 do 32 włącznie, ustawa włoska w art. od 37 do 64 włącznie.

a) Grecja.

W Grecji spory cywilne między emigrantami i przedsiębiorstwami przewozowymi poddane są jurysdykcji władz sądowych. W pierwszej instancji sąd sprawują prezes trybunału I instancji oraz ten trybunał. W odwołaniu od orzeczeń trybunału I instancji właściwym jest—sąd apelacyjny; natomiast od orzeczeń prezesa odwołania niema. W trzeciej instancji sprawy rozpoznaje sąd kasacyjny. Specjalne postępowanie, jakie ustawa przewiduje, odnosi się tylko do sporów cywilnych między emigrantami z jednej strony, a agentami-przewoźnikami, ich przedstawicielami, kapitanami, lub oficerami okrętów z drugiej strony. Spory poddane omawianemu postępowaniu mogą dotyczyć tylko stosunków emigracyjnych. Skarga musi wypływać z umowy przewozowej lub być opartą na przepisach ustawy emigracyjnej. Co do kompetencji terytorjalnej, to właściwym jest prezes lub trybunał pierwszej instancji, w którym położone jest biuro agencji, które sprzedało bilet. Co do kompetencji rzeczowej, to prezes trybunału sędzi bezapelacyjnie sprawy, w których suma sporna nie przenosi 500 dr. Pozostałe skargi rozpoznaje trybunał I instancji. Od decyzji tego trybunału może być wniesiona apelacja jeśli suma sporu przenosi 1.500 dr. Prezes feruje swoje wyroki według postępowania przewidzianego dla skarg o wyrugowanie uporczywych lokatorów. O tem, aby postępowanie to stosowane było przez trybunał I instancji w sprawach omawianych

ustawa nie mówi. Należy więc uważać, że trybunały te rozpoznają spory według zwykłej procedury cywilnej. Skargę może wnieść emigrant, lub jego pełnomocnik. Przyczem pełnomocnictwo wydane w tym celu przez emigranta w kraju obcym przed konsulem greckim wolne jest od stempla. Skargę wnosi się bezpośrednio do sądu; zagranicą do konsula greckiego w porcie wylądowania lub w porcie, gdzie następuje przerwa w podróży. W tym ostatnim wypadku skargę można wnieść, w braku greckiego konsula, do władz portowych. Konsul sporządza specjalne zeznanie, którego odpis wręcza skarżącemu. Za zeznanie i za odpis pobiera opłatę w wysokości 1 dr. od sztuki. Skargę wnosi się przeciw zamieszkałemu w Grecji agentowi w charakterze przedstawiciela wszystkich osób, które on reprezentuje, a które mogą być drugą stroną w procesie. Emigrant może więc pozywać samego agenta. Wyrok przeciw agentowi będzie ważny w stosunku do osób, których jest prawnym reprezentantem. Wszystkim omawianym sporom przyznane jest pierwszeństwo przed sądami pierwszej i drugiej instancji. Wyrok musi być ogłoszony na pierwszym posiedzeniu, odbywającym się po upływie 24 godzin od wniesienia skargi lub innych dokumentów. Następnie ustawa przewiduje co do przeprowadzenia dowodu odstępstwa od postanowień procedury cywilnej, gdyż sąd mocen jest nie badać świadków, a oprzeć się tylko na zeznaniach stron. Przyczem ustawa postanawia, iż prawo do złożenia przysięgi ma emigrant, jak również i jego pełnomocnik, który wtedy jest osobiście odpowiedzialny za fałszywe zeznanie. Prócz skarg wnoszonych przez emigranta w tym samym trybie są rozpoznawane skargi wzajemne, wniesione przez agenta, jego przedstawicieli, kapitanów i oficerów okrętu. Od wyroków wyrzeczonych przez trybunały pierwszej instancji w sporach o wartości ponad 1.500 dr. mogą być zakładane apelacje w terminie dziesięciodniowym od daty ogłoszenia. Przedawnienie na wnoszenie skarg w omawianym trybie następuje w ciągu siedmiu miesięcy od daty przybycia do portu wylądowania. Wyroki ostateczne lub z rygiorem tymczasowej wykonalności są wykonywane na mocy rozporządzenia Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Sumy zasądzone są pobierane z kaucji.

b) Włochy.

Włoska ustawa w dwudziestu ośmiu artykułach zawiera przepisy o jurysdykcji specjalnej. Specjalnej jurysdykcji podlegają:

1) spory między emigrantami zamorskimi, a przedsiębiorstwami przewozowymi i ich przedstawicielami, wynikłe na tle umowy o przewóz lub umów przedwstępnych i dodatkowych oraz powstałe przy zastosowaniu praw emigracyjnych (dotyczących przewozu), wreszcie także spory między reemigrantami lub pasażerami klasy trzeciej i równorzędnej, narodowości włoskiej, powracającymi na statkach wpisanych do aktu koncesyjnego lub posiadających licencję konsularną;

2) spory powstałe z werbunku emigrantów zamorskich (art. 24) z wyjątkiem wypadków, w których koncesja werbunkowa ustanowiła sąd specjalny;

3) żądanie jakiegokolwiek władzy zwrotu wydatków, poniesionych w interesie emigrantów, gdy odpowiedzialność za nie spada na towarzystwa przewozowe, przedsiębiorstwa, agencje, lub inne instytucje prywatne.

4) spory powstające w miejscu wsiadania na statek między emigran-tem, a właścicielami gospód, przewoźnikami, tragarzami, lub innemi oso-bami, które wyświadczały emigrantowi pewne usługi, oraz

5) spory między emigrantami kontynentalnymi, a przedsiębiorcami lub werbującymi, wypływające, lub będące w związku z umowami pracy, zawartemi w Królestwie, a mającemi być wykonanemi za granicę.

Pierwsze cztery punkty odnoszą się wyłącznie do emigrantów za-morskich, a piąty wyłącznie do kontynentalnych.

Władze sądzące są dwóch instancji: W pierwszej instancji spraw wy-mienione w czterech pierwszych punktach, odnoszące się do emigracji zamorskiej, sądzą inspektorzy emigracyjni lub specjalnie delegowani do tego sędziowie (urzędnicy w stopniu sędziego) przez Ministra Sprawiedli-wości w porozumieniu z Ministrem Spraw Zagranicznych (art. 37 i 38). Spo-ry wymienione pod punktem piątym, odnoszące się do emigracji konty-nentalnej, rozpoznają sądy rozjemcze (collegi dei probiviri), składające się z sędziego powiatowego, jako przewodniczącego i dwóch obywateli: jed-nego z pośród robotników i drugiego z pośród przedsiębiorców. Instancją odwoławczą od obu wymienionych sądów instancji pierwszej jest Central-na Komisja Emigracyjna przy Generalnym Komisarjacie Emigracyjnym (art. 57). Instancji kasacyjnej właściwie niema. Kasacja może być wno-szona tylko w nielicznych wypadkach do Sądu Kasacyjnego (art. 58). Sie-dzibą sądów są: porty odjazdu emigrantów — dla inspektorów emigracyj-nych, głównie gminy powiatów, wymienionych w specjalnym dekrete kró-lewskim — dla sądów rozjemczych i Rzym — dla Centralnej Komisji Emi-gracyjnej.

Sądowi inspektorów emigracyjnych podlegają wszelkie spory wy-mienione w pierwszych czterech punktach bez względu na wysokość po-wództwa. Kompetencja terytorjalna inspektorów w sporach, dotyczących podróży wyjazdowych jest określona według miejsca, w którym został wrę-czony bilet okrętowy, choćby nawet umowa przewozowa nie została wyko-nana, lub jeśli nie była zawarta, według miejsca, w którym była omawiana. Kompetencja terytorjalna w sporach, dotyczących podróży powrotnej, jest określona według portu przyjazdowego, lub jeśli port ten jest za-granicznym, według miejsca zamieszkania powoda. Postępowanie w najogól-niejszych zarysach przedstawia się w sposób wyluszczonej poniżej. Skar-gę wnosi się ustnie, lub pisemnie, bez opłaty stemplowej, do urzędników emigracyjnych, komisarzy emigracyjnych na okrętach (art. 7), prefektów, naczelników gmin, podprefektów, władz bezpieczeństwa publicznego, urzędników dyplomatycznych i konsularnych, powiatowych i gminnych komitetów emigracyjnych, albo stowarzyszeń opieki uznanych przez Ge-neralny Komisarjat Emigracyjny. Ktokolwiek z powyżej wymienionych skargi nie przyjmie, lub w ciągu dni 30 nie prześle do inspektora, podlega na mocy art. 42 karze pieniężnej. Skarga może być wniesiona przez emi-granta. Jeśli emigrant niepełnoletni zawierał umowę — może wnieść skar-gę. Jeśli umowa jest zawarta na korzyść trzeciego, skargę może wnieść nabywca biletu i beneficjarzusz. Prawo wniesienia skargi przedawnia się w ciągu roku, licząc od dnia rozpoczęcia podróży, względnie wylądowania, jeśli idzie o podróż powrotną. Jeśli w toku postępowania karnego wyka-że się powód do wniesienia skargi przed inspektora, sędzie winien za-strzec prawa inspektora. Inspektor przeprowadza dochodzenie z urzędu, w sprawach poddanych mu pod rozpoznanie. Do współudziału w śledz-

twie inspektor może wezwać innych inspektorów, sędziów powiatowych, włoskich urzędników zagranicznych i komisarzy. Strony mają prawo wglądu do aktów sprawy i robienia odpisów. Przeprowadzenie dowodu następuje w trybie przepisów procedury. Decyzje inspektora komunikowane są stronom, listem poleconym. Od decyzji inspektora może być wniesiona apelacja w terminie trzydziestodniowym od daty ogłoszenia decyzji. Skargę wnosi się ustnie lub pisemnie na ręce sekretarza Centralnej Komisji Emigracyjnej (sąd II instancji). W wypadku wniesienia apelacji zostaje wstrzymane wykonanie decyzji aż do ukończenia postępowania apelacyjnego. Jeśli w czasie rozpoznawania sporu okaże się powód do wszczęcia postępowania karnego, inspektor winien sprawę przedłożyć prokuratorze.

Sądom rozjemczym podlegają wszystkie spory wskazane w punkcie piątym na początku niniejszego rozdziału. Kompetencja terytorjalna sądu rozjemczego określona jest podług miejsca zawarcia umowy o pracę. Przed poddaniem każdego sporu pod osądzenie, musi być podjęta przez przewodniczącego próba pogodzenia stron (art. 53). Jeśli zgoda nastąpiła, przewodniczący stwierdza to protokołem, który ma moc wyroku. Procedurę przed sądem rozjemczym ustanawia rozporządzenie. Sprawy podlegające sądom rozjemczym ustanawia rozporządzenie. Sprawy podlegające sądom rozjemczym przedawniają się w ciągu roku. Apelacja przysługuje emigrantowi, jeśli przedmiot sporu przewyższa wartość trzystu lir. Przy kontraktach zbiorowych do apelacji jednego emigranta mogą przylażyć się inni, związani tym samym kontraktem, chociażby przedmiot sporu miał wartość niższą. Rozstrzygnięcie sądu drugiej instancji dotyczy tylko apelujących. Prawo apelacji przysługuje także przedsiębiorstwom i werbującym. Apelację wnosi się do Centralnej Komisji Emigracyjnej w terminie trzydziestodniowym od daty ogłoszenia decyzji zaskarżonej.

Instancją odwoławczą od decyzji inspektorów i sądów rozjemczych jest Centralna Komisja Emigracyjna, składająca się z pięciu członków. Skład jej jest następujący:

1) jeden radca sądu kasacyjnego, wyznaczony przez pierwszego prezydenta tego sądu, jako przewodniczący;

2) jeden członek Rady Emigracyjnej, wyznaczony przez Radę (nie może nim być Generalny Komisarz);

3) jeden wyższy oficer marynarki, wyznaczony przez Ministerstwo Marynarki;

4) jedna osoba biegła w kwestjach ekonomicznych i społecznych, wyznaczona przez Ministra Spraw Zagranicznych w porozumieniu z Ministrem Handlu, Przemysłu i Pracy i

5) jeden naczelnik departamentu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, wyznaczony przez to ministerstwo.

Z powyższego widać, iż sąd ten ma skład mieszany sędziowsko-urzędniczo-obywatelski. Procedurę przed Komisją Centralną ustanawia rozporządzenie. Art. 58 wymienia wypadki, w jakich przysługuje prawo założenia skargi kasacyjnej na decyzję Centralnej Komisji Emigracyjnej.

W całym tym powyżej opisanym postępowaniu istnieje szereg opłat. Każda decyzja inspektora podlega opłacie 10 lir, którą wnosi strona przegrywająca (art. 49). W razie ubóstwa tej strony, inspektor może zwolnić ją od wniesienia opłaty. Każde rozstrzygnięcie sądów rozjemczych podlega opłacie 50 centimów od każdych 100 lir. sporu (art. 56). Każ-

da decyzja Centralnej Komisji Emigracyjnej podlega opłacie 25 lir, od wniesienia której może być zwolniona strona, uznana w wyroku za niezamożną (art. 60). Jednakże art. 62 ustawy znosi wszelkie opłaty stempłowe i rejestracyjne od aktów i dokumentów dotyczących postępowania przed wszystkimi wyżej wskazanymi sądami, jeśli te akty zostają wyłącznie wyjmowane w interesie emigrantów. Prócz postanowień szczegółowych, odnoszących się do każdego z sądów, ustawa zawiera kilka postanowień ogólnych. Wśród nich zasługuje na uwagę art. 61, który mówi, że umowa zmierzająca do uchylecia się od kompetencji sądowej ustanowionej ustawą emigracyjną lub mającą na celu zrzeczenie się praw, które mogą przysługiwać emigrantom w stosunku do towarzystw okrętowych, nie posiada mocy prawnej.

Generalny Komisarjat Emigracyjny ma pewne uprawnienia w toku postępowania sądowego. W myśl art. 47 Komisarjat może w ciągu śledztwa i rozprawy sądowej przed inspektorami dostarczać dokumenty i inne dowody i przedkładać na piśmie obronę dla poparcia emigrantów (art. 47). Następnie Komisarjat ma prawo apelacji do Komisji Centralnej oraz reprezentowania siebie na posiedzeniach tej komisji przez jednego ze swych urzędników. Urzędnik ten może przedstawiać żądania Komisarjatu, zarządzać interwencją adwokatów skarbowych, albo innych funkcjonariuszów, a nawet emigrantów ze swego ramienia dla obrony emigrantów (art. 59).

Oto są w zarysie przepisy ustawy włoskiej, dotyczące specjalnej jurysdykcji w sporach cywilnych.

W zestawieniu z przepisami w tym względzie ustawy greckiej, rzuca się w oczy duża różnica, jaka w tej dziedzinie między obu ustawami istnieje. Kiedy ustawa grecka stwarza tylko szybkie i uproszczone postępowanie w sprawach przewozu emigrantów przed sądami zwykłymi, to ustawa włoska buduje całą nową gałąź sądową, przeznaczoną dla wymiaru sprawiedliwości w sporach na tle emigracyjnym.

Ustawa grecka ścieśnia zakres sporów przeprowadzanych na podstawie specjalnej procedury do sporów między emigrantami i przedsiębiorstwami przewozowymi, natomiast ustawa włoska rozszerza krąg sporów wchodzących do kompetencji specjalnych sądów, do możliwie najszerszych granic.

ROZDZIAŁ X.

Postanowienia karne.

Wszystkie omawiane tu ustawy emigracyjne zawierają postanowienia karne. Postanowienia te są albo samoistne, określające czyn karą zagrożony i sankcję karłą albo przewidujące jedynie sankcję karłą za naruszenie przepisów prawa emigracyjnego. Oba rodzaje postanowień karnych występują we wszystkich omawianych ustawach. Prócz represji karnej za przestępstwa ściśle emigracyjne, niektóre ustawy wprowadzają represję karłą za czyny przestępcze luźniej związane z dziedziną emigracji, jak np. za t. zw. handel biały.

I. Ustawa Czechosłowacka.

Ustawa czeska posiada najprostszy system postanowień karno-emigracyjnych. Samoistnymi postanowieniami karnymi są następujące:

1) Namawianie do emigracji przez wprowadzenie w błąd lub utwierdzanie w błędzie jest występkiem. Kara: ciężki areszt od miesiący trzech do roku. Kwalifikacja: dopuszczanie się takiego czynu zawodowo jest zbrodnią. Kara: więzienie od sześciu miesięcy do pięciu lat.

2) Uwodzenie do emigracji do kraju, do którego emigracja jest wzbroniona, jest wykroczeniem. Kara: ciężki areszt od miesiąca do sześciu.

3) Uwodzenie do emigracji do jakiegoś kraju przez szerzenie drukiem lub pismami (rękopisami) zachęcających danych o tym kraju, niezgodnych z prawdą, jest wykroczeniem. Kara: ciężki areszt od miesiąca do sześciu.

4) Najmowanie osób młodocianych, jako robotników do pracy zagranicą, bez zgody władzy opiekuńczej lub przewóz takich osób jest wykroczeniem. Kara: Ciężki areszt do sześciu miesięcy.

5) Najmowanie osób płci żeńskiej lub przewóz ich zagranicę dla celów niemoralnych jest występkiem. Kara: ciężki areszt od sześciu miesięcy do trzech lat. Usiłowanie jest karalne.

6) Najmowanie lub przewożenie osoby płci żeńskiej zagranicę w zamiarze oddania jej zawodowej prostytucji lub wprowadzenie w powyższym celu daną osobę w błąd co do jej przyszłego zajęcia zagranicą lub utwierdzanie w takim błędzie jest zbrodnią. Kara: więzienie od 1 do 5 lat.

W obu ostatnich wypadkach kwalifikacją jest: spełnienie przestępstwa na osobie o moralności nienagannej lub zajmowanie się powyższą działalnością zawodowo, albo wreszcie, jeśli przestępca był już za takie przestępstwa karany. We wszystkich tych wypadkach czyn przestępny jest zbrodnią i ulega karze więzienia od lat 5 do 10.

7) Zawarcie spółki dla prowadzenia handlu kobietami jest występkiem. Kara: ciężki areszt od 6 miesięcy do 3 lat.

Ustawa przewiduje, że we wszystkich wypadkach do kary na wolności może być podana kara pieniężna w wysokości: w pierwszych trzech wypadkach — 100.000 koron czeskich, w czwartym wypadku — 20.000 koron czeskich i wreszcie za handel kobietami — w wysokości 100.000 koron czeskich. Kara na wolności zastępująca dodatkową karę pieniężną, może być nałożona na czas do roku. Kara, nałożona za zawodowe uwodzenie do emigracji, oraz za handel kobietami, pociąga za sobą następstwa prawne, jakie pociąga kara za oszustwo.

Art. 37 przewiduje sankcję karną za przekroczenie postanowień prawa emigracyjnego. Karą przewidzianą za to przekroczenie jest areszt do trzech miesięcy, lub grzywna do 50.000 koron czeskich; grzywna w wysokości 20.000 koron czeskich może być dodana do kary na wolności.

Przestępstwa przewidziane w powyżej wymienionych siedmiu punktach podlegają jurysdykcji sądowej, zaś przekroczenie prawa emigracyjnego (art. 37) — jurysdykcji administracyjnej.

II. Ustawa grecka.

Ustawa grecka zna jedynie przestępstwa spełnione przy przewozie emigrantów. Postanowienia karne według ustawy greckiej (art. 33) są następujące:

1) Osoba, nie będąca agentem koncesjonowanym lub jego przedstawicielem, jeśli pomaga, wbrew prawu emigracyjnemu, do emigracji jednej lub większej ilości osób, ulega karze więzienia do 6 miesięcy i grzywnie do 1.000 dr.

2) Osoba, nieposiadająca koncesji na agencję emigracyjną, ani nie będąca przedstawicielem agenta, jeśli sprzedaje bilety emigrantom, ulega karze więzienia do 3 lat i karze grzywny do 3.000 dr.

3) Agent emigracyjny lub jego przedstawiciel, albo armator, przekraczający przepisy ustawy, zawarte w art. od 12 do 25 (o agentach i o przewozie) ulega karze więzienia do roku i karze grzywny do 2.000 dr.

Kary pieniężne, nałożone na funkcjonariuszów, agenta lub na osoby, działające bez koncesji, będą nałożone tym samym na ich szefów głównych. Wszystkie te kary nakładane są w drodze specjalnego postępowania sądowego, przedstawionego w rozdziale poprzednim. Na mocy jednak art. 20 Minister Spraw Wewnętrznych, w braku innego środka karnego, może w drodze postępowania administracyjnego, nałożyć karę pieniężną w wysokości od 200 do 500 dr. na każdego agenta emigracyjnego za przekroczenie prawa emigracyjnego.

III. Ustawa jugosłowiańska.

Ustawa jugosłowiańska zupełnie podobnie, jak ustawa grecka zna przestępstwa tylko emigracyjne. Ustawa ta zawiera postanowienia ogólne, że za każde przekroczenie przepisów ustawy, które nie jest obłożone karą specjalną, winny karany jest grzywną od 500 do 1.000 dynarów (art. 36). Przyczem w myśl art. 9, emigranci uchylający siebie lub kogo innego od przepisów ustawy, podlegają najwyższej, przewidzianej ustawą, karze. Pozatem ustawa wylicza przekroczenia, obłożone specjalną karą. Są one następujące:

1) Usiłowanie emigranta załadowania się na okręt bez dostatecznego i ważnego paszportu, ulega karze więzienia do 6 miesięcy lub grzywny do 1.000 dynarów.

2) Sprzedaż kart okrętowych, dokonywana przez osobę nieposiadającą koncesji, ściąga na tę osobę karę więzienia do 6 miesięcy i grzywny od 500 do 2.000 dynarów.

3) Rekrutacja emigrantów, dokonywana przez osobę nie mającą uprawnienia od koncesjonowanego agenta, ściąga na nią karę więzienia do 6 miesięcy i grzywny od 500 do 2.000 dynarów. Kwalifikacją jest posługiwanie się fałszywymi obietnicami lub wiadomościami. Kara: więzienie do 1 roku i grzywny do 50.000 dynarów.

4) Wyładowywanie i załadowywanie emigrantów w portach, w których jest to wzbronione, ściąga na przedsiębiorstwo koncesjonowane karę grzywny od 10.000 do 100.000 dynarów lub cofnięcie koncesji. Sprzedaż kart okrętowych na takie porty ściąga najwyższą karę przewidzianą ustawą (art. 11).

5) Przewóz emigrantów bez biletów zgodnych z przepisami (art. 21) ściągą karę pieniężną od 5.000 do 10.000 dynarów.

6) Rekrutacja emigrantów przez agenta koncesjonowanego przedsięwzięcia, wbrew przepisom ustawy lub w miejscowościach nieprzewidzianych prawem, ściągą na agenta karę więzienia do 6 miesięcy i grzywny od 500 do 2.000 dynarów, a na przedsiębiorstwo grzywnę od 1.000 do 20.000 dynarów lub cofnięcie koncesji.

7) Pobieranie nadwyżek ponad ustaloną taryfę cen ściągą na agenta karę grzywny od 500 do 1.000 dynarów i cofnięcie nominacji.

8) Sprzedaż biletów osobom bez dostatecznych dokumentów ściągą na agenta karę więzienia do 6 miesięcy i grzywny od 200 do 1.000 dynarów.

To samo dotyczy sprzedaży biletu osobie, nie mającej lat 18, nie odpowiadającej warunkom, przewidzianym przez art. 19.

Nakładanie kar podlega jurysdykcji administracyjnej (art. 34).

IV. U s t a w a   h i s z p a ã n s k a .

Ustawa hiszpańska, jak dwie poprzednie, również zajmuje się tylko przestępstwem emigracyjnym. Przepisy karno-emigracyjne są następujące:

1) Emigranci wyjeżdżający wbrew przepisom prawa emigracyjnego podlegają odpowiedzialności karnej. O rodzaju sankcji karnej ustawa nie wspomina (art. 58).

2) Osoby zajmujące się werbunkiem emigrantów i propagandą, mającą na celu skłonienie do emigracji lub prowadzące agenturę emigracyjną podlegają karze więzienia poprawczego w najniższym wymiarze (art. 34 i 35). Pod pojęciem zajmowania się agenturą emigracyjną podpada też działalność mająca za zadanie skłonić poddanych hiszpańskich do wyjazdu przez porty zagraniczne.

Ponadto osoby wyżej wymienione podlegają dodatkowej karze grzywny, jeśli osoba zwerbowana lub najęta zawarła z nimi umowę pracy za niższe od przeciętnego wynagrodzenia albo celem zastąpienia strajkujących lub zlokautowanych robotników. Kara wynosi 100 peset od zwerbowanej osoby.

3) Armatorzy, konsygnatarjusze i osoby prowadzące biura sprzedaży kart okrętowych, którzy nie otrzymawszy na to koncesji, sami lub za pośrednictwem innych osób zajmują się sprawami emigracyjnymi, objętymi prawem emigracyjnym, podlegają karze więzienia.

4) Koncesjonowani armatorzy i konsygnatarjusze, którzy, celem pozyskania pasażerów posługują się osobami nieupoważnionymi przez władze do prowadzenia biur informacyjnych i sprzedaży kart okrętowych podlegają karze grzywny w wysokości od 100 do 500 peset za pierwsze wykroczenie i od 500 do 1000 peset za następne; a ponowne wykroczenie pociąga za sobą cofnięcie im koncesji na przewóz emigrantów.

5) Armatorzy lub konsygnatarjusze, którzy podadzą, za emigranta, świadomie osobę odbywającą podróż za środki obcych rządów, przedsiębiorstw zagranicznych lub cudzoziemców, albo za środki agentur założonych w Hiszpanji podlega karom wymienionym w punkcie poprzednim.

6) Osoba upoważniona do przewożenia wychodźców (armator, konsygnatarjusz i kierownik biura sprzedaży kart okrętowych) zawierająca świadomie umowę o przewóz z osobami, którym prawo zabrania emigrować, podlega karom, przewidzianym przez kodeks karny.

7) Przekroczenie przepisów prawa emigracyjnego przez armatorów i konsygnatarjuszy, za które nie jest wskazana kara wyłączna, podlega karze grzywny od 100 do 1.000 peset.

Ponadto ustawa przewiduje, iż kary wymienione w kodeksie karnym za fałszerstwa, przestępstwa przeciwko zdrowiu publicznemu, sprzeniewierzenie, przekupstwo, porwanie i znieważenie nieletnich, podejście i oszustwo są nakładane w najwyższym wymiarze, jeśli czyn przestępny ma związek z emigracją i poszkodowanym jest emigrant. Przeszstępstwa obłożone karą na wolności, jak wynika z ustawy, podlegają jurysdykcji sądowej, przestępstwa zaś obłożone karą pieniężną — jurysdykcji władz emigracyjnych.

V. U s t a w a   w ł o s k a.

Najwięcej postanowień karnych zawiera ustawa włoska. Są one następujące:

1) Emigranci, opuszczający Włochy bez przepisanej prawem paszportu, podlegają karze grzywny od 10 do 100 lir; w razie powtarzania się tego przekroczenia — podlegają karze aresztu od 10 dni do 6 miesięcy (art. 15).

2) Osoby, posiadające paszporty wydane na nazwisko innych osób podlegają karze pieniężnej od 50 do 500 lir i aresztu do dwóch miesięcy.

3) Osoby, przekraczające przepisy o zezwoleniu na emigrację władz wojskowych podlegają karze pieniężnej od 50 do 500 lir.

4) Osoby, powodujące lub popierające emigrowanie jednej lub więcej osób, nie odpowiadających warunkom, wymaganym przez prawo emigracyjne lub wbrew zakazowi wydanemu przez Ministra Spraw Zagranicznych na mocy art. 9 ustawy, podlegają karze aresztu do sześciu miesięcy i karze pieniężnej od 100 do 1.000 lir.

5) Namawiający w celu zysku do emigracji i propagujący ją z pomocą fałszywych wiadomości, podlega karze więzienia do 6 miesięcy i grzywny od 100 do 1.000 lir., zgodnie z art. 416 art. K. K.

6) Osoba, która skieruje emigranta przez wprowadzenie go w błąd do innego kraju, niż ten, do którego zamierzał emigrować, lub nakłania do wsiadania na okręt w portach zagranicznych lub potajemnie, podlega karze, wymienionej w punkcie poprzednim.

7) Ci, którzy angażują, wywożą, lub wysyłają zagranicę w celu zarobkowym małoletnich, poniżej lat 15, bez poddania ich oględzinom lekarskim i niezaopatrzonych w odpowiednią książeczkę (ustawa z 6 sierpnia 1916 r. Nr. 1136) podlegają karze grzywny, przewidzianej w art. 13 prawa o pracy kobiet i dzieci (dekret królewski z 31 sierpnia 1910 r. Nr. 665).

8) Kto zaciąga, lub najmuje jedną lub więcej osób w wieku poniżej lat 15 celem zatrudnienia ich w zajęciach uznanych za szkodliwe dla zdrowia lub niebezpieczne, podlega karze więzienia do 6 miesięcy i grzywny od 100 do 500 lir.

9) Kto wysyła lub wywozi, albo oddaje trzeciemu dla wywiezienia osoby w wieku poniżej lat 15 do pracy, w poprzednim ustępie wskazanej, podlega karze tamże wymienionej; ponadto opiekunowi odejmuje się władzę opiekuńczą, a rodzicom władzę rodzicielską.

10) Te same przepisy stosują się względem tego, kto powoduje nieletnią kobietę do emigrowania w celu prostytucji (art. 12).

11) Kto opuszcza w kraju obcym osoby w wieku poniżej lat 17, powierzone mu we Włoszech, podlega karze więzienia do roku. Jeśli osoba nieletnia nie osiągnęła lat 14, kara zwiększona jest o połowę (art. 13).

12) Przekraczający przepisy (art. 35) o werbunku robotników kontynentalnych podlega karze pieniężnej od 50 do 1.000 lir za każdego nieregularnie zwerbowanego robotnika. Jeśli zwerbowanymi są małoletni lub kobiety, kara pieniężna nie może być niższą od 200 lir od osoby; w tym wypadku może być dodana kara więzienia do 6 miesięcy (art. 35).

13) Zajmujący się działalnością przewoźniczą bez koncesji, lub przewozem emigrantów uprzywilejowanych bez licencji specjalnej (przekraczający przepisy pierwszej części art. 18 ustawy) podlega karze więzienia do 3 miesięcy i karze pieniężnej od 100 do 1.000 lir.

14) Towarzystwo przewozowe, posługujące się pośrednikami, nie będącymi jego należycie zatwierdzonymi przedstawicielami, podlega karze pieniężnej od 100 do 1.000 lir. W razie powtórzenia się przestępstwa — karze pieniężnej od 200 do 2.000 lir.

15) Przekraczający przepisy art. 28, czyli przewożący emigrantów przez porty, nie wskazane prawem, podlegają karze aresztu do 6 miesięcy i karze pieniężnej od 200 do 2.000 lir.

16) Kapitan okrętu za przekroczenie czasu podróży (wyjątek: siła wyższa) podlega karze pieniężnej od 200 do 2.000 lir za każdy dzień opóźnienia.

17) Kapitan, który wysadza emigranta w innym porcie, niż wskazany w porcie odjazdu, lub w piśmie złożonym komisarzowi królewskiemu, podlega karze od 200 do 2.000 lir za każdą wysadzoną osobę. W wypadku cięższego przewinienia — areszt do 2 miesięcy (wyjątek: siła wyższa).

18) Za niewydanie karty okrętowej emigrantowi zwerbowanemu lub wysłanemu do portu, przewidziana jest kara pieniężna od 100 do 1.000 lir od każdego emigranta.

19) Za wydanie karty okrętowej nieprzepisowej lub zmianę karty bez zgody emigranta albo bez upoważnienia Generalnego Komisarjatu, przewidziana jest kara od 50 do 500 lir.

20) Wreszcie wszelkie inne przekroczenia prawa emigracyjnego, spełnione przez wszystkie, jakiegokolwiek osoby i towarzystwa, z wyjątkiem wszakże emigrantów, podlegają karze pieniężnej od 100 do 1.000 lir.

Janusz Roszkowski.

BELGJA.

Obecny stan emigracji polskiej w Belgji i widoki jej na przyszłość.

Belgja należy do rzędu najciekawszych państw na całej kuli ziemskiej: zajmując przestrzeń województwa poznańskiego, posiada najgęstszą ludność w Europie, gdyż wprawdzie Saksonja przewyższa ją pod tym względem, ale zapominać też nie należy, że wchodzi ona w skład większej całości państwowej — Niemiec; pod względem kulturalnym Belgja jest terenem ścierających się wpływów francusko-niemieckich, a po części i angielskich; przemysł jej stoi na najwyższym stopniu rozwoju, handel zaś zatacza bardzo szerokie kręgi.

Przeszość Belgji posiada też pewne cechy wybitnie odrębne, wyróżniające ją, w jej dziejowym rozwoju, od większości państw europejskich: miasta odegrały w jej historii rolę pierwszorzędną i pod względem znaczenia politycznego, nie mówiąc już o gospodarzem wysunęły się na plan pierwszy, pozostawiając poza sobą tereny wiejskie ze szlachtą. Belgijskie municypalności miejskie tworzyły jakby państewka w państwie, albo w państwach, a dzieje ich wewnętrzne przepełnione walką pomiędzy różnymi warstwami, nawet w łonie samego mieszczaństwa stanowią nieoceniony materiał dla socjologów i polityków.

W drugiej połowie wieku XVI Belgja, stanowiąc wówczas część Niderlandów, daje zdumiewający przykład bohaterskich i wytrwałych walk w imię wolności sumienia i swobód konstytucyjnych, pojmowanych w sensie epoki ówczesnej.

Przechodząc różne koleje losu, prowincje wchodzące w skład dzisiejszej Belgji od roku 1830 tworzą państwo odrębne i niepodległe. Państwo to rozwija się szybko. W czasie wojny światowej, bez wahania stawia opór potędze niemieckiej, która narusza jej neutralność. Po wojnie bardzo szybko podnosi się z chwilowego upadku gospodarczego i politycznego. Pod względem socjalnym jest ona nie mniej ciekawą, niż pod innym względem.

Jeszcze przed laty 25 była ona państwem nadmiernie długiego dnia roboczego i niezwykle niskich płac. Politycznie klasa robotnicza była do niedawna upośledzoną wówczas jeszcze, gdy we Francji i w Niemczech proletariąt posiadał już powszechne i równe prawo głosowania

Belgijski ruch robotniczy odznacza się wielką wszechstronnością — ruch polityczny, zawodowy, kooperatywny, instytucje oszczędnościowe — wszystko to tworzy całość harmonijną. Robotnik belgijski posiada znaczne wyrobienie gospodarcze, wysoko rozwinięty zmysł praktyczny i poczucie miary w swoich dążeniach, oraz w metodach postępowania. Belgijska Partja Robotnicza podczas wojny i po wojnie prowadziła politykę naogół rozważną, bardzo korzystną dla mas pracujących i liczącą się z in-

teresami państwa; nie dopuściła też do rozrostu komunizmu, którego wpływy są stosunkowo nikłe.

Obecnie belgijska klasa robotnicza zdobyła poważne stanowisko w państwie i rozmaite koncesje w dziedzinie ustawodawstwa. Wspaniały rozwój związków zawodowych i kooperatyw podniósł materialnie klasę robotniczą. Obecnie stopa życiowa proletariatu belgijskiego jest znacznie wyższą niż dawniej.

I.

Chcąc się rozpatrzyć w warunkach życia naszych emigrantów w Belgji, chcąc zorientować się co do szans naszego wychodźstwa w przyszłości w tym kraju — należy, choćby tylko w zarysach ogólnych, poznać jej obecny stan gospodarczy.

Belgja zajmuje przestrzeń 30489 kilometrów kwadr. i posiada 7.600.000 mieszkańców. Dane powyższe nie obejmują kolonij belgijskich. Gęstość zaludnienia 253 osób na kilometr kwadratowy. Ludność Belgji, pod względem etnicznym dzieli się na Flamandczyków pochodzenia germańskiego, posiadających język własny i na Walończyków, mówiących po francusku, stanowiących pod względem etnicznym odłam narodu francuskiego. Flamandczyków jest koło 4.000.000, Walończyków zaś — 3.200.000; resztę stanowią ludzie należący do innych grup narodowych.

Z punktu widzenia politycznego oba odłamy ludności Belgji uważają się naturalnie za Belgów. Istnieją jednak tarcia narodowościowe pomiędzy Flamandczykami i Walończykami; z punktu widzenia etnicznego Flamandzycy są odłamek narodu holenderskiego. Jak się dalej ukształtują wzajemne stosunki tych dwu grup narodowych trudno przewidzieć. Flamandzycy uzyskują coraz większe zdobycze językowe i przypuszczają wolno, że Belgja pozostanie jednością nie tylko polityczną, ale i narodowościową, to znaczy, że pomimo różnic językowych, mieszkańcy Belgji, tak jak i Szwajcarii uważać się będą i nadal za naród jeden, za Belgów, zachowując odrębną mowę.

Rolnictwo w Belgji stoi wysoko, ale pomimo tego nie wystarcza dla wyżywienia jej ludności. Dlatego też rząd i społeczeństwo robią wszystko, co tylko można w kierunku wzmoczenia produkcji rolniczej. Usiłowania te polegają na: 1) wzmoczeniu intensywności gospodarstw rolnych i 2) na uprawie terenów dotychczas leżących odłogiem i stanowiących nieużytki. Usiłowania te dały wynik dodatni, ale nie zdołały mimo wszystko usunąć całkowicie potrzeby przywozu do Belgji produktów rolnych. Zbiory belgijskie przewyższają obecnie francuskie, niemieckie i angielskie ustępując jedynie duńskim, a częściowo tylko holenderskim. Produkcja rolna rozwinęła się, w czasach ostatnich szczególnie w północno-wschodniej Belgji w Campine; przestrzeń nieużytków zmalała tam szybko. Rząd wypłaca rolnikom subwencje od 200 do 600 fr. za każdy hektar nieużytków wzięty pod uprawę.

Z roślin przemysłowych, uprawianych w Belgji, wymienić należy: chmiel, len tkacki, buraki cukrowe.

Hodowla koni odgrywa dużą rolę. Ciężkie konie brabanckie sprzedawane są w liczbie znacznej zagranicę do Francji, Niemiec, Holandji i innych krajów.

Pomimo wysokiego stanu rolnictwa w Belgji, nie ono jednak stanowi podstawę jej bogactw. Górnictwo i przemysł odgrywają rolę przeważną w jej życiu gospodarczem¹⁾.

Belgja posiada kilka zagłębi węglowych, które podzielić można na dwie grupy: północną i południową. Pierwsze obejmuje tereny leżące w Campine, dopiero od niedawna eksploatowane, bardzo bogate. Druga obejmuje tereny w Mons, Charleroi, Namur, Centre, Liège, poczynające się już wyczerpywać. Tereny południowe dostarczają 92% całkowitej produkcji węgla w Belgji. Jest to węgiel chudy. Natomiast w Campine dobywa się węgiel koksujący, zawierający 40% substancji tłustych.

Pod względem urządzeń technicznych nowe kopalnie w Campine stoją znacznie wyżej od starych w zagłębiach południowych. Wogóle jednak stwierdzić należy, że wobec cienkości pokładów węgla w Belgji (szerokość ich wynosi średnio 0,70 met.) — nie wprowadzono najnowszych urządzeń technicznych, które musiały by wypaść bardzo drogo. Stąd też i wydajność pracy górników w Belgji mniejsza jest niż w Niemczech i Polsce.

Wydobywanie węgla rozpoczęło się w Belgji po raz pierwszy w wieku XIII, było to w kopalniach najdawniejszych. Całe rodziny, dorośli i dzieci, brali udział w wydobywaniu węgla, wykonywując czynności rozmaite. Zajęcie to było dziedziczne.

Położenie górników belgijskich było bardzo ciężkie aż do roku 1886. Od tego czasu zaczęło się stopniowo polepszać dzięki zorganizowaniu się ich, oraz akcji „Belgijskiej Partji Robotniczej“, która spowodowała coraz szerszą interwencję państwa w dziedzinie produkcji górniczej. Po wielkiej wojnie światowej zwłaszcza, położenie górników uległo znacznemu polepszeniu się: przede wszystkim organizacja ich zawodowa uległa udoskonaleniu, stała się bardziej jednolitą i centralistyczną, następnie uzyskali oni 8-godzinny dzień pracy; pensje pobierane na zabezpieczenie starości zwiększyły się z 360 do 1080 fr. rocznie; pensje wdów po górnikach również ze 180 do 720 fr. rocznie; przyznano pensje na starość wszystkim niezdolnym do pracy po latach 30, nawet tym, którzy niedosięgli lat 55 (co było wymagane poprzednio); w czasie choroby górnicy pobierają 25% pensji; górnicy otrzymują bezpłatnie węgiel, nie tylko pracujący, lecz także emeryci, wdowy po emerytach oraz po zabitych przy pracy, dotyczy to ojców, albo matek rodzin; utworzone zostały w każdym okręgu górniczym rady złożone z przedstawicieli związków robotniczych, oraz związków właścicieli kopalń. Rady te są organami normującymi stosunki pomiędzy kapitałem, a pracą w górnictwie, załatwiającemi rozmaite konflikty; rady te ustanawiają minimum płacy górników.

Związek zawodowy górników jest w ścisłym kontakcie z innymi związkami zawodowymi robotników belgijskich. Istnieje kasa pomocy dla pozbawionych pracy, oraz inne urzędnictwa natury socjalnej.

W ciągu ostatnich lat 20 położenie górników belgijskich znacznie się więc poprawiło.

---

¹⁾ Raporty konsularne; raport kons. Adamka str. 7, 8 i 9

„Mimo to jednak, — mówi Ludwik Bertrand, patriarcha belgijskiego ruchu robotniczego, autor wielu cennych prac o położeniu proletariatu w swej ojczyźnie, poseł i były minister, pomimo tych postępów materialnych pomimo lepszych warunków pracy robotników w kopalniach, rekrutacja ich staje się coraz trudniejsza. Górnicy wogóle nie chcą, aby ich dzieci „spuszczaly się w dół” i starają się dla swych synów o pracę mniej ciężką i niebezpieczną, niż była ich praca i liczba synów górników pracujących w zawodzie ojców zmniejsza się. Cudzoziemcy zdobywają coraz większy teren w naszych kopalniach węgla. Widzimy tam Marokańczyków, Polaków, Włochów; czekajmy, aby zobaczyć jeszcze Chińczyków i Japończyków, którzy przyjdą zastąpić naszych górników.

Jest to sytuacja mocno niepokojąca, zakańcza swe powyższe wywody Bertrand, dla przyszłości tego przemysłu, który stanowi jedną z sił ekonomicznych naszego kraju”¹⁾.

Pierwszorządne miejsce w dziedzinie wytwórczości belgijskiej zajmuje przemysł metalowy, co jest tem godniejsze uwagi, że 90% rudy jest przywożony z Luksemburgu i Francji. Przemysł ten stoi na bardzo wysokim poziomie technicznym i posiada personel zarówno robotniczy, jak i kierowniczy bardzo wykwalifikowany. Cytowany już wyżej raport naszego wicekonsula w Brukseli, zaznacza, że: „cechą charakterystyczną belgijskiego przemysłu metalowego jest fabrykacja masowa półfabrykatów eksportowanych w poważnej ilości do Anglii, Indyj angielskich, Niemiec, Włoch, Holandji, Stanów Zjednoczonych A. P., Japonji, krajów Ameryki południowej i Francji”.

Prócz tych półfabrykatów Belgja produkuje liczne fabrykaty, jak wagony, tramwaje, broń, maszyny elektryczne, tkackie, rolnicze, dźwignie portowe, szyny. Fabrykaty te wysyłane są do Brazylii, Hiszpanji, Marokka, Afryki Wschodniej, Europy środkowej, Konga Belgijskiego.

Nie mogę tu wchodzić w szczegóły, jeżeli piszę o tem, to tylko dlatego, aby dać czytelnikom ogólny obraz tła ekonomicznego Belgji i wskazać jej niezwykłą i wielostronną produkcję przemysłową. Dość powiedzieć, że np. pod względem produkcji żelaza i stali, Belgja zajmowała przed wojną trzecie miejsce na świecie, ustępując tylko Stanom Zjednoczonym i Niemcom.

Położenie robotników w przemyśle metalurgicznym, jak i w innych dziedzinach wytwórczości, poprawiło się znacznie w ciągu ostatnich lat 25 a zwłaszcza po wojnie.

Dla należytego scharakteryzowania wielostronności produkcji przemysłowej w Belgji zauważyć należy, że pomimo wielkiej wytwórczości w dziedzinie przemysłu węglowego i żelaznego, ilość wydobywanego węgla i surówki żelaza nie wystarcza na potrzeby przemysłu krajowego. Brak ten wypełnia import tych produktów z krajów sąsiednich.

Przemysł szklany zajmuje też bardzo wydatne miejsce w wytwórczości belgijskiej; w przemyśle tym zaprowadzono duże udoskonalenia już po wojnie ostatniej, udoskonalenia, które postawiły go tak wysoko, że nie ustępuje on w niczem przemysłowi temu w krajach stojących najwyżej pod względem wytwórczości.

¹⁾ L'ouvrier belge depuis un siecle str. 225.

²⁾ Raporty gospodarcze Belgja raport Konsula Adamka str. 10.

Przemysł tkacki od wieków rozwijał się w Belgji. Obecnie zajmuje też jedno z pierwszych miejsc. Rozpada się on na trzy działy: wełniany, bawełniany i lniany. Cechą tego przemysłu było to, że przez czas bardzo długi miał on znamiona przemysłu domowego. Udział kobiet i dzieci był w nim bardzo znaczny a i obecnie nawet liczba zatrudnionych w nim kobiet jest większa naogół, niż w innych dziedzinach produkcji. Bertrand przytacza dane, dotyczące tej dziedziny wytwórczości w Gandawie i Liège. W pierwszym z tych miast na sto żon zatrudnionych tam robotników, pracuje w tej dziedzinie produkcji 38, natomiast w drugim z tych miast tylko 5. Uwidacznia się tu różnica pomiędzy częścią Belgji, zamieszkałą przeważnie przez Flamandczyków, a częścią, zamieszkałą przez Walonczyków.

W czasach ostatnich przemysł chemiczny w Belgji i czyni większe jeszcze postępy, niż poprzednio.

Zauważyć tu należy, że czasy powojenne były i są okresem wielkiego podniesienia się przemysłu belgijskiego. Ponieważ liczne zakłady przemysłowe podczas wojny zostały bądź to zniszczone, bądź też unieruchomione przez Niemców, którzy zabierali maszyny, po wojnie więc trzeba było te fabryki na nowo urządzać. Pochłonęło to znaczne sumy, na które częściowo złożyły się wypłaty niemieckie, nie pokryły one jednak całkowicie kosztów odbudowy przemysłu. Państwo jednak przyszło tu z pomocą. Pociągnęło to wprawdzie za sobą odciążenie, co znowu spowodowało zwiększenie cen podatków, ale przemysł się odrodził, gdyż w organizowanych na nowo fabrykach zastosowano maszyny najnowszej konstrukcji, co dało możność odbudowanym zakładom przemysłowym wzmożenia produkcji i silną pozycję na rynku międzynarodowym.

Po wojnie wybudowano w Belgji kilka nowych linii kolejowych. Wszystko to ożywiło życie gospodarcze, a chociaż finanse państwa, pozostawiają jeszcze dużo do życzenia; to jednak niewątpliwie, wobec ożywionego przemysłu, opartego na zdrowych podstawach, wobec podniesienia się rolnictwa, o czem mowa była wyżej, one także poprawią się w niedługim już może czasie.

Z tego wszystkiego wyprowadzić należy ten wniosek, że Belgja znajduje się na drodze normalnego rozwoju gospodarczego, co ma duże znaczenie dla dalszych rozważań naszych, dotyczących widoków emigracji polskiej do Belgji.

Ponieważ emigranci nasi rekrutują się wyłącznie prawie z pośród robotników, należy więc nam zatrzymać się nieco na obecnym stanie ruchu robotniczego w Belgji, na jego charakterze, na życiu robotniczym wogóle w tym kraju.

Wspomniałem już o tem, że aż do czasów ostatnich Belgja była krajem długiego dnia roboczego i niskich płac. Obecnie to się zmieniło. Kierownicy ruchu robotniczego w Belgji, w zgodzie z tendencjami mas robotniczych, po odejściu Niemców z kraju, wysunęli żądania realne, możliwe w danym czasie do urzeczywistnienia, odpowiadające potrzebom warstw pracujących, nie wygórowane. Nie grozili oni rewolucją, nie mówili o dyktaturze robotniczo-chłopskiej w stylu bolszewików. Żądali tylko: równego i powszechnego prawa głosowania dla wszystkich mężczyzn, którzy ukończyli 21 lat (dotychczas był system głosowania pluralny, połączony z proporcjonalnością), prawa stowarzyszenia się dla wszystkich bez wyjątku obywateli, a więc i dla funkcjonariuszy w przedsiębiorstwach pu-

blicznych, zniesienia art. 310 kodeksu karnego, dotyczącego kar za wywoływanie i udział w strejkach tych ostatnich, utworzenia narazie, w czasie przejściowym, rządu koalicyjnego, w którym żadna partja nie miałaby przewagi.

Żądania powyższe jako wychodzące od partji socjalistycznej były umiarkowane. Zostałe też urzeczywistnione. Wspominam o tem dlatego, że szczegóły te charakteryzują dobitnie ruch robotniczo-socjalistyczny w Belgji, poznanie którego ma dla nas ważne znaczenie. Nie chodzi tu o stronę polityczną zagadnienie, która nas tu specjalnie nie obchodzi, lecz o tło ogólne, na którym ruch robotniczy w Belgji się rozwija.

Pod względem organizacyjnym ruch ten od czasów wojny — zrobił ogromne postępy.

Nadmienić tu należy, że oprócz ruchu socjalistycznego, którego wyzem jest „Belgijska Partja Robotnicza”, oraz złączone z nią związki zawodowe (syndykaty), kooperatywy i instytucje kredytowe oparte na wzajemnej pomocy — istnieje jeszcze chrześcijański ruch robotniczy w formie „Zawodowych Unij Chrześcijańskich”.

Drugi tem odłam ruchu robotniczego jest znacznie młodszy i zarazem słabszy od pierwszego. Związki zawodowe socjalistyczne liczyły w 1921 r. 700.000 członków. Następnie liczba ta zmniejszyła się i w roku 1923 wynosiła około 570.000. „Zawodowe Unja Chrześcijańska” liczyła w tym czasie 200.000 członków¹⁾.

Zmniejszenie się liczby członków socjalistycznych związków zawodowych, w czasie od 1921 do 1923 r. po bardzo szybkim wzroście, w najbliższych latach po wojnie wyjaśnia się przez kilka działających przyczyn, których tu nie możemy omawiać szczegółowo, jedną z tych przyczyn jest, zdaniem Vanderveldego, akcja chrześcijańskich związków zawodowych, mających duży wpływ w kilku okręgach²⁾.

Rozrost ruchu kooperatywnego w Belgji jest powszechnie znany, nie mogę go tu omawiać w szczegółach, zaznaczam tylko, że odznacza się on wielką żywotnością i zarazem różnaitością. Wojna chwilowo powstrzymała jego rozwój naturalny, z chwilą jednak jej ukończenia, kroczy on znowu naprzód.

Oczywiście kooperatywa spożywcza stoi na pierwszym miejscu, jak wszędzie zresztą. Ruch kooperatywny w Belgji skupia się, tworząc różnego rodzaju związki współdzielcze, potężne pod względem gospodarczym i organizacyjnym. Ruch ten ogarnął całą Belgję, zapewnia on robotnikom względnie tani i dobry towar. W różnych częściach kraju powstały domy ludowe, będące kooperatywami, które koncentrują w sobie życie robotnicze. Niekiedy z kooperatywy spożywczej wyrasta wytwórcza.

Na takim tle gospodarczem i organizacyjnym rozwija się życie robotnicze w Belgji, do niadawna jeszcze bardzo ciężkie, w dwu ostatnich dziesięcioleciach upływające w coraz to lepszych warunkach. Tylko dziedzina ubezpieczeń wymaga jeszcze dużo zmian, które niewątpliwie nastąpią.

Robotnicy belgijscy są pracowici, towarzyscy i posiadają zdolności organizacyjne. Walończycy są inteligentniejsi i stoją wyżej kulturalnie od Flamandczyków, ale ustępują im pod względem organizacyjnym. Fla-

¹⁾ Vanderwelde: Le partie Ouvrier Belge str. 279.

²⁾ Vanderwelde: Le partie Ouvrier Belge str. 318.

mandczycy skłonniejsi są od Walończyków do łączenia się, do poddawania się kierownictwu władz partyjnych czy zawodowych. Życie rodzinne stoi w Belgji wyżej, niż we Francji. Robotnicy belgijscy pod względem religijnym dzielą się na wierzących i obojętnych. Ale i ci ostatni nie zwalczają religji, uważając ją za sprawę osobistą każdego, Belgijczycy są naogół tolerancyjni wobec cudzoziemców i uprzejmi, oczywiście są i wyjątki w tym względzie, ale rzadkie. Belgijczycy w obcowaniu z cudzoziemcami nie stoją na stanowisku swej wyższości. Wszystko to ułatwia współzycie z nimi robotników cudzoziemców szukających pracy w Belgji.

II.

Do wielkiej wojny światowej robotnicy polscy byli w Belgji bardzo nieliczni, były to jednostki, albo grupy złożone z kilku jednostek. Były natomiast w Brukseli, Antwerpii i Liège kolonie studenckie dość liczne; w innych miejscach można też było spotkać pojedynczych słuchaczy np. w Gandawie, w Louvin. W Antwerpii była pewna ilość żydów polskich pracujących w przemyśle djamentowym. Wśród oświeconych Belgijczyków przechowała się tradycja emigracji polskiej z 1831 roku, która pozostawiła po sobie bardzo dobre wspomnienie wśród wyższej inteligencji. Emigracja robotnicza z Polski do Belgji rozpoczęła się dopiero po wojnie i nosiła charakter samorzutny. Nie była zorganizowaną dlatego, że nie miała charakteru masowego, jaki posiadało wychodźstwo do Francji, Niemiec albo Ameryki.

Emigracja polska do Belgji napływała: z Niemiec, ściślej mówiąc z Westfalji i Prowincji Nadreńskiej, z Francji i bezpośrednio z Polski. Ta ostatnia, aż do roku 1925 była najstarszą. Najliczniejszą była z Niemiec. Ogromną większość emigrantów polskich w Belgji stanowią górnicy.

Napływ Polaków z Westfalji i Nadrenji do Belgji tłumaczy się bliskością tej ostatniej, zaostreniem się stosunków polsko-niemieckich po traktacie wersalskim; przenoszenie się pewnej ilości robotników polskich z Francji do Belgji, w pierwszych zwłaszcza latach istnienia emigracji z Polski do Francji, tłumaczy się w znacznym stopniu, złymi warunkami mieszkaniowymi w tym kraju, zwłaszcza w departamentach zniszczonych podczas wojny, w czasie, kiedy odbudowa na tych terenach nie była jeszcze dokonana. Czasami i inne powody niezadowolenia pchały Polaków z Francji do Belgji. Wogóle zauważyć można, że robotnik polski prędzej może się żyć z robotnikiem belgijskim i z belgijską administracją fabryczną i państwową, niż z robotnikiem francuskim, i z administracją francuską. Obyczajowo i pod względem charakteru Polacy być może są bliżsi Belgijczyków niż Francuzów. Tak, czy inaczej fakt pozostaje faktem, że Polacy prędzej przystosowują się do stosunków istniejących w Belgji, niż we Francji.

Wobec zwiększającej się liczby Polaków w Belgji sprawa zawarcia konwencji polsko-belgijskiej staje się sprawą konieczną. Urząd Emigracyjny w porozumieniu z Ministerstwem Spraw Zagranicznych, rozpoczął odpowiednie kroki w tym względzie i sądzić należy, że sprawa ta będzie załatwioną. Z przyjemnością należy zauważyć, że dotychczas nie było żadnych nieporozumień pomiędzy Rządem polskim, a belgijskim na tle spraw emigracyjnych. Emigrację do Belgji umożliwiła ta okoliczność, że w czasie wojny przrost naturalny ludności się zmniejszył, że dużo ludzi

zginęło, w pierwszych zaś latach po wojnie około 200.000 robotników belgijskich udało się do Francji do departamentów zniszczonych przez wojnę, które zaczęto odbudowywać.

Ponieważ, jak zauważyłem wyżej, robotnicy polscy do Belgji napływali początkowo przeważnie z Niemiec i Francji, więc Urząd Emigracyjny nie miał i nie ma **dokładnej ich statystyki**. Natomiast posiada dane dotyczące tych, którzy wyjechali do Belgji z Polski. Dane te są zbliżone do rzeczywistości i chociaż niezawodnie wyjeżdżali też robotnicy i bez wiedzy Urzędu, zwłaszcza w pierwszych latach po wojnie, liczba ich jednak nie była znaczna.

	w roku	1921	1922	1923	1924	1925	1926
Wyjechało do Belgji z Polski . . .		189	189	32	416	455	1958

Z liczb tych widzimy, że w roku zeszłym wyjechało stosunkowo, w porównaniu z latami ubiegłymi — bardzo dużo robotników.

O ogólnej ilości robotników polskich w Belgji i wogóle obywateli polskich różnych kategorii posiadamy cenne dane w raportach konsularnych. Polska posiada dwa konsulaty w Belgji: w Brukseli i w Antwerpii. Ponieważ Belgja jest małą, więc łatwiej jest konsulatom polskim zebrać dane statystyczne, niż w państwach rozległych, w których pomimo większej liczby konsulów trudniej jest przeniknąć do różnych części państwa. Dlatego też dane konsulatów trudniej jest przeniknąć do różnych części państwa. Dlatego też dane konsulatów polskich, dotyczące ilości Polaków w Belgji, są daleko bliższe prawdy od danych konsulatów polskich we Francji.

Według raportu konsulatu brukselskiego, opracowanego w końcu kwietnia 1926 r. — statystyka obywateli polskich w Belgji przedstawia się w sposób następujący:

Na terenie konsulatu brukselskiego:

Robotników polskich z rodzinami było	6.000
Żydów polskich stale zamieszkałych i trudniących się przeważnie handlem, a częściowo i rzemiosłem	3.000
Młodzieży akademickiej i szkolnej	1.000
Razem	10.000

Na terenie konsulatu w Antwerpii:

Robotników polskich	2.000
Żydów polskich skupiających się głównie w Antwerpii	15,000
Młodzieży akademickiej i szkolnej	400
Razem	17.400
Było więc w Belgji w końcu pierwszego kwartału — robotników polskich	8.000
żydów polskich	18 000
młodzieży akademickiej i szkolnej	1.400
Razem obywateli polskich	27.400

Liczby te były zbierane w początkach roku 1926 i prawdopodobnie nie objęły wcale tych robotników emigrantów, którzy z Polski wyjechali w ciągu 1926 roku. Dlatego też do powyższej liczby 8.000 robotników śmiało można dodać liczbę 1958, którzy opuścili kraj ojczysty w 1926 roku. Wówczas otrzymamy, w liczbach okrągłych 10.000 robotników polskich. W rzeczywistości jednak prawdopodobnie jest więcej robotników polskich w Belgji dla dwu powodów:

1) dane zawarte w raportach konsularnych mogły nie obejmować jednostek i małych grup rozproszonych;

2) w ciągu roku 1926 napewno z Francji, a może i z Niemiec przybyła pewna ilość robotników, co jest tem prawdopodobniejsze, że w roku ubiegłym, jak to wskazuje liczba robotników która wyjechała z Polski do Belgji, zapotrzebowanie na robotników było znaczne. Dlatego też, bez żadnej przesady i obawy nieścisłości liczbę poprzednią 10.000 robotników wraz z rodzinami, przebywających w Belgji, podnieść możemy do 11.000.

Ponieważ liczono poprzednio 85% górników, a liczba ich ogólna, bez rodzin, wynosiła w 1925 r. około 4.000, więc obecnie należy ją podnieść do 5.500 przynajmniej. W przemyśle metalowym będzie około 700. W zawodach innych będzie znacznie mniej.

Płace robotnicze w kopalniach węgla są różne dla robotników niewykwalifikowanych i dla wykwalifikowanych. Pierwsi zarabiają dziennie od 20 do 25 fr., drudzy najczęściej od 27 do 35 i więcej, wyjątkowo zaś do 45 fr. Warunki życia górników polskich w Belgji są naogół dobre, zwłaszcza na nowych terenach kopalnianych w północno-wschodniej Belgji w Campine, gdzie są nowe urządzenia. Rodzina robotnicza otrzymuje zwykle, stosownie do swej liczebności, 4 albo 5 pokoiów z kuchnią. Kawalerowie mieszkają po dwu, albo po trzech. Zatargi z administracją kopalnianą są rzadkie, stosunki z robotnikami belgijskimi są przeważnie poprawne, ale obojętne. Początkowo robotnicy belgijscy z niechęcią spoglądali na robotników polskich, ponieważ ci przeważnie nie należą do ich syndykatów i niechętnie biorą udział w strejkach. Zresztą stosunek ten należy od różnych okoliczności np. tam, gdzie w polskich kolonjach robotniczych nie ma jednostek występny np. złodziei, awanturników i t. d. tam stosunek pomiędzy Polakami a Belgami jest dobry, a przynajmniej poprawny i odwrotnie.

Pracodawcy cenią robotników polskich, uważając ich za dobrych fachowców i za ludzi pracowitych. To też chętnie przyjmują Polaków. Kilku pracodawców mówiło mi, że pragnęliby mieć więcej Polaków u siebie, że tylko brak mieszkań stoi temu na przeszkodzie.

Podobny stosunek pracodawców belgijskich istnieje nie tylko do górników polskich, lecz także i do robotników naszych pracujących w przemyśle.

10% emigrantów naszych w Belgji pracuje w różnych działach przemysłu metalurgicznego, 5% w innych dziedzinach wytwórczości, a w ich liczbie i w rolnictwie.

Belgja, ze względu na swe rozmiary i swą ludność, nie jest obecnie i nie będzie niewątpliwie w przyszłości terenem emigracyjnym dla robotników polskich — odgrywającym pierwszorzędną rolę. Z tego jednak niewątpliwego faktu wcale nie wynika, aby Belgja była bez znaczenia dla naszej emigracji.

Przedewszystkiem już z przytoczonych wyżej słów Bertranda wi- dać, że cudzoziemcy w tym kraju będą coraz bardziej potrzebni jako gór- nicy. Wśród cudzoziemców zaś Polacy niewątpliwie będą najbardziej po- szukiwani. Uwzględnić należy też i tę okoliczność, że, jak widzieliśmy wyżej, zagłębienie węglowe w Campine jest coraz bardziej eksploatowane. Nie będzie więc przesadnem twierdzenie, że w przyszłości, przez czas dłuższy, nie dający się obecnie ściśle określić, górnictwo belgijskie będzie potrzebowało robotników polskich przynajmniej w ilości tysiąca rocznie. Do innych dziedzin wytwórczości Belgja nie będzie potrzebowała więcej nad paruset ludzi.

Z tego wszystkiego, co powiedzianem było wyżej widocznem jest, że pobyt naszych robotników w Belgji jest naogół korzystny, dlatego też jest ona pożądanym dla nas terenem emigracyjnym. Należy tu zwrócić uwagę i na to, że napływają do niego, w liczbie niemałej żydzi polscy, znajdujący tam zajęcie w przemyśle djamentowym i wogóle w handlu, za- równo drobnym, jak i wielkim. Emigracja żydów polskich nie jest specjal- nie emigracją robotniczą, nie mniej jednak, jak to widać z liczb wyżej przytoczonych, jest ona dość liczną. Wyróżnie ją to, od emigracji czysto robotniczej, że ma ona charakter stały. Ogromna większość żydów pol- skich wyjeżdżających do Belgji, celem znalezienia dla siebie zarobku, osiedla się tam na stałe, i w bardzo znacznym stopniu wsiąka w społe- czeństwo miejscowe.

Ponieważ w Belgji jest stosunkowo znaczna ilość młodzieży polskiej, kształcącej się w rozmaitych zakładach naukowych i ponieważ Belgja jest mała — wszystko to ułatwia pracę kulturalną wśród robotników naszych i stanowi niewątpliwie stronę dodatnią tej emigracji.

Jak wszędzie, tak i w Belgji nasi robotnicy emigranci należą ideowo do rozmaitych stronnictw polskich, które się często zwalczają. Naogół jednak przeważać się zdaje tendencja do zbliżenia różnych odłamów emi- gracji polskiej na gruncie pracy kulturalno-narodowej. Na tem też sta- nowisku stoją konsulaty polskie w Belgji, zajmujące naturalnie stanowisko państwowe i bezpartyjne, oraz rozmaite polskie instytucje społeczne.

Robotnicy polscy w Belgji zorganizowani są w różne stowarzysze- nia o charakterze religijnym, kulturalno-oświatowym, sportowym, kre- dytowym; nie mają natomiast własnych związków zawodowych, gdyż ustawy belgijskie nie dają możności cudzoziemcom tworzenia takowych. Stosunkowo nieznaczna tylko część robotników naszych w Belgji należy do miejscowych związków zawodowych.

Pozostaje wreszcie omówić jeszcze sprawę szkolnictwa polskiego w Belgji, duszpasterstwo i charakter polskich stowarzyszeń w tym kraju.

Ustawodawstwo belgijskie, dotyczące szkolnictwa dla cudzoziem- ców, w ich własnym języku, jest o wiele liberalniejsze od francu- skiego. Wynika to przedewszystkiem z tego, że liczba cudzoziemców w Belgji jest stosunkowo znacznie mniejsza, niż we Francji, po części zaś z tego, że stosunek Belgijczyków do cudzoziemców jest naogół przyjaźniej- szy, niż Francuzów. We Francji Polacy mogą mieć tylko w szkołach fran- cuskich wykłady dodatkowe w języku polskim; w Belgji zaś posiadać mo- gą własne szkoły polskie w całym tego słowa znaczeniu. Jeżeli tu i ow- dzie w Belgji znajdują się osoby niechętnie patrzące na szkołę polską, to niema jednak ani w rzadzie, ani w społeczeństwie silnego prądu przeciw- ko szkołom polskim. We Francji chociaż szkolnictwo polskie się rozwija,

to jednak rozwój ten jest powolny i liczyć się musi z rozmaitymi trudnościami z różnych stron. W Belgji jest inaczej. Niema, zdaje się, potrzeby rozwodzić się dalej nad doniosłością tego faktu. Szkolnictwo polskie w Belgji zapoczątkowane zostało dopiero w roku ubiegłym. Dotychczas mamy 6 szkół rozwijających się pomyślnie: w Winterslag żeńska i męska, w Watersztey, Hautrage, w Peronnes les Binche, i w Boonosu Bois. W jednej szkole jest nauczyciel, w pozostałych są nauczycielki.

W Belgji istnieje Polska Misja Katolicka, której rektorem jest Ks. Kotowski, który jednocześnie znany jest jako działacz na polu kulturalno-oświatowym i społecznym. Misja powstała w styczniu 1926 roku, powołała ją do życia Ks. Kardynał Prymas Polski z inicjatywy ś. p. Ks. Kardynała Prymasa Belgji Merciera. Zadaniem Misji jest zaspakajanie potrzeb religijnych wychodźców i opieka religijno-moralna nad nimi.

Komitet Opieki Kulturalno-Społecznej dla wychodźstwa polskiego w Belgji, przewodniczącym którego jest p. Litwiński, jak to sama nazwa wskazuje, ma określony zakres działania. Instytucja ta organizuje szkolnictwo polskie w Belgji w porozumieniu i pod kierunkiem Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Na tle pracy kulturalnej porozumiewa się z władzami belgijskimi. Organizuje odczyty, obchody narodowe i t. p. Oprócz tego udziela porad, w zakresie ustawodawstwa społecznego i pośredniczy w wyszukiwaniu pracy.

Istnieje też Tow. Przyjaciół Akademika Polskiego, na czele którego stoi żona p. Posła w Belgji, hr. Szembekowa.

Na czele organizacji robotniczych stoi „Związek Towarzystw Polskich w Belgji” pod kierownictwem Prezesa p. Marcina Grzełaka. Do związku tego należy olbrzymia większość polskich stowarzyszeń robotniczych w Belgji, których jest razem trzydzieści z górą, istniejących w różnych częściach tego Państwa. Wymienić jeszcze należy 6 organizacji kształcącej się młodzieży w różnych zakładach naukowych. Widzimy więc, że życie organizacyjne jest dość ożywione, w jednych instytucjach więcej, w innych mniej. Naogół rozwija się pomyślnie. Podnieść tu należy z uznaniem, że w tej pracy kulturalno-oświatowej czynny biorą udział Poselstwo Polskie z Konsulatami i Misja Katolicka.

Pomimo tego, że od czasu do czasu powstają rozmaite drobne tarcia, naogół jednak Polacy łączą się na gruncie kulturalno-oświatowym. Oddzielnie oczywiście stoją komuniści skupieni przeważnie w Liege i jego okolicach. Liczebnie jednak nie stanowią oni grupy dużej.

Niewątpliwie szkolnictwo będzie się rozrastało i dobrze rozwijało, tworzą się też biblioteki.

Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Tow. im. Okołowicza i inne instytucje oświatowe wysyłały książki dla robotników polskich w Belgji.

Ludwik Kulczycki.

Bibljografja.

Do poznania przeszłości miast belgijskich, oraz dziejów warstwy rzemieślniczej i robotniczej służyć może zwięzła, ale wyborna praca najwybitniejszego historyka belgijskiego:

Henri Pirenne: *Les Anciennes Démocraties des Pays - Bas*. Paris. Flammarion. 1910.

Dla charakterystyki stosunków politycznych w Belgji przed okresem reform zapoczątkowanych przez ruch robotniczy, poznać należy następujące dzieła:

Maurice Wilmotte: *La Belgique morale et politique 1830 — 1900*. Bruxelles. 1924.

Emil Vandervelde: *Le parti Ouvrier Belge*. L'Eglantine. Bruxelles. 1925.

Raporty konsularne konsulów polskich w Belgji nie drukowane.

Raport gospodarczy drukowany p. t. Belgja w roku 1925.

Sądy o stosunkach robotniczych w Belgji wogóle opierałem w znacznym stopniu na podstawie osobistych obserwacji podczas moich wycieczek do Belgji w latach 1904, 1908 i 1914, o warunkach, w jakich żyją nasi robotnicy w Belgji, na obserwacjach podczas mego pobytu w tym kraju w 1924 roku.

STATYSTYKA
RUCHU MIGRACYJNEGO.

Ruch emigracyjny *Mouvement d'émigration*

Dane tymczasowe.

NAZWY KRAJÓW	NOMS DES PAYS	Wyjechało:	
		Razem <i>Total</i>	Styczeń <i>Janvier</i>
RAZEM	TOTAL	166593	6615
Kraje Europy	<i>Pays d'Europe</i>	117136	3448
Francja	<i>France</i>	68534	3295
Niemcy	<i>Allemagne</i>	43391	14
Czechosłowacja	<i>Tchécoslovaquie</i>	114	11
Rumunja	<i>Roumanie</i>	779	33
Belgia	<i>Belgique</i>	1958	68
Austria	<i>Autriche</i>	71	3
Jugosławia	<i>Yougoslavie</i>	320	9
Dania	<i>Danemark</i>	999	1
Anglia	<i>Angleterre</i>	123	4
Węgry	<i>Hongrie</i>	42	4
Inne kraje Europy	<i>Autres pays de l'Europe</i>	768	6
Bez danych	<i>Non spécifiés</i>	37	—
Kraje pozaeuropejskie	<i>Autres pays du monde</i>	49457	3167
Stany Zjednoczone	<i>Etats-Unis de l'Amérique du Nord</i>	8249	598
Kanada	<i>Canada</i>	15795	318
Meksyk	<i>Mexique</i>	279	11
Kuba	<i>Cuba</i>	419	31
Inne kraje Ameryki Północnej	<i>Autres pays de l'Amérique du Nord</i>	4	—
Argentyna	<i>Argentine</i>	14034	970
Brazylja	<i>Bésil</i>	2471	133
Peru	<i>Pérou</i>	54	8
Urugwaj	<i>Uruguay</i>	533	23
Inne kraje Ameryki Południowej	<i>Autres pays de l'Amérique du Sud</i>	201	12
Afryka	<i>Afrique</i>	152	9
Palestyna	<i>Palestine</i>	6839	1018
Inne kraje Azji	<i>Autres pays de l'Asie</i>	84	—
Australja	<i>Australie</i>	335	36
Bez danych	<i>Non spécifiés</i>	8	—

z Polski w 1926 r.
polonaise en 1926.

Données provisoires.

— Il est parti:

Luty Février	Marzec Mars	Kwie- cien Avril	Maj Mai	Czerwiec Juin	Lipiec Juillet	Sierpień Août	Wrzesień Septem- bre	Pazdź- nik Octobre	Listopad Novem- bre	Grudzień Décembre
8042	42920	23396	14237	15156	10463	10817	7243	10821	11847	5036
3287	37154	17657	10509	11274	6456	6281	5039	6502	7657	1872
2934	7169	7936	8054	10173	4892	5261	4221	5943	7141	1515
172	29775	9443	901	632	1126	583	419	198	58	70
13	4	14	5	23	11	7	2	10	5	9
25	60	47	138	93	35	76	53	41	126	52
96	109	83	365	166	179	257	273	125	140	97
11	3	7	6	17	2	7	1	1	11	2
14	—	6	14	27	88	6	24	70	61	1
1	1	4	989	1	2	—	—	—	—	—
8	9	8	10	6	18	9	17	17	7	10
1	1	3	1	2	17	—	2	1	7	3
12	23	106	26	134	86	55	22	94	95	109
—	—	—	—	—	—	20	5	2	6	4
4755	5766	5739	3728	3882	4007	4536	2204	4319	4190	3164
585	531	739	480	364	477	742	627	1178	1048	880
1917	2421	2220	736	2089	2156	1855	451	612	605	415
26	6	27	9	27	14	44	22	41	19	33
34	14	35	30	21	65	55	16	40	24	54
—	—	—	1	—	3	—	—	—	—	—
972	1295	1210	1152	970	731	950	667	1704	2000	1413
147	345	318	265	163	147	320	97	221	184	131
5	—	7	7	1	5	—	6	12	2	1
26	55	37	31	39	25	73	21	63	83	57
12	27	25	24	19	6	10	10	38	16	2
11	20	19	18	6	3	17	9	28	4	8
981	1040	1074	924	170	346	364	253	352	165	152
7	—	5	13	1	9	13	16	11	4	5
32	12	23	38	12	20	90	8	18	36	10
—	—	—	—	—	—	3	1	1	—	3

Ruch reemigracyjny *Mouvement de réémigration*

Dane tymczasowe.

NAZWY KRAJÓW	NOMS DES PAYS	Powróciło:	
		Razem Total	Styczeń Janvier
RAZEM .	TOTAL .	55188	773
Kraje Europy	<i>Pays d'Europe . . . . .</i>	49171	578
Francja	<i>France . . . . .</i>	6392	295
Niemcy	<i>Allemagne . . . . .</i>	36043	175
Czechosłowacja	<i>Tchécoslovaquie . . . . .</i>	47	1
Rumunja	<i>Roumanie . . . . .</i>	60	1
Belgja	<i>Belgique . . . . .</i>	15	—
Austria	<i>Autriche . . . . .</i>	—	—
Jugosławia	<i>Yougoslavie . . . . .</i>	35	—
Danja	<i>Danemark . . . . .</i>	5	—
Anglja	<i>Angleterre . . . . .</i>	1	—
Węgry	<i>Hongrie . . . . .</i>	3	—
Inne kraje Europy	<i>Autres pays de l'Europe . . . . .</i>	15	—
Bez danych	<i>Non spécifiés . . . . .</i>	6555	106
 Kraje pozaeuropejskie	 <i>Autres pays du monde . . . . .</i>	 6017	 195
Stany Zjednoczone	<i>Etats-Unis de l'Amérique du Nord . . . . .</i>	2552	53
Kanada	<i>Canada . . . . .</i>	276	5
Meksyk	<i>Mexique . . . . .</i>	—	—
Kuba	<i>Cuba . . . . .</i>	—	—
Inne kraje Ameryki Północnej	<i>Autres pays de l'Amérique du Nord . . . . .</i>	1	—
Argentyna	<i>Argentine . . . . .</i>	574	29
Brazylja	<i>Bésil . . . . .</i>	40	3
Peru	<i>Pérou . . . . .</i>	—	—
Urugwaj	<i>Uruguay . . . . .</i>	8	—
Inne kraje Ameryki Południowej	<i>Autres pays de l'Amérique du Sud . . . . .</i>	—	—
Afryka	<i>Afrique . . . . .</i>	3	—
Palestyna	<i>Palestine . . . . .</i>	1886	79
Inne kraje Azji	<i>Autres pays de l'Asie . . . . .</i>	1	—
Australja	<i>Australie . . . . .</i>	17	16
Bez danych	<i>Non spécifiés . . . . .</i>	659	10

do Polski w 1926 r.
polonaise en 1926.

Données provisoires.

— Il est revenu:

Luty Février	Marzec Mars	Kwiecień Avril	Maj Mai	Czerwiec Juin	Lipiec Juillet	Sierpień Août	Wrzesień Septem- bre	Pazdzier- nik Octobre	Listopad Novem- bre	Grudzień Décembre
550	2832	1718	1241	1177	1567	1993	2363	2320	11283	27371
430	2466	1457	891	599	920	962	1791	1583	10647	26847
214	387	321	149	247	350	370	1151	469	1468	971
134	745	72	32	23	9	173	591	277	8987	24825
3	2	1	—	9	8	3	4	2	7	7
—	11	1	5	2	1	3	19	1	10	6
—	1	2	—	1	1	3	1	1	3	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	8	14	6	—	7
—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	1	—	2	—	—	—
—	1	—	—	—	4	—	—	—	4	5
79	1319	1060	705	317	546	402	9	826	164	1022
120	366	261	350	578	647	1031	572	737	636	524
35	169	120	235	388	316	405	203	277	178	173
7	6	11	22	12	26	43	20	21	28	75
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
22	85	52	27	41	81	68	49	64	28	28
3	5	5	1	2	1	1	5	3	4	7
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1	2	2	—	2	—	1	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
32	81	48	4	101	72	336	266	335	345	187
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
21	18	23	59	33	148	178	28	37	52	52

Polacy we Francji

Répartition des émigrés polonais en France

Według danych francuskich i polskich z r. 1924 i 1926; opracowano na podstawie materiałów dostarczonych przez Radcę Emigracyjny przy Ambasadzie Polskiej w Paryżu.

Selon les sources françaises et polonaises provenant des années 1924 et 1926, fournies par le Conseiller d'Emigration de l'Ambassade de Pologne à Paris.

Aby zaspokoić palącą kwestję statystyki wychodźstwa polskiego we Francji, Urząd Emigracyjny zwrócił się do Rady Emigracyjnej przy Ambasadzie Polskiej w Paryżu o nadesłanie odnośnych danych. Niżej podane tablice są zestawione na podstawie tych właśnie danych.

Materiał został zebrany i opracowany według stanu z dnia 1 stycznia 1926 r.; zaczerpnięto go z najrozmaitszych, zarówno urzędowych, jak i nieurzędowych źródeł. Z ważniejszych wypadła wymienić dane francuskiego ministerstwa pracy, urzędów pośrednictwa pracy, prefektur, syndykatów górniczych i rolniczych, dyrekcji kopalń, fabryk i cukrowni, francuskich związków pracodawców i t. d., a wreszcie informacje zebrane od emigrantów polskich zgłaszających się do Ambasady z zażaleniami lub o porady.

Jak widać, materiał tak niejednorodny i fragmentaryczny, a w pewnej mierze nawet szacunkowy, nie może dać obrazu pełnego i dokładnego.

Jedynie absolutny brak jakiegokolwiek statystyki o rozmieszczeniu wychodźstwa polskiego we Francji, skłonił Urząd Emigracyjny do ogłoszenia drukiem części nadesłanego materiału, oczywiście, po uprzednim poddaniu go rewizji.

OKRĘGI KONSULARNE DEPARTAMENTY <i>Arrondissements consulaires</i> <i>Départements</i>	Dane francuskie <i>Sources françaises</i>	Dane polskie	
		<i>Sources polonaises</i>	
		z r. 1924 1924	z dn. 1 stycznia r. 1926 1-er Janvier 1926
FRANCJA	350 499	353 988	411 656
1. Okrąg konsularny Lille	188 281	216 170	207 107
1. Nord	53 038	41 115	58 341
2. Pas de Calais	135 243	175 055	148 766
2. Okrąg konsularny Paryż	84 018	78 357	103 016
1. Aisne	9 529	11 180	11 431
2. Ardennes	2 863	2 508	3 115
3. Aube	1 962	2 156	2 346
4. Calvados	1 661	1 566	2 671
5. Cher	409	496	1 054

OKRĘGI KONSULARNE DEPARTAMENTY <i>Arrondissements consulaires</i> <i>Départements</i>	Dane francuskie <i>Sources</i> <i>françaises</i>	Dane polskie <i>Sources polonaises</i>	
		z r. 1924 1924	z dn. 1 stycznia r. 1926 1-er Janvier 1926
7. Deux Sèvres	172	307	226
8. Eure	652	1'109	1'511
9. Eure et Loire	612	514	732
10. Finistère	27	18	36
11. Haute Marne	1'274	937	1'526
12. Ille et Vilaine	492	179	795
13. Indre	264	150	346
14. Indre et Loire	392	298	470
15. Loire et Cher	426	499	603
16. Loire Inférieure	495	901	989
17. Loiret	1'726	1'595	2'468
18. Maine et Loire	513	612	613
19. Manche	271	295	762
20. Marne	2'722	3'000	3'264
21. Mayenne	100	—	114
22. Morbihan	26	295	31
23. Oise	6'273	5,735	7'325
24. Orne	482	454	597
25. Sarthe	226	380	4696
26. Seine (Paryż)	32'931	29'734	37'70
27. Seine et Marne	5'311	5'087	6'055
28. Seine et Oise	7'148	2'945	8'576
29. Somme	4'220	4'420	5'360
30. Vandée	124	146	211
31. Vienne *)	—	184	—
32. Yonne	634	576	1'523
3. Okrąg Konsularny Strasbourg	44'378	27'725	56'582
1. Bas Rhin	3'038	1'946	3'340
2. Belfort	682	660	841
3. Doubs	972	—	1'268
4. Haut Rhin	3'328	1'267	5'309
5. Haute Saône	1'229	1'684	1'650
6. Meurthe et Moselle	12'723	6'932	16'093
7. Meuse	1'389	1'727	1'996
8. Moselle	20'620	13'221	25'688
9. Vosges*)	—	288	—
— Zaglebie Saary	397	—	397
4. Okrąg Konsularny Lyon	22'367	21'493	28'311
1. Ain	269	330	366
2. Allier	1'812	1'535	2'211
3. Cantal	374	—	548
4. Corrèze	81	—	135
5. Côte d'Or	811	—	1'030
6. Creuse	185	—	282
7. Haute Loire	129	95	254
8. Haute Savoie	45	61	96
9. Haute Vienne	57	—	138

*) Brak danych z r. 1926.

OKRĘGI KONSULARNE DEPARTAMENTY <i>Arrondissements consulaires</i> <i>Départements</i>	Dane francuskie <i>Sources</i> <i>françaises</i>	Dane polskie <i>Sources polonaises</i>	
		<i>z r. 1924</i>	<i>z dn. 1 stycznia</i> <i>r. 1926</i>
		<i>1924</i>	<i>1-er Janvier</i> <i>1926</i>
10. Isère	380	602	684
11. Jura	1'230	1'152	1'702
12. Loire	3'948	5'062	4'320
13. Nièvre	854	749	1'298
14. Puy de Dôme	1'249	1'312	1'870
15. Rhône	991	1'320	1'487
16. Saône et Loire	9'747	9'218	11'527
17. Savoie	205	57	363
5. Okrąg Konsularny Marsylja	9'122	7'719	11'343
1. Ardèche	46	75	62
2. Arriège	4	22	18
3. Aude	3	68	67
4. Aveyron	1'585	1'343	1'730
5. Basses Alpes	54	28	61
6. Bouches du Rhône	843	1'317	1'197
7. Corse (Korsyka)	4	—	4
8. Drôme	129	36	153
9. Gard	1'664	2'052	2'221
10. Gers	8	20	22
11. Hautes Alpes	58	—	70
12. Haute Garonne	554	—	581
13. Hautes Pyrénées	17	—	31
14. Hérault	123	142	335
15. Lot	1	44	15
16. Lot et Garonne	88	296	317
17. Lozère	8	130	28
18. Pyrénées Orientales	20	—	31
19. Tarn	3.132	1'862	3.544
20. Tarn et Garonne	23	24	36
21. Var	481	55	514
22. Vaucluse	277	205	306
6. Okrąg Konsularny Le Havre	1'279	981	2'928
1. Seine Inférieure	1'279	981	2'928
7. Okrąg Konsularny Bordeaux	904	733	1'377
1. Basses Pyrénées	28	150	104
2. Charente	90	40	236
3. Charente Inférieure	169	70	204
4. Dordogne	127	50	150
5. Gironde	479	423	641
6. Landes	11	—	42
8. Okrąg Konsularny Nicea	150	810	992
1. Alpes Maritimes	150	810	992

Polacy we Francji

Répartition des émigrés polonais en France

Podział według wieku i płci; opracowano na podstawie materiałów dostarczonych przez Radcę Emigracyjny przy Ambasadzie Polskiej w Paryżu.

Division par âge et par sexe d'après les sources fournies par le Conseiller d'Emigration de l'Ambassade de Pologne à Paris.

OKRĘGI KONSULARNE DEPARTAMENTY Arrondissements consulaires Départements	Liczba polaków w dniu 1 stycznia 1926 r. Nombre des émigrés polonais à la date du 1 Janvier 1925.	w t e m y compris		
		DOROŚLI adultes		DZIECI enfants
		mężczyźni hommes	kobiety femmes	
FRANCJA	411 656	207 582	84 343	119 731
1. Okrąg Konsularny Lille	207 107	89 440	38 593	79 074
1. Nord	58 341	25 488	13 006	19 847
2. Pas de Calais	148 766	63 952	25 587	59 227
2. Okrąg Konsularny Paryż	103 016	59 047	26 273	17 696
1. Aisne	11 431	5 528	2 876	3 027
2. Ardennes	3 115	1 879	744	492
3. Aube	2 346	1 339	787	220
4. Calvados	2 671	1 416	880	375
5. Cher	1 054	646	216	192
6. Côtes du Nord	91	51	31	9
7. Deux Sèvres	226	166	50	10
8. Eure	1 511	794	386	331
9. Eure et Loire	732	620	89	23
10. Finistère	36	18	8	10
11. Haute Marne	1 526	856	365	305
12. Ille et Vilaine	795	472	285	38
13. Indre	346	283	39	24
14. Indre et Loire	470	265	121	84
15. Loire et Chere	603	201	384	18
16. Loire Inférieure	989	611	194	184
17. Loiret	2 468	1 465	749	254
18. Maine et Loire	613	329	171	113
19. Manche	762	472	274	16
20. Marne	3 264	2 208	893	163
21. Mayenne	114	81	30	3
22. Morbihan	31	16	8	7
23. Oise	7 325	4 092	1 631	1 602
24. Orne	597	381	156	60
25. Sarthe	469	203	233	33
26. Seine (Paryż)	37 706	21 909	9 369	6 428
27. Seine et Marne	6 055	3 758	1 156	1 141
28. Seine et Oise	8 576	5 258	1 902	1 416
29. Somme	5 360	2 586	1 785	989
30. Vandée	211	126	29	56
31. Vienne *)				
32. Yonne	1 523	1 018	432	73

*) — Brak danych

OKREGI KONSULARNE DEPARTAMENTY <i>Arrondissements consulaires</i> <i>Départements</i>	Liczba polaków w dniu 1 stycznia 1926 r. <i>Nombre des émigrés polonais à la date du 1 Janvier 1926.</i>	w t e m y compris		
		DOROŚLI <i>adultes</i>		DZIECI <i>enfants</i>
		mężczyźni <i>hommes</i>	kobiety <i>femmes</i>	
3. Okrąg Konsularny Stras- bourg	56 582	33 460	11 075	12 047
1. Bas Rhin	3 340	1 624	1 065	651
2. Belfort	841	554	152	135
3. Doubs	1 268	950	233	85
4. Haut Rhin	5 309	3 347	982	980
5. Haute Saône	1 650	891	299	460
6. Meurthe et Moselle	16 093	9 893	2 726	3 474
7. Meuse	1 996	1 172	391	433
8. Moselle	25 688	14 804	5 094	5 790
9. Vosges *)				
— Zagłębie Saary	397	225	133	39
4. Okrąg Konsularny Lyon	28 311	15 893	5 097	7 321
1. Ain	366	264	88	14
2. Allier	2 211	1 409	391	411
3. Cantal	548	339	98	111
4. Corrèze	135	84	26	25
5. Côte d'Or	1 030	779	167	84
6. Creuse	282	208	24	50
7. Haute Loire	254	169	49	36
8. Haute Savoie	96	67	25	4
9. Haute Vienne	138	91	29	18
10. Isère	684	531	82	71
11. Jura	1 702	963	459	280
12. Loire	4 320	2 235	871	1 214
13. Nièvre	1 298	735	275	288
14. Puy de Dôme	1 870	1 183	305	382
15. Rhône	1 487	764	440	283
16. Saône et Loire	11 527	5 824	1 707	3 996
17. Savoie	363	248	61	54
5. Okrąg Konsularny Marsylja	11 343	5 973	2 338	3 032
1. Ardèche	62	24	20	18
2. Arriège	18	14	4	—
3. Aude	67	63	4	—
4. Aveyron	1 730	830	469	431
5. Basses Alpes	61	31	9	21
6. Bouches du Rhône	1 197	680	203	314
7. Corse (Korsyka)	4	4	—	—
8. Drôme	153	96	43	14
9. Gard	2 221	1 010	482	729
10. Gers	22	16	5	1
11. Hautes Alpes	70	51	7	12
12. Haute Garonne	581	501	64	16
13. Hautes Pyrénées	31	29	1	1
14. Hérault	335	186	83	66
15. Lot	15	14	1	—

*) — Brak danych.

OKRĘGI KONSULARNE DEPARTAMENTY <i>Arrondissements consulaires</i> <i>Départements</i>	Liczba polaków w dniu 1 stycznia 1926 r. <i>Nombre des émigrés polonais à la date du 1 Janvier 1926.</i>	w t e m <i>y compris</i>		
		DOROŚLI <i>adultes</i>		DZIECI <i>enfants</i>
		mężczyźni <i>hommes</i>	kobiety <i>femmes</i>	
16. Lot et Garonne	317	192	66	59
17. Lozère	28	26	2	—
18. Pyrénées Orientales	31	19	9	3
19. Tarn	3 544	1 621	629	1 294
20. Tarn et Garonne	36	34	2	—
21. Var	514	299	184	31
22. Vaucluse	306	233	51	22
6. Okrąg Konsularny Le Havre	2 928	1 991	596	341
1. Seine Inférieure	2 928	1 991	596	341
7. Okrąg Konsularny Bordeaux	1 377	878	301	198
1. Basses Pyrénées	104	65	29	10
2. Charente	236	161	47	28
3. Charente Inférieure	204	145	38	21
4. Dordogne	150	81	31	38
5. Gironde	641	398	142	101
6. Landes	42	28	14	—
8. Okrąg Konsularny Nicea	992	900	70	22
1. Alpes Maritimes	992	900	70	22

Emigracja zbiorowa z Polski do Francji w r. 1925

według danych Misji Francuskiej do spraw rekrutacji robotników polskich

Emigration polonaise collective vers la France en 1925,

d'après les données de la Mission Française de Main-d'Oeuvre Étrangère.

Zawód obiektywny <i>Profession</i>	Razem <i>Total</i>	Czynni zaw. <i>Travailleurs</i>		Bierni zawodowo <i>Membres de familles</i>				
		Mężczyźni <i>Hommes</i>	Kobiety <i>Femmes</i>	Dorosli <i>Adultes</i>		Dzieci <i>Enfants</i>		
				Mężczyźni <i>Hommes</i>	Kobiety <i>Femmes</i>	Poniżej 3 lat <i>Moins de 3 ans</i>	Od 3 do 7 <i>Moins de 7 ans</i>	Od 7 do 18 <i>Moins de 18 ans</i>
OGÓLEM TOTAL	40880	21923	3873	462	5415	2793	3023	3391
Rolnictwo <i>Agriculture</i>	13734	8354	3507	14	617	350	475	417
Przemysł <i>Industrie</i>	3607	2655	219	6	233	123	148	223
Kopalnie węgla <i>Mines de charbon</i>	10391	7438	—	14	968	619	604	748
Kopalnie żelaza <i>Mines de fer</i>	2685	2460	—	1	67	45	41	71
Zapośredniczeni do pracy przez Misję Francuską (bez bliższego podania zawodu) <i>Embranchés par la Mission Française de la Main d'Oeuvre Étrangère (sans professions spécifiée)</i>	1852	204	121	41	574	265	339	308
Zapotrzebowani imiennie <i>Demandes nominatives</i>	1067	807	25	1	77	44	44	69
Powracający z urlopów <i>Permissionnaires et autorisés</i>	70	3	—	65	—	—	—	2
Jadący do rodzin <i>Rejoignants</i>	7474	2	1	320	2879	1347	1372	1553

Emigracja zbiorowa z Polski do Francji w r. 1926

Według danych Misji Francuskiej do spraw rekrutacji robotników polskich

Emigration polonaise collective vers la France en 1926

d'après les données de la Mission Française de Main-d'Oeuvre Etrangère.

Zawód obiektywny <i>Profession</i>	Razem <i>Total</i>	Czynni zaw. <i>Travailleurs</i>		Bierni zawodowo <i>Membres de familles</i>				
		Mężczyźni <i>Hommes</i>	Kobiety <i>Femmes</i>	Dorośli <i>Adultes</i>		Dzieci <i>Enfants</i>		
				Mężczyźni <i>Hommes</i>	Kobiety <i>Femmes</i>	Poniżej 3 lat <i>Moins de 3 ans</i>	Od 3 do 7 <i>de 7 ans</i>	Od 7 do 18 <i>Moins de 18 ans</i>
OGÓŁEM TOTAL	62089	43097	6929	260	4582	2498	2571	2134
Rolnictwo <i>Agriculture</i>	19060	11008	6320	21	592	350	413	356
Przemys <i>Industrie</i>	8631	7427	296	10	387	181	186	144
Kopalnie węgla <i>Mines de charbon</i>	14187	11379	—	38	1005	619	621	525
Kopalnie żelaza <i>Mines de fer</i>	11686	11110	—	9	202	122	134	109
Zapotrzebowani do pracy przez Misję Francuską (bez bliższego podania zawodu) <i>Embranchés par la Mission Française de la main d'Oeuvre Étrangère (sous professions spécifiée)</i>	1919	492	272	46	469	179	233	228
Zapotrzebowania imienne <i>Demandes nominatives</i>	1898	1681	41	5	75	34	27	35
Powracający z urlopów <i>Permissionnaires et autorisés</i>	69	—	—	57	6	2	1	3
Jadący do rodzin <i>Rejoignants</i>	4639	—	—	74	1846	1011	964	744

Emigracja z Polski do Palestyny

Według danych Centralnego Sjonistycznego Wydziału Palestyńskiego

Emigration polonaise vers la Palestine

D'après les données de la Section Centrale de l'Organisation Sioniste de Palestine.

WYSZCZEGÓLNIENIE — SPECIFICATION		RAZEM											
OGÓLEM — TOTAL		Styczeń	Luty	Marzec	Kwiecień	Maj	Czerwiec	Lipiec	Sierpień	Wrzesień	Pazdziernik	Listopad	Grudzień
OBYWATELSTWO PAYS d'ORIGINE	Polskie — Pologne	1070	936	1036	986	849	191	474	491	176	312	142	146
	B. imperjum Rosyjskiego — Ancien empire Russe	990	837	965	914	794	171	436	436	145	279	128	124
	Palestyńskie — Palestine	69	90	52	62	47	13	26	32	6	10	3	5
	Innych państw — Autres pays	164	10	16	9	7	7	12	20	24	22	11	17
PŁEĆ SEX E	Męska — Masculin	518	358	474	581	376	97	280	272	104	154	80	58
	Żeńska — Feminin	342	436	409	285	320	67	118	142	45	104	38	60
	Dzieci (bez podziału według płci) Enfants des deux sexes	210	142	153	120	153	27	76	77	27	54	24	28
WIEK AGE	Do lat 15 włącznie — Au dessous de 15 ans	210	142	153	120	153	27	76	77	27	54	24	28
	Od 16 do 18 — de 17 a 18 ans	133	116	61	25	21	12	15	14	4	8	14	8
	Od 19 do 35 — de 19 a 35 ans	431	431	687	788	534	115	303	308	110	202	75	87
	Od 36 do 45 — de 36 a 45 ans	737	242	199	64	24	70	10	30	36	21	11	11
46 i więcej — Au dessus de 45 ans	479	54	48	29	71	27	50	56	14	19	18	12	
KATEGORIA EMIGRANTOW	Turyści — kategoria H. Touristes — cath. H.	52	1	11	8	7	1	5	5	3	2	3	1
	Kapitałiści — kategoria A. Possesseurs de capitaux — cath. A.	313	47	39	28	43	9	42	17	6	8	14	9
	Wezwani (affidavit'y) — kategoria D. Demandes par affidavit — cath. D.	1.167	164	65	67	147	74	113	130	37	80	36	59
	Z certyfikatami robotniczymi — kat. C. Possesseurs de certificats d'ouvriers — cath. C.	5.055	844	810	771	840	641	99	290	316	200	78	60

Uczniowie Apprentis Reemigranci — kategoria G Réémigrants — cath. G	44	178	115	134	98	123	109	71	16	54	61	21	24	—	3	20	23	7	1	1	34	9	16	4	9	10	7	23	20	24	22	11	17
Rolnicy — <i>Agriculteurs</i> Stolarze — <i>Charpentiers</i> Slusarze — <i>Serruriers</i> Blacharze — <i>Ferblantiers</i> Kowale — <i>Forgerons</i> Robotnicy budowlani <i>Ouvriers du bâtiment</i> Kamieniarze <i>Taillleurs de pierre</i> Robotnicy niewykwalifikowani <i>Ouvriers sans spécialité</i>	715	610	118	134	98	123	109	71	16	54	61	21	24	—	3	20	23	7	1	1	34	9	16	4	9	10	7	23	20	24	22	11	17
Tkacze <i>Tisserands</i> Pracownicy przemysłu odzieżowego <i>Industrie du vêtement</i> Różne zawody <i>Autres professions</i> Kupcy <i>Commerçants</i> Fabrykanci <i>Fabricants</i> Mechanicy i elektrotechnicy <i>Mécaniciens</i> Uczący się <i>Apprentis</i> Wolne zawody <i>Professions libérales</i> Bez zawodu <i>Sans profession</i>	1003	102	136	128	128	95	186	96	38	78	101	38	65	14	7	101	78	38	78	38	186	95	22	3	9	10	7	23	20	24	22	11	17
ZAWÓD PROFE- SSION	1003	102	136	128	128	95	186	96	38	78	101	38	65	14	7	101	78	38	78	38	186	95	22	3	9	10	7	23	20	24	22	11	17
KIERU- NEK PO- DROŻY VOIE DE DESTI- NATION	5711	1098	822	768	880	733	782	81	170	418	441	145	289	130	133	441	418	145	289	130	733	880	156	253	67	21	56	50	31	23	12	13	

PRZEGLĄD KRAJOWY.

WEWNĘTRZNY RYNEK PRACY.

Liczba bezrobotnych w lipcu 1926 r. spadło w przybliżeniu o 24.970 osób, czyli o 6,8%, w sierpniu — o 21.750 osób, czyli o 8,3%, we wrześniu — o 28.100 osób, czyli o 11,6%, w październiku — o 17.140, czyli o 8%, w listopadzie natomiast wzrosła o 4.020 osób, czyli o 2%, w grudniu o 35.490 osób, czyli o 17%. Wzrost bezrobocia w ostatnich miesiącach 1926 r. tłumaczy się przerwaniem robót polnych i budowlanych, które w okresie zimowym nie mogą być prowadzone.

W poszczególnych grupach zawodowych zmiana liczby bezrobotnych przedstawia się następująco:

Wśród górników — liczba bezrobotnych spadła w lipcu w przybliżeniu o 8.650 osób; w sierpniu — o 5.550 osób, we wrześniu — o 4.800 osób, w październiku — o 2.900 osób, w listopadzie — o 1.450. Spadek tłumaczy się podobnie jak w poprzednich miesiącach intensywną pracą w kopalniach węgla w związku z korzystną konjunkturą na rynkach zagranicznych, wywołaną strajkiem węglowym w Anglii. W grudniu liczba bezrobotnych wzrosła o 300 osób w tem — 240 osób zwolnionych z kopalń nafty i wosku.

W przemyśle metalowym i hutnictwie — liczba bezrobotnych spadła w lipcu w przybliżeniu o 3.550 osób, w sierpniu — o 3.400 osób, we wrześniu — o 3.500 osób, w październiku — o 2.900 osób, w listopadzie — o 850 osób, w grudniu natomiast bezrobocie wzrosło o 850 osób.

Liczba bezrobotnych w przemyśle włókienniczym w lipcu wzrosła w przybliżeniu o 2.650 osób, w sierpniu zmniejszyła się w przybliżeniu o 5.700 osób, we wrześniu o 10.500 osób, w październiku — o 5.000 osób, w listopadzie — o 500 osób. W grudniu natomiast liczba bezrobotnych wzrosła o 1.250 osób, a w szczególności na terenie Łodzi o 900 osób, co się tłumaczy corocznem przejściowem zwalnianiem robotników z powodu ukończenia produkcji sezonu zimowego. W okręgu żyrardowskim liczba bezrobotnych spadła o 350 osób, wskutek przyjęcia robotników przez Zakłady Żyrardowskie.

W przemyśle budowlanym liczba bezrobotnych spadła w lipcu 1926 roku w przybliżeniu o 3.000 osób, w sierpniu — o 1.300 osób, we wrześniu o 2.200 osób, w październiku zaś wzrosła o 350 osób, przeważnie wskutek redukcji w cegielniach w Warszawie, w listopadzie — o 1.450, w grudniu — o 5.750. Wzrost bezrobocia wywołany jest okresem zimowym.

Wśród robotników innych zawodów liczba bezrobotnych w lipcu zmniejszyła się w przybliżeniu o 1.700 osób, w sierpniu o 2.750, we wrześniu — o 1.600, w październiku — o 1.150, w listopadzie — o 150 osób, w grudniu — bezrobocie wzrosło o 2.650 osób.

Wśród umysłowo pracujących liczba bezrobotnych zmniejszyła się w lipcu w przybliżeniu o 1.400 osób, przeważnie z powodu otwarcia w Warszawie nieczynnych wskutek strajku kin; w sierpniu przybyło 500 bezrobotnych (przeważnie w Krakowie), we wrześniu spadek wynosi w przybliżeniu 550 osób. Największy wzrost zatrudnienia wśród umysłowo pracujących przypada na terenie Lwowa (około 250 osób) wskutek zatrudnienia na Targach Wschodnich i w firmach handlowych; w październiku liczba bezrobotnych zmniejszyła się o 600 osób, w listopadzie — wzrosła o 150, w grudniu bezrobocie spadło w przybliżeniu o 200 osób. Stwierdzić więc należy znaczne wahania w stanie zatrudnienia tej kategorii pracujących w okresie sprawozdawczym.

Wśród robotników niewykwalifikowanych — w lipcu notowano liczbę bezrobotnych 9.600 osób, w sierpniu liczba ta spadła o 1.100, we wrześniu — o 4.800, w październiku — o 5.300, w listopadzie wzrosła o 4.300, w grudniu — o 22.750 osób. Wzrost ten tłumaczy się ukończeniem prac w cukrowniach oraz przerwaniem wielu robót publicznych i kolejowych.

Bezrobocie wśród robotników rolnych w lipcu wzrosło w przybliżeniu o 2.460 osób, co spowodowane zostało ukończeniem zniw, w sierpniu utrzymało się na poprzednim poziomie, we wrześniu spadek bezrobocia wyraża się w liczbie 300, w październiku bezrobocie wzrosło w przybliżeniu o 350 osób, w listopadzie — o 1.100 osób, w grudniu — o 2.000 osób. Cyfry te dotyczą wyłącznie robotników zarejestrowanych w państwowych urzędach pośrednictwa pracy.

NADZWYCZAJNE POSIEDZENIE PAŃSTWOWEJ RADY EMIGRACYJNEJ

z dnia 1 września 1926 r.

W związku z rokowaniami prowadzonymi z Niemcami w sprawie konwencji emigracyjnej, zwołane zostało na 1-szy września nadzwyczajne posiedzenie Państwowej Rady Emigracyjnej w celu wysłuchania opinii fachowych czynników społecznych reprezentowanych w Radzie.

Zebrań odbyło się pod przewodnictwem Dyrektora Urzędu Emigracyjnego p. Stanisława Gawrońskiego, który po zdaniu sprawy z przebiegu dotychczasowych rokowań udzielił głosu p. dr. Tadeuszowi Dalborowi, Radcy Emigracyjnemu przy Poselstwie Polskiem w Berlinie. Referent zaznaczył, że tymczasowe porozumienie, zawarte dnia 12 stycznia 1926 r. dało korzystne wyniki, pozwoliło bowiem do pewnego stopnia uregulować dotychczasowy „dziki” i chaotyczny ruch emigracyjny. Na podstawie układu weszło do Niemiec legalnie 49.000 robotników sezonowych, bez których, według ustalającego się coraz bardziej w Niemczech przekonania, zbiory byłyby znacznie utrudnione, a w wielu wypadkach, jak np. zbiór buraków, wprost niemożliwe. Biorąc pod uwagę zarówno osiągnięte korzyści, jak niewątpliwe i poważne braki tego układu, należało dążyć do uzyskania niezbędnych udogodnień i praw dla polskich robotników.

W myśl porozumienia delegatów obu stron nastąpiła dnia 2 lipca wymiana projektów, opóźniona nie z winy delegacji polskiej, która swój projekt przygotowała jeszcze w maju. Z projektu niemieckiego wynika, że Niemcy dążą do wyzbycia się stałych robotników cudzoziemskich, a chcą zatrzymać jedynie sezonowych i uzależniają zawarcie konwencji emigracyjnej od przyjęcia przez Polskę pewnej kwoty dawniej osiadłych

stałych robotników. Według tego projektu chodziłoby o wysiedlenie w ciągu 4-ch lat 60.000 robotników.

Na warunki takie Polska zgodzić się nie może, powrót bowiem takich mas ludzkich, pozbawionych zajęcia i środków utrzymania, jest ze wszęch miar niepożądany ze względu na stan polskiego rynku pracy, interesy robotnika, wreszcie ze względów ładu wewnątrz kraju. Na pewne ustępstwa pójśćby można jedynie w razie przyjęcia zasady, że wydalenie objąć może wyłącznie robotników od niedawna zamieszkałych w Niemczech i że rozłożone będzie na przeciąg 10 — 20 lat. Ponadto robotnicy winni być zawiadomieni o terminie wyjazdu na kilka miesięcy wcześniej, aby mieli czas na zlikwidowanie swego mienia i przygotowanie pobytu w kraju.

Co do żądań polskich, które w przyszłej konwencji winny być uwzględnione, wysuwają się na pierwszy plan:

1. Zaprzestanie przez Niemcy nielegalnego werbunku;
2. Rekrutacja robotników winna być przeprowadzona przez państwowe urzędy pośrednictwa pracy lub ich organy;
3. Uzyskanie rent dla robotników, którzy powrócą do kraju;
4. Zapewnienie i ułatwienie opieki konsularnej;
5. Zwolnienie robotników od podatków, przez co suma pieniędzy przywożona przez robotników do kraju zwiększy się o $\frac{3}{4}$ do $1\frac{1}{2}$ miliona marek niemieckich.
6. Zapewnienie uprawnień socjalnych.

Poza tem konwencja zawarować winna przeprowadzenie pewnych postulatów w stosunku do lat ubiegłych, z których najważniejszym bodaj jest uzyskanie rent inwalidzkich dla robotników, którzy ulegli w czasie pracy w Niemczech nieszczęśliwym wypadkom. Wreszcie zapewnić należy polskim robotnikom polską opiekę duszpasterską.

Po wysłuchaniu referatu i dodatkowych wyjaśnień, których na za-pytania udzielił Dyrektor Gawroński, przewodniczący delegacji polskiej, wywiązała się dyskusja, w toku której stanowisko delegacji polskiej uznane zostało za słuszne, a wskazane w sprawozdaniu postulaty za niezbędne warunki przyszłej konwencji. Na wniosek p. Zdanowskiego, uzupełniony poprawkami pp. Simona i Targowskiego przyjęto jednogłośnie następującą rezolucję:

„Przyjmując do wiadomości sprawozdanie Dyrektora Urzędu Emigracyjnego, dotyczące rokowań z Niemcami o konwencji emigracyjnej, Państwowa Rada Emigracyjna stwierdza, że osiedli w Niemczech od lat kilku lub kilkunastu robotnicy polscy zostali w swoim czasie przeważnie przymusowo zwerbowani lub zatrzymani przez władze niemieckie i że przebywając od wielu lat w Niemczech, nabyli prawa pobytu tamże i winni być traktowani przez Rząd Niemiecki, tak jak Rząd Polski traktuje obywateli niemieckich, którzy od kilkunastu lat mieszkają w Polsce i tu na życie zarabiają.

Państwowa Rada Emigracyjna wyraża opinię aby Rząd przy rokowaniach emigracyjnych z Niemcami wziął w szczególną obronę interesy tej kategorii emigrantów polskich i zapewnił im prawo swobodnego wykonywania zawodu i pobytu w Niemczech w tej mierze, w jakiej Rząd Polski przyznaje te prawa obywatelom niemieckim, zatrudnionym w Polsce“.

POSIEDZENIE PAŃSTWOWEJ RADY EMIGRACYJNEJ

z dnia 8 i 9 października 1926 r.

8 października Minister Pracy i Opieki Społecznej Stanisław Jurkiewicz otworzył posiedzenie Państwowej Rady Emigracyjnej, którego porządek dzienny obejmował następujące sprawy:

1. Sprawozdanie Dyrektora Urzędu Emigracyjnego z działalności Urzędu Emigracyjnego w 1-szem półroczu 1926 r.

2. Sprawozdanie Wicedyrektora Urzędu Emigracyjnego z podróży służbowej do Kanady i wnioski w sprawie emigracji do tego kraju.

3. Akcja kolonizacyjna Towarzystwa Polonia—Peru.

4. Skoordynowanie działalności instytucji społecznych, zajmujących się opieką nad emigrantami i ich współpraca z czynnikami rządowymi.

Następnego dnia odbył się dalszy ciąg posiedzenia.

Dyrektor Stanisław Gawroński odczytał sprawozdanie, które Państwowa Rada Emigracyjna przyjęła do wiadomości, poczem wywiązała się dyskusja nad poszczególnymi zagadnieniami, poruszonemi w sprawozdaniu. Zebrani interesowali się mianowicie warunkami projektowanego stosowania systemu połownictwa (métayage) do polskich robotników rolnych we Francji, stanem rokowań polsko-francuskich i polsko-niemieckich w sprawach emigracyjnych, organizacją przekazywania oszczędności robotników polskich z Francji.

Dyrektor Gawroński wyjaśnił, że w obecnych warunkach, ze względu na wysoką kaucję żadaną przez pracodawców francuskich od osadników świeżo przybyłych, niezbędne jest odbycie przez nich przejściowego okresu w charakterze maitres-walets, otrzymujących pewien udział w zyskach. Dotychczasowe próby dały dobre rezultaty. Co do rokowań polsko-francuskich pozostały otwarte niektóre sprawy, dotyczące opieki i ubezpieczeń społecznych, między innymi opieki lekarskiej i kwestji repatrjacji chorych. Wyjaśnwszy stanowisko delegacji polskiej w Berlinie w sprawie projektowanego przez Niemcy wysiedlenia dawniej przybyłych robotników polskich, Dyrektor Gawroński przedstawił stan pertraktacji prowadzonych przez Bank Gospodarstwa Krajowego z Société Générale w sprawie organizacji przekazywania oszczędności robotniczych z Francji do Polski. Na wniosek p. Simona i p. Altera Rada powzięła następującą uchwałę:

„Rada Emigracyjna wyraża opinię, by do pertraktacji w sprawie należytego zorganizowania przesyłki oszczędności robotników polskich z Francji do Polski był powołany przedstawiciel Urzędu Emigracyjnego. Przed ostatecznym zorganizowaniem tej akcji, Rada Emigracyjna winna być powołana do wyrażenia o niej swojej opinii”.

Następnie Dyrektor Gawroński poinformował zebranych o niedawno powstałym Towarzystwie Kolonizacyjnym i o stanowisku zajętem przez Rząd Polski wobec tego Towarzystwa. Jeden z organizatorów tej instytucji, p. Giliczyński, przedstawił plan prac przygotowawczych, które obejmą przedewszystkiem zbadanie terenów kolonizacji we Francji, następnie w kolonjach francuskich i w Brazylii.

Po wysłuchaniu sprawozdania Wicedyrektora Kutyłowskiego z podróży do Kanady, Rada przyjęła jednomyślnie następujące wnioski przez niego sformułowane:

„I. Ze względu na dobre warunki materialne i klimatyczne, jakie oferuje zachód Kanady, uważać należy kraj ten za dobry teren emigracyjny.

II. Rejon Abitibi należy uważać za nienadający się zasadniczo do osadnictwa z ziem polskich, jednakże, ze względu na dobre warunki zarobkowe i bardzo małą ilość kapitału, wymaganego od emigranta, należałoby przeprowadzić w małym zakresie próbę, informując dokładnie partje emigrantów o wszystkich ujemnych stronach tego rejonu.

III. Z uwagi na:

1) zwiększenie się bardzo znacznej emigracji z Polski do Kanady (w 1926 r. — 15.795 osób, 1925 r. — 4.268 osób, 1924 r. — 2.271), kierującej się niemal wyłącznie do zachodnich prowincyj,

2) na znaczną ilość 50 — 60 tysięcy Polaków, zamieszkujących zachodnią Kanadę, będących jeszcze w części polskimi obywatelami,

3) na wielką masę, około 300.000, wychodźstwa ruskiego zamieszkującego zachodnią Kanadę,

4) na odległość, dzielącą ośrodki wychodźstwa polskiego i ruskiego w Kanadzie zachodniej od Montrealu, siedziby Konsulatu (odległość z Montrealu do najbliższej południowego ośrodka Winnipegu wynosi przeszło 2.208 kilometrów, a do najdalej położonego ośrodka w okolicach Edmontonu przeszło 3.489 kilometrów), najpilniejszym realnym zadaniem jest reaktywowanie placówki konsularnej w Winnipegu.

IV. Wysokie koszty przejazdu do Kanady powodują dla robotników rolnych konieczność uzyskiwania potrzebnych funduszy drogą pożyczki na bardzo uciążliwych warunkach i uniemożliwiają niemal całkowicie emigrację osadniczą całych rodzin, co wobec widoków i korzyści, jakie przedstawia Kanada, jako teren emigracyjny dla tych dwóch grup, powoduje konieczność obmyślenia i wprowadzenia w życie takiego planu, któryby pozwolił na kredytowanie części kosztów podróży”.

W sprawie planów kolonizacyjnych Towarzystwa Polonia — Peru, Dyrektor Gawroński oświadczył, że obietnica udzielania osadnikom pewnej ilości ziemi i zapewnienia im otrzymania w ciągu 6 miesięcy nie może być w obecnym stanie sprawy uznana za dostateczną gwarancję z powodu tego, że proponowane tereny są niedostępne i niezbadane. Rada uznała słuszność tego stanowiska i uchwaliła jednogłośnie następującą rezolucję:

„Państwowa Rada Emigracyjna wyraża opinię, że Peru jako kraj emigracyjny nie nadaje się dla polskiej kolonizacji masowej z powodu ogólnie złych i niedostatecznie zbadanych warunków klimatycznych i terenowych. Rada wyraża opinię, że kompetentne czynniki rządowe winny zająć się energicznym przeciwdziałaniem wszelkiej agitacji za wyjazdem do Peru”.

Przechodząc z kolei do sprawy koordynacji działalności towarzystw opieki nad wychodźcami, Dyrektor Gawroński udzielił głosu p. Husarskiemu, prezesowi Polskiego Towarzystwa Emigracyjnego, który odczytał wniosek tego towarzystwa, potępiający rozproszkowanie akcji opieki nad emigrantami pomiędzy szeregiem instytucyj społecznych.

P. Giliczynski, oświadczył, że poruszone zagadnienie należy rozpatrywać pod kątem możliwości porozumienia i skoordynowania przynajmniej poszczególnych instytucyj i zgłosił wniosek następujący, będący modyfikacją pierwszego:

„Uznając współpracę instytucyj, które wykazały dużą żywotność na polu opieki nad emigrantami, za podstawowy warunek powodzenia tej akcji, niezbędnej w interesie samych emigrantów, Rada Emigracyjna wnosi:

1) aby Urząd Emigracyjny wywołał porozumienie takich instytucyj, które posiadają duży dorobek swej pracy, a to w celu umożliwienia im skoordynowania swych poczynań,

2) aby Urząd Emigracyjny otoczył specjalną opieką i poparciem te instytucje, które w ten sposób skoordynowały swoją pracę,

3) aby wydawał przychylne opinie o takich tylko instytucjach, których istotne cele zostały ściśle zbadane i których działalność na polu opieki nad emigrantami nie przedstawia żadnych wątpliwości“.

Wniosek ten został jednomyślnie przyjęty. P. Dyrektor Gawroński stwierdził, że instytucje rządowe dla podolania ogromowi zadań opieki nad wychodźcami potrzebują pomocy instytucyj społecznych. To, że istnieje kilka instytucyj opieki nie jest faktem ujemnym, chodzi tylko o ściśle przeprowadzenie podziału pracy.

P. Ponińska-Walewska oświadczyła w imieniu Polskiego Komitetu Walki z Handlem Kobietami i Dziećmi oraz Polskiego Towarzystwa Młodych Kobiet, Stowarzyszenia Opieka Polska nad Rodakami na Obczyźnie i Międzynarodowego Biura Pomocy Emigrantom, że instytucje te skoordynowały swoje prace i chętnie pójną dalej w tym kierunku, w stosunku do innych instytucyj. Niezbędne jest ustalenie terminu wspólnej konferencji towarzystw w tym celu.

PRZEGLĄD MIĘDZYNARODOWY.

VIII Sesja Międzynarodowej Konferencji Pracy.

Na VIII sesji Międzynarodowej Konferencji Pracy, której obrady trwały od 26 maja do 5 czerwca, brali udział przedstawiciele 39 państw. W myśl regulaminu konferencji w skład delegacji każdego kraju wchodzić winni przedstawiciele rządowi, delegaci pracodawców i delegaci robotniczy. Na obradach VIII sesji było obecnych 246 osób, w tem 71 delegatów rządowych, 31 delegatów robotniczych, 29 delegatów pracodawców, 8 zastępców i 107 doradców technicznych. Skład delegacji polskiej był następujący: Minister Franciszek Sokal, Delegat Polski przy Lidze Narodów i Delegat do Rady Administracyjnej jako przewodniczący, Dyrektor Urzędu Emigracyjnego p. Stanisław Gawroński, jako drugi delegat rządowy; p. Jerzy Drecki, Dyrektor Departamentu Pracy przy Min. Pracy i Opieki Społecznej i ksiądz Poseł Aleksander Woycicki, prezes Sejmowej Komisji Ochrony Pracy, jako zastępcy delegatów rządowych; Poseł Trepka, Dyrektor Związku Wielkiego Przemysłu Chemicznego, jako delegat pracodawców, p. Andrzej Teller, redaktor „Metalowca” jako delegat robotniczy, p. Franciszek Mańkowski, Prezes Zjednoczenia Zawodowego Polskiego jako zastępca delegata robotniczego. Ponadto brali udział w obradach w charakterze doradców technicznych dr. Marja Balsigerowa, Radca Ministerjalny Urzędu Emigracyjnego i p. Seweryn Horszowski, Radca Ministerjalny Min. Pracy i Opieki Społecznej. Delegaci polscy weszli w skład kilku komisji Konferencji, a mianowicie przewodniczący Minister Sokal został wybrany do Komisji Głównej, dyrektor Gawroński, Dr. Marja Balsigerowa i redaktor Teller do Komisji uproszczenia inspekcji emigrantów na statkach.

Najważniejszym punktem porządku dziennego była kwestja uproszczenia inspekcji emigrantów na statkach. W sprawie tej rozesłany był uprzednio kwestjonariusz do rządów poszczególnych państw. Rząd polski w odpowiedzi swej na ten kwestjonariusz uznał za najwłaściwsze, aby na okręcie przewożącym emigrantów znajdował się jeden urzędowy inspektor emigracyjny, wyznaczony bądź przez kraj bandery, bądź, o ile kraj bandery nie mianował inspektora, przez kraj, który posiada na pokładzie okrętu największą liczbę swych obywateli. Przytem jednak Rząd polski zastrzegł, że istnienie urzędowego inspektora nie wyłącza mianowania przez państwa, których obywatele są przewożeni na statku, przedstawicieli, obowiązanych do kontroli nad wykonywaniem zobowiązań zaciągniętych przez przedsiębiorstwa okrętowe wobec emigrantów i do złożenia raportu o warunkach podróży. Przedstawiciele ci, mianowani zgodnie z uchwałami Międzynarodowej Konferencji Emigracyjnej w Rzymie z 1924 r., pełnić będą swe czynności w ścisłym kontakcie z inspektorem emigracyjnym, mianowanym przez kraj, pod którego banderą płynie statek.

Przedstawiciele pracodawców kilku państw złożyli przed Konferencją na ręce przewodniczącego oświadczenie, będące wyrazem opinii armatorów, że Międzynarodowa Organizacja Pracy nie posiada kompetencji w sprawach dotyczących transportu emigrantów, jako dotyczących warunków ich życia, a mianowicie mieszkania, pożywienia i t. p., w myśl bowiem XIII części Traktatu Wersalskiego w zakres jej uprawnień wchodzi wyłącznie sprawy związane z warunkami pracy. Zdaniem autorów oświadczenia, znaczną część emigrantów, przewożonych trzecią klasą, nie można uważać za robotników, a w czasie podróży są oni wszyscy raczej pracodawcami armatorów. Ponadto wskazano, że konkurencja linii okrętowych jest najlepszą ochroną emigrantów jak świadczy znaczne polepszenie ich warunków podróży w ostatnich latach. Wreszcie zwrócono uwagę, że w myśl III Międzynarodowej Konferencji Pracy sprawy morskie poddane być winny przed wejściem na porządek dzienny obrad Konferencji, Parytatywnej Komisji Morskiej w celu zasięgnięcia opinii.

Grupa rządowa oraz grupa robotnicza delegatów oświadczyły natomiast w czasie dyskusji nad tą sprawą, że emigrant jest robotnikiem bezrobotnym, udającym się zagranicę dla poszukiwania pracy, zgodnie z określeniem przyjętem przez Międzynarodową Konferencję Emigracyjną w Rzymie. Organizacja pracy zajmuje się nie tylko zagadnieniami związanymi z pracą robotnika, ale także warunkami jego bytu, a więc kwestją mieszkania, odpoczynków, ubezpieczeń społecznych i t. p. W tym wypadku chodzi o ustanowienie „régime spécial” wyłącznie dla emigrantów. Warunki podróży innych pasażerów statku oczywiście nie podlegają kompetencji Międzynarodowej Organizacji Pracy.

Przy głosowaniu za wnioskiem grupy pracodawców oświadczyły się 23 głosy, przeciw wnioskowi — 77.

Projekt konwencji w sprawie uproszczenia inspekcji emigracji na statkach uchwalony został 72 głosami przeciw 35, uzyskał więc tylko 1 głos powyżej wymaganej dla ważności uchwał większości.

Najważniejszą cechą projektu jest uznanie zasady, „że urzędowa służba inspekcyjna, której zadaniem jest czuwanie nad ochroną emigrantów na statkach, przewożących emigrantów”, będzie wykonywana przez jeden rząd.

Przedstawiciele innych rządów mogą być wysyłani tylko w charakterze obserwatorów pod warunkiem niewkraczania w czynności inspektora urzędowego. Zasadniczo inspektor mianowany jest przez rząd kraju, pod którego banderą płynie statek. W razie układu zawartego między rządem bandery, a jednym z rządów, którego obywatele znajdują się na statku, jako emigranci, inspektora wyznaczać może jeden z tych rządów. Obowiązkiem inspektora urzędowego jest czuwanie nad przestrzeganiem praw, przysługujących emigrantom na zasadzie ustaw kraju bandery lub innych obowiązujących ustaw oraz układów międzynarodowych i umów przewozowych w sprawach, dotyczących bezpośrednio ochrony i korzyści emigrantów na statku. W żadnym wypadku inspektor nie będzie wkraczał w zakres władzy kapitana, która pozostaje nienaruszona. Inspektor składać będzie sprawozdania rządowi bandery orz innym zainteresowanym rządów, które uprzednio tego zażądata.

Postanowienie, ograniczające rolę przedstawicieli państw emigracyjnych, nie posiadających własnej floty, których wysyłanie na statki prze-

wożące emigrantów przewidują niemal wszystkie ustawy emigracyjne tych państw, jest dla nich niekorzystne. Pod tym względem projekt ten stanowi pogorszenie w stosunku do projektu opracowanego przez Międzynarodowe Biuro Pracy. Z tej przyczyny delegacja polska wstrzymała się od głosowania nad tym projektem.

Znaczną większość głosów (75 na 19) uzyskała natomiast rezolucja o ustanowieniu tłumaczy na statkach, na których znajduje się więcej niż 50 emigrantów mówiących innym językiem niż język urzędowy kraju bandery.

Również znaczną większością (89 na 15) uchwalone zostało zalecenie dotyczące ochrony kobiet i dziewcząt emigrantek na statkach o brzmieniu następującem:

„Gdy pośród emigrantów na statku znajduje się co najmniej piętnaście kobiet lub dziewcząt bez towarzyszącej im osoby odpowiedzialnej, kobieta o odpowiednich kwalifikacjach, nie spełniająca na statku żadnej innej czynności, winna być wyznaczona do udzielania tym emigrantkom opieki moralnej i materialnej, którejby mogły potrzebować, bez wkraczania wszakże w jakikolwiek bądź sposób w zakres władzy kapitana. Będzie ona składała władzy, która ją wyznaczyła, sprawozdanie, które będzie oddane do użytku zainteresowanych rządów”.

Zalecenie nie wymienia władzy, z ramienia której opiekunka ta pełnić będzie swoje czynności. Według opinii rządu polskiego, wyrażonej w odpowiedzi na przysłany kwestionariusz, najbardziej celowem byłoby delegowanie tych opiekunek przez instytucje kraju, którego obywatelami są podróżujące dzieci i kobiety.

Na wniosek p. Gawrońskiego, dyrektora Urzędu Emigracyjnego, ustalono 46 głosami przeciw 37, że najbliższem zadaniem Międzynarodowego Biura Pracy będzie zbadanie systemów ochrony, pomocy i inspekcji emigrantów w różnych krajach.

IX Sesja Międzynarodowej Konferencji Pracy.

W obradach IX Sesji Międzynarodowej Konferencji Pracy, które trwały od 7 do 24 czerwca 1926 r., brało udział 271 delegatów i rzeczoznawców, reprezentujących 38 państw. W skład delegacji polskiej wchodził Minister Franciszek Sokal, Dyrektor Departamentu Jerzy Drecki jako delegaci rządowi, Ks. Poseł Aleksander Woycicki jako zastępca, Radca Ministerjalny Seweryn Horszowski jako doradca techniczny, Poseł Edmund Trepka jako delegat pracodawców, Franciszek Mańkowski, Prezes Polskiego Zjednoczenia Zawodowego jako delegat robotniczy i p. Andrzej Teller jako doradca techniczny.

Na porządku obrad umieszczono: 1) Międzynarodową kodyfikację przepisów, dotyczących umowy najmu marynarzy i 2) Zasady ogólne inspekcji pracy marynarzy.

W wyniku dyskusji uchwalono projekt konwencji dotyczącej umowy najmu, repatrjacji oraz zasad ogólnych inspekcji pracy marynarzy. W projektach tych zwrócono szczególną uwagę na zapewnienie należytej kontroli ze strony władz nad warunkami pracy, zawartemi w umowie oraz nad wykonaniem tych warunków. Ustalono zasadę, że każdy marynarz

wysadzony na ląd w czasie irwania lub po upływie umowy ma prawo do powrotu bądź do swego kraju, bądź do portu, w którym został zakontraktowany bądź do portu wyjazdu statku. Zasada ta obejmuje również marynarzy zakontraktowanych poza granicami swego kraju, przyczem ustawy krajowe ustalić winny w jakich wypadkach i na jakich warunkach marynarzom tym przysługuje prawo repatriacji. Ustawy krajowe winny również ustalić kto i w jakich warunkach ponosi kosztą powrotu marynarzy.

Na wniosek grupy robotniczej przyjęta została 67 głosami przeciw 27 rezolucja, wzywająca Radę Administracyjną do umieszczenia na porządku obrad specjalnej Konferencji morskiej, która zwołana będzie w 1928 r., sprawy reglamentacji czasu pracy na statkach.

3-cia Sesja Międzynarodowej Konferencji instytucyj społecznych opieki nad emigrantami.

W trzeciej sesji Międzynarodowej Konferencji instytucyj społecznych opieki nad emigrantami, która odbyła się w Genewie 6 i 7 września wzięło udział 43 delegatów instytucyj krajów emigracyjnych i imigracyjnych o charakterze społecznym, wyznaniowym lub filantropijnym oraz instytucyj międzynarodowych w tej liczbie 8 żydowskich. Delegatami z Polski byli p. Zofja Dąbska, przedstawicielka Polskiego Towarzystwa Emigracyjnego i p. Aberson, przedstawiciel Żydowskiego Centralnego Towarzystwa Emigracyjnego. W charakterze gościa brała udział w posiedzeniach p. Joanna Kossakówna, przedstawicielka Komitetu Walki z Handlem Kobietami i Dziećmi. Tematem obrad były następujące sprawy:

1. Urzędowe uznanie instytucyj społecznych opieki nad emigrantami.
2. Metody współpracy instytucyj, będących członkami Konferencji, w poszczególnych krajach.
3. Skutki rozłączenia rodzin emigrantów w poszczególnych krajach.

Kwestja oficjalnego uznania instytucyj opieki nad emigrantami na terenie każdego państwa, względnie na terenie międzynarodowym, nie została rozstrzygnięta, lecz przekazana następnej Sesji Konferencji, po uprzednim gruntownem zbadaniu, zgodnie z brzmieniem zapadłej rezolucji.

W drugiej sprawie uchwalono zbadanie możliwości utworzenia w każdym kraju komisji porozumiewawczej, która zbierałaby się w określonych odstępach czasu dla wymiany poglądów na kwestje dotyczące opieki nad emigrantami w danym kraju. Zebrania te miałyby na celu sformułowanie wspólnych żądań dla przedstawienia ich władzom tego kraju i ustalenie form współpracy, które mogłyby być przyjęte przez instytucje w tych wypadkach, w których współpraca taka byłaby wskazana. Sprawozdania, dotyczące wzajemnego porozumienia instytucyj, będą periodycznie przesyłane Komitetowi Wykonawczemu Konferencji, który poda je do wiadomości swych członków. Komitetowi temu zlecono opracowanie i przedstawienie na następnej sesji Konferencji sprawozdania o postępach współpracy instytucyj, będących członkami Konferencji, w poszczególnych krajach.

W czasie dyskusji nad powyższemi sprawami delegaci Polski i Niemiec oświadczyli, że w ich krajach istnieją bądź organizacje opiniodawcze,

działające przy instytucjach państwowych, bądź komitety łączności, mające na celu współpracę instytucyj społecznych z Rządem oraz wzajemną współpracę instytucyj.

Rozłączenie rodzin emigrantów, wywołane w znacznej liczbie wypadków przez zarządzenia prawne krajów imigracyjnych, a w pierwszym rządzie przez ustawę imigracyjną Stanów Zjednoczonych, było przedmiotem ożywionej dyskusji, w której zaznaczyły się dwa poglądy: pierwszy, reprezentowany między innymi przez delegatów niemieckich, że w celu usunięcia oplakanych skutków rozdzielenia rodzin emigrantów niemożna liczyć na pomoc krajów imigracyjnych, lecz stosować należy w krajach emigracyjnych ograniczenia paszportowe; drugi, którego bronili przedstawiciel Międzynarodowego Biura Pracy i inni, w tej liczbie delegatka polska, że należy dążyć, przez odpowiedni nacisk na opinię krajów imigracyjnych, do wprowadzenia zmian ustawodawczych, łagodzących lub usuwających skutki rozdzielenia rodzin, rozwiązując to zagadnienie w duchu zasad humanitarnych. Należy zaznaczyć, że ten punkt porządku dziennego wniesiony został na trzecią sesję na wniosek Polskiego Towarzystwa Emigracyjnego, zgłoszony w roku poprzednim, i że ta sama sprawa, z inicjatywy wymienionej delegatki, była przedmiotem uchwały Międzynarodowego Zjazdu Ligi Kobiet Pokoju i Wolności w Dublinie, wypowiadającej się przeciw ograniczeniom imigracyjnym, godzącym w całość rodziny.

W powziętej jednomyślnie rezolucji Międzynarodowa Konferencja instytucyj społecznych opieki nad emigrantami wyraziła pod adresem instytucyj Stanów Zjednoczonych, członków konferencji, swoje żywe zainteresowanie dla propozycji, zgłoszonych w różnych środowiskach tego kraju, w sprawie złagodzenia skutków rozdzielenia rodzin emigrantów jak np. dla projektu dysponowania przez władze kompetentne pozostałościami kwotowymi, przy końcu każdego roku budżetowego, na korzyść osób oddzielonych od swych rodzin, których sprawy zasługują na szczególnie uwzględnienie. Konferencja jednocześnie zwróciła uwagę rządów, że wskazane jest uwzględnianie przy wydawaniu paszportów, potrzeby łączenia rozdzielonych rodzin oraz zapobieganie rozdzielaniu rodzin wyjeżdżających wychodźców. Ponadto uchwalono zebranie i ogłoszenie materiałów dotyczących zagadnienia rozdziału rodzin emigrantów.

Termin następnej sesji Międzynarodowej Konferencji instytucyj społecznych opieki nad emigrantami wyznaczono na początek września 1927 r.

Przegląd ruchu migracyjnego, polityki emigracyjnej, warunków pracy i produkcji w obcych krajach.

E U R O P A.

FRANCJA.

Polacy we Francji.

Według danych, dostarczonych Urzędowi Emigracyjnemu przez Radcę Emigracyjnego przy Ambasadzie Polskiej w Paryżu, liczba polaków we Francji wynosiła w d. 1 stycznia 1926 r. 411.656 osób. W ciągu r. 1926 wyjechało do tego kraju 68.534 osoby, przyczem 62,089 udało się transportami zbiorowemi, a 6,445 odbyło podróż samodzielnie.

W tym samym czasie do Polski powróciło z Francji 6.392 osoby. Ta ostatnia liczba, oparta na paszportowych kartkach rejestracyjnych, jest nieco mniejsza od rzeczywistości; szacunkowo reemigrację z Francji w rozpatrywanym czasie można określić na około 10.000 osób. Ponadto należy wziąć pod uwagę przyrost naturalny za r. 1926, który, jeżeli przyjmiemy ten sam % przyrostu, jaki został przyjęty ostatnio przez Główny Urząd Statystyczny dla ludności Rzeczypospolitej Polskiej, a mianowicie około 1,5, winien dać zwiększenie liczby polaków we Francji o 6.175 głów.

Zestawiając przytoczone dane, można dojść do wniosku, że liczba polaków we Francji w dniu 1 stycznia 1927 r. wyniosła:

Stan w dniu 1 stycznia 1926 r.	411.656
Przyrost naturalny 1,5%	6.175
Przybyło w ciągu 1926 r.	68.534
Ubyło w ciągu tegoż roku	10.000
Stan w dniu 1 stycznia 1927 r.	476.365

Dane przytoczone obejmują jedynie robotników i ich rodziny. Osoby narodowości polskiej, zamieszkałe we Francji w celach niezarobkowych (uczący się, emeryci, przebywający na kuracji i t. p.), nie są tu uwzględnione. Nie podano również polaków — obywateli francuskich.

Biorąc pod uwagę pewne braki i niedokładności naszej statystyki konsularnej, wynikłe z trudności terytorjalnych, prawnych lub technicznych, można stwierdzić, że liczba polaków we Francji wynosi około 500.000 głów.

Rynek pracy w końcu grudnia 1926 r.

Stabilizacja franka wywołała zwykły w tym wypadku objaw podrożenia towarów w stosunku do walut zagranicznych, a tem samem zmniejszenia ich zbytu. Skutkiem tego było osłabienie produkcji i zwalnianie robotników w wielu fabrykach, wyrabiających artykuły na eksport. Liczba bezrobotnych wzrastała szybko już w listopadzie, a w końcu grudnia dosięgła znacznych rozmiarów. Statystyka rządowa obejmuje jedynie otrzymujących wsparcia z lokalnych funduszków bezrobocia, utworzonych w $\frac{2}{3}$ ze składek komunalnych, w $\frac{1}{3}$ z zasiłków rządowych. 31 grudnia było na całym obszarze Francji 13.072 wspieranym z funduszu bezrobocia, w tej liczbie 7.737 w Paryżu. W tygodniu poprzednim bezrobotnych wspieranym było 6.073 na całym obszarze Francji, a 4.786 w Paryżu. Największą liczbę bezrobotnych wykazuje przemysł metalowy (1.896), przemysł skórzany i obuwniczy (1.235), przemysł drzewny (1.020), przemysł odzieżowy (821), przemysł budowlany (593). Robotników niewykwalifikowanych pobierających zapomogi z funduszu bezrobocia było 2.817. Cyfry te obejmują zaledwie część osób dotkniętych bezrobociem, według przybliżonych obliczeń około połowy.

To przesilenie objawia tendencje dalszego wzrostu, w końcu grudnia jednak dalekiem było od rozmiarów osiągniętych w r. 1921, który w marcu wykazuje liczbę 91.235 bezrobotnych pobierających zasiłki. Kryzys ów nie był długotrwały. W styczniu 1922 r. liczba bezrobotnych spadła do 10.071, w styczniu 1923 r. do 2.674, w styczniu 1924 r. do 1.227, w styczniu 1925 r. do 705, w styczniu 1926 r. do 547.

Sfery gospodarcze zapatrują się naogół optymistycznie na obecne przesilenie, uważając je za objaw czasowy, wywołany w znacznej części wstrzymaniem się od zakupów konsumentów, którzy w czasie zniżki franków zakupywali towary w znacznej ilości, aby uchronić się od strat na spadku waluty. Zbyt zwiększy się po wyczerpaniu poczynionych w tym okresie zapasów oraz gdy spadną ceny. Wyjątkowe obniżenie wartości franka w r. 1926 stworzyło wprawdzie niezmiernie korzystne konjunktury dla eksportu, niemniej jednak eksport był znaczny także wówczas, gdy frank miał znacznie większą wartość niż obecnie w stosunku do obcych walut. Zdaniem przemysłowców dla zwalczania kryzysu potrzebne jest wyrównanie cen, które znów uzależnione jest od wyrównania kosztów produkcji. Przemysłowcom chodziłoby o pewne obniżenie płac, cen przewozu i podatków w związku ze wzrostem wartości franka. Sfery robotnicze objawiają większe zaniepokojenie z powodu kryzysu, upatrując jego przyczyny — poza wymienioną już zwykłą wartością i stabilizacją franka — w ogólnem zubożeniu konsumentów, które dotknęło Francję zarówno jak wiele innych krajów. W celu zaradzenia bezrobociu wysuwana jest potrzeba uruchomienia szeregu robót publicznych, zwłaszcza przy budowie lub rozszerzeniu kanałów łączących Paryż z zagłębiami węglowem, Ren z Rodanem i przy naprawie zniszczonego w czasie wojny kanału Północnego. W programie robót objęte jest również rozszerzenie portu w Strasburgu, elektryfikacja kolei. Nie wiadomo czy projekty te, omawiane w prasie, będą realizowane.

Na razie Rząd przystępuje jedynie do naprawy dróg i do burzenia fortyfikacyj w Paryżu. W pracach tych biorą udział i polscy robotnicy.

Bezrobocie dotknęło przemysłowych robotników cudzoziemskich w większej stosunkowo mierze niż francuzów. Kopalnie pracują dotychczas normalnie, za małymi wyjątkami, w rolnictwie odczuwa się w dalszym ciągu brak rąk do pracy. Dlatego powstała myśl skierowania pewnej liczby bezrobotnych na rolę, przyczem chodzi tu wyłącznie o robotników cudzoziemskich, głównie polskich, gdyż przystosowanie francuskiego robotnika miejskiego do pracy na wsi nie jest uważane za możliwe, polscy zaś robotnicy przemysłowi w pewnej części rekrutują się z dawnych robotników rolnych. Przeciw repatrjacji pozbawionych pracy cudzoziemców wypowiadają się zgodnym sferą rządowe, gospodarcze i robotnicze, wszyscy są jednak za czasowym wstrzymaniem imigracji, co zostało już dokonane przez dekret z dnia 2 grudnia, poprzedzony przez zarządzenia władz polskich, wstrzymujące wysyłkę zbiorowych transportów.

W celu zatrudnienia bezrobotnych konsulaty i placówki „Opieki Polskiej” rozwinęły przy poparciu Rządu ożywioną akcją pośrednictwa pracy, która już dała dość poważne rezultaty. Rozpoczynający się wcześniej we Francji okres robót rolnych zatrudnił dość znaczną liczbę bezrobotnych. Jednak stwierdzić należy, że dekret z dnia 30 listopada 1926 r. zabraniający przejścia do przemysłu robotnikom posiadającym w karcie tożsamości wzmiankę „travailleur agricole” zniechęca robotników polskich do pracy na roli. Jestto znaczne pogorszenie dawnego stanu rzeczy, który wiązał robotników rolnych jedynie na okres trwania kontraktów. Również niepomysłnym wynikiem złej chwilowo konjunktury jest przyjmowanie robotników, mieszkających we Francji, na kontrakt, na warunkach przyjętych dla robotników sprowadzanych z Polski, pomimo iż pracodawcy nie ponieśli kosztów podróży tych robotników.

Odczuwany dotkliwie, pomimo bezrobocia, brak rąk do pracy na roli nie wątpliwie złaogodzi te warunki. W każdym razie liczyć się należy ze znacznym ograniczeniem przez czas pewien dopływu rolnych robotników do Francji, a wyjazd robotników przemysłowych wstrzymany będzie zapewne przez dłuższy przeciąg czasu.

N I E M C Y.

Stosunki pracy i płacy w Nadrenji.

Rynek pracy w Nadrenji naogół się ustabilizował w drugim półroczu 1926 r. Liczba bezrobotnych wynosiła 15 grudnia 1926 207.000, a w Kolonii 26.975 bezrobotnych zarejestrowanych i otrzymujących zapomogi. Liczba ta poza wahaniami, zależnemi od chwilowej lub sezonowej konjunktury, będzie według opinii sfer gospodarczych zjawiskiem stałym w ciągu dłuższego, być może nawet kilkuletniego czasokresu. W stosunku do całych Niemiec liczba ta wyrażałaby się cyfrą około miliona.

Ten stan bezrobocia o tyle nie jest zjawiskiem ujemnym, że w znacznej mierze spowodowany jest racjonalizacją przeprowadzoną gorączkowo łącznie z koncentracją we wszelkich dziedzinach przemysłowych w Niemczech.

Na masę bezrobotnych składają się głównie robotnicy niekwalifikowani oraz robotnicy stroniący celowo od pracy, aby korzystać z zapomóg rządowych. Największego odsetku bezrobotnych dostarczają pracownicy

biurowi. Pochodzi to stąd, że w okresie inflacji panował wzmożony popyt na tę kategorię pracowników, szczególnie po bankach. Z ustabilizowaniem waluty i uproszczeniem administracji stał się duży ich zastęp zbędnym. Obecnie starają się związki samorządowe przysposobić ich do innej pracy, tworząc dla nich specjalne kursa.

Wzajemny stosunek pracodawców i robotników uległ pod wpływem stosowania nowoczesnych metod pracy, zmianie korzystnej dla obu stron. Metody te importowane wraz z racjonalizacją ze Stanów Zjednoczonych znajdują w Nadrenji szybkie rozpowszechnienie. Do nich należy przede wszystkim psychotechniczne badanie terminatorów przez specjalne instytuty przy urzędach pośrednictwa pracy. Sfery przemysłowe w większej części kierują się wynikami tych badań robiąc we wszystkich wypadkach dobre doświadczenia, i zyskując tą drogą doborowego robotnika. Również system inżyniera Armholda mający za zadanie wychowanie w osobnych instytutach pracy terminatorów na kwalifikowanych robotników przemysłu żelazo-przetwórczego, jest w przemyśle nadreńskim z powodzeniem stosowany. W celu zrównania robotnika fabrycznego, kwalifikowanego, z rzemieślnikiem są obecnie wprowadzane egzaminy przed do tego celu wyznaczonymi komisjami mieszanymi, które wydają zaświadczenia o wyniku egzaminu. Zrozumienie przez robotników znaczenia gospodarczej konjunktury dla nich samych czyni zatargi między nimi a pracodawcami rzadszemi. Nie występują oni już w okresie korzystnych konjunktur ze specjalnymi żądaniami, jako często zdarzało się w okresie inflacji, aby wymusić od pracodawców ustępstwa. Przekonali się bowiem, że w trakcie takich nieporozumień mijała najczęściej konjunktura dla obu stron. Stąd też w II półroczu 1926 r. nie zanotowano żadnego poważniejszego zatargu, względnie nieporozumienia pomiędzy stronami.

Wynik pracy naogół się znacznie poprawił przy tej samej liczbie robotników zajętych w danym przedsiębiorstwie.

Czas pracy zmianom nie uległ i stopień przekraczania 8-godzinnego dnia pracy na podstawie umów i orzeczeń sądów rozjemczych był przeciętnie taki jak w okresie poprzednim. Do 54 godzin tygodniowo przedłużano czas pracy bez porozumienia się z robotnikami, a powyżej 54 godzin po przesłuchaniu opinii ich przedstawicieli. W przemyśle metalowym przetwórczym istnieje 54-godzinny tydzień pracy, lecz tylko część przedsiębiorstw, bo zaledwie $\frac{1}{3}$ z tego korzystała.

W górnictwie węglowym natomiast ośmiogodzinny dzień pracy — oprócz przy koksośniach i wysokich piecach — w dalszym ciągu stosowany nie był.

Taryfy płac pozostały w II półroczu także bez godnej specjalnej uwagi zmiany. Najlepiej płatni byli nadal robotnicy budowlani i przedsiębiorstw chemicznego przemysłu. Do najgorzej płatnych zaliczali się robotnicy przemysłu włókienniczego, w budownictwie zarabiano 1,13 mk. a w przemyśle tkackim od 0,46 mk. zwyż za godzinę. W związku z racjonalizacją zwiększa się kombinowanie systemu płacy akordowej z systemem udzielania premij w najrozmaitszy sposób zależnie od tego do jakiej gałęzi przedsiębiorstwo dane należy. Systemy te bywają też łączone z odstępowaniem robotnikom pewnej ilości udziałów przedsiębiorstwa i z wypłatą dywidendy. Na tem polu dużo się obecnie eksperymentuje. Około 70% robotników pracuje obecnie na akord, zarabiając przeciętnie 25% powyżej stawki zasadniczej.

Następujące tablice przedstawiają płace robotnicze i czas pracy w Nadrenji w II półroczu 1926 r.

Płace robotnicze z 2-jej połowy roku 1926, obliczone w fenigach za 1 godzinę z wyjątkiem pewnych gałęzi przemysłu, co w odnośnej rubryce osobno zaznaczono.

Rodzaj Przemysłu	Robotnicy		Dodatek za		Robotnicy młodociani	
	kwalifik.	niekwal.	żonę	dziecko	14—16 lat	16-17 i wyżej
metalowy	57—75	49,5—58	2	2	12—17,5	28—39
chemiczny	71—85	66—70	2	2	18	43
papierniczy	65—73	58	2	2	16	39
włókienniczy	56—75,5	51—63	1,5 1,5	2 2	14—20,5	32,5—38
przetwórczy węgla brunatnego	84	70	2	2	17	53
budowlany	1,13	75 rob. ziem. 94 pomoc.	—	—	24	67
górnictwo	8.40 mk. za szychtę 8 godz.	5,85 mk.	16	16	1,75—2,34 mk.zaszychtę	4,09 za szychtę
transportowy	100	80	—	—	13 mk. tyg.	24 mk. tyg.
robotnicy miejscy	92—94	80	3	3	24	40
" kolejowi (państwowi)	75	58	po 27 fen. od szychty		25	41

Czas pracy stosowany przez większość przedsiębiorstw w Nadrenji.

Rodzaj przemysłu	Czas pracy zasadniczy	Czas pracy przedłużony w razie konieczności	
		Bez zgody przedstawicieli robotniczych	Za zgodą przedstawicieli robotniczych
metalowy	48—59	53—57 godz.	57—60
chemiczny	48	54 tyg.	60
papierniczy	48	60	
włókienniczy	48	54	
górnictwo	65—78 przy ruchu bez przerwy		
	54 przy dożywaniu węgla		
	48 przy koksowniach		
budowlany	48		
transportowy	48	54	
robotnicy miejscy	48		
" kolejowi (państwowi)	54		
przetwórczy węgla brunatnego	54		
	60 przy pracy na szychty		

Robotnicy polscy w Prusach Wschodnich.

Robotników polskich w Prusach Wschodnich podzielić można na 3 kategorie: 1) Osiadłych od lat kilku lub kilkunastu. Liczbę ich szacować można na 3.000 osób, z czego około 2.000 przypada na powiaty mazurskie, około tysiąca w pozostałych powiatach. Dość znaczną część tych robotników stanowią wołyniacy, przybyli podczas wojny. Wielu z nich zagospodarowało się na stałe. 2) Robotników sezonowych, przybywających na cały okres robót rolnych i powracających do kraju na zimę. Grupa ta nie jest liczna. W r. 1926 zarejestrowano zaledwie 126 robotników, z których 57 przybyło za pośrednictwem niemieckiej Centrali robotniczej ustalonym trybem, resztę zaś sprowadzili bezpośrednio pracodawcy. 3) T. zw. kartoflarzy, przybywających na kilkutygodniowy okres kopania kartofli. Ta grupa jest najliczniejsza. W r. 1926 według danych urzędowych przybyło ich 1.700. Robotnicy polscy pochodzą prawie wyłącznie z pogranicza, a mianowicie z powiatów: mławskiego, przasnyskiego, kolneńskiego, ostrołęckiego i suwalskiego.

Płace robotników rolnych normowane są na podstawie taryfy obowiązującej zarówno dla robotników niemieckich jak polskich. W okresie robót rolnych 1926 r. przeciętna płaca w gotówce dla robotników dorosłych mężczyzn wynosiła 2 do 3 marek dziennie, dla kartoflarzy — 5 do 6 marek dziennie. Prócz tego robotnicy co tydzień otrzymywali w naturze następujące produkty, wymienione w kontrakcie: 25 funtów kartofli, 7 litrów mleka zbieranego, albo $3\frac{1}{2}$ litra dobrego, 7 funtów chleba, 2 funty krup albo kaszy gryczanej, 1 f. mąki ryżowej, albo $\frac{1}{4}$ f. mąki pszennej, $\frac{1}{4}$ f. tłuszczu i $\frac{1}{2}$ f. soli. Zamiana wiktuałów na gotówkę jest tylko możliwa za zgodą obu stron kontraktowych.

Widoki emigracji na przyszłość istnieją głównie dla kartoflarzy. Przemysł przeżywa stagnację, wskutek czego miasta dostarczyć mogą taniego kontyngentu robotników. Bezrobocie dotknęło przy końcu 1926 r. podobnie jak przy końcu 1925 r. przeszło 60.000 ludzi. Rynek pracy nie przedstawia przeto korzystnych warunków dla robotników polskich.

Robotnicy polscy na Górnym Śląsku niemieckim.

Ruch sezonowy robotników na Górny Śląsk niemiecki znacznie zmalał w 1926 r. z powodu obniżenia kontyngentu przez zarządzenia władz niemieckich, a także ze względu na odpływ części bezrobotnych z miast na wieś. Ogólna sytuacja rynku pracy jest w tym okresie korzystna z powodu strajku węglowego w Anglii i zorganizowanych przez rząd robót publicznych. Liczba bezrobotnych, która w lutym dosięgała 46.000, w końcu sierpnia spadła do 27.000 czyli o 40%. Poza robotnikami sezonowymi lub osiadłymi na stałe istnieje na niemieckim Górnym Śląsku specyficzna kategoria robotników zamieszkałych na polskim Górnym Śląsku, i przekraczających codziennie granicę, aby dojść do swych miejsc pracy w kopalniach na Śląsku niemieckim. Ustalenie liczby osób tej kategorii jest trudne z powodu braku odnośnej statystyki. Stwierdzić wszakże można, że poważniejsze wahania w tej liczbie nie miały miejsca w roku 1926.

Prócz robotników zamieszkuje w tym okręgu dość znaczna grupa obywateli polskich narodowości żydowskiej, pochodzących przeważnie

z Małopolski Zachodniej. Ludzie ci trudnią się kupiectwem. Wielu z nich, dawniej osiadłych, przyjęło obywatelstwo niemieckie i stanowi poważną część miejscowego kupiectwa w ośrodkach przemysłowych takich jak Bytom, Gliwice, Zabrze.

Oddzielną kategorię ludności polskiej stanowią optanci, którzy wszakże w znacznej części wyjechali już do Polski.

BELGJA.

Uchwały Kongresu Komisji Syndykalnej socjalistycznych związków zawodowych i umowa zawarta z polskimi klasowymi związkami zawodowymi.

Dnia 31 stycznia 1924 roku Kongres Nadzwyczajny Komisji Syndykalnej socjalistycznych związków zawodowych w Belgji powziął szereg decyzji w sprawie stosunku belgijskich związków zawodowych wspomnianego wyżej odłamu do robotników cudzoziemskich, a więc i polskich. Stanowisko socjalistycznych związków zawodowych w Belgji jest następujące: 1) robotnicy obcokrajowcy mają być uważani, jako siła robocza pomocnicza, którą należy zużytkować w wypadkach niezbędnej konieczności; 2) prywatnemu werbowaniu robotników do Belgji z krajów obcych należy przeciwdziałać; 3) robotnicy cudzoziemcy winni należeć do syndykatów (związków) belgijskich.

Na podstawie uchwał powyższych belgijskie socjalistyczne związki zawodowe zawarły umowę z polskimi klasowymi związkami (socjalistycznymi), w której zobowiązują się one do postępowania w myśl następujących postulatów:

1) Robotnicy polscy, tak samo jak inni robotnicy obcokrajowcy, zamieszkali i pracujący w Belgji, winni być traktowani narówni z robotnikami belgijskimi w sprawach płacy roboczej, godzin pracy, ustawodawstwa społecznego; w ostatniej kwestji byłoby pożądanem, by Polska uznawała zasadę wzajemności.

2) Robotnicy polscy mają prawo zrzeszania się z tego samego tytułu, co i robotnicy belgijscy, w celu obrony swych interesów zawodowych; należy też w tej sprawie żądać od rządu belgijskiego poczynienia kroków, któreby zagwarantowały Polakom możność korzystania z tego prawa.

3) Robotnicy polscy w Belgji winni należeć do syndykatów belgijskich (socjalistycznych), reprezentowanych w Komisji Syndykalnej, która utworzy na żądanie sekcje specjalnie polskie, kierowane i kontrolowane przez organizację główną (belgijską socjalistyczną). Celem przyspieszenia akcji zgrupowania robotników polskich i ułatwienia propagandy, robotnicy polscy będą należeli do komitetów tych syndykatów które grupują lub dążą do grupowania robotników polskich.

4) Komisja Syndykalna belgijska dążyć będzie do uniemożliwienia nadużyć, wpływających z rekrutowania robotników polskich drogą prywatną. W tym celu będą utworzone komisje okręgowe, złożone z przedstawicieli Rządu, pracodawców i delegatów organizacji syndykalnych; komisje te będą miały wyłączne prawo w Belgji do werbowania i kierowania do poszczególnych gałęzi przemysłu robotników Polaków.

5) Komisja Syndykalna belgijskich socjalistycznych związków zawodowych) będzie się zajmowała sprawą mieszkaniową robotników polskich, a w szczególności będzie dążyła do tego, aby robotnicy polscy mieli dogodne i higieniczne mieszkania i nie byli wyzyskiwani przez wynajmujących te mieszkania.

Z drugiej strony polskie klasowe związki zawodowe (socjalistyczne) zobowiązują się do działania w myśl następujących zasad:

1) Będą przeszkadzały emigracji polskiej do Belgii, w wypadkach, jeżeli emigranci nie mają gwarancji dostatecznych, że w Belgii znajdą dostateczne warunki pracy zarobkowej, odpowiednie mieszkania i warunki pracy; że niema w Belgii kryzysu, strejków, których wynik pomyślny dla robotników belgijskich mógłby być uniemożliwiony przez przyjazd robotników obcych.

2) Będą dążyły do przeszkodzenia akcji agentów werbunkowych prywatnych w Polsce.

Gdy tylko warunki na to pozwolą, będzie mianowany w Belgii propagandzista syndykalny mówiący i piszący po polsku, opłacony w 50% przez władzę związkową belgijską i w 50% przez władzę związkową polską dwu układających się organizacyj.

Działalność wspomnianego propagandzisty w Belgii kierowane będzie przez Komisję Syndykalną Belgijską.

Organizacjami syndykalnymi, zainteresowanymi w powyższej umowie są: górnicza, metalowców, przemysłu odzieżowego i djamentowego.

Rządy polski i belgijski oraz ugrupowania robotnicze, nienależące do klasowych, socjalistycznych związków zawodowych nie ogłosiły dotychczas swego stanowiska wobec tej umowy.

CZECHOSŁOWACJA.

(Wyciąg ze sprawozdania delegata Urzędu Emigracyjnego na wystawę emigracyjną w Bratisławie).

Organizacja władz emigracyjnych.

Organizacja czeskosłowackich władz emigracyjnych nie jest jednolita. Ustawa o emigracji z dn. 15 lutego 1922 r. wymienia jedynie Ministra Opieki Społecznej jako wykonawcę tej ustawy w porozumieniu z zainteresowanymi Ministrami.

W praktyce sprawami emigrantów zajmują się:

1) emigrantów zamorskich — „Oddelenie Vystchovalectva“ w „Ministerstvo Narodni Pecy“;

2) emigrantów kontynentalnych, robotników przemysłowych—„Zemski Ustredni Urad Prace“;

3) emigrantów kontynentalnych, robotników rolnych — „Ministerstvo Zemledelstva“.

Blżej zbadane zostały w Pradze urzędy opiekujące się emigrantami zamorskimi oraz kontynentalnymi przemysłowymi, w Bratisławie zaś miałam możność poświęcenia większej uwagi kwestji emigrantów rolnych.

„Oddelenie Vystchovalectva“ w Ministerstwie Opieki Społecznej zajmuje się, jak wyżej zaznaczono, jedynie regulowaniem ruchu emigran-

tów zamorskich. Urząd ten jest jednym z równorzędnych wydziałów Ministerstwa — są jednak tendencje, jak to mogłem wyczuć w rozmowach prowadzonych na tematy ogólne, — rozszerzenia kompetencji tego wydziału.

Wydział ma 3 referaty dzielące następujące kompetencje:

I. Referat informacyjny zbiera dane o koniunkturach emigracyjnych w krajach zamorskich, korzystając głównie z materiałów nadsyłanych przez placówki zagraniczne. Na podstawie tych danych opracowywane są popularne wskazówki dla emigrantów. Wskazówki te referat rozsyła drogą korespondencji z zainteresowanymi, bądź rozdaje je bezpośrednio interesantom w Urzędzie (2 dni przyjęć w tygodniu). Poza tem referat (2 urzędników) udziela zainteresowanym ustnych informacji.

II. Referat emigracji do Stanów Zjedn. A. P. i paszportowy. Dawniej załatwiał jedynie sprawy emigracji do Stanów Zjedn. A. P. — stąd nazwa tego referatu. Główną czynnością tego referatu są sprawy paszportowe, które prowadzi stacja w Liben. Z uwagi na zamknięcie od r. 1924 wolnego wjazdu do Stanów Zjedn. A. P. i na różne praktyki, jakie są stosowane celem nielegalnego przejazdu do tego kraju od czasu zastosowanej prohibicji, poza tem z uwagi na konieczność odpowiedniego nadzoru nad linjami okrętowymi, — wzywianie i wysyłanie emigrantów jest bardzo ściśle uregulowane.

Emigranci zamorscy składają podania do „Okresni Sprava Politicka”. (Władza administracyjna I instancji). Paszporty są odsyłane do biura paszportowego w Liben, gdzie prowadzona jest kartoteka. Każdy emigrant otrzymuje swój numer i emigranci kwotowi są chronologicznie rejestrowani. Osiągnięte porozumienie z konsulem amerykańskim pozwala biuru paszportowemu ściśle oznaczać datę otrzymania wizy amerykańskiej, którą emigranci otrzymują na podstawie karty z tegoż biura. Emigrant, który złożył w swoim czasie podanie o paszport emigracyjny do St. Zjedn. A. P., otrzymuje z biura paszportowego wezwanie do stawienia się w oznaczonym dniu i godzinie bądź w Liben, bądź też w Svatoboricach (Morawy), przytem inny jest schemat wezwania dla emigrantów jadących w kwocie, a inny dla niekwotowych. Emigranci pochodzący z dawnych ziem Słowaczyny i Rusi Podkarpackiej podlegają dezynfekcji i dezynsekcji w wspomnianych wyżej Svatoboricach gdzie znajduje się specjalnie urządzona stacja zborna i następnie są przewożeni specjalnymi pociągami do Liben (Praga). Zwolnieni są od tych sanitarnych zabiegów emigranci z dawnych „ziem historycznych”.

Blżej nieco opisana organizacja ruchu emigrantów, mających jako cel Stany Zjedn. A. P., wydaje się słuszną, a to z uwagi na możliwość większej ingerencji w stosunku do Konsulatu St. Zjedn. A. P.

Przy koncentracji emigrantów w Liben ciekawa jest również procedura wykupu kart okrętowych. Bardzo surowo jest wzbронiona agitacja poszczególnych linii okrętowych w miejscu zamieszkania emigrantów. Dopiero na stacji w Liben emigrant, w specjalnie do tego przeznaczonym budynku, jest powiadamiany, że do kraju, do którego się udaje przewożą następujące linie okrętowe. Wybrawszy jedną z linii, emigrant jest odprowadzony przez funkcjonariusza stacji do pokoju przeznaczonego specjalnie dla pasażerów danej linii, gdzie po raz pierwszy spotyka się z urzędnikiem danej linii. Przepis ten jest bardzo surowo

przestrzegany i bezwzględnie ukróca w dużym stopniu szkodliwą agitację. Stacja w Liben może pomieścić 600 osób. Jest to barak budowany niesolidnie, na sposób wojskowy. Ma pokój dla informacji udzielanych przez Y. M. C. A. i Y. W. C. A., żłobek dla niemowląt i małych dzieci (dość ładnie urządzone, ustępujący jednak naszemu na Powązkach). Kuchnię i żłobek prowadzi Czerwony Krzyż.

III. Referat opieki i repatriacji — ma za zadanie koordynację funkcji w tym zakresie towarzystw społecznych i placówek zagranicznych

Na czele wydziału stoi ministerski tajemnik (sekretarz) Dr. Zavrel, którego niezastałem w powodu jego podróży do Kanady. Informacji udzielał mi Dr. Vlasaty, jego zastępca i kierownik referatu II-go oraz Dr. Zilka, kierownik referatu I-go; z tym ostatnim widziałem się jedynie w Bratislavie, gdzie był wydalegowany na wystawę emigracyjną w charakterze informatora. Z wiadomości ogólnych dowiedziałem się, że ogólna liczba personelu tego wydziału wynosi 15 urzędników referendarskich z wyższym wykształceniem) i że budżet wydziału tego, który odpowiada w zakresie spraw załatwianych Wydziałowi Wychodźstwa Zamorskiego naszego Urzędu, — wynosi na rok bieżący 1.400.000 kor. c.

„Zemski Ustredni Urad Prace” reguluje emigrację robotników przemysłowych do krajów kontynentalnych. Jest to dawny urząd krajowy dla Czech, który centralizuje jednak i prowadzi dany dział funkcji państwowych na całym obszarze państwa. Urząd ten opracowywał konwencję emigracyjną z Francją i organizuje ruch emigracyjny do tego kraju, jakoteż do innych krajów Europy. Urzędowi temu podlegają „Okresni Ustav Prace”, organizujące narzuconą przez centralny urząd repartycję oraz werbunek robotników w każdym powiecie. Paszporty wydawane są przez „Okresni Sprava Politicka”, emigranci zaś koncentrowani na praskim dworcu Vinohrady, skąd organizowane są transporty do Francji przez Towarzystwo Imigracyjne Francuskie. Na czele tego działu stoi naczelnik p. Kominek, pracujący w tym urzędzie jeszcze za czasów austriackich.

Ministerstwo Zemledelstva prowadzi sprawę wysyłki i opieki nad emigrującymi robotnikami rolnymi do krajów europejskich. Ponieważ emigracja ta rekrutuje się głównie z rolniczych i mniej postępowych pod względem organizacji społecznej i gospodarczej obszarów Słowaczyny — ograniczyłem się jedynie do badania organizacji „Ekspozitura Ministerstva Zemledelstva pro Slovensko” w Bratislavie, przy którym istnieje „Slovensky Urad Prace pro Zemledelske Robotnictvo w Bratislava”. Urząd ten zbiera dane o niezajętych robotnikach rolnych, przeprowadza repartycję w okręgach bezrobocia oraz opracowuje w porozumieniu z Ministerstwem Opieki Społecznej kontrakty najmu dla robotników rolnych i pouczenia.

Uwagi ogólne: Emigracja czeskosłowacka jest obecnie kilkakrotnie mniejsza od polskiej. Wpływa to prawdopodobnie na kilkutorowość pracy państwowej w tym zakresie. Dają się jednak zauważyć tendencje do komasacji wszystkich spraw emigracyjnych w jednym urzędzie. Teoretycznie organizacja taka jest wadliwą, jednak zauważona sprężystość organów państwowych oraz pewna godna naśladowania dyscyplina i rutyna urzędnicza wyrównują te braki. Dużym plusem w rozwiązaniu za-

gadnień emigracyjnych, imigracyjnych i kolonizacyjnych jest międzyministerjalna komisja o charakterze doradczym i informacyjnym, zorganizowana przy Ministerstwie Opieki Społecznej. Komisja ma charakter mieszany urzędniczo-społeczny, (delegaci Masarykowej Akademii Pracy) i zajmuje się sprawami nie tylko emigracji, imigracji i kolonizacji, ale poświęca swą uwagę także sprawom kolonizacji wewnętrznej, co jest bardzo ciekawym precedensem prowadzenia polityki emigracyjnej w ścisłej zależności od polityki agrarnej wewnętrznej.

W zakresie pracy społeczno-naukowej bardzo ciekawym wzorem jest Instytut do spraw emigracji i kolonizacji przy Akademii Pracy im. Masaryka. Instytut składający się obecnie z około 100 członków: przedstawicieli nauki, ekonomistów, przedstawicieli przemysłu i handlu (prezesa instytutu jest dr. Pilat jeden z dyrektorów Zyrnostenska Banka), stara się drogą wieczorów dyskusyjnych i odczytów wyświecić problemy emigracyjne z różnych punktów widzenia: naukowego, gospodarczego, socjalnego. Instytut jest wydawcą popularnego czasopisma: „Ceskoslovenska Emigrace”, posiadającego bardzo dobre informacje urzędowe i prywatne z całej kuli ziemskiej.

Reasumując, należy powiedzieć, że organizacja czeskosłowackich władz emigracyjnych winna dążyć do połączenia wszystkich agend emigracyjnych w jednym wydziale lub sekcji, departamencie, czy też urzędzie. Dodatnim rysem organizacji jest wspomniana komisja.

Wystawa emigracyjna.

21 sierpnia 1926 r. otwarta została wystawa emigracyjna w Bratysławie, jako część składowa Naddunajskich Targów. Organizatorami wystawy byli: Minister Opieki Społecznej przy współdziałaniu Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Rolnictwa, Ministerstwa Zdrowia Publicznego i Fizycznego Wychowania, Państwowego Urzędu Statystycznego, Komendy Policji w Pradze, Masarykowej Akademii Pracy, Czeskosłowackiego Czerwonego Krzyża, Y. M. C. A., Y. W. C. A. i Towarzystwa Międzynarodowej Opieki nad Emigrantami.

Zgodnie z odezwą Komitetu wystawowego, emigracja z Czechosłowacji, w szczególności emigracja ze Słowaczyny i Rusi Podkarpackiej, nabiera coraz większego znaczenia i staje się zjawiskiem poważnych następstw w zakresie gospodarczym, socjalnym i politycznym. Prawo „kwotowe” z r. 1924, wydane przez Stany Zjedn. A. P. ograniczyło imigrację czechosłowaków do tego kraju do 3073 osób rocznie. Z konieczności osoby poszukujących pracy zagranicą, zwróciły się na inne kraje. Koniecznym jest przeto dobre informowanie zainteresowanych o charakterze i nasileniu ruchu do tych krajów, o instytucjach państwowych i społecznych, organizujących i opiekujących się tym ruchem, w końcu o organizacji społecznej i gospodarczej wszystkich ośrodków wychodźstwa. Słusznie też zaznaczono, że celem wystawy jest zaznajomienie ogółu z charakterem i celem działalności oraz potrzeb urzędów i organizacji społecznych zajmujących się wychodźstwem. Wystawa winna wzbudzać zainteresowanie kół społeczeństwa i zaufanie do działalności państwa i towarzystw społecznych, w końcu wystawa ta służyć winna jako popularny informator

dla szerszych kół gospodarczych państwa, kół politycznych i prasy w celu spopularyzowania i należytego oświetlenia wagi zagadnień emigracyjnych.

Powodując się temi wytycznymi organizatorzy wystawy emigracyjnej w Bratislavie podzielili materiał wystawowy na następujące działy:

1) Wychodźtwa ze Słowaczyny, Rusi Podkarpackiej i z całej Czechosłowacji (Diagramy, Kartogramy, fotografie).

2) Czechosłowacy zagranicą (Mapy, diagramy, kartogramy, fotografie, czasopisma, roczniki, kalendarze, literatura, życie wychodźców w różnych krajach).

3) Urzędy państwowe pracujące w dziedzinie emigracji, ich organizacja i czynności. (Ministerstwo Opieki Społecznej, M-two Spraw Zagranicznych, M-two Rolnictwa, M-two Zdrowia Publicznego i Fizycznego Wychowania, Komenda Policji, Państwowy Urząd Statystyczny, Stacja zborna sanitarna w Svatoboricach i stacja zborna w Liben. Działalność informacyjna i opiekuńcza tych instytucji).

4) Międzynarodowe i inne instytucje zajmujące się opieką nad emigrantami (Massarykowa Akademia Pracy, Y. M. C. A., Y. W. C. A., Czechosłowacki Czerwony Krzyż, Międzynarodowa Opieka nad Emigrantami. Ich organizacja i czynności. Mapy, fotografie, czasopisma i publikacje).

5) Międzynarodowa literatura emigracyjna.

6) Poradnia dla wychodźców.

Z ciekawych tablic należy wymienić:

- Tabl. 1. Wiek i płeć emigrantów (postaciami w proporcji).
„ 2. Emigracja zamorska z Słowaczyny, Rusi Podkarpackiej i całego państwa — osobno i razem (wykresowo na 100.000 mieszkańców: 3 linie łamane w latach 1900 — 25).
„ 3. Wychodźtwa ogółem w/g powiatów pochodzenia w latach 1922 — 1925 na 100.000 mieszkańców. Mapa.
„ 4. Wychodźtwa w/g krajów przeznaczenia w lat. 1922—25. Wykres.
„ 5. Skład zawodowy wychodźtwa. Postaciami.
„ 6. Skład zawodowy wychodźtwa. Kartogram słupowy.
„ 9. Wychodźtwa czechosłowackie w krajach Europy w/g miejsca pochodzenia (prowincje czechosłowackie) z lat 1922 — 25. Mapa Europy. Koła proporcjonalne. Wycinki kół odp. zabarwione oznaczają prowincje pochodzenia.
„ 10. Wychodźtwa czechosłowackie do Ameryki Półn. i Południowej.
„ 11. Wychodźtwa czechosłowackie do Europy w/g zawodów.

Inne tablice w formie wykresów lub map ujmują w podobny sposób narodowość wychodźców, kierunek wychodźtwa, stan liczebny w poszczególnych krajach (postaciami), ich rozwój (wyobrażony za pomocą książki—towarzystwa i za pomocą budynku — szkoły).

Bilans wychodźtwa jak dochody przedstawione w postaci worków napełnionych pieniędzmi i t. p.

W końcu zwracają uwagę wykresy czynności urzędów emigracyjnych, ruchu miesięcznego przez stacje zborne i zbiory fotografii z życia emigrantów na obczyźnie.

Ogólnie wystawa robi doskonałe wrażenie, przedstawia w popularny sposób obfity materiał statystyczny i jest do pewnego stopnia wzorem w tym zakresie. Z wad wystawy poczytałbym jedynie brak eksponatów

bardziej realnych (poza fotografjami) pracy wychodźstwa zagranicę, co jest konieczne dla bardziej żywego scharakteryzowania życia tegoż wychodźstwa.

F. G.

RUMUNJA.

Rozmieszczenie i warunki pracy robotników polskich.

Zezwolenia na wjazd do Rumunii, robotnikom obcym udzielane są na mocy każdorazowej decyzji bukareszteńskiego Ministerjum Pracy i tylko dla specjalistów robotników, jakich nie posiada Rumunja. Za takich uważani są robotnicy polscy pracujący w przemyśle włókienniczym, szklarskim i meblowym.

W okręgu konsulatu Bukareszteńskiego przebywa 2.400 obywateli polskich chrześcijan i żydów. w tej liczbie około 1.350 mężczyzn, 800 kobiet i 250 dzieci. Większość obywateli polskich, około 900 osób, zamieszkuje w Bukareszcie, gdzie grupują się wszystkie nieomal fabryki tkackie. Do znaczniejszych kolonji polskich na prowincji należy zaliczyć: 1) Kolonję w Ploesti składającą się z kilkunastu rodzin inteligencji. 2) Kolonję w Brazi (fabryka szkła) gdzie przebywa około 100 robotników polskich. 3) Kolonję w Median (powiat Tarczava Mare) składającą się z około 125 polskich hutników, szklarzy zatrudnionych w tamtejszej hucie szklanej. 4) Kolonja w Turde (Siedmiogród) składająca się ze 150 polskich hutników szklarzy. 5) Kolonję w Reszycy (powiat Caras Sererin), gdzie przybywa kilkudziesięciu robotników pracujących w hutach żelaznych. 6) Kolonję w Borosineu-Iszen składającą się z 10 rodzin polskich pracujących w fabryce mebli. Poza tem istnieje większa kolonja polska, około 100 osób, w miejscowości Lupeni (w Siedmiogrodzie). Kolonja ta składa się z górników polskich zatrudnionych w kopalni węgla Tow. „Petrosani”.

Na Bukowinie rynek pracy jest korzystny tylko dla fachowców w przemyśle włókienniczym i trykotażowym, natomiast niekorzystne są stosunki dla robotników w hutach szkła. Płaca dzienna robotnika fachowego wynosi 250 lei, niefachowego 100 lei. W okręgu konsulatu Galacu liczba obywateli polskich wynosi 1.100 osób. Dawniej liczna była emigracja robotników leśnych. W Besarabji ogólna liczba emigrantów, obywateli polskich, jeżeli włączyć do niej polaków osiadłych tutaj przed wojną, wynosi około 3.000 osób (po wojnie przybyło około 200). Ze względu na nieznaczne uprzemysłowienie Besarabji zapotrzebowania pracowników przemysłowych niema prawie żadnego, a dopływ robotników rolnych, nawet sezonowych, od czasu przeprowadzenia reformy agrarnej, zanikł zupełnie.

Kontrakty zawierane przez fabrykantów rumuńskich z robotnikami polskimi, określają zazwyczaj minimum płacy tygodniowej, oraz gwarantują robotnikom bezpłatne bardzo skromne mieszkania. Ponadto poszczególne fabryki jak np. firma meblowa „Munden” zobowiązują się do wydawania robotnikom po minimalnych cenach pewnej ilości mąki i dają bezpłatnie opał. Praca w fabrykach odbywa się na akord i robotnicy pragnący podwyższyć swoje zarobki przedłużają ją poza godziny normalnego dnia roboczego — pracując 10 do 12 godzin na dobę.

Wogóle robotnik miejscowy ma małe potrzeby kulturalne i życiowe, łąco się odżywia i pracuje 11 do 12 godzin dziennie. Nasi robotnicy w tych warunkach czują się źle, ale poprawa ich bytu jest utrudniona, skutkiem małych wymagań robotników rumuńskich.

Obecnie płace robotników w okręgu konsulatu Bukareszteńskiego są następujące: a) w zawodzie tkackim teoretyczne minimum płacy tygodniowej 1.000 lei, oraz bezpłatne mieszkania; majstrzy zarabiają więcej, od 6.000 do 10.000 lei miesięcznie. b) W zawodzie szklarskim hutnicy-szklarze są lepiej płatni; zarabiają przeciętnie od 5.000 — 6.000 lei miesięcznie, majstrzy zaś w hutach do 12.000 lei, prócz mieszkania opału i światła. Względnie dobrą opinią cieszą się szklarnie w Turde i Median. c) W zawodzie drzewnym (meblowym) robotnicy zarabiają w Bukareszcie przeciętnie około 1.000 lei tygodniowo. d) Robotnicy rolni płatni są bardzo nisko, a mianowicie otrzymują od 30—70 lei dziennie. Zresztą zapotrzebowania na tego rodzaju robotników niema wcale. e) W kopalniach węgla warunki płacy są złe. Robotnicy otrzymują przeciętnie 60 do 80 lei dziennie, przyczem muszą pracować bez przerwy od 8 — 12 godzin na dobę.

Przeciętne ceny z końca pierwszego półrocza były następujące:

1 kg. chleba białego	lei	17
1 „ — mięsa wołowego	„	44
1 „ „ — lepszego	„	60 do 80 lei
1 „ — tłuszczu wieprzowego	„	90
1 „ — kartofli	„	5
1 litr mleka	„	14
1 para lichego obuwia męsk.	„	700
1 garnitur robotniczy	„	4.000
1 koszula robotnicza	„	200 — 250

Kurs waluty rumuńskiej w tym czasie podlegał znacznym wahaniom, przeciętnie złoty wynosił około 20 lei.

Dzięki opracowaniu nowych kontraktów przez konsul w porozumieniu z Urzędem Emigracyjnym i zainteresowanymi robotnikami, osiągnięto pewne polepszenie warunków płacy robotniczej, oraz zapewnienie mieszkania, opieki lekarskiej, zwrotu kosztów podróży powrotnej do Polski i opłat wszystkich taks konsularnych. Wogóle Rumunji nie można uważać za kraj nadający się do znaczniejszej imigracji ze względu na słabo rozwinięty przemysł i małe zapotrzebowanie robotników.

BULGARJA.

Warunki przyjęcia robotników cudzoziemskich.

Podobnie jak większość innych państw europejskich Bułgarja wprowadziła również przepisy ograniczające przyjmowanie obcych robotników, w celu ochrony własnego rynku pracy. 1-go kwietnia 1926 r. weszła w życie ustawa uchwalona 5 maja 1925 r. o pośrednictwie pracy i zabezpieczeniu od bezrobocia, na mocy której robotnicy cudzoziemscy poddani zostali podwójnej kontroli ze strony władz administracyjnych i organów inspekcji pracy. Od tych ograniczeń wolni są jedynie obywatele czeskosłowaccy, rumuńscy i węgierscy, którzy na zasadzie traktatów, opartych na wzajemności, korzystają z tych samych praw co obywatele bułgarscy.

Robotnicy innych narodowości przybywający do -Bułgarii mogą otrzymać pracę jedynie w razie otrzymania zezwolenia Ministerstwa Handlu, Przemysłu i Pracy. O zezwolenie to starać się winni wszyscy pracodawcy, zamierzający sprowadzić robotników cudzoziemskich. Wymienione ministerstwo określa długość pobytu, do którego upoważnia sprowadzanego robotnika. Zezwolenie przyjęcia robotnika cudzoziemskiego wydawane jest po uprzednim zbadaniu sprawy przez generalnego inspektora pracy, któremu przedstawione być winny: 1) dokumenty stwierdzające przynależność państwową i zawód robotnika, 2) zaświadczenie Izby Handlowej lub miejscowego komitetu rzemieślniczego albo zainteresowanego syndykatu, stwierdzające, że niema w Bułgarii robotników tego zawodu albo, że liczba ich nie jest wystarczająca.

Pracodawcy zatrudniający robotników cudzoziemskich wbrew rzezczonej ustawie bez zezwolenia Ministerstwa Handlu, Przemysłu i Pracy, karani są grzywną.

Osobne zarządzenie postanawia, że robotnicy cudzoziemscy, wyjąwszy robotników, czeskosłowackich, rumuńskich i węgierskich, będą w razie bezrobocia usuwani przed robotnikami krajowymi tej samej kategorii. (Bollettino della Emigrazione, Nr. 11, 1926.)

AMERYKA.

STANY ZJEDNOCZONE.

Policja imigracyjna.

Korpus Policji imigracyjnej w drugim roku swego istnienia zwiększony został do liczby 632 funkcjonariuszy czyli o 160 osób. Jednocześnie ulepszono jego organizację wewnętrzną. W celu uzgodnienia działalności całego korpusu mianowano inspektorów granicy północnej i południowej. Poza granicą lądową utworzono straż na przestrzeni 800 mil granicy morskiej. Dzięki tym zarządzeniom policja imigracyjna okazała znaczne usługi przy zwalczaniu przemytnictwa nietylko emigrantów, ale także napojów wzbronionych przez ustawę o prohibicji oraz nielegalnie przywożonych towarów. Wynikiem jej działalności jest niemal całkowite ustanie jednostkowego przechodzenia granicy i znaczne ograniczenie przemytnictwa organizowanego. W ciągu roku budżetowego 1925/26 zasekwestrowano towary wartości 946.000 dolarów, zatrzymano 5.580 osób, aresztowano 331 kontrabandzistów, z pośród których 100 skazanych zostało przez sądy.

Tak czujne pilnowanie granicy powinno być ostrzeżeniem dla osób, zamyślających za namową niesumiennych agentów przedostać się nielegalnie do Stanów Zjednoczonych. Próby takiego obchodzenia przepisów imigracyjnych są jednak coraz rzadsze, co przypisać należy w znacznej mierze przestrogom ogłaszanym w urzędowych komunikatach i wskazówkach przez państwa emigracyjne.

(Bollettino della Emigrazione, Nr. 1, 1927).

Pięciodniowy tydzień pracy w warsztatach samochodowych Forda.

Znamiennym faktem w amerykańskim przemyśle jest wprowadzenie przez Ford Motor Company w Detroit pięciodniowego tygodnia pracy z pełną płacą tygodniową. Ford zapowiada, że ten skrócony czas pracy wprowadzony będzie stopniowo w innych działach przemysłu. Motywy tej zmiany są podobne do tych, które wywołały przed kilkunastu laty tak znaczne podniesienie płac robotniczych w fabrykach Forda. Twierdzi on, że warunkiem zbytu produkowanych samochodów jest nie tylko danie robotnikowi środków dostatecznych na ich nabywanie, ale także danie mu wolnego czasu, aby mógł z nich korzystać.

Korespondent „Kölnische Zeitung“ podaje jednak nieco odmienne wyjaśnienia. Zdaniem jego inne firmy skutecznie konkurują z fordowskimi pod względem wysokości zarobków, a wobec tego, że zbyt samochodów jest utrudniony, koniecznością było wprowadzenie przez Forda skróconego czasu pracy. Zaznaczyć trzeba, że nie zmniejszyły się zarobki tych, którzy dzięki daleko posuniętej racjonalizacji pracy i postępom technicznym produkują w ciągu 5 dni tyle, ile poprzednio produkowali w ciągu dni 6-ciu. Nie dotyczy to jednak wszystkich robotników i wszystkich działów produkcji. Pięciodniowy tydzień pracy nie został wprowadzony do kolejowych warsztatów Forda, a na jego statkach zamiast trzech zmian ośmiodzinnych istnieją dotychczas dwie zmiany dwunastogodzinne czyli 84-godzinny tydzień pracy.

Kwestja rentowności wywiera więc w tych wypadkach przemożny wpływ na warunki pracy robotników.

(Ibidem, Nr. 11, 1926).

KANADA.

Ruch emigracyjny.

Autor interesującej pracy o zagadnieniach ludnościowych w Stanach Zjednoczonych i w Kanadzie¹⁾, p. Coats, naczelnik wydziału statystycznego w kanadyjskim rządzie federalnym, zwraca uwagę na znaczną liczbę osób, opuszczających po krótkim pobycie Stany Zjednoczone lub Kanadę. Zwłaszcza wysokim jest odsetek imigrantów wyjeżdżających z Kanady do Stanów Zjednoczonych, które wywierają silny wpływ przyciągający ze względu na wyższy stopień swego rozwoju gospodarczego. Niektórzy imigranci udają się tam zresztą nie w celu stałego osiedlenia się, lecz na kilkoletni pobyt.

Porównanie cyfr trzech ostatnich spisów ludności wskazuje na rozmiary ruchu emigracyjnego w dwóch pierwszych dziesięcioleciach dwudziestego wieku. W okresie 1901 — 1911 przyrost naturalny ludności czyli nadwyżka urodzeń nad zgonami wyniosła 853.566 osób, imigrantów zaś przybyło 1.847.651 osób. Dodając te cyfry do liczby zaludnienia z 1901 r. otrzymalibyśmy 8.072.532. Faktyczne zaludnienie w r. 1911 wynosi jednak tylko 7.206.643. Liczbę emigrantów można więc określić cyfrą 865.889.

¹⁾ Population Problems in the United States and Canada. Edit. L. Dublin, Boston and New-York, Houghton Mifflin Co., 1926.

stanowiącą różnicę pomiędzy obu liczbami. W ten sam sposób otrzymana liczba emigrantów w dziesięcioleciu 1911 — 1921 wynosi 1.297.740. Cyfrę tę wszakże zmniejszyć trzeba o 60.000 żołnierzy kanadyjskich poległych na wojnie, i o 20.000 żołnierzy pozostałych w Wielkiej Brytanji. Na tak znaczne rozmiary emigracji wpłynęło niewątpliwie gospodarcze przesilenie, które miało miejsce w r. 1913 i w pierwszym okresie prowadzenia wojny.

Na podstawie rzeczywistego przyrostu ludności w poszczególnych prowincjach kanadyjskich ludność Kanady w roku 1924 szacowana jest na około 9.200.000 osób. Przyrost naturalny w okresie 1921 — 1924 wynosi 445.000 osób, imigrantów przybyło w tym czasie 311.000, liczba emigrantów wyniosła więc około 318.000 osób, przewyższyła więc liczbę imigrantów. Według danych urzędowych Stanów Zjednoczonych w tym samym czasie przybyło do tego kraju z Kanady 364.000 osób. Różnica pomiędzy obu cyframi tłumaczy się tem, że część emigrantów z Kanady udała się do Stanów Zjednoczonych na roboty sezonowe i po ich ukończeniu powróciła do kraju.

P. Coats zwraca uwagę na konieczność zreformowania kanadyjskiego systemu statystyki emigracyjnej w celu większego uzgodnienia ze statystyką imigracji i innymi obliczeniami demograficznymi. Podaje przytem projekt, aby urzędnicy pograniczni kanadyjscy i Stanów Zjednoczonych podawali sobie codziennie do wiadomości zarejestrowane liczby emigrantów, aby umożliwić dokładne obliczenie ruchu ludności przez granicę lądową.

(Chronique Mensuelle des Migrations, Nr. 47, 1926).

Imigracja rolna z Polski.

Możność imigracji zbiorowej robotników rolnych i rodzin rolniczych do Kanady bez specjalnych zapotrzebowań imiennych Departamentu Imigracji i Kolonizacji w Ottawie wzbudziła znaczne zainteresowanie wśród ludności, która z możliwości tej mogła korzystać, jak świadczy wyczerpanie konyngentów przydzielonych poszczególnym linjom okrętowym przez przedsiębiorstwa kolonizujące Canadian National Railways i Canadian Pacific Railways. Linje te posiadają również pewną liczbę zgłoszeń na rok 1927 osób, które nie zdążyły wyjechać w terminie prekluzyjnym lądowania w Kanadzie czyli do 15 sierpnia 1926 r.

Ruch ten byłby niewątpliwie o wiele intensywniejszy, gdyby nie konieczność posiadania dość znacznej gotówki na koszty podróży i na pokaz w porcie kanadyjskim, a dla rodzin rolniczych również na założenie gospodarstwa. Jak wykazało doświadczenie, ludność włościańska, zwłaszcza z okolic południowo - wschodnich Rzeczypospolitej, w których istnieją zakorzenione jeszcze w przedwojennych czasach tradycje emigracji do Kanady, zdobywała ze stosunkowo większą łatwością środki na wyjazd w charakterze robotników rolnych (w wysokości około 185 dolarów), niż na wyjazd w charakterze osadników rolnych (poza kosztami podróży wszystkich członków rodziny 300 do 500 dolarów). Dlatego rodzin rolniczych wyjechała w r. 1926 znikoma ilość. W celu zwiększenia dopływu tej kategorii imigrantów, o którą chodzi kolonizującym przedsiębiorstwom, znizona została na rok 1927 suma wymagana na założenie gospodarstwa do 300, 250, 200

a nawet 100 dolarów, zależnie od położenia, odległości od kolei i stanu lub istnienia budynków. Zniżki te stosowane są wyłącznie do rodzin właściańskich, które cenione są ze względu na ich wytrzymałość i możność przystosowania do twardych warunków pracy i do ostrego nawet klimatu. Rodziny, nieprzywykłe do pracy fizycznej, muszą posiadać o wiele większą sumę — około 2.000 dolarów po opłaceniu kosztów podróży.

Co się tyczy kategorii robotników rolnych, pieniądze potrzebne na wyjazd zdobywali oni bądź przez spieniężenie swojego mienia, bądź przez zaciąganie pożyczek, nieraz na dość wysoki procent. Zwykle długi te są regularnie spłacane w pierwszym roku pobytu w Kanadzie.

Wzmoczone zainteresowanie emigracją do Kanady usiłowały wyzyskać niektóre jednostki, zwłaszcza w powiatach wschodnich, proponując — oczywiście za opłatą — „ułatwienie“ wyjazdu lub „zapisanie“ kandydata w biurze linii okrętowej, wyrobienie dokumentów i t. p. Urząd Emigracyjny, w porozumieniu z władzami administracyjnymi, ścigał podobne nadużycia i pociągał winnych do odpowiedzialności, gdy tylko ta występna działalność była dostatecznie stwierdzona. Poza tem przez ogłaszanie komunikatów i bezpłatne rozdawanie ulotek informacyjnych, starał się rozpowszechnić wiadomości o warunkach emigracji do Kanady.

Jak wskazuje umieszczona w niniejszym zeszycie tablica, wyjechało w ciągu całego 1926 r. do Kanady ogółem 15.795 osób.

Według bardziej szczegółowych danych z 2-go kwartału 1926 r. emigranci, którzy wyjechali do Kanady, pochodzą przeważnie z województw: tarnopolskiego, lwowskiego, stanisławowskiego, kieleckiego, krakowskiego, poleskiego i wołyńskiego, przyczem największą liczbę emigrantów wykazują trzy pierwsze województwa (p. Nr. 2 Przeglądu Emigracyjnego). Co do podziału według narodowości, wyjechało do Kanady w drugim kwartale 1930 polaków, 1812 rusinów, 923 żydów (na imienne wezwania do rodzin) i 480 innej lub nieokreślonej narodowości. Pewna część tej ostatniej kategorii niewątpliwie jest narodowości rusińskiej, należy więc przyjąć, że udział rusinów w emigracji do Kanady jest najliczniejszy. Na uwagę zasługuje również znaczna stosunkowo liczba osób narodowości polskiej, które wyjechały do Kanady, tem bardziej, że znaczna większość, a mianowicie 1553 polaków wyjechało z czterech województw południowo - wschodnich (lwowskiego, tarnopolskiego, stanisławowskiego i wołyńskiego), w których większość mieszkańców należy do innych narodowości. Należy więc skonstatować dość znaczny ubytek ludności polskiej z tych województw wskutek emigracji do Kanady.

BRAZYLJA.

Rynek pracy w miastach stanu Sao Paulo.

Stanowy urząd pośrednictwa pracy w Sao Paulo wydał komunikat ostrzegający robotników rolnych, pracujących w fazendach kawowych, przed ucieczką do miast, w których zwiększyłoby szeregi bezrobotnych, gdyż znalezienie pracy wskutek znacznego zmniejszenia produkcji przemysłowej jest trudne. Najpoważniejsze fabryki stanowe, warsztaty tkackie w Sao Paulo, ograniczyły pracę zrazu o $\frac{1}{3}$, następnie o połowę, a przesilenie wciąż się wzmacza. Te fabryki, które pracują przez cały tydzień, zmniejszyły swój personel i liczbę używanych maszyn. Niektóre warsztata-

ty całkowicie zawiesiły produkcję. Stan rynku pracy wewnątrz kraju nie jest lepszy niż w stolicy stanu Sao Paulo. Przesilenie dotknęło nie tylko przemysł włókienniczy, ale również metalowy, drzewny i inne działy produkcji. Również konsulats niemiecki w Sao Paulo i niemieckie towarzystwa pomocy emigrantom przestrzegają przed zamianą pewnego, choć okupionego ciężką pracą chleba na brak pracy w mieście.

(Nachrichtenblatt der Reichsstelle für das Auswanderungswesen, Nr. 23, 1926).

Płace robotnicze na kawowych fazendach w Sao Paulo.

Znaczny spadek cen kawy (worki kawy sprzedawany jest za 100 milrejsów zamiast 220 milrejsów) wywołany został podniesieniem wartości waluty i z kolei był przyczyną zmniejszenia zarobków robotniczych. Zależnie od tego czy robotnik ma prawo siania własnego ziarna pomiędzy rzędami drzewek, otrzymuje on za swą pracę rocznie 250 do 450 milrejsów za każde 1000 drzewek. Za zbiór płacono mu 2 milrejsy od worka 100-litrowego zamiast 3 milrejsów płaconych w roku poprzednim. Płaca robotników podziennych wynosi 5 milrejsów zamiast 6-ciu. Ogólnie przyjmują, że zarobki robotników zmniejszyły się o 20% w przybliżeniu i że wielu robotników zakończy swój rok pracy bez oszczędności.

Zbiór kawy w roku 1926 szacowany jest na około 8.500.000 worków 60-kilogramowych. Według przewidywań kompetentnych znawców, opartych na wyjątkowo pomyślnem kwitnieniu drzew kawowych, zbiór w roku 1927/28 zapowiada się bardzo dobrze i osiągnie prawdopodobnie 13.000.000 worków kawy.

(Bollettino della Emigrazione, Nr. 11, 1926).

A R G E N T Y N A.

Ruch imigracyjny.

Imigracja obywateli polskich do Argentyny w trzecim kwartale 1926 r., nie zwiększyła się. Podobnie jak w pierwszym półroczu przyjeżdżało przeciętnie z Polski według urzędowych danych argentyńskich około 1000 osób (6.215 osób od stycznia do lipca i 2954 do października). W tym samym kwartale przybyło około 26.425 emigrantów innych narodowości, wyjechało zaś 22.644, saldo emigracyjne jest więc niezmiernie niskie. Od lat kilku saldo to stale się zmniejsza. Gdy w r. 1923 nadwyżka imigracji nad emigracją wynosiła 153.648 osób, w r. 1924 114.596, w r. 1925 77.180, w trzech pierwszych kwartałach 1926 r. wynosi zaledwie około 21.000. Tak znaczny spadek imigracji i to w okresie ograniczeń imigracyjnych do najważniejszych poprzednio rynków przychodźstwa, świadczy o niekorzystnej konjunkturze gospodarczej dla przybywających do Argentyny. Minister Rolnictwa zwrócił uwagę w przemówieniu wygłoszonym 21 sierpnia przy otwarciu wystawy hodowlanej na ten niepokojący objaw i na konieczność zaradzenia mu przez popieranie powstawania drobnej własności i prowadzenie kolonizacji rolnej na szerszą skalę. Dopóki jednak plany kolonizacyjne nie będą urzeczywistnione, imigracja do Argentyny składać się będzie przeważnie z osób przybyłych na wezwanie rodziny lub robotników rolnych, głównie włochów, którzy po ukończeniu zbiorów w znacznej części powracają do domów.

Rynek pracy.

W rozpatrywanym okresie rynek pracy był niepomyślny nie tylko z powodu skierowania się znacznej części robotników rolnych do miast po ukończeniu robót rolnych, co w tym czasie jest zjawiskiem stałym, ale wskutek niekorzystnej sytuacji gospodarczej Argentyny. Jak wiadomo sytuacja ta uzależniona jest w znacznym stopniu od eksportu i cen płodów rolnych i produktów hodowlanych, które w tym czasie kształtowały się niepomyślnie. Eksport pszenicy zmniejszył się wskutek nieurodzaju w r. 1925/6, spadły bardzo znacznie ceny kukurydzy, jednego z najważniejszych obok pszenicy produktów rolnych. Spadły też ceny mięsa i eksport jego również się zmniejszył.

Na stagnację przemysłową miał też znaczny wpływ kurs walut europejskich w stosunku do peza argentyńskiego. Spadek franka i lira przy jednoczesnej stabilizacji peza wywołał znaczny import artykułów przemysłowych, których zbyt z powodu kryzysu gospodarczego okazał się trudny, wskutek czego miały miejsce znaczne straty, a nawet bankructwo niektórych firm. Krajowe zaś produkty przemysłowe, nie mogąc konkurować z zagranicznymi, odczuły tembardziej osłabienie konsumpcji, te zaś, które były przedmiotem eksportu, w pierwszym rzędzie frygoryfiki, wskutek braku popytu ze strony nabywców europejskich musiały ograniczyć produkcję, zwijając fabryki i zwalniając robotników, wśród których byli i polacy.

Ten niepomyślny stan przemysłu i handlu krajowego wywołał wzrost bezrobocia i jest jedną z głównych przyczyn znacznej reemigracji z Argentyny.

Według otrzymanych ostatnio wiadomości urzędowych możliwość znalezienia pracy zmniejszyła się jeszcze w porównaniu z okresem poprzednim. Istnieją jedynie pewne widoki otrzymania pracy na kolei wskutek budowy nowych linii oraz przy rządowych robotach publicznych i budowie portów. Kowale, stolarze, murarze, elektrotechnicy w małej liczbie znajdują czasem zatrudnienie. Specjalnego zapotrzebowania w tym zakresie jednak niema i wrazie niepomyślnej konjunktury miejscowej, osoby te, bez względu na swój fach, mogą być zmuszone do robót nie wymagających specjalnych kwalifikacyj albo do pracy na roli. Na ogół nie może być mowy o przyjeździe w większych partjach, z wyjątkiem robotników rolnych samotnych, zdrowych i silnych, w okresie robót rolnych czyli od października do kwietnia. Bliższe dane o widokach znalezienia pracy znajdują się w Komunikacie Informacyjnym Urzędu Nr. 3, umieszczonym poniżej¹⁾.

Płace robotników rolnych, t. zw. peonów wynoszą normalnie 60 do 80 pezów miesięcznie (jedno pezo = około 3.60 zł.) i całkowite utrzymanie. W ciągu żniw przy pracy akordowej zarobić można 4 do 6 pezów dziennie, a w razie znajomości języka hiszpańskiego i stosunków miejscowych więcej. Robotnicy angażowani na okres żniw otrzymać mogą 100 do 120 pezów.

Ceny żywności w Argentynie są o wiele wyższe niż w Polsce. Według danych zebranych przez Departament Pracy 1 kg. chleba kosztuje 35 do 40 centów, 1 kg. mięsa wołowego 55 do 58 ct., 1 litr mleka 20 ct., 1 kg.

¹⁾ str. 170.

kartofli 10 do 15 ct., 1 kg. cukru 36 do 40 ct., 1 kg. tłuszczu 98 ct. do 1 peza, 1 tuzin jaj 95 ct. do 1 peza, jedna para obuwia męskiego ordynarnego wyrobu 8 do 13 pezów, jeden garnitur męski ordynarnego wyrobu 60 do 80 pezów.

PERU.

Klimat i zdrowotność.

Klimat Peru jest bardzo różnorodny, zależnie od wysokości danej miejscowości nad poziomem morza i oddalenia jej od oceanu Spokojnego. Wpływ szerokości geograficznej ma tu znaczenie drugorzędne. Każda dolina lub wyżyna ma klimat swoisty, często niepodobny do sąsiednich. Na przykład, gdy w stolicy kraju Limie jest zima, niebo jest zachmurzone i prawie codziennie mgła, to w Chosica, miejscowości oddalonej o godzinę jazdy koleją, jest letnia pogoda i niebo bezchmurne. Nad brzegiem morza klimat jest umiarkowany i dla Europejczyków znośny. Doliny przedandyjskie, aczkolwiek położone na wysokości tysiąca metrów, są gorętsze od wybrzeża. Niektóre doliny, jak Górne Marañon, znajdujące się nawet na wysokości 2.000 mtr., są bardzo gorące. Powyżej 4.000 metrów klimat robi się ostrym, a powyżej 4.500 metrów już pada śnieg. Szczyty na wysokości 5.500 metrów pokryte są śniegiem. Na „puna” czyli wyżynie ponad 4.000 mtr. Europejczyk musi aklimatyzować się i cierpi z powodu rozrzedzenia powietrza. Na wschód od Andów poniżej 2.000 metrów klimat jest ciepły, a poniżej 1.000 metrów ma już charakter klimatów podzwrotnikowych. W dolinie rzeki Amazonki każda dolina ma inny klimat. Doliny rzek Ukajali, Huallaga, Napo i Tigre uchodzą za względnie zdrowe, choć gorące. Najsmutniejszą sławą cieszą się doliny rzek Putumayo, a jeszcze bardziej Yavari, Caqueta czyli Yapura, gdzie panuje złośliwa malarja. Klimat Iquitos nad Amazonką uchodzi za zdrowy. Bardzo gorącymi są również niziny nadmorskie pokryte piaskiem, jak Sechura, Nazca, Joya. W dolinach tych dość częstym objawem są miraże z powodu załamywania się promieni światła.

Dla scharakteryzowania klimatu dodaje się, iż średnia ciepłota miasta Carro de Pasco, położonego na wysokości 4.250 metrów, równa się około 8° Celsjusza, czyli tyle co w Warszawie, średnia ciepłota Limy wynosi 20° Celsjusza — tyle co w Południowej Hiszpanji lub Marokko; Iquitos nad Amazonką ma 26 stopni — tyle co Bombaj lub wyspa Kuba, a na granicy Kolumbji ciepłota wynosi 27° — tyle co na Cejlonie lub na wybrzeżu Jawy.

Ilość opadów jest bardzo różna: w Sechura i wogóle na całym wybrzeżu pada od 1 do 5 centymetrów deszczu rocznie, tyle co na Saharze, a wschodnie stoki Andów wykazują od 2 do 3 metrów opadów, a więc w niektórych miejscowościach sto razy tyle.

Malarja panuje prawie wszędzie poniżej 3 tysięcy metrów, ale rzadko przybiera formę złośliwą. Dość rozpowszechnione są choroby endemiczne. Ankilostomiasis oraz beri — beri są pospolitemi chorobami zwłaszcza we wschodniej części kraju. W dolinach przedandyjskich panuje choroba „verruqa”, czyli brodawka peruwjańska, bardzo niebezpieczna dla nowoprzybyłych. W Andach jest pospolitą chorobą tak zwana „uta”, trudno uleczalna, ale Europejczycy rzadko na nią chorują. W dolinie Ama-

zonki trąd występuje sporadycznie. Ospa i tyfus są pospolite w Andach. Suchoty dają znaczną śmiertelność na wybrzeżu. W 1924 r. umarło w Limie około 6 tysięcy osób czyli, że śmiertelność wyniosła 30 na tysiąc. Najwięcej zgonów wykazują małe dzieci. Jednak z roku na rok sytuacja się polepsza i warunki sanitarne ulegają zmianie.

Niektóre choroby podzwrotnikowe jak naprz.: ankilostomiasis i różne choroby skórne są łatwo uleczalne.

Ludzie pochodzący z krajów o klimacie umiarkowanym muszą przestrzegać w krajach gorących specjalnej higieny, a mianowicie używać bawełnianej odzieży, często się kąpać, zachowywać lekką dietę.

Największym nieprzyjacielem człowieka w Peru są moskity i różne inne owady, które sprawiają, że niektóre wschodnie okolice kraju są wprost niezamieszkałe.

AZJA.

PALESTYNA.

Przyczyny reemigracji.

Ruch emigracyjny do Palestyny, który do roku 1925 objawiał stały i bardzo silny wzrost, w roku 1926 ulega załamaniu. W r. 1924 wyjechało 7.987 osób, w r. 1926 17.740 osób, w roku 1926 liczba ta spada do 6.839 osób. Jednocześnie wzrasta silnie ruch reemigracyjny. W r. 1925 powróciło 236 osób, w r. 1926 1.886, przyczem cyfra ta jest prawdopodobnie niższa od rzeczywistości.

Sjonistyczny Wydział Palestyński, który prowadzi akcję opieki nad emigrantami wyjeżdżającymi do Palestyny i ułatwia im załatwienie potrzebnych formalności wjazdowych, przypisuje to zjawisko zmniejszeniu dopływu zamożnych emigrantów, t. zw., kapitalistów, przywożących do Palestyny maszyny, narzędzia i gotówkę. Ludzie ci zakładają warsztaty pracy, budują domy i nawiązują stosunki handlowe z ościennymi krajami, dając w ten sposób zatrudnienie pewnej liczbie emigrantów zarobkowych, robotników i biuralistów. Gdy w r. 1926 wyjechało według danych Wydziału Palestyńskiego 6.164 osób tej kategorii, co stanowi 34,74% ogólnej emigracji, w ciągu roku 1926 wyjechało zaledwie 313 osób, czyli niecałe 5%. Zarówno bowiem kryzys ekonomiczny, który dotknął Polskę w związku ze stabilizacją waluty, utrudniał wydobycie kapitałów potrzebnych dla osiedlenia się w Palestynie jak też samo lokowanie kapitałów w interesy palestyńskie okazało się mało rentownem.

Rynek wewnętrzny był za mało pojemny dla przemysłu stworzonego przez przywiezione poprzednio kapitały tembardziej, że przepisy celne nie chroniły go przed zagraniczną konkurencją. Rozwijający się eksport do Syrii został zahamowany z powodu wewnętrznych zamieszek w tym kraju. Brak instytucyj finansowych, które udzielałyby poparcia sferom przemysłowo-handlowym. W szczególności cierpią z tego powodu przedsiębiorcy budowlani, i ci, którzy cały swój majątek włożyli w budowę domów i hoteli. Uwięziony w tych gmachach kapitał nie daje widocznie spodziewanych zysków, brak kredytu zaś nie pozwala na częściowe chociażby wycofanie go i umieszczenie w innych przedsiębiorstwach.

Jednakże — według danych Wydziału Sjonistycznego, kryzys gospodarczy nie dotknął rolnictwa, które rozwija się pomyślnie — w szczególności pomarańczowe plantacje. Wyjeżdżają z Palestyny głównie robotnicy i pracownicy miejscy.

W celu zapewnienia krajowemu przemysłowi i handlowi odpowiednich warunków rozwoju, wprowadzone zostały cła ochronne dla towarów wyrabianych w Palestynie, a zniesione lub znacznie zmniejszone cła na przywożone surowce. Ponadto spodziewane jest uzyskanie pożyczki w wysokości $4\frac{1}{2}$ miliona funtów szterl., która ma być użyta częściowo na budowę kolei i dróg publicznych oraz portu w Chaifie. Prace te również, jak zrealizowanie planu elektryfikacji Jordanu, które podobno ma być rozpoczęte, zatrudnić mogą znaczną liczbę robotników.

Na tych perspektywach Organizacja Sjonistyczna opiera nadzieję uzdrowienia stosunków gospodarczych Palestyny i ożywienia ruchu imigracyjnego.

DZIAŁ URZĘDOWY.

UKŁADY EMIGRACYJNE.

PROTOKÓŁ

rozszerzonego, prowizorycznego układu, zawartego na polsko-niemieckich rokowaniach w Berlinie dnia 9 grudnia 1926 r. w sprawie polskiej emigracji sezonowej do Niemiec w roku 1927.

Dotychczasowe polsko-niemieckie rokowania w sprawie polskich robotników rolnych, co do których można oczekiwać rychłego i ostatecznego uzgodnienia, doprowadziły do uregulowania tej kwestji w następujących punktach:

1) Rekrutowanie i kontraktowanie polskich robotników sezonowych odbywać się będzie w roku 1927 na podstawie umowy technicznej, która dołączona jest do tego protokołu jako załącznik Nr. 1 i 1-a.

2) W umowie najmu, obowiązującej polskich robotników rolnych, w r. 1926, wprowadza się na rok 1927 zmiany, które zawarte są w zestawieniu stanowiącym załącznik Nr. 2.

3) Kwestja powrotu w półroczu zimowym 1926/27 polskich robotników rolnych, pozostałych w Niemczech od r. 1925 i wcześniej, uregulowana zostaje w drodze porozumienia, dołączonego do tego protokołu jako załącznik Nr. 3.

4) Rząd Niemiecki jest gotów traktować polskich robotników rolnych, którzy pracować będą w Niemczech w roku 1927 co do ich roszczeń z tytułu ubezpieczenia od nieszczęśliwych wypadków i w kwestji spoczywania rent wypadkowych narówni z obywatelami niemieckimi. Pozostawia się późniejszemu uregulowaniu kwestję przeprowadzenia w praktyce tego ustępstwa.

5) Rząd Niemiecki wniesie do właściwych korporacji przedłożenie rządowe, na mocy którego polscy robotnicy rolni zwolnieni będą w Niemczech w roku 1927 od obowiązku płacenia składek na fundusz opieki nad bezrobotnymi (ubezpieczenia od bezrobocia).

Pozatem uzgodniono, że rokowania w kwestji zawarcia konwencji emigracyjnej będą prowadzone w dalszym ciągu. Następne posiedzenie ma się odbyć najpóźniej dnia 1 lutego 1927 r.

Obie delegacje przedłożą sobie wzajemnie w drodze pisemnej najpóźniej do tego terminu, możliwie jednak przed dniem 20 stycznia 1927 r., projekty tej konwencji emigracyjnej. Niniejszy protokół, zostaje sporządzony w dwóch egzemplarzach, każdy w języku polskim i niemieckim. Podpisujący niniejszy protokół przedłożą go bezzwłocznie swym pełnomocnikom z wnioskiem o zatwierdzenie przed obustronną wymianą.

Berlin, dnia 9 grudnia 1926 r.

ZAAŁĄCZNIK Nr. 1

UMOWA

dotycząca technicznego przeprowadzenia rekrutacji, kontraktowania i wysłania polskich sezonowych robotników rolnych do Niemiec.

Artykuł 1.

Co roku w drugiej połowie grudnia, przed Bożem Narodzeniem, Niemiecka Centrala Robotnicza zawiadomi Urząd Emigracyjny w Warszawie, jakie przypuszczalnie będzie zapotrzebowanie polskich robotników rolnych (mężczyzn, kobiet i chłopców) na rok przyszły w poszczególnych krajach niemieckich i prowincjach pruskich, przyczem określili te obwody w Polsce, z których byłoby pożądanе otrzymać siły robocze.

Artykuł 2.

Polski Urząd Emigracyjny w porozumieniu z Wydziałem Pośrednictwa Pracy w Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej poda do dnia 15 stycznia do wiadomości Niemieckiej Centrali Robotniczej powiaty, w których przewiduje rekrutację, oraz liczbę robotników, jaka może być wzięta z poszczególnych powiatów.

Artykuł 3.

Najpóźniej 1-go lutego spotykają się przedstawiciele polskiego Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej z przedstawicielami Niemieckiej Centrali Robotniczej celem porozumienia się na okres czasu od połowy lutego do Wielkiejnocy co do ostatecznej wysokości kontyngentu podlegających rekrutacji, podziału pomiędzy obwody, jak również technicznych szczegółów. Tuż przed Wielkanocą w drodze nowego porozumienia ustalone będzie dalsze postępowanie na okres powielkanocny. Przy ewentualnych późniejszych zapotrzebowaniach postępować się będzie również w ten sam sposób.

Przy zapotrzebowaniu imiennie wskazanych sił roboczych postępuje się w myśl art. 6.

Artykuł 4.

Zgodnie z planem ustalonym w spotkaniu lutowym — art. 3 — prześle Niemiecka Centrala Robotnicza właściwym Urzędem Pośrednictwa Pracy posiadane przez nią zapotrzebowania poszczególnych pracodawców; polskie Urzędy Pośrednictwa Pracy w odpowiednich ogłoszeniach podadzą zawczasu do wiadomości ludności rolnej dni i miejscowości rekrutacji w Urzędach Pośrednictwa Pracy lub w miejscowościach, ustalonych przez te Urzędy w porozumieniu z Niemiecką Centralą Robotniczą.

Niemiecka Centrala Robotnicza jest następnie upoważniona do wysłania swoich urzędników do polskich Urzędów Pośrednictwa Pracy i do rozpoczęcia, z zastrzeżeniem przepisów, zawartych w art. 5 i 7, rekrutacji, w towarzystwie przedstawicieli Urzędów Pośrednictwa Pracy, a mianowicie z pośród sił roboczych, poleconych przez przedstawicieli polskich Urzędów Pośrednictwa Pracy i w ustalonych powyżej dniach i miejscowościach.

Artykuł 5.

Urzędnicy Niemieckiej Centrali Robotniczej, którzy mają być wysłani do Polski do Urzędów Pośrednictwa Pracy celem rekrutacji sił roboczych, otrzymują ze strony Rządu Polskiego zaświadczenie według załączonego wzoru.

Niemiecka Centrala Robotnicza prześle zawczasu Urzędowi Emigracyjnemu w Warszawie listę imienną urzędników, którzy mają być wysłani.

Artykuł 6.

Polskie Urzędy Pośrednictwa Pracy zawiadomią bezpośrednio robotników wskazanych imiennie w zapotrzebowaniach, o zgłoszonych co do nich zapotrzebowaniach, oraz zakontraktują ich na podstawie przeznaczony dla nich umowy o pracę. W razie zgłoszenia zapotrzebowania na robotników imiennie wskazanych, zamieszkałych poza obwodami, ustalonymi w art. 3, zapotrzebowanie to przesłane będzie Urzędowi Pośrednictwa Pracy, właściwemu dla ich miejsca zamieszkania przy jednoczesnym zawiadomieniu polskiego Urzędu Emigracyjnego, który o decyzji swej zawiadomi w najszybszej drodze odnośnie polskie Urzędy oraz Niemiecką Centralę Robotniczą.

Artykuł 7.

Wyboru robotników do Niemiec dokonywują urzędnicy Niemieckiej Centrali Robotniczej w myśl art. 4 i 5.

Artykuł 8.

Zakontraktowanie robotników dokonywane jest na podstawie umowy o pracę dla zagranicznych sezonowych robotników rolnych, ułożonej przez Fachową Komisję Rolną Urzędu Pracy Rzeszy, która to umowa w swoim obecnym brzmieniu dołączona jest do niniejszego układu. Rząd Niemiecki da Rządowi Polskiemu możliwość zajęcia stanowiska wobec zmian umowy o pracę. Rząd Niemiecki jest pozatem gotów przedłożyć Fachowej Komisji Rolnej Urzędu Pracy Rzeszy ewentualne propozycje Rządu Polskiego w sprawie zmian w umowie pracy.

Robotnik może podpisać umowę o pracę jedynie w obecności urzędnika, upoważnionego przez kierownika właściwego polskiego Urzędu Pośrednictwa Pracy, po poznaniu się z warunkami umowy. Wyjątek stanowią wypadki, dotyczące cofnięcia przez pracodawcę już podpisanej umowy o pracę i ponownego zakontraktowania robotnika, przy czym jednak w warunkach pracy i płacy nie może nastąpić pogorszenie.

Umowy o pracę sporządzane będą w czterech egzemplarzach, z których jeden egzemplarz otrzymuje pracodawca, drugi Niemiecka Centrala Robotnicza, zaś czwarty otrzymuje robotnik, wyznaczony przez polski Urząd Pośrednictwa Pracy z pośród danej grupy robotników.

Każdy z pośród robotników, wymienionych w umowie wspólnej, otrzyma przy za-kontraktowaniu pisemne poświadczenie umowy o pracę, którego treść ułożona jest wed-ług załączonego wzoru.

Artykuł 9.

Oba Rządy zobowiązują się udzielić robotnikom ułatwień przy wyjeździe i wjeździe.

Stosownie do obowiązujących polskich przepisów paszportowych, robotnicy otrzy-mują bezpłatnie w trybie przyśpieszonym tak zwany paszport emigracyjny, który ich uprawnia do jednorazowego wyjazdu z Polski i powrotu do Polski w okresie jego waż-ności.

Stosownie do obowiązujących w danym czasie niemieckich przepisów, robotnicy, będący w posiadaniu takiego paszportu i pisemnego zaświadczenia umowy o pracę (art. 8 ust. 4), będą zwolnieni od wizy na wjazd do Niemiec, oraz na wyjazd z Niemiec pod-czas ostatnich 2 miesięcy roku kalendarzowego.

Wizy i inne zaświadczenia, wymagane dla wyjazdów do Polski poza ostatniemi 2 miesiącami i dla powrotu do Niemiec podczas bieżącego roku kalendarzowego, udzie-lane będą bezpłatnie.

Artykuł 10

Terminy wyjazdu do Niemiec i stacje, z których wyjazd ma się odbyć, będą zako-munikowane robotnikom przy rekrutacji. Czasokres pomiędzy rekrutacją a terminem wyjazdu nie może zasadniczo przekraczać 6 tygodni.

Artykuł 11

Koszta transportu robotników od niemieckich stacji granicznych, oraz pieniądze na utrzymanie do miejsca pracy, o ile robotnicy nie zabrali ze sobą środków żywności-owych, ponosi pracodawca.

Artykuł 12.

Niemiecka Centrala Robotnicza zakomunikuje niemieckim stowarzyszeniom opie-ki nad dziewczętami, wyznaczonym na podstawie późniejszego porozumienia, liczbę oraz miejsca pracy robotnic polskich w wieku poniżej 25 lat. Robotnice w tym wieku w zasa-dzie nie będą umieszczone pojedynczo na miejscach pracy.

Artykuł 13.

Osoby, którym polski Urząd Emigracyjny poleci towarzyszyć zakontraktowanym siłom roboczym, zwłaszcza robotnikom, do urzędów granicznych Niemieckiej Centrali Robotniczej, otrzymają zaświadczenia Niemieckiej Centrali Robotniczej podług załączo-nego wzoru.

Polski Urząd Emigracyjny prześle zawczasu Niemieckiej Centrali Robotniczej w Berlinie listę imienną osób, wyznaczonych do towarzyszenia robotnikom.

Berlin, dnia 9 grudnia 1926 r.

WZÓR Nr. 1.

Zaświadczenie.

Niniejszem poświadczam się, że przedstawiciel Niemieckiej Centrali Robotniczej p. . . . .
udaje się do Polski celem dokonania zgodnie z przepisami
art. 4 ustę 2 . . . . .
rekrutacji polskich robotników sezonowych dla Niemiec na
rok 19 . . . . . w obwodach . . . . .

dnia . . . . . 19 . . . . . r.

Konsul:

WZOR Nr. 2.

Poświadczenie umowy o pracę.

Pracodawca . . . . .
zamieszkały . . . . . zawarł w dniu . . . . .
z robotnikiem . . . . .
umowę o pracę Nr. . . . . , która odpowiada ułożonej
przez Fachową Komisję Rolną Urzędu Pracy Rzeszy dla za-
granicznych sezonowych robotników rolnych umowie o pracę
w jej obecnie obowiązującym brzmieniu.

Niemiecka Centrala Robotnicza
(pieczęć, podpis)

Państwowy Urząd Pośrednictwa Pracy
(pieczęć, podpis)

WZOR Nr. 3.

Zaświadczenie.

. . . . . , który (a) wykaże się paszportem,
zaopatrzonem w wizę niemiecką, upoważniony (a) jest do to-
warzyszenia przyjętym w Polskę przez Niemiecką Centralę
Robotniczą polskim robotnikom do urzędów granicznych Nie-
mieckiej Centrali Robotniczej i do tychże urzędów.

Berlin, dnia . . . . . 19.... r.

Niemiecka Centrala Robotnicza

Dyrektor:

ZAŁĄCZNIK Nr 2.

U M O W A

o pracę dla zagranicznych sezonowych robotników rolnych.

Ułożona przez fachową Komisję rolną Urzędu Pracy Rzeszy Niemieckiej „umo-
wa o pracę dla zagranicznych sezonowych robotników rolnych” pozostaje w mocy
w swoim obecnie obowiązującym brzmieniu z następującymi zmianami i uzupełnieniami:

Pod napisem „Umowa o pracę dla zagranicznych sezonowych robotników rolnych”
należy dodać w nawiasie: (ulożona przez fachową Komisję rolną Urzędu Pracy Rzeszy
Niemieckiej).

Artykuł 1.

Czas trwania stosunku służbowego.

Ustęp 1: zamiast nieruszając innych . . . . . przepisów . . . . . taryf . . . . . okrę-
gowych” należy umieścić: „z zastrzeżeniem ważności przepisów tymczasowej ordynacji,
dotyczącej pracy rolnej i obowiązującej dla danego miejsca pracy taryfy obwodowej lub
powiatowej”.

Ustęp 3: zamiast słów: „z wszelkimi robotami rolnymi” należy umieścić:
„z wszystkimi zwykle wykonywanymi robotami rolnymi”.

Artykuł 2.

Czas pracy.

pozostaje bez zmiany.

Artykuł 3.

Płace.

W punkcie b) zamiast: „to wynagrodzenie ogólne, co niemieccy robotnicy przy
jednakowej czynności” należy umieścić: „wynagrodzenie ogólne, które otrzymuje odpo-
wiednia kategoria robotników niemieckich przy wykonywaniu takich samych czynności”.

Po b) dodaje się nowy ustęp: „Tam, gdzie stawki akordowe nie są ustalone przez umowę zbiorową, należy je tak obliczyć, ażeby przy ich stosowaniu robotnik przy normalnej wydajności pracy zarabiał przynajmniej 30% więcej, niż przy płacy dniówkowej”.

Dalej dodaje się ustęp następujący: „Do godzin nadliczbowych i pracy w niedzielę stosują się postanowienia tymczasowej ordynacji dla pracy rolnej, względnie taryf obwodowych lub powiatowych.

W dziale drugim (Wypłata zarobków).

Ustęp 1. Zdanie pierwsze. Wyras „dwutygodniowo” skreśla się.

Zdanie drugie otrzymuje następujące brzmienie: Trzy marki niemieckie potrąca- ne z zarobku tygodniowego w ciągu pierwszych 6-ciu tygodni i 2 marki niemieckie po- trąca- ne z zarobku w ciągu następnych 9-ciu tygodni, płatne będą dopiero przy zgodnem z obowiązującymi przepisami odejściu robotnika i będą mu wówczas wypłacone.

W ustępie 5-tym w pierwszym zdaniu należy po słowach: „ustanowione potra- cenie podatku” dodać na końcu uwagę: „polscy sezonowi robotnicy rolni podlegają potra- czeniu podatkowemu tylko wówczas, jeśli nie są zwolnieni od obowiązku płacenia podatku zarobkowego na zasadzie zawartej pomiędzy rządami Polskim i Niemieckim umowy o zapobieżeniu podwójnego opodatkowania”.

Ustęp 6-ty. „Powyższe przepisy obowiązują . . . . Regulaminu pracy rolnej”, skreśla się a na jego miejsce daje się ustęp następujący: „Przy wypłatach otrzymują robotników tego samego przedsiębiorstwa (koperty, kartki obrachunkowej)”.

Artykuł 4.

Ordynarja i mieszkanie.

Ustęp 1 otrzymuje następujące uzupełnienie: „Zamiana ordynarji na gotówkę jest dopuszczalna tylko za zgodą obu stron, zawierających umowę, jednakże niedozwolona jest zmiana na gotówkę kartofli, mleka i chleba”.

Ustęp 2. Zamiast „wspólne ognisko” należy umieścić „opał w wystarczającej ilości”.

Po słowie „siennik” należy umieścić „poduszka”. Ustęp drugi otrzymuje nadto następujące uzupełnienie: „Pomieszczenia winny odpowiadać przepisom higienicznym”.

Ustęp 3. Po zdaniu drugim należy umieścić: „Liczba kucharek powinna odpo- wiadać liczbie robotników”.

Dychczasowe zdanie trzecie odpada.

Artykuł 5.

Koszta podróży.

Ustęp 1. Zdanie pierwsze otrzymuje brzmienie następujące: „Koszta podróży od granicy do miejsca pracy oraz opłaty za legitymacje ponosi pracodawca”.

W końcu tego ustępu należy dodać: „Wręczenie biletu jazdy na drogę powrotną winno być zaznaczone przy ostatnim obliczeniu zarobku”.

Artykuł 6.

Narzędzia pracy.

Zdanie pierwsze otrzymuje brzmienie następujące: „Robotnicy obowiązani są zwrócić dostarczone im przez pracodawcę narzędzia pracy oczyszczone i nieuszkodzone”.

Pozostała część artykułu pozostaje bez zmiany.

Artykuł 7.

Moralne prowadzenie się, przedwczesne rozwiązanie umowy o pracę.

Ustęp 1. Skreśla się słowo „bezwarunkowo”.

Po ustępie czwartym (działalność związkowa) dodaje się nowy ustęp: „Praco- dawca nie może wbrew woli robotnika zatrzymać paszportu i innych jego dokumentów”.

Następnie należy dodać ustęp: „W razie, jeśli prace na roli skończą się przed 15 grudnia r. b. pracodawca obowiązany jest zawiadomić robotnika o dniu zwolnienia z pracy na tydzień przed terminem zwolnienia”.

Artykuł 8.

Ochrona, ubezpieczenie.

Artykuł 8 otrzymuje jako ustęp trzeci następujące uzupełnienie: „Przepisy higieniczne i ochronne, a w szczególności przepisy przy stosowaniu nawozów sztucznych, istniejące dla niemieckich robotników rolnych, mają zastosowanie także do zagranicznych robotników sezonowych”.

Artykuł 9.

Napis „Opieka i rozsądzenie sporu” otrzymuje następujące brzmienie: „Opieka i załatwianie sporów”.

Artykuł 10.

Sądownictwo.

Ustęp pierwszy otrzymuje następujące brzmienie: „Dla wszelkich sporów prawnych, mogących ewentualnie wyniknąć na tle niniejszego stosunku służbowego, właściwy jest sąd:

- 1) dla sporów w myśl art. 2 par. 1 rozporządzenia o rozjemstwie (30 października 1923) tymczasowy sąd pracy w . . . . .
- 2) dla wszelkich pozostałych sporów sąd powiatowy w . . . . .

ZAŁĄCZNIK Nr. 3.

Porozumienie w sprawie powrotu polskich robotników rolnych w półroczu zimowym 1926-27 r.

Uwzględniając, że powrót polskich robotników rolnych, pozostałych w Niemczech od roku 1925 lub wcześniej, już się rozpoczął, zostaje zawarte na półroczu zimowe 1926/27 następujące porozumienie:

- 1) Oba Rządy wychodzą z założenia, że w półroczu zimowym 1926/27 powróci do Polski 8,000 z pośród określonych na wstępie robotników rolnych.
- 2) Rząd Niemiecki oświadcza, że odnośnym władzom zostało wydane zarządzenie, aby nie przyczyniały się do zwalniania z pracy i do odjazdu tych osób, i że w dalszym ciągu będzie się w tym kierunku postępowało.
- 3) Rząd Niemiecki spowoduje Niemiecką Centralę Robotniczą do stałego oddziaływania na pracodawców w tym kierunku, aby w półroczu zimowym 1926/27 zatrudniali w dalszym ciągu następujące kategorie polskich robotników rolnych:
  - a) tych, którzy nie pochodzą z b. Królestwa Kongresowego albo z b. Galicji;
  - b) ożenionych z obywatelkami niemieckimi;
  - c) posiadających większą ilość dzieci;
  - d) tych, którzy przybyli do Niemiec przed 1 stycznia 1919 i od tego czasu w Niemczech pozostali;
  - e) pobierających rentę wypadkową albo inwalidzką lub wobec których postępowanie rentowe jest w toku.
- 4) Rząd Niemiecki wpłynie na Niemiecką Centralę Robotniczą, żeby robotnicy rolni, powracający do Polski na podstawie niniejszej umowy w półroczu zimowym 1926/27, byli w pierwszym rzędzie uwzględniani jako robotnicy sezonowi przy przyjmowaniu do pracy robotników na wiosnę, chyba że w poszczególnym wypadku ważne powody będą przemawiać przeciwko temu.
- 5) Rząd Niemiecki zgadza się na zwrot składek, wpłaconych na ubezpieczenie inwalidzkie, o ile wniosli je po 1 stycznia 1924 wymienieni na wstępie robotnicy rolni wbrew postanowieniu § 1233 Ordynacji Ubezpieczeniowej Rzeszy.
- 6) Pozostawia się do dalszych rokowań kwestję zwrotu składek, wypłaconych w roku 1926 na ubezpieczenie od bezrobocia przez wymienionych na wstępie robotników rolnych.
- 7) Koszta podróży powrotnej osób, powracających na podstawie niniejszego porozumienia, ponosi aż do granicy strona niemiecka. Powrót odbędzie się w sposób zazwyczaj przyjęty dla robotników sezonowych.

8) Liczba wymienionych na wstępie robotników rolnych, którzy wrócą do Polski w półroczu zimowym 1926/27, zostanie wliczona do liczby ogólnej robotników rolnych, którzy w latach późniejszych mają przejść do kategorii robotników sezonowych.

9) Rząd Niemiecki składa jeszcze następującą deklarację:

„Rząd Niemiecki uczyni co możliwe, aby przeszkodzić przekroczeniu liczby 8.000, od której się wyszło w punkcie 1). Stwierdza jednak, że nie jest w możności, zmusić polskich robotników rolnych do pozostawania w Niemczech”.

Przeciw tej deklaracji Rząd Polski nie zgłasza sprzeciwu.
Berlin, dnia 9 grudnia 1926 r.

OKOŁNIKI I KOMUNIKATY.

OKOŁNIK Nr. 19.

z dnia 27 lipca 1926 r.

w sprawie odrzucania emigrantów na stacjach zbornych.

Do PP. Kierowników Państwowych Urzędów Pośrednictwa Pracy.

Urząd Emigracyjny został znów zawiadomiony, że część emigrantów wysyłanych do stacji zbornych w Mysłowicach i Wejherowie, przybywa o parę dni za wcześnie i wskutek tego narażona jest na głód i niewygody, gdyż Generalne Towarzystwo Imigracyjne nie jest obowiązane do ich utrzymania ponad okres dwudniowy, a emigranci zwykle nie posiadają środków na zakupienie żywności.

Ponadto rodziny sprowadzone przez swych żywicieli z Francji nie są informowane, że dzieci od lat 3 do 7 muszą mieć pół biletu na przejazd drogą morską z Gdyni do Hawru (p. str. 17 Wskazówek dla robotników chcących wyjechać do Francji wyd. 3-cie) i dlatego przyjeżdżają do Wejherowa z niedostatecznymi funduszami na dalszą podróż.

Wreszcie dość znaczny procent emigrantów odrzucony jest na stacji zbornej, w większości wypadków z powodu braku informacyj o wymaganych warunkach.

Urząd Emigracyjny zaleca przeto ponownie, aby z jak największą skrupulatnością informować zarówno emigrantów, wyjeżdżających jednostkowo jak wysyłanych w transportach zbiorowych o warunkach podróży, wymaganych kwalifikacjach i terminie przyjazdu na stację zborną oraz ostrzegać ich przed skutkami nieopatrznego lub zbyt wczesnego wyjazdu. Godziny odejścia oraz ceny biletów 3-ej i 4-ej klasy dla dorosłych i dzieci winny być wywieszane w lokalu biura.

Urząd jednocześnie zaleca Inspektorowi Emigracyjnemu w Mysłowicach i Wejherowie, aby podawali do wiadomości liczbę zdyskwalifikowanych emigrantów z każdego państwowego urzędu pośrednictwa pracy oraz przyczyny ich odrzucenia w celu zbadania w jakiej mierze odrzucenie emigrantów przypisać należy niedokładnemu informowaniu państwowych urzędów pośrednictwa pracy.

Urząd prosi o potwierdzenie odbioru niniejszego i zawiadomienie w terminie 10-dniowym, co zostało uczynione dla wykonania instrukcyj Urzędu.

Dyrektor:
St. Gawroński,

OKOŁNIK Nr. 20.

z dnia 31-go lipca 1926 r.

w sprawie stosunku P. U. P. P. do P. K. U przy wydawaniu zaświadczeń na paszporty emigracyjne do krajów kontynentalnych.

Do Państwowych Urzędów Pośrednictwa Pracy, Ekspozytur i Komunalnych Urz. Pośr. Pracy w Wojew. Śląskiem.

Ministerstwo Spraw Wojskowych, Departament I. Piechoty wydało w porozumieniu z Urzędem Emigracyjnym w dniu 26 lipca 1926 r. za Nr. 24500 Pob. Og. Org. następujące zarządzenie:

„W porozumieniu z Urzędem Emigracyjnym przy Min. Pracy i Opieki Społecznej ustalam następujący tryb wydawania przez P. K. U. i D. O. K. zezwoleń na otrzymanie paszportów zagranicznych wyjeżdżającym w celach zarobkowych, względnie emigracyjnych:

W myśl rozporządzenia Ministra Skarbu z dnia 22 grudnia 1925 (Dz. U. R. P. Nr. 133, poz. 949) władze administracyjne I instancji wydają paszporty emigracyjne:

a) na podstawie zaświadczeń Państwowych Urzędów Pośrednictwa Pracy (P. U. P. P.) robotnikom i osobom, udającym się zagranicę w celu pracy zarobkowej oraz emigrantom kontynentalnym;

b) na podstawie zaświadczeń urzędu Emigracyjnego przy Min. Pracy i Opieki Społecznej (względnie Ekspozytury tego Urzędu we Lwowie) emigrantom zamorskim.

Urząd Emigracyjny, względnie P. U. P. P., wydawać będą powyższe zaświadczenia, nie badając stosunku emigrantów do służby wojskowej, a jedynie sprawdzając przy emigrantach wymienionych wyżej pod a) fakt posiadania przez nich zapewnionej zagranicą pracy, zaś przy emigrantach wymienionych pod b) fakt zapłacenia zadatku na bilet okrętowy.

Mężczyźni, którzy muszą uzyskać zezwolenie władz wojskowych na wyjazd zarobkowy, względnie emigracyjny i w tym celu obowiązani są przedstawić zaświadczenia właściwych władz o celu podróży (§ 556 pkt. c. rozp. wykon. do ustawy o powsz. ob. sł. wojsk.); będą jedynie okazywać władzom wojskowym (D. O. K.) jedno z wymienionych pod a) lub b) zaświadczeń, przeznaczonych dla władz administracyjnych I instancji.

W ten sposób został ujednostajniony tryb postępowania przy wydawaniu zezwoleń na wyjazdy zarobkowe i emigracyjne, a osobom zainteresowanym uproszczono znacznie starania o paszporty.

Powyższy tryb odnosi się również do osób wyszczególnionych w § 556 pkt. d., (gdyż ten punkt odsyła do wskazówek pkt. c.) natomiast nie dotyczy § 556 pkt. a, ponieważ rezerwistom do lat 26 wydaje P. K. U. zezwolenia bez stosowania jakichkolwiek bądź ograniczeń. Petenci więc nie są obowiązani przedstawiać P. K. U. zaświadczeń, stwierdzających cel podróży.

W związku z powyższym traci moc obowiązującą ustęp drugi punktu 2go rozkazu Min. Spraw Wojskowych Dep. I Piech. L. 12035/25 Pob Og. Org. z dnia 23 maja 1925 r. (od słowa „Jeżeli” do słowa „emigracji”) oraz pismo moje U. 22877/Pob. Og. Org. z dnia 12 lipca b. r., przesłane Panu Generalowi do wiadomości”.

W związku z powyższym zarządzeniem Ministerstwa Spraw Wojskowych, Państwowe (Komunalne) Urzędy Pośrednictwa Pracy (wzgl. Ekspozytury tych Urzędów) winny wydawać zaświadczenia na paszporty emigracyjne do krajów kontynentalnych, nie badając stosunku petentów do służby wojskowej, jedynie oceniając, czy z punktu widzenia krajowego rynku pracy jakoteż faktu posiadania zapewnionej pracy zagranicą (wzgl. wzywających ich na stały pobyt krewnych) petenci zasługują na wydanie paszportu emigracyjnego. Jedynie petentów w wieku od lat 18 do 26 należy informować przy wydawaniu im zaświadczeń, że przed zgłoszeniem się do władzy administracyjnej I Instancji na paszport winni zwrócić się do władz wojskowych o zezwolenie na wyjazd. Żadnych osobnych zaświadczeń dla władz wojskowych petentom wydawać nie należy.

Dyrektor:

St. Gawroński.

O K Ó L N I K Nr. 22.

z dnia 10 października 1926 roku.

w sprawie przedawnionych wiz emigracyjnych.

Do Towarzystw okrętowych.

Urząd Emigracyjny zawiadamia że wize Urzędu Emigracyjnego, wydane przed dniem 1 stycznia 1924 r., zostają z dniem 1 listopada 1926 r. anulowane.

Emigranci, posiadający takie wize na paszportach, winni uzyskać w Urzędzie Emigracyjnym nowe wize i karty rejestracyjne oraz uiścić obowiązującą opłatę 5 zł.

Urząd Emigracyjny wzwwa Towarzystwo do informowania emigrantów o powyższym i przypomina przepis art. 12 koncesji.

Za Dyrektora:

R. Kutylowski
Wicedyrektor

OKÓLNİK Nr. 23.

z dnia 9 października 1926 r.

w sprawie stosunku P. U. P. P. do P. K. U. przy emigracji zbiorowej kontynentalnej.

Do Państwowych Urzędów Pośrednictwa Pracy, do Ekspozytury i Komunalnych Urzędów Pośrednictwa Pracy w Woj. Śląskiem.

Okólnik Urzędu Emigracyjnego przy M. P. i O. S. Nr. 20 z dnia 31 lipca 1926 r. uzupełnia się w tym kierunku, że zawarte w tym okólniku zarządzenia Urzędu Emigracyjnego nie dotyczą tych wypadków emigracji zbiorowej kontynentalnej, przy których emigranci otrzymują paszporty u władz administracyjnych siedziby stacji zbornej, przez którą wyjeżdżają, a nie u władz administracyjnych swych miejsc zamieszkania.

W wypadkach tych Państwowe (Komunalne) Urzędy Pośrednictwa Pracy obowiązane są:

1) w ogłoszeniach o terminie i warunkach rekrutacji podać, że kandydaci na wyjazd winni się stawić do rekrutacji z wszystkimi, szczegółowo w ogłoszeniu wymienionymi dokumentami, potrzebnymi do uzyskania paszportu, a zatem także dokumentami wojskowymi (książeczkami wojskowymi, zezwoleniami władz wojskowych na wyjazd).

Jedynie emigranci: a) w wieku przedpoborowym (t. j. od 1 stycznia tego roku kalendarzowego w którym kończą lat 18 do końca tego roku kalendarzowego, w którym kończą lat 20), oraz b) w wieku poborowym, o ile korzystają z odroczeń służby wojskowej jako jedyni żywiele rodzin lub właściciele oddziedziczonych gospodarstw rolnych, — mogą się ewentualnie zjawić do rekrutacji bez zezwoleń władz wojskowych. Emigranci tych kategorii uzyskują zezwolenia władz wojskowych na podstawie osobnych zaświadczeń Urzędów Pośrednictwa Pracy, które otrzymują bądź przy rekrutacji, bądź przed rekrutacją, o ile się o nie do Urzędu Pośrednictwa Pracy zwróca.

2) Kandydatom na wyjazd, należącym do wyżej wymienionych dwu kategorii, należy wystawić odpowiednie zaświadczenia, jak np.:

Do Powiatowej Komendy Uzupelnień

„Państwowy (wzgl. Komunalny) Urząd Pośrednictwa Pracy zaświadcza, że p. urodzony w r. został zarejestrowany na wyjazd zbiorowym transportem emigracyjnym do (Francji) i że po przebyciu wymaganych formalności, będzie miał zapewnioną zagranicą pracę.

Zaświadczenie niniejsze wydaje się petentowi celem uzyskania zezwolenia władz wojskowych na wyjazd zagranicę”.

Zaświadczenia te należy petentom wydawać bądź, gdy zgłoszą się do Urzędu Pośrednictwa Pracy jako kandydaci do najbliższej rekrutacji, posiadając przytem wszelkie prawdopodobne dane, że zostaną przy tej rekrutacji przyjęci, bądź przy samej rekrutacji.

Emigranci nie należący do wyżej wymienionych dwu kategorii mogą otrzymywać w Pow. Komendach Uzupelnień zezwolenia na wyjazd zagranicę bez obowiązku przedłożenia zaświadczeń Urzędów Pośrednictwa Pracy.

Za Dyrektora:

R. Kutylowski.
Wicedyrektor.

OKÓLNİK Nr. 24.

z dnia 22 października 1926 r.

w sprawie pobierania zadatków od emigrantów rolników.

Do towarzystw okrętowych: Canadian Pacific, Comp. Gen. Transatlantique, Cunard Line, Duń. Sp. Akc. Wschodnio-Azjatycka kompanja (Bałtycko-Amerykańska Linja), Holendersko-Amerykańska Linja, Star Line, Skandynawsko-Amerykańska Linja, White Star Line.

Opierając się na art 11 pkt. 1 koncesji Towarzystwa, Urząd Emigracyjny zawiadamia, że liczba zadatków, pobieranych obecnie przez Towarzystwo od robotników rolnych, którzy będą mogli otrzymać prawo wjazdu do Kanady w roku przyszłym, nie może przekraczać kontyngentu, przynależnego Towarzystwu w danej chwili przez T-wo Canadian National Railway wzgl. Canadian Pacific Railway.

Pobranie zadatku od emigrantów robotników rolnych, mających otrzymać od farmera w Kanadzie imienne wezwanie (nominated), może nastąpić dopiero po otrzymaniu tego wezwania, przy wydawaniu zaś kwitu zadatkowego winien być dla kontroli odnotowany na grzbiecie kwitu numer i data imiennego wezwania.

Całkowita należność za bilet okrętowy zasadniczo może być pobrana, gdy emigrant jest już w posiadaniu paszportu emigracyjnego.

Za Dyrektora:

R. Kutylowski.
Wicedyrektor.

O K O L N I K Nr. 27.

z dnia 12 listopada 1926 r.

w sprawie zaświadczeń na paszporty emigracyjne.

Do Państwowych Urzędów Pośrednictwa Pracy i Opieki nad Wychodźcami.

Urząd Emigracyjny prosi:

a) o wyjaśnienie, w jaki sposób prowadzi się ewidencję dokumentów, na podstawie których wydaje się zaświadczenie na paszporty emigracyjne, o ile prowadzi się rejestrację tych dokumentów w osobnej księdze, prosi się o podanie rubryk tej księgi,

b) o przesłanie wzoru zaświadczenia do władz administracyjnych I instancji na wydanie paszportu emigracyjnego, jakoteż wszelkich innych formularzy, druków, blankietów i ewentualnie rubryk ksiąg, używanych w związku z prowadzeniem spraw, dotyczących emigracji.

Powyższe dane winny być przesłane Urzędowi Emigracyjnemu do dnia 1 grudnia 1926 roku.

Za Dyrektora:

R. Kutylowski.
Wicedyrektor

O K O L N I K Nr. 28.

z dnia 16 listopada 1926 r.

w sprawie zakazu wydawania paszportów ulgowych emigrantom.

Do PP. Kierowników Państwowych Urzędów Pośrednictwa Pracy i Opieki nad Wychodźcami i Komunalnych Urzędów Pośrednictwa Pracy w Województwie Śląskiem.

Urząd Emigracyjny podaje do wiadomości wyciąg z pisma Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Nr. AP. 1012/p. z dn. 8 listopada 1926 r. do PP. Wojewodów i P. Komisarza Rządu na m. st. Warszawę.

„Zdarzają się często wypadki, że władze administracyjne wydają osobom, udającym się zagranicę celem podjęcia lub poszukiwania pracy zarobkowej, paszporty ulgowe lub bezpłatne na zasadzie § 5 Rozporządzenia z dnia 22 grudnia 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 133, poz. 949) mimo, że osoby te powinny dostać paszporty w myśl § 1-B, tegoż Rozporządzenia, t. j. na zasadzie zaświadczeń Państwowych Urzędów Pośrednictwa Pracy.

Ponieważ Państwowe Urzędy Pośrednictwa Pracy wydają zaświadczenia po uprzednim stwierdzeniu, że odośne osoby otrzymają wizę na wjazd i pobyt w państwie, do którego emigrują, jakoteż, że ofiarowane im tam warunki pracy i płacy są wystarczające dla ich utrzymania, przeto wydawanie takim osobom paszportów bez zaświadczeń tych urzędów powoduje, że cały szereg osób otrzymawszy paszporty, nie otrzymuje wiz Konsulatów odośnych państw i narażony jest na niepotrzebne trudy i koszty starania o te wizy, bądź dostawszy się zagranicę, staje się ofiarą wyzysku ze strony pracodawców zagranicznych i cierpi straszną nędzę. Fakt ten uniemożliwia prowadzenie racjonalnej polityki Rządu Polskiego, mającej na celu poprawę bytu obywateli polskich zagranicą.

W związku z powyższem zechcą Panowie Wojewodowie (Pan Komisarz Rządu) zarządzić, by osobom, które winny otrzymać paszporty emigracyjne, nie wydawano paszportów na zasadzie § 5 powyżej wymienionego Rozporządzenia”.

Za Dyrektora:

R. Kutylowski.
Wicedyrektor.

O K O L N I K Nr. 29.

z dnia 29 listopada 1926 r.

w sprawie klauzuli o międzypokładzie na kwitach zadatkowych.

Do towarzystw okrętowych: Chargeurs Réunis, Cosulich Line Królewsko-Holenderski Lloyd, Nelson Line, Royal Mail Steam Packet Co., Société Générale des Transports Maritimes à Vapeur.

Powołując się na art 6 pkt. 7 koncesji Towarzystwa na sprzedaż biletów okrętowych emigrantom z Polski, Urząd Emigracyjny zawiadamia, że w wypadku zawarcia z emigrantem umowy transportowej na przewóz w pomieszczeniu międzypokładowym, winno Towarzystwo umieścić nie tylko na formalnym bilecie okrętowym lecz także na umowie tymczasowej, wzgl. na kwicie zadatkowym, wyraźną adnotację, iż umowa opieka na przejazd w pomieszczeniu międzypokładowym okrętu.

Za Dyrektora:
R. Kutyłowski,
Wicedyrektor.

O K O L N I K Nr. 30.

z dnia 4 grudnia 1926 r.

w sprawie informacji dotyczących wywozu pieniędzy i kosztowności

Do Towarzystw Okrętowych, Urzędów Państwowych oraz Komunalnych Pośrednictwa Pracy i Ekspozytur Urzędu Emigracyjnego.

Urząd Emigracyjny przesyła wymienione w nagłówku „Informacje” w celu informowania emigrantów stosownie do danych w instrukcji zawartych.

INFORMACJE W SPRAWIE WYWOZU PIENIĘDZY I KOSZTOWNOŚCI.

Wszystkie osoby przekraczające granicę polską, a więc i wychodźcy, podlegają rewizji dokonywanej przez władze celne, które mają za zadanie zbadać ile pieniędzy i jakie przedmioty są wywożone z kraju.

Każda z osób wyjeżdżających na kraj może zabrać ze sobą pewną ilość gotówki i kosztowności. Ponieważ przepisy te mogą ulec zmianie, należy przed wyjazdem poinformować się w P. U. P. P. w Starostwie (Komisarjacie Rządu), w Urzędzie Emigracyjnym albo też w biurze linii okrętowej ile gotówki i jakie kosztowności według obowiązujących w chwili wyjazdu przepisów wolno z sobą zabrać.

Na zasadzie obecnie obowiązujących przepisów dozwolony jest wywóz równowartości 1.000 zł. polskich w walutach obcych.

Osoby pragnące wywieźć z kraju pieniądze i biżuterję ponad normę dozwoloną, winny posiadać na to zezwolenie odpowiedniej Izby Skarbowej.

Zezwolenia na wywóz ponad normę dozwoloną (rozporządzenie Ministra Skarbu w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych z dn. 15 sierpnia 1926 r. w sprawie regulowania obrotu dewizami i walutami zagranicznymi oraz obrotu pieniężnego z zagranicą Dz. Ustaw Nr. 86 z 20 sierpnia 1926 r. poz. 482), złota i srebra we wszelkiej postaci, (biżuterja, przybory i t. d.) w wypadkach zasługujących na uwzględnienie, wydają Izby Skarbowe, względnie Wydział Skarbowy Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego, w następujących miejscowościach:

- 1) w Warszawie — dla województw: warszawskiego, lubelskiego i białostockiego,
- 2) w Łucku — dla województw: wołyńskiego i poleskiego;
- 3) w Wilnie — dla województw: wileńskiego i nowogródzkiego;
- 4) w Łodzi — dla województwa łódzkiego;
- 5) w Poznaniu — dla województwa poznańskiego;
- 6) w Grudziądzu — dla województwa pomorskiego;
- 7) we Lwowie — dla województw: lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego;
- 8) w Krakowie — dla województwa krakowskiego;
- 9) w Katowicach — (wydział skarbowy Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego) — dla województw: śląskiego i kieleckiego.

Papiery wartościowe. Wywóz papierów wartościowych jest zabroniony. O udzielenie pozwolenia w drodze wyjątku, należy zwrócić się do wymienionych wyżej Izb Skarbowych.

Niezastosowanie się do obowiązujących w tej mierze przepisów naraża emigranta na zatrzymanie w drodze celem dopełnienia formalności, zaniechanych przed wyjazdem z kraju.

Wszystkie biura linii okrętowych winny podawać do wiadomości emigrantów, obowiązujące w tym przedmiocie przepisy, a mianowicie ile gotówki i kosztowności mogą emigranci zabrać z sobą oraz odpowiadać na zapytania jak mają starać się u władz skarbowych o zezwolenie na wywóz pieniędzy i kosztowności ponad normę dozwoloną.

UWAGA dla reemigrantów przyjeżdżających do Polski z zamiarem powrotu zagranicę.

Na granicy polskiej należy deklarować w kolejowym urzędzie celnym, względnie w granicznej kontroli skarbowej ilość przywożonych pieniędzy, oraz przedmioty złote i srebrne. Na podstawie uzyskanego imiennego zaświadczenia władz celnych można wywieźć z powrotem te same wartości które podane są w zaświadczeniu. Zaświadczenia te są ważne w ciągu dwóch miesięcy. Stosowanie się do powyższego uchroni emigrantów od późniejszych starań o pozwolenie na przewiezienie pieniędzy i kosztowności ponad normę podaną w przepisach regulujących wywóz walut, złota, srebra, kosztowności i papierów procentowych.

Za Dyrektora:
R. Kutylowski.
Wicedyrektor.

OKÓLNIK Nr. 32.

z dnia 21 grudnia 1926 r.

w sprawie transportów emigracyjnych.

Do Towarzystw Okrętowych.

W dążeniu do należytego uregulowania sprawy przewozu transportów emigracyjnych kolejami państwowymi, proszę Pana, ażeby zamawianie miejsc, wagonów, lub specjalnych pociągów dla emigrantów-pasażerów Towarzystwa, którego Pan jest Generalnym Przedstawicielem, następowało wyłącznie za pośrednictwem Urzędu Emigracyjnego — ażeby wszelkie kwestje sporne związane ze sprawą przewozu emigrantów, zgłaszane były do Urzędu Emigracyjnego, a nie jak to praktykują niektóre Towarzystwa Okrętowe — bezpośrednio do władz kolejowych, co w następstwie tylko utrudnia regulowanie tych spraw.

W związku z powyższym podkreślam, iż wobec trudności technicznych, jakie stwarza dla władz kolejowych rezerwowanie dla emigrantów znaczniejszej ilości miejsc, szczególnie w niektórych pociągach stałych (rozkładowych), już i tak bardzo obciążonych stałym normalnym ruchem pasażerskim, należałoby formować transporty nie niżej 300 osób, w których to wypadkach Ministerstwo Komunikacji, w miarę możliwości, zarządzałoby wysyłkę specjalnych pociągów poza rozkładowych bezpośrednio komunikacji do właściwych stacji wewnątrz Państwa, a nawet i dalej do tych punktów krańcowych zagranicznych, do jakich pociągi te mogłyby być wysyłane zgodnie z przepisami kolei obcych i istniejącymi lub specjalnie w tym względzie zawieranymi umowami. Wrazie niemożności wysyłania takich transportów, a zatem konieczności przewozu emigrantów pociągami rozkładowymi, ze wszechmiar wskazaniem jest wybieranie do przewozu pociągów stałych jak najmniej obciążonych normalnym ruchem pasażerskim, oraz organizowanie których specjalnych trudności ze strony Ministerstwa Komunikacji nie napotyka.

Nadmieniam przytem, że wszelkiego rodzaju zgłoszenia Towarzystwa o rezerwowanie miejsc dla emigrantów, a zwłaszcza zamówienia na pociągi specjalne, winny wpływać do Urzędu Emigracyjnego co najmniej na pełne 3 doby przed dniem odjazdu transportu.

W zakończeniu proszę, ażeby o wszystkich kwestjach nasuwających się Panu w wyniku powyższego pisma, zechciał Pan Urząd Emigracyjny powiadomić w drodze pisemnej, lub też przedstawić i omówić je osobiście w godzinach urzędowych z Naczelnikiem Wydziału Ogólnego.

Za Dyrektora:
R. Kutylowski.
Wicedyrektor.

O K O L N I K Nr. 34.

z dnia 22 grudnia 1926 r.

w sprawie postępowania przy emigracji do Rumunii i Jugosławii.

Do Państwowych Urzędów Pośrednictwa Pracy, Ekspozytur i Komunalnych Urzędów Pośrednictwa Pracy w Wojew. Śląskiem.

Urząd Emigracyjny przy Min. Pracy i Opieki Społecznej uzupełnia przepisy zawarte w „Komunikacie Informacyjnym Urz. Emigr. Nr. 1” (Nr. 4152/E. N. z dn. 21 sierpnia 1926 r.) przez następujące postanowienia:

1) **We wszystkich wypadkach otrzymania przez P. U. P. P. zapotrzebowan pracodawców rumuńskich lub jugosłowiańskich na robotników polskich wszelkich działów pracy, P. U. P. P. zażąda od nich przedstawienia projektu kontraktów tych robotników, które przy robotnikach tkackich winny być zgodne z dołączonym do „Komunikatu Inf. Nr. 1” kontraktem ramowym, kontrakty robotników innych działów pracy winny być zgodne z kontraktem ramowym w tych wszystkich postanowieniach kontraktu, przy których rodzaj pracy robotnika na to pozwala. Projekty tych kontraktów winny być zaopiniowane przez właściwe Konsulaty Polskie w Rumunii, wzgl. Jugosławii, przyczem opinia ta dotyczyć będzie także wysokości płacy i świadczeń ubocznych.**

Wyżej wymienione projekty kontraktów winny P. U. P. P. wraz z własną opinią przedłożyć Urzędowi Emigracyjnemu. Jedynie na terenie P. U. P. P. w Łodzi robotnicy przemysłu włókienniczego mogą być rekrutowani bez uprzedniego zatwierdzenia kontraktów przez Urząd Emigracyjny, pod warunkami wyszczególnionymi w osobnym zarządzeniu Urzędu Emigracyjnego.

2) **W wypadku otrzymania próśb poszczególnych robotników o zaświadczenia na paszporty emigracyjne do Rumunii lub Jugosławii P. U. P. P. może im wydać te zaświadczenie bez odnoszenia się do Urzędu Emigracyjnego, o ile posiadają oni kontrakty zaopatrzone w opinię Konsulatu Polskiego, przyczem zwracać należy uwagę na to, by opinia ta nie była przedawniona, lecz stnowiła istotną gwarancję dostateczności ofiarowanych danemu robotnikowi warunków pracy i płacy.**

W wypadkach wątpliwych odnosić się należy do Urzędu Emigracyjnego.

Również wyłącznej decyzji Urzędu Emigracyjnego zastrzeżone są wszystkie te wypadki, w których zgłasza się po zaświadczenie na paszporty na podstawie kontraktów tej samej firmy (choćby oddzielnie) więcej jak dwu robotników w ciągu miesiąca wzgl. więcej jak 15 robotników w ciągu roku. W tego rodzaju wypadkach należy, przedkładając sprawę Urzędowi Emigracyjnemu, zawiadomić Urząd ten o szczegółach dotyczących zaangażowania poprzednich robotników przez tę samą firmę.

3) **W wypadku otrzymania próśb rodzin pracujących w Rumunii wzgl. Jugosławii robotników o wydanie im zaświadczeń na paszporty, zaświadczenia te należy im wydać we własnym zakresie, o ile petenci przedkładają poświadczone przez Konsulat Polski wezwanie ze strony odnośnych robotników, zapewniające sprowadzanym rodzinom stałe utrzymanie i mieszkanie u nich, lub też, o ile przedkładają analogiczne zaświadczenie właściwego Konsulatu Polskiego.**

W wypadkach wątpliwych należy odnosić się do Urzędu Emigracyjnego.

W żadnym razie nie należy uzależniać uwzględnienia próśb petentów od udowodnienia zapewnienia wizy rumuńskiej, lecz jedynie należy ich przestrzegać przed skutkami niezapewnienia sobie tej wizy.

Wszystkich robotników udających się do Rumunii lub Jugosławii celem podjęcia tam pracy, należy również przestrzegać przed zbyt korzystnym zapatrywaniem się na ofiarowane im warunki, które w większości wypadków zaledwie wystarczają na skromne utrzymanie jednostek.

Za Dyrektora:
R. Kutylowski.
Wicedyrektor.

INSTRUKCJA

z dnia 23 grudnia 1926 r.

w sprawie warunków uzyskania paszportów emigracyjnych do poszczególnych krajów.
Do Państwowych i Komunalnych Urzędów Pośrednictwa Pracy oraz Ekspozytur Urzędu.

Wydawanie paszportów emigrantom uzależnione jest od pozwolenia Urzędu Emigracyjnego, lub jego agend. Na mocy ustawy z dnia 17 lipca 1924 r. w sprawie opłat za paszporty (Dz. U. R. P. Nr. 69) oraz rozporządzenia wykonawczego z dnia 22 grudnia 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 133) paszporty te są wolne od opłat.

Niezbędne dla uzyskania paszportów zaświadczenia, wymienione w § 1-B. rozporządzenia z dn. 22 grudnia 1925 r. wydają:

a) **emigrantom do krajów zamorskich** — Urząd Emigracyjny w Warszawie, ul. Królewska 23, lub Ekspozytura Urzędu Emigracyjnego we Lwowie, ul. Karmelicka 4. Ekspozytura U. E. we Uwowie wydaje zaświadczenia na paszporty dla emigrantów, wyjeżdżających z obszaru województw: lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego tylko do następujących krajów zamorskich: Stanów Zjednoczonych Ameryki Półn., Kanady, Argentyny, Brazylii i Palestyny;

b) **emigrantom do krajów kontynentalnych** — Państwowe Urzędy Pośrednictwa Pracy, które w wypadkach wątpliwych odwołują się do decyzji Urzędu Emigracyjnego.

Dla uzyskania tych zaświadczeń przedstawiane są przez emigrantów niżej wymienione dokumenty, których zbadanie ma na celu stwierdzenie:

1) czy ubiegający się o paszport jest rzeczywiście emigrantem (wyjeżdżającym w celu zarobkowym lub do utrzymującej go rodziny, która poprzednio wyjechała w tym samym celu); 2) czy proponowane mu warunki pracy zgodne są z zawartymi z krajem imigracyjnym układami lub ze skalą płac przyjętą dla robotników miejscowych; 3) czy jedzie do kraju, w którym imigracja bądź regulowana jest przez specjalne układy, bądź przedstawia względnie korzystne warunki i dlatego może być popierana przez Rząd Polski; 4) czy posiada warunki potrzebne dla uzyskania prawa wstępu do kraju imigracyjnego i dłuższego w nim pobytu

Następujące dowody potrzebne są dla uzyskania paszportów emigracyjnych do poszczególnych krajów:

1) Paszporty do Stanów Zjednoczonych A. P.

Emigranci, ubiegający się o paszport do tego kraju, winni nadesłać do Urzędu Emigracyjnego w Warszawie ul. Królewska 23 wzgl. do Ekspozytury Urzędu Emigracyjnego we Lwowie, ul. Karmelicka 4, **kartę wstępu**, wydaną przez Konsulat Generalny Stanów Zjednoczonych A. P. w Warszawie po 1 lipca 1926 r., w której to karcie wstępu oznaczony będzie termin osobistego zgłoszenia się w Konsulacie.

Konsulat Generalny Amerykański zwraca uwagę, że karty wstępu nie należy uważać za zapewnienie otrzymania wizy. Według wyjaśnień Konsulatu, karta wstępu jest tylko wezwaniem petenta do osobistego zgłoszenia się w Konsulacie w celu przedstawienia swej sprawy, nie przesądza jednak kwestji otrzymania wizy.

„Kwota” polska na rok emigracyjny 1926 — 1927 (od 1 lipca 1926 r. do 30 czerwca 1927 r.) wynosi 5 982 osób.

Wizy amerykańskie w kwocie otrzymać mogą następujące kategorie osób:

a) dzieci od 18 do 21 lat, jadące do rodziców swych, przebywających w Stanach Zjednoczonych A. P. i posiadających pełne obywatelstwo tamtejsze, pod warunkiem, że nie zawarły jeszcze związku małżeńskiego (syn nieżonaty, córka niezamężna);

b) rodzice, jadący do dzieci swych, pełnych obywateli amerykańskich i w Stanach Zjednoczonych Ameryki Półn. zamieszkałych;

c) wykwalifikowani rolnicy, zamierzający wyjechać do Stanów Zjednoczonych A. P. w celu objęcia pracy w rolnictwie.

Prócz tego wizy w kwocie otrzymać mogą ci emigranci, którzy są w posiadaniu starych kart wstępu z lat 1923 i 1924 i kart tych z powodu wyczerpania kwoty w oznaczonym czasie wykorzystać nie mogli. Taką kartę wstępu należy wysłać do Konsulatu Gen. Amerykańskiego w Warszawie (ul. Jasna 11) i prosić o wydanie nowej. Zamianę kart wstępu z r. 1923 i 1924 na nowe przerwał Konsulat Amerykański przed kilku miesiącami i niewiadomo jest w tej chwili, czy zamiana ta będzie wznowiona.

Poza kwotą mogą otrzymać wizy amerykańskie następujące kategorie osób:

a) duchowni wezwani przez gminy wyznaniowe; b) reemigranci, powracający z zagranicy do Stanów Zjednoczonych po krótkim pobycie, nie przekraczającym 6 miesięcy; c) żony i dzieci do lat 18 obywateli amerykańskich, przebywających w Stanach Zjednoczonych A. P.

Reemigranci zaopatrzeni w pozwolenie powrotu (permit to reenter), udzielone przez władze Stanów Zjednoczonych, zwolnieni są od wizy konsularnej, o ile powracają przed upływem terminu, wyznaczonego na powrót.

W bieżącym roku emigracyjnym mogą wyjechać do Stanów Zjednoczonych A. P. poza kwotą b. żołnierze armji amerykańskiej z wojny światowej oraz ich żony i dzieci do lat 18. Osoby, należące do tej kategorii, otrzymują z Konsulatu Amerykańskiego karty wstępu po wysłaniu do Konsulatu podania z dokumentami, stwierdzającymi przynależność petenta do armji amerykańskiej w czasie wojny światowej i honorowe z niej

zwolnienie (Honorable Discharge). Po otrzymaniu karty wstępu należy ją nadesłać do Urzędu Emigracyjnego, który wyda zaświadczenie na paszport bezpłatny.

Jeśli żona lub dzieci nie wyjeżdżają jednocześnie z mężem, wzgl. ojcem, to mogą wyjechać nie później, niż w pół roku po wyjeździe męża, wzgl. ojca.

Prawo wyjazdu do Stanów Zjedn. A. P. przysługuje b. żołnierzom amerykańskim, ich żonom i dzieciom tylko do dnia 27 maja 1927 r.

Przepisy powyższe dotyczą wszystkich obywateli polskich bez względu na miejsce pobytu. Emigrant, przebywający poza granicami Polski nie może otrzymać wizy amerykańskiej bez wiedzy Konsulatu Stanów Zjednoczonych A. P. w Warszawie.

2. Paszporty do Kanady.

Zaświadczenie na paszporty do Kanady wydawane są przez Urząd Emigracyjny w Warszawie, wzgl. Ekspozyturę Urzędu Emigr. we Lwowie na podstawie **pozwolenia (permit'u) kanadyjskiego Departamentu Imigracji i Kolonizacji.**

O pozwolenie te mogą się starać krewni, znajomi lub pracodawcy, zamieszkali w Kanadzie.

Nie są wymagane pozwolenia (permit'y) od rolników zawodowych, którzy posiadają dostateczne środki (od 1000 dolarów wzwyż) na założenie własnego gospodarstwa w Kanadzie i otrzymają od kanadyjskiego urzędnika imigracyjnego w Gdańsku pisemne zawiadomienie, iż będzie im udzielona wiza na wjazd do Kanady.

W roku 1927, podobnie jak w kończącym się roku 1926, na zasadzie specjalnej umowy, zawartej między rządem kanadyjskim a dwoma kanadyjskimi kompanjami kolejowymi, zainteresowanymi w kolonizacji Kanady, będą mogły wyjechać do Kanady, bez permit'u i bez wyżej podanej gotówki 1000 dol., rodziny rolnicze i robotnicy rolni. Rodziny rolnicze muszą posiadać prócz całkowicie opłaconego przejazdu morzem i koleją z portu kanadyjskiego do wyznaczonego im miejsca osiedlenia w głębi Kanady, jeszcze gotówkę do okazania od 100 do 250 dolarów na rodzinę, zależnie od liczby dzieci. Robotnicy rolni samofni, (kawalerowie lub żonaci, jadący bez żon i rodzin) muszą również opłacić całkowicie przejazd morzem i koleją w głąb Kanady oraz posiadać gotówkę do okazania w wysokości 25.— (dwadzieścia pięć) dolarów. Obydwie kategorie emigrantów będą mogły lądować w Kanadzie w sezonie wiosennym, letnim i jesiennym.

Emigranci, odpowiadający tym warunkom i pragnący wyjechać do Kanady, winni zapisywać się w towarzystwach okrętowych, koncesjonowanych w Polsce i upoważnionych z ramienia wspomnianych kompanij kolejowych kanadyjskich do rekrutacji robotników rolnych i rodzin rolniczych. Są to następujące towarzystwa:

- 1) Canadian Pacific — Warszawa, ul. Marszałkowska 117;
- 2) Cunard Line — Warszawa, ul. Marszałkowska 144;
- 3) White Star Line — Warszawa, ul. Marszałkowska 144.
- 4) Red Star Line — Warszawa, ul. Marszałkowska 144.
- 5) Duńska Sp. Akc. Wschodnio-Azjatycka Kompanja (Bałtycko-Amer. Linja) — Warszawa ul. Marszałkowska 116.
- 6) Skandynawsko-Amerykańska Linja — Warszawa, ul. Senatorska 32.
- 7) Holland America Line — Warszawa, ul. Marszałkowska 151;
- 8) Compagnie Générale Transatlantique — Warszawa, ul. Królewska 27.

Wymienione towarzystwa okrętowe posiadają również oddziały w większych miastach Polski, które przyjmują zapisy zgłaszających się. Zaświadczenia na paszporty dla obydwóch kategorii emigrantów wydawane są przez Urząd Emigracyjny w Warszawie, wzgl. Ekspozyturę Urzędu Emigr. we Lwowie **po złożeniu podania (wolnego od stempla) na formularzu, który otrzymać można w biurach towarzystw okrętowych.** Towarzystwa okrętowe, przed wpisaniem zgłaszających się osób na listę wyjeżdżających, badają uprzednio ich kwalifikacje zawodowe oraz stan zdrowia i zdolności do pracy, poczem dopiero uzyskują zaświadczenia na paszporty dla kandydatów przyjętych. Emigracja do Kanady rodzin rolniczych i robotników rolnych bez permit'ów ma charakter wyjątkowy i może być przez władze kanadyjskie wstrzymana.

3. Paszporty do Brazylii, Argentyny i Palestyny.

Emigranci, starający się o paszport do tych krajów, przesać winni do Urzędu Emigracyjnego podanie zawierające oświadczenie o zamierzonym wyjeździe na czas dłuższy w celu zarobkowym oraz **świadcstwo zawodu z odpisem, które służy w tym wypadku jako dowód zarobkowego celu podróży i zadatkowana kortę okrętową.** Formośność tę załatwić mogą za pośrednictwem linii okrętowej.

Kobiety samotne do lat 25, emigrujące do Argentyny, Brazylii, Urugwaju, Chile i Paragwaju otrzymać mogą paszporty wyłącznie na podstawie wezwania rodziny lub pracodawcy, zaświadczonego przez właściwy Konsulat Polski w Brazylii lub Argentynie. Zarządzenie to ma na celu ochronę emigrantek przeciw rozpowszechnieniu w Ameryce Południowej handlowi kobietami i dziećmi. Ponadto w celu niedopuszczenia osób niezdolnych do zarobkowania, a niemających oparcia w kraju imigracyjnym, Konsulat argentyński żąda od żon, jadących do mężów i ubiegających się o wizę, aktu złączenia; Konsulat brazylijski zaś od wszystkich kobiet, jadących samotnie, bez względu na wiek — pozwolenia władz brazylijskich policyjnych lub imigracyjnych. Takież zezwolenie wymagane jest przez konsulaty obu tych krajów od emigrantów powyżej lat 60.

Emigracja do Argentyny następujących kategorii osób:

1) rodzin rolniczych obarczonych małemi, niezdolnemi jeszcze do pracy dziećmi i nie posiadających większej gotówki,

2) inteligentów,

3) osób niezdolnych do pracy fizycznej, uległa od połowy roku bieżącego ograniczeniu, gdyż powyższe osoby nie mają widoków znalezienia zatrudnienia w Argentynie z powodu niepomyślnych konjunktur na argentyńskim rynku pracy. Osobom takim Urząd Emigracyjny wydaje zaświadczenia na paszporty tylko wtedy, jeśli przedstawią dowód, iż mają zapewnione w Argentynie utrzymanie, lub że posiadają oprócz pieniędzy na bilet okrętowy 300 dol. am. gotówką.

4) Paszporty do Kuby.

Zaświadczenia na paszporty emigracyjne do Kuby wydawane są przez Urząd Emigracyjny po przedstawieniu **wzwania krewnego lub pracodawcy**, zamieszkałych na Kubie. Wezwanie to musi być poświadczone przez Konsulat Generalny Polski w New Yorku, którego jurysdykcji podlegają obywatele polscy na Kubie.

Znacza się, że na Kubie istnieją w dalszym ciągu bardzo ciężkie warunki bytu i niemożność znalezienia pracy, gdyż na wyspie tej skoncentrowała się od r. 1924 wielka liczba emigrantów różnych narodowości, którzy ludzili się nadzieją przedostania się do Stanów Zjednoczonych A. P. Nadzieje te nie ziściły się, wobec czego podaż rąk do pracy przewyższa znacznie zapotrzebowanie. Dlatego też jechać do Kuby mogą tylko te osoby, które posiadają tam krewnych, mogących zapewnić im utrzymanie oraz te osoby, które otrzymały od tamtejszych firm lub pracodawców wezwanie do pracy.

5) Paszporty do Meksyku.

Zaświadczenia na paszporty emigracyjne do Meksyku wydaje Urząd Emigracyjny również po przedstawieniu notarialnego **wzwania krewnego lub pracodawcy z Meksyku**. Wezwanie to nie musi być poświadczone przez Konsulat Generalny Polski w New Yorku, musi być jednak zalegalizowane przez gubernatora rządowego tego stanu, w którym urzęduje notariusz, wystawiający wezwanie.

6) Paszporty do innych krajów Ameryki Środkowej (Honduras, Guatemala, San Salvador, Nicaragua, Costarica, Panama).

Wobec tego, że kraje te nie przedstawiają obecnie korzystnych warunków dla emigracji polskiej i że próby dostania się do nich są zwykle wywołane chęcią obejścia ograniczeń imigracyjnych Stanów Zjednoczonych, zezwolenia na paszporty do tych krajów wydawane są emigrantom podobnie jak do Kuby jedynie na podstawie wezwania rodziny lub pracodawcy, poświadczonego przez Konsulat Polski w Nowym Jorku.

7) Paszporty do Australji.

Wobec ograniczających imigrację ustaw australijskich, pozwolenia na paszporty do tego kraju wydawane są jedynie na podstawie pisemnego z pewnienia angielskiego biura paszportowego urzędującego przy Konsulacie angielskim w Warszawie lub pisma Urzędu dla spraw australijskich w Londynie, że wiza może być udzielona.

8) Paszporty do angielskich kolonii w Południowej Afryce (Unji Południowo-Afrykańskiej).

Dla wyżej wymienionych przyczyn wymagane jest zapewnienie pracy lub utrzymania, zaświadczone przez tamtejsze władze.

9) **Paszporty do innych krajów zamorskich** (w których emigracja nie jest ograniczona ustawami).

Wobec niemożności zapewnienia wychodźcom do tych krajów polskiej opieki konsularnej oraz niezawsze korzystnych warunków pracy i klimatu, Urząd Emigracyjny wymaga wezwania krewnych lub pracodawców, zaświadczonego przez właściwe władze miejscowe.

Pewne wyjątki dopuszczane są jedynie, jeżeli Urząd posiada wystarczające dowody, że emigranci są odpowiednio przystosowani do oczekujących ich warunków i że mają widoki znalezienia korzystnego zatrudnienia.

1) **Paszporty do Francji i do Belgji.**

Emigranci wyjeżdżający jednostkowo do tych krajów w celu zarobkowym przedstawić winni wezwanie do pracy, zawierające następujące dane: a) rodzaj pracy, b) wysokość wynagrodzenia, c) czas trwania umowy, d) adres firmy lub pracodawcy, e) zapewnienie opieki lekarskiej, f) zapewnienie mieszkania. Dokument ten zaświadczony być winien przez francuską lub belgijską policję oraz Ministerstwo Pracy lub Państwowy Urząd Pośrednictwa Pracy jednego z tych krajów. Wymagane jest również zaświadczenie Konsulatu Polskiego, urzędującego w jednym z tych krajów. Osoby wezwane przez męża, ojca lub dzieci, pracujące w jednym z tych krajów, przedstawić winny wezwanie sprowadzającego członka rodziny oraz zaświadczenie jego pracodawcy, zapewniające mieszkanie. Dokumenty te zaświadczone być winny przez policję francuską, względnie belgijską oraz przez właściwy Konsulat Polski. Zaznacza się, że wymagane zaświadczenie Konsula Polskiego ma na celu zagwarantowanie warunków pracy zgodnych z zawartymi układami, a zaświadczenie władz francuskich lub belgijskich jest niezbędnym warunkiem uzyskania wizy konsula jednego z tych krajów. Oprócz tego Prefektura Policji francuskiej winna stwierdzić, że osoba wzywająca jest w stanie zapewnić mieszkanie i utrzymanie (dotyczy to rodzin).

Emigranci wyjeżdżający w transportach zbiorowych, organizowanych zgodnie z zawartymi układami za wiedzą Urzędu Emigracyjnego i właściwych Państwowych Urzędów Pośrednictwa Pracy, otrzymują paszporty ustalonym trybem na stacji zborniej na podstawie dowodu osobistego i polecającej karty Państwowego Urzędu Pośrednictwa Pracy.

2) **Paszporty do innych krajów europejskich** (wyjąwszy Litwę, do której emigracja jest wstrzymana).

Emigranci, lub sprowadzane przez nich rodziny, przedstawić winni wezwanie do pracy, zawierające wyżej wymienione dane lub wezwanie męża, ojca lub dzieci, wraz z zaświadczeniem pracodawcy. Dokumenty te winny być potwierdzone przez miejscowe władze, zajmujące się sprawami pobytu imigrantów oraz przez właściwy Konsulat Polski.

Kobiety samotne do lat 21, jadące w celu zarobkowym, nie mogą otrzymać paszportów do krajów europejskich o ile brak jest gwarancji co do dostatecznej opieki w drodze i na miejscu pracy.

OKÓLNİK

z dnia 31 grudnia 1926 r.

w sprawie zawierania umów między towarzystwami opieki nad emigrantami a towarzystwami okrętowymi.

Do stowarzyszeń emigracyjnych: Polskie T-wo Emigracyjne, Towarzystwo Kolonizacyjne, Centr. Żyd. T-wo Emigracyjne, Centr. Sjonistyczny Wydz. Pelestyński, Polski Komitet Żyd. T-wo Kolonizacyjne (I. C. A.), Polskie Stow. Młodych Kobiet, Wydział Emigracyjny Komisji Centralnej Związków Zawodowych.

W związku z umowami, zawieranymi przez t-wo opieki nad wychodźcami z towarzystwami okrętowymi, Urząd Emigracyjny, na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 20 października 1924 r., § 1 p. c (Dz. U. R. P. Nr. 94, pcz. 873) oraz na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 11 lutego 1925 r. (Monitor Polski z dnia 21 lutego 1925 r. Nr. 43) niniejszem zarządza:

Umowy, zawierane pomiędzy t-wami społecznymi opieki nad wychodźcami a towarzystwami okrętowymi, mające na celu stosowanie ulg pieniężnych w opłacie za bilety okrętowe dla emigrantów, poleconych przez towarzystwa społeczne, mogą być stosowane w życiu tylko po uprzednim zatwierdzeniu tych umów przez Urząd Emigracyjny.

Zaznacza się, że wszelkie umowy tego rodzaju winny być zawierane przez towarzystwo społeczne w kraju lub poza granicami kraju przy współudziale przedstawiciela towarzystwa społecznego, działającego w Polsce.

Za Dyrektora:
R. Kutylowski.
Wicedyrektor.

KOMUNIKAT INFORMACYJNY URZĘDU EMIGRACYJNEGO Nr. 1.

z dnia 21 sierpnia 1926 r.

w sprawie umowy ramowej dla robotników włókienniczych, wyjeżdżających do Rumunii lub Jugosławii.

Urząd Emigracyjny opracował umowę ramową dla polskich robotników przemysłu włókienniczego, którą przyjął za podstawę przy uwzględnianiu próśb pracodawców rumuńskich lub jugosłowiańskich o rekrutację robotników w Polsce.

Umowy, zgodne z załączoną umową ramową, zaopiniowane przez właściwe Konsulaty Polskie w Rumunii, wzgl. w Jugosławii, winny być przedkładane przez Państwowe Urzędy Pośrednictwa Pracy Urzędowi Emigracyjnemu do zatwierdzenia. P. U. P. P. dołącza do nich własną opinię, opartą na stanie miejscowego rynku pracy.

O dopuszczalności odstępstw zawieranych umów od umowy ramowej decyduje każdorazowo Urząd Emigracyjny.

W szczególności umowę ramową należy w konkretnych wypadkach odpowiednio rozszerzać przez dodanie dodatkowych postanowień, gdy pracodawca angażuje do pracy prócz robotnika także i rodzinę jego, gdy robotnik otrzymuje prawo do korzystania z ogrodu warzywnego, gdy posiada udziały w zysku, i t. d. i t. d.

Za Dyrektora:
Ludwik Kulczycki.

ZAŁĄCZNIK.

UMOWA NAJMU

dla polskich robotników przemysłu włókienniczego.

Firma i adres przedsiębiorstwa
Nazwisko i imię robotnika
Miejsce pracy
Rodzaj zatrudnienia robotnika

Art. 1.

Przedsiębiorstwo zapewnia robotnikowi zawierającemu tę umowę stałą pracę w ciągu . . . . . miesięcy, licząc od następnego dnia po przybyciu do pracy.

Art. 2.

I. Praca normalna wnosić będzie sześć dni tygodniowo, długość zaś dnia pracy nie będzie wyższa od długości dnia pracy robotników krajowych.

II. Robotnik będzie wolny od pracy w niedziele i te dni świąteczne, w których praca na podstawie przepisów miejscowych jest zakazana. Ponadto robotnik będzie wolny od pracy w dniu 3 Maja, jako w dniu polskiego święta narodowego, jakoteż — o ile jest wyznania rzymsko-katolickiego — w te święta rzymsko-katolickie, których obchód nie został przez właściwą władzę kościelną odłożony na najbliższą niedzielę. Za dni te nie będzie się robotnikom czynić żadnych potrąceń z płacy.

III. Praca normalna odbywa się w dzień.

Art. 3.

I. Przedłużenie czasu pracy, praca w niedziele i dni świąteczne, jakoteż praca nocna są dopuszczalne tylko wtedy, gdy z powodu zaszłych lub grożących zakładowi żywiołowych wydarzeń lub nieszczęśliwych wypadków jest to konieczne dla zapewnienia bezpieczeństwa pracujących, dla utrzymania w całości zakładu pracy i umożliwienia dalszego jego ruchu, oraz dla wykonania robót, których niewykonanie spowodowałoby mogło zepsucie materiałów lub urządzeń mechanicznych, przyczem czas pracy nie może przekraczać 12 godzin na dobę, o ile nie chodzi o akcję ratowniczą.

II. W wypadkach tych praca nadliczbowa wynagradzana będzie procentowym dodatkiem do płacy normalnej w takiej wysokości, w jakiej otrzymują go robotnicy krajowi tej samej kategorii, nie mniej jednak niż 40%.

Art. 4.

Robotnik obowiązany jest wykonywać wyznaczoną mu zgodnie z regulaminem fabrycznym pracę, o ile odpowiada ona jego uzdolnieniom i o ile zagwarantowany będzie jego normalny zarobek. Obowiązany jest również przestrzegać godzin i wyrabiać towar bez zarzutu.

Art. 5.

I. Robotnik zawierający niniejszą umowę, otrzymywać będzie płacę conajmniej w takiej wysokości, w jakiej otrzymują ją miejscowi robotnicy tej samej kategorii, nie mniej jednak niż (słownie) tygodniowo.

II. Płaca ta może być zmieniona na płacę akordową, zgodną z ewentualnymi zwyczajami, obowiązującymi w danej okolicy w tym samym przemyśle. Przy pracy akordowej przeciętny zarobek codzienny winien być conajmniej o 15% wyższy od zarobku dziennego przy pracy dniówkowej. W te tygodnie, w których praca trwa krócej, niż sześć dni, zarobek tygodniowy przy pracy akordowej nie będzie niższy od wymienionego w punkcie I tego artykułu tygodniowego zarobku przy pracy dniówkowej.

III. Zagwarantowany mu w tym artykule minimalny zarobek otrzymuje robotnik także na wypadek niezawinionego przez niego braku pracy.

Art. 6.

O ileby robotnicy miejscowi tej samej kategorii otrzymywali specjalne prowizje od wydajności pracy, dodatki rodzinne, drożyniane (w gotówce lub naturze) i t. p., natenczas dodatki te dostaje także robotnik zawierający niniejszą umowę. To samo dotyczy ewentualnego prawa zakupu artykułów pierwszej potrzeby po cenach ulgowych.

Art 7.

I. Przedsiębiorstwo dostarczy robotnikowi i jego rodzinie stosownego mieszkania, składającego się z oraz następującego umeblowania:

Ponadto robotnik otrzyma od przedsiębiorstwa opały i światło. Świadczenia te otrzyma robotnik:

a) bezpłatnie;

b) za opłatą na

Robotnik obowiązany będzie utrzymywać mieszkanie jak i przynależne do mieszkania tego ubikacje i podwórze w należytym porządku, z chwilą zaś opuszczenia mieszkania, winien je oddać w stanie należyłym.

(A i b o):

II. Przedsiębiorstwo podaje do wiadomości, że robotnik będzie mógł wraz z rodziną znaleźć mieszkanie w cenie około na , przyczem znalezienie tego mieszkania zostanie przez firmę ułatwione.

UWAGA: (niestosowne opuścić).

Art 8.

I. Przedsiębiorstwo dostarcza robotnikowi i rodzinie jego żywności:

a) bezpłatnie

b) w cenie

(A l b o):

II. Przedsiębiorstwo podaje do wiadomości, że robotnik wraz z rodziną będzie mógł znaleźć pożywienie w cenie około
JWAGA: (niestosowne opuścić)

Art. 9.

Robotnik posiada prawo do takiego urlopu, z jakiego korzystają miejscowi robotnicy i na tych samych warunkach.

Art. 10.

I. Robotnik i jego rodzina zostaną ubezpieczeni na wypadek choroby zgodnie z miejscowymi przepisami prawnymi.

II. Robotnik zostanie ubezpieczony przez przedsiębiorstwo i na jego wyłączny koszt od nieszczęśliwych wypadków.

III. Na wypadek śmierci robotnika, przedsiębiorstwo ponosi wszelkie koszty pogrzebu i załatwia formalności, związane z aktem zejścia, zawiadamiając ponadto o tem konsulatu polski.

Art. 11.

Przedsiębiorstwo płaci za robotnika wszelkie podatki i opłaty konsularne, jakoteż załatwia na swój koszt wszelkie formalności związane z prawem pobytu.

Art. 12.

Koszty podróży robotnika i jego rodziny od miejsca wyjazdu w Polsce do miejsca pracy zagranicą ponosi przedsiębiorstwo. Jako koszty podróży rozumieć należy tak ceny biletów, jak i koszty wszelkich wiz paszportowych oraz koszty utrzymania w podróży i przewozu bagażu (30 kg. na osobę, 50 kg. na rodzinę).

Art. 13.

I. Po upływie terminu kontraktu lub w wypadku wydalenia robotnika lub rodziny jego przez władze bez jego winy przed upływem tego terminu, przedsiębiorstwo wypłaca robotnikowi i jego rodzinie koszty podróży powrotnej i przewozu bagażu do miejsca poprzedniego zamieszkania w Polsce, koszty podróży w Polsce i koszty wiz paszportowych (jak w art 12).

II. O ileby robotnik po upływie terminu kontraktu nie pragnął do Polski wracać, otrzyma od przedsiębiorstwa jako premję połowę wyżej wymienionych kosztów przypadających na niego i na jego rodzinę.

III. W razie wydalenia robotnika lub rodziny jego bez jego winy przez władze przed upływem terminu kontraktu, przedsiębiorstwo wypłaca mu prócz wymienionych w ust. I niniejszego artykułu kosztów podróży, także odprawę w wysokości równającej się trzymiesięcznemu zarobkowi według obliczenia z ostatniego miesiąca.

Art. 14.

Z chwilą upływu terminu kontraktu i nieodnowienia go w myśl ust. I art. 16, robotnik posiada niczem nieograniczone prawo przyjęcia pracy w każdym innym przedsiębiorstwie.

Art. 15.

W wypadkach, w których robotnik uważać się będzie za pokrzywdzonego, posiada on prawo domagania się interwencji właściwego Konsula Polskiego. Przedsiębiorstwo uznaje prawo Konsula do rozpatrzenia sprawy.

Art. 16.

I. W razie niewypowiedzenia kontraktu niniejszego na miesiąc przed upływem jego terminu, zostaje on automatycznie przedłużony na dalszy rok.

II. Uznaje się za niedopuszczalne i za zgóry nieważne wszelkie późniejsze zmiany tego kontraktu lub późniejsze kontrakty z tym samym robotnikiem zawarte, które wprowadzą przepisy gorsze dla robotnika od wyżej ustalonych, o ile nie uzyskają one

uprzedniej zgody Urzędu Emigracyjnego przy Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej w Warszawie, wydanej na podstawie opinii właściwego Konsulatu Polskiego.

III. Egzemplarz tego kontraktu otrzymuje każdy zawierający go robotnik do ręki.
(podpis robotnika) (podpis pracodawcy)

KOMUNIKAT INFORMACYJNY URZĘDU EMIGRACYJNEGO Nr. 2.

z dn. 6 września 1926 r.

o widokach i warunkach pracy w południowych stanach Brazylii.

Bardziej odpowiednie dla wychodźstwa polskiego niż północna i środkowa część Brazylii są południowe stany: Parana, Rio Grande de Sul, Santa Catharina o klimacie umiarkowanym, w których zamieszkuje już dość znaczna liczba Polaków. Przyjazd do tych krajów bez dostatecznych informacji o możliwościach znalezienia pracy w poszczególnych zawodach naraża ich jednak na zawód i nędzę. Urząd zaleca przeto udzielanie zgłaszającym się do państwowych urzędów pośrednictwa pracy w sprawie wyjazdu do Brazylii następujących informacji, opartych na danych Konsulatu Polskiego w Kurytybie.

Informacje ogólne.

Obecny kurs milreisa brazylijskiego: 1 dolar amerykański wynosi $6\frac{1}{2}$ do 7 milreisów.

Miesięczne utrzymanie (z mieszkaniem) w hotelu lub pensjonacie (niepierwszorzędnym) kosztuje 120 do 180 milreisów. Utrzymanie w Rio de Janeiro i Sao Paulo jest znacznie droższe.

Dla inteligencji emigrującej do Brazylii koniecznem jest posiadanie zapasu gotówki na kilka miesięcy. W przeciwnym bowiem razie zmuszeni będą zdecydować się na ciężką fizyczną pracę (przy robotach ziemnych, naprawianiu dróg, jako niewykwalifikowani robotnicy fabryczni i t. p.). Płaca dzienna robotnika niewykwalifikowanego wynosi 5 do 7 milreisów.

Konieczną jest znajomość języka portugalskiego lub przynajmniej, na początek, włoskiego, niemieckiego, francuskiego lub angielskiego.

Nowoprzybyli często są tu wyzyskiwani przez miejscowe elementy z powodu: 1) nieznajomości języka portugalskiego, 2) wielkiego kosztu powrotu z Brazylii osób zwiedzonych w swych nadziejach, i co zatem idzie, konieczności zdecydowania się na jakąkolwiek pracę, 3) odrębności stosunków i warunków życia, szczególnie w głębi kraju.

Polityka Rządu Federalnego, oraz Rządów Stanowych dąży do popierania sił fachowych brazylijskich, kształconych w uniwersytetach miejscowych, na niekorzyść inteligentów — fachowców obcych.

Wyrazem tej polityki jest wymaganie nie tylko nostryfikacji dyplomów wyższych uczelni zagranicznych, ale często i egzaminów z przedmiotów, wchodzących w zakres programu szkół średnich. Nostryfikacja odbywa się w języku portugalskim i bardzo często zdawający nie wytrzymuje egzaminu.

Nostryfikacja jest wymagana przede wszystkim dla doktorów-medyków, aptekarzy, geometrów i inżynierów.

Wyjątkiem jest stan Rio Grande do Sul, gdzie władze stanowe nie wymagają nostryfikacji dyplomów.

Architekci.

Większe miasta jak Kurytyba, Porto Alegre, Rio Grande do Sul, Florianopolis i Joinville nie liczą ponad 150 tys. mieszkańców, a chociaż niektóre z nich rozwijają się stosunkowo szybko, jednak z powodów tak klimatycznych jak i oszczędnościowych domy w przeważnej części buduje się jak dotąd bardzo prymitywnie, a do ich budowy wystarczają w zupełności majstrzy murarscy i ciesielscy. Nieliczne firmy budowlane zaspakajają całkowicie ruch związany z wzrostem miast okręgu konsularnego. Polskich firm budowlanych jak dotąd niema. Dość znaczna ilość rzemieślników—Polaków—murarzy i cieśli pracuje w przedsiębiorstwach niemieckich lub włoskich.

Raczej możnaby liczyć na ewentualne znalezienie pracy w tym zawodzie w Sao Paulo lub Rio de Janeiro (oba należą do okręgu Wydziału Konsularnego przy Poselstwie

R. P. w Rio de Janeiro, Rua Senador Vergueiro 197). Miasta te, a specjalnie Sao Paulo, rozwijają się bardzo szybko, lecz do czasu zapoznania się z miejscowymi warunkami i zdołania sobie klienteli (przy bardzo wielkiej konkurencji), żyć trzeba z własnego kapitału, a życie tam jest stosunkowo drogie (od 1 i pół dolara dziennie).

Inżynierowie.

Przemysł brazylijski rozwija się bardzo wolnym tempem, zapotrzebowanie więc inżynierów mechaników, konstruktorów i elektrotechników jest stosunkowo niewielkie.

To samo można powiedzieć o budowie kolei, dróg, mostów i portów. Rząd Federalny ma wprawdzie projekty zakrojone na wielką skalę, podniesienie przemysłu brazylijskiego przez budowę zakładów przemysłowych, kolei, wyzyskanie wielkich sił wodnych i t. d., lecz z powodu ciężkiej sytuacji finansowej, niewiadomo kiedy zaczną realizować te projekty.

Pracownicy umysłowi innych zawodów i niefachowi.

Inteligenci z Polski bez określonego, praktycznego zajęcia, bez znajomości języka portugalskiego (lub jakiegoś innego tu używanego jak francuski, włoski, niemiecki, angielski), bez małego funduszu na przetrzymanie 2 do 3 miesięcy, potrzebnych na poznanie stosunków lokalnych i wyszukanie sobie pracy (utrzymanie miesięczne wynosi w Kurytybie około 150 milreisów) — narażają się przybywając do tutejszego okręgu konsularnego, obejmującego stany Parana, S-ta Catharina, Rio Grande do Sul i Matto Grosso, na ciężkie przeżycia.

Słabo rozwijający się przemysł i handel, będący przeważnie w rękach niemieckich, portugalskich, włoskich i syryjskich zdolne są absorbować — w najlepszym razie — nie wielu osobników miesięcznie. Kolonja zaś polska, złożona głównie z drobnych gospodarstw rolnych, ekstensywnych, obchodzących się bez najmowania robotników oraz drobnych kupców rozsiansych na wielkich, pozbawionych komunikacji przestrzeniach, nie przedstawia dla pracowników umysłowych zarobku.

W każdym razie emigrujący do tut. okręgu konsularnego pracownicy umysłowi powinni być przygotowani do podjęcia się pracy, nie mającej wiele wspólnego z ich dotychczasowymi zajęciami, a wymagającej sporo zdrowia, sił i odporności. W najlepszym tylko bowiem razie mogliby oni znaleźć tu zajęcia takie jak sprzedawców i buchalterów w t. zw. „wendach” (bazar-karczmą) w interjorze, nieraz o kilkudziesiąt kilometrów oddalonych od kolei, dozorców tartaków w lasach, pomocników młyników, zarządców fazend. Wynagrodzenie miesięczne za powyższe zajęcia nie przekracza sumy 60 do 100 milreisów z utrzymaniem (1 milreis obecnie około 90 groszy).

Jak dotąd inteligentom, przybyłym tu z Polski w ciągu ostatnich dziesięcioleci nie udało się — w przeciwstawieniu do rzemieślników — zdobyć nie tylko korzystnego jakiegos stanowiska, ale nawet niezależnego bytu.

Natomiast koloniści osiedlający się na roli w stanie Parana, zdołali przez intensywną, pełną wyrzeczeń się wszelkiego komfortu życiowego, pracę dość do pewnej nawet zamożności. Byli to jednak imigranci, którymi rząd dawniej kolonizował na dogodnych warunkach swoje rozległe niezaludnione ziemie. Dziś kolonizacja ta jest ze względu na trudności finansowe rządu wstrzymana. Dla rozpoczęcia zatem gospodarstwa rolnego potrzeba kapitału zakładowego w wysokości co najmniej zł. 5.000.

Nie jest jednak wykluczonym na przyszłość — o ile eksploatacja kraju będzie się rozwijała wedle istniejących już lub zarysowujących się planów — że pojemność tutejszego rynku pracy powiększy się i dla pracowników umysłowych.

Rolnicy.

Rolnictwo brazylijskie jest jeszcze na niskim stopniu rozwoju. Gospodarka ma charakter ekstensywny, a tylko niektóre części stanów Rio Grande do Sul, Santa Catharina i Minas Geraes przechodzą na gospodarkę intensywną. Poważną rolę w życiu ekonomicznym Brazylii grają plantacje kawy (w stanie Sao Paulo), oraz tytoniu i trzciny cukrowej (w stanach północnych). Projektowane są wielkie plantacje bawełny w stanie Ceara (w północnej Brazylii), gdzie zaczęto już nawet budować wielkie zbiorniki wody, służące do sztucznego nawadniania, z powodu jednak kryzysu finansowego, wszelkie rozpoczęte tam prace zostały wstrzymane.

Pozatęm istnieją na mniejszą skalę plantacje wina, manioku, ryżu i trzciny cukrowej.

Uprawa roli w okręgu konsularnym jest bardzo prymitywna i poza najprostszym

plugiem, który częściowo tylko zdobył sobie obywatelstwo, rzadko kiedy można spotkać inne maszyny rolnicze.

Koloniści uprawiają tu przeważnie na małą skalę, wszelkie zboża europejskie, oraz kukurydzę, fasolę, kartofle, maniok i ryż. Bardzo ważnym produktem jest „Herva mate” (herbata brazylijska), której dostarczają niezmiernie lasy Parany i S-ta Cathariny.

Ekstensywną hodowlę bydła rogatego, nierogacizny, koni i mułów spotyka się we wszystkich czterech stanach należących do okręgu konsularnego (stany: Parana, S-ta Catharina, Rio Grande do Sul i Matto Grosse). Hodowla nie jest racjonalna, bydło chowa się dziko, lecz mimo to, ten sposób hodowli daje w tutejszych warunkach pewne rezultaty. W okolicach lesistych hodują w podobny sposób nierogaciznę; zapoczątkowanie takiej hodowli poza kosztem nabycia pewnego obszaru lasu i inwentarza, wymaga bardzo niewielkich wkładów. Hodowcy bydła liczą tu przeważnie cztery sztuki bydła na 1 alquier stepu (1 alquier wynosi około 2 i pół hektara).

Ziemi do nabycia w drodze kupna jest jeszcze pod dostatkiem, natomiast kolonizacja na ziemiach rządów stanowych ustała obecnie prawie zupełnie z powodu trudności finansowych. Powstało zato kilkanaście prywatnych towarzystw kolonizacyjnych (brazylijskie, angielskie, niemieckie i włoskie), które zakupione przez siebie obszary kolonizują na własną rękę. Cena ziemi zależy od jej jakości, odległości od linii kolejowej lub drogi kołowej i waha się od 20 do 120 milrejsów za alquier. Oczywiście jest to ziemia nigdy nie uprawiana, dzika, porośnięta lasem. Cena ziemi stepowej jest przeważnie niższa.

Dla zakupu ziemi i rozpoczęcia gospodarstwa małorolnego potrzeba kapitału około 1.000 dolarów amerykańskich.

Wyjazd na plantacje kawy.

Wyjazd do Brazylii na plantacje kawy na koszt rządu stanu Sao Paulo nie jest możliwy przed zawarciem układu z tym rządem, obecnie zaś sprawa nie jest aktualna wskutek tego, że sprowadzenie robotników europejskich do Sao Paulo zostało wstrzymane. O ile rząd Sao Paulo wznowi opłacanie przejazdów robotników i o ile rząd polski uzna ofiarowane warunki pracy za wystarczające, Urząd Emigracyjny ogłosi wymagane warunki i sposób rekrutacji. Do tego czasu należy wszelkie namawianie do bezpłatnego wyjazdu do Brazylii traktować jako szerzenie fałszywych pogłosek i szkodliwą agitację, o której donosić należy Urzędowi Emigracyjnemu.

Leśnicy i przemysł drzewny.

Brazylija nie prowadzi racjonalnej gospodarki leśnej. Rząd Federalny opracowuje projekt ochrony i zagospodarowania lasów, które jak dotąd są bezplanowo eksploatowane, lecz wprowadzenie go w życie nastąpi najwcześniej za lat kilkanaście.

Dział przemysłu drzewnego ogranicza się właściwie do dwóch tartaków, postawionych na wielką skalę (jeden należy do amerykańskiego Tow. „Lambert Comp.”, drugi należy do Brazylijan), i do kilku niewielkich fabryk mebli. Istnieje cobywła wielka ilość tartaków małych, lecz wszystkie one są bardzo prymitywnie urządzone i nie angażują sił fachowych z wyższym wykształceniem.

Pozatem przemysł drzewny w Brazylii przeżywa obecnie silny kryzys, wywołany między innymi zwyżką milrejsa (przed rokiem 1 dol. ameryk. wynosił 10 do 12 milrejsów).

Nauczyciele.

W zawodzie nauczycielskim, w Paranie i S-ta Catharinie, mogą pracować tylko ludzie ze znajomością języka portugalskiego, gdyż ustawy brazylijskie, dotyczące szkolnictwa, wymagają, poza nauką w języku obcym, kilku godzin dziennie nauki prowadzonej w języku portugalskim, a zaledwie parę szkół polskich może sobie pozwolić na opłacenie specjalnych nauczycieli od przedmiotów brazylijskich. W stanie Rio Grande do Sul, jak dotąd, wyżej wspomniane wymagania władz brazylijskich jeszcze nie są wprowadzone. Płaca nauczyciela wynosi od 100 do 200 milrejsów miesięcznie i mieszkanie. Ruchem nauczycieli do Brazylii kieruje obecnie Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Dentyści — technicy.

Dentyści-technicy, o ile chcą pracować pod swoją własną firmą, muszą zdawać specjalne egzaminy.

Handlowcy.

Handel w Brazylii wymaga bardzo dokładnego zbadania miejscowych stosunków. To też handlowcy przyjeżdżający do Brazylii muszą poświęcić dużo czasu na poznanie wymagań rynku i sposobów prowadzenia handlu, często zupełnie odmiennych od sposobów europejskich. Konieczną jest, rozumie się, znajomość języka portugalskiego.

Konkluzja.

Sumując wszystkie załączone powyżej uwagi, zaznaczyć należy, że inteligenci-fachowcy przyjeżdżający do Brazylii, muszą być przygotowani do podjęcia na początek pracy, nie mającej często nic wspólnego z ich fachem. Dopiero po nauczaniu się języka i poznaniu miejscowych warunków, mogą zacząć pracę w swoim fachu.

Rynek pracy okręgu konsularnego może pochłaniać rocznie najwyżej kilkunastu ludzi z wyższym fachowym wykształceniem. Jest nadzieja, że o ile projekty Rządów: Federalnego i Stanowych, wejdą w życie, pojemność rynku pracy dla pracowników umysłowych, zwiększy się.

KOMUNIKAT INFORMACYJNY Nr. 3.

z dn. 25 listopada 1926 r.

o widokach emigracji i kolonizacji w Argentynie.

Wobec tego, że ruch emigracyjny do Argentyny wzrasta od dłuższego czasu (w pierwszym półroczu 1925 r. wyjechało do tego kraju z Polski 4.726 osób, w tym samym okresie 1926 r. 6.569 osób) pomimo, że rynek pracy jest tam przesycony z powodu napływu imigrantów i wielu z nich pozostaje w niedostatku, nie mogąc znaleźć zatrudnienia, Urząd Emigracyjny zaleca rozpowszechnianie następujących informacji o widokach emigracji i kolonizacji w Argentynie w celu przeciwdziałania fałszywym lub przesadzonym pogłoskom:

I. Kolonizacja. W Argentynie północnej, a mianowicie w Missiones, Formozie i Chaco, istnieją obszary rządowe przeznaczone na kolonizację, ale działki nie są wymierzone ani wykarczowane. Pomoc Rządu Argentyńskiego ogranicza się do przewiezienia kolonistów oraz ich bagaży z portu argentyńskiego do kolonji i do rozłożenia spłat na działki na lat kilka. Osadnik musi więc posiadać co najmniej 300 dolarów po opłaceniu kosztów podróży z Polski do Argentyny na pobudowanie się, zakup inwentarza i utrzymanie do pierwszych zbiorów.

W Missiones i Formozie kolonizowane są działki 50 — 100 hektarowe, w Chaco 25 — 50 hektarowe za cenę od 12 do 60 pezów, 9 do 27 dolarów za hektar w sześciu ratach. Pierwsza rata jest płatna w rok po objęciu ziemi w posiadanie, pozatem płaci się przy objęciu działki w posiadanie do 2 dolarów za każdy hektar za pomiar i inspekcję.

Wobec tego, że ziemia rządowa nie jest przygotowana do kolonizacji, trzeba często czekać dość długo na wymierzenie działek. Ziemie prywatne sprzedawane są po cenach kilkakrotnie wyższych.

Klimat w tych prowincjach jest dość gorący — temperatura średnia wynosi 22 do 24 stopni Celsjusza. Upalne jest zwłaszcza lato. Z uprawianych roślin należy wymienić herba mate (rodzaj herbaty), tytoń, ryż, bawełnę, manjok i trzcinę cukrową.

Uprawa tych roślin może być zyskowna, ale wahania cen i niszczenie zbiorów przez owady są często powodem znacznych strat.

W ostatnich latach spadek ceny na bawełnę, będącej głównym przedmiotem zbytu w Chaco, a także rozmożenie szkodników niszczących tę roślinę wywołały ruinę znacznej liczby kolonistów, głównie Niemców, trudniących się jej uprawą.

Na podstawie informacji otrzymanych od Poselstwa Polskiego w Buenos Aires należy stanowczo wstrzymać od wyjazdu rolników bez dostatecznych środków. Osadnicy nie posiadający wymienionego wyżej kapitału mogą jechać jedynie wówczas, jeżeli są sprowadzeni przez krewnych lub znajomych, którzy zaofiarowali dać im pomoc w założeniu własnego gospodarstwa, co winno być stwierdzone pisemnie, aby zapobiec nieporozumieniu lub rozczarowaniu przyjeździe do Argentyny.

Rolnikom zamierzającym osiedlić się w Argentynie i posiadającym dostateczny kapitał (około 300 dolarów) należy doradzać udanie się do Missiones, gdzie istnieją już ośrodki życia polskiego i warunki klimatyczne są dość dobre.

II. Emigracja robotnicza. Robotnicy rolni, nie obciążeni dziećmi i przywykli do ciężkiej pracy, mogą dość łatwo otrzymać pracę w okresie zbiorów, które trwają w Argentynie od listopada do czerwca, a mianowicie zbior pszenicy w Argentynie środkowej od listopada do stycznia, zbior kukurydzy od stycznia do kwietnia i zbior bawełny w Argentynie północnej od marca do czerwca. Robotnicy winni wyjeżdżać z kraju nie wcześniej niż w październiku. Wynagrodzenie podczas żniw wynosi od 4 do 5 pezów (czyli 1 dol. 60 cent. — 2 dol.) dziennie. W pozostałych miesiącach wynagrodzenie jest mniejsze i o pracę jest trudniej.

Robotnicy miejscy zwłaszcza niewykwalifikowani nie znajdują pracy, gdyż rynek pracy jest przepełniony imigrantami różnych narodowości. Wskutek tego zarobki są względnie niskie, a koszty utrzymania, a zwłaszcza ceny mieszkań są wysokie.

Rzemieślnicy dla tych samych powodów nie mogą liczyć na znalezienie korzystnej pracy, i niepowinni wyruszać w podróż przed zebraniem u znajomych dawniej osiadłych w Argentynie dokładnych informacji o istniejącym zapotrzebowaniu w danym zawodzie i w danej miejscowości. Nieznajomość języka hiszpańskiego stanowi ważną przeszkodę w urządzeniu się, dlatego imigranci winni przed wyjazdem zakupić rozmówki polsko-hiszpańskie i wyuczyć się najpotrzebniejszych wyrażań.

III. Inteligencji mają najmniej widoków otrzymania pracy. Lekarze muszą nostryfikować swoje dyplomy czyli składać powtórnie egzamin w języku hiszpańskim, w celu otrzymania prawa praktyki swego zawodu.

Inżynierowie natrafiają na ogromną konkurencję i mogą czekać całymi miesiącami na znalezienie skromnej nawet posesy. Ażeby założyć własne biuro muszą cudzoziemcy nostyfikować swoje dyplomy, co połączone jest ze znacznymi kosztami. Inżynier znający język hiszpański albo posiadający gruntowną znajomość angielskiego, może ryzykować przyjazd o ile posiada kapitał na przetrzymanie kilku miesięcy lub nawet roku bez posesy i o ile przyjeżdża bez rodziny. Wszakże nie może liczyć z pewnością na powodzenie.

Handlowcy powinni znać dokładnie język hiszpański, przyczem wobec braku większych firm polskich w Argentynie, polacy mają bardzo słabe szanse otrzymania zajęcia, gdyż firmy angielskie i niemieckie chętniej zatrudniają swoich rodaków. Tem bardziej niepomysłnie przedstawia się możliwość zarobkowania dla inteligentów bez określonego zawodu, niezdolnych do ciężkiej pracy fizycznej. Ludzi tej kategorii czeka niewątpliwie rozczarowanie i nędra, jeżeli nie mają pieniędzy na powrót.

Zarządzenie Urzędu Emigracyjnego ograniczające wydawanie paszportów emigracyjnych do Argentyny.

Aby uchronić przed zawodem i ruiną wychodźców polskich, rzucających lekko myślą swój warsztat pracy w kraju, a nie mających widoków znalezienia zajęcia w Argentynie, Urząd Emigracyjny zarządził, aby rolnicy obciążeni małymi dziećmi, inteligenci i wogóle osoby nieprzyzwyczajone do ciężkiej pracy fizycznej, nie otrzymywali zaświadczeń uprawniających do uzyskania bezpłatnych paszportów emigracyjnych do Argentyny, o ile nie mogą się wykazać posiadaniem sumy co najmniej 300 dolarów albo pisemnym i wiarogodnym dowodem, że krewni lub znajomi osiedli w Argentynie, zapewniają im pracę lub utrzymanie do chwili jej uzyskania.

Dziewczęta samotne do lat 25 również nie otrzymają paszportów emigracyjnych, o ile nie przedstawiają zaświadczonego wezwania krewnych lub znajomych. Należy odradzać wyjazd również dziewczętom i kobietom samotnym, mającym ponad 25 lat ze względu na niebezpieczeństwo dostania się w sidła ludzi nieuczciwych i zwracać baczną uwagę na wiarogodność dokumentów, stwierdzających wiek emigrantek, ze względu na możliwość fikcyjnego zwiększenia liczby lat w celu obejścia wyżej wymienionych ograniczeń.

KOMUNIKAT

z dn. 21 czerwca 1926 r.

w sprawie emigracji do Argentyny.

Na zasadzie autorytatywnych wiadomości otrzymanych z Argentyny, rodziny emigrantów rolników obciążone małymi dziećmi i nie rozporządzające pewnym zapasem gotówki, nie mają żadnych widoków na znalezienie pracy w tym kraju. W związku z powyższym Urząd Emigracyjny przy Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej wstrzymał dalsze wydawanie paszportów emigracyjnych do Argentyny emigrantom rolnikom za wyjątkiem: 1) wyjeżdżających bez rodzin, 2) rolników wyjeżdżających z rodzinami, których najmłodszy członek ukończył 15-ty rok życia, 3) rodzin, dla których został nadesłany prepaid, 4) kolonistów żydowskich, sprowadzonych przez Jewish Colonisation Association.

KOMUNIKAT

z dnia 14 lipca 1926 r.

w sprawie emigracji do Palestyny.

Urząd Emigracyjny zawiadamia, że obecny stan rynku pracy w Palestynie nie pozwala na przyjęcie takiej liczby robotników żydowskich jak w poprzednim półroczu. Wskutek tego liczba t. zw. certyfikatów, t. j. świadectw Palestyńskiego Departamentu Imigracji uprawniających do przyjazdu tej kategorii emigrantów zmniejszona została przewidywająco na okres od 1.IV do 30.IX do 2.500. Świadectwa te wydawane będą w pierwszym rzędzie mężczyznom mającym mniej niż 35 lat.

KOMUNIKAT

z dnia 17 lipca 1926 r.

w sprawie powrotu Dyrektora Urzędu Emigracyjnego.

Dnia 9 lipca powrócił z Paryża Dyrektor Urzędu Emigracyjnego p. Stanisław Gawański po pomyślnem zakończeniu pertraktacji z Generalnem Towarzystwem Imigracyjnym, występującem w imieniu pracodawców francuskich. Przedmiotem obrad były środki zabezpieczenia opieki robotnikom pracującym we Francji.

KOMUNIKAT

z dnia 17 lipca 1926 r.

w sprawie emigracji do Rumunii.

Urząd Emigracyjny ostrzega robotników, zamierzających wyjechać do Rumunii, że zaświadczenia, uprawniające do otrzymania paszportów emigracyjnych wydawane są w urzędach pośrednictwa pracy jedynie w razie przedstawienia kontraktu pracy poświadczonego przez konsulata polski w Rumunii. Wymaganie to leży w interesie robotników, gdyż daje konsulowi, znającemu warunki miejscowe, możliwość kontroli czy warunki pracy są odpowiednie i czy angażujące przedsiębiorstwo zasługuje na zaufanie, a przytem pozwala na wprowadzenie zobowiązań korzystnych dla robotników, co jest potrzebne ze względu na istniejące w Rumunii ograniczenia prawa pobytu i swobodnej zmiany miejsca zamieszkania cudzoziemców.

Robotnicy ponadto wiedzieć powinni, że płace ofiarowane w Rumunii są naogół skromne, a koszta utrzymania nie są niższe niż w Polsce, ci więc, którzy posiadają pracę w kraju, nie powinni jej rzucać w celu wyjazdu do Rumunii. Jedynie robotnicy nie mogący znaleźć zajęcia w Polsce, mogą się decydować na przyjęcie zajęcia ofiarowanego w Rumunii.

Zawiadamia się przytem, że jedynie szklarze i tkacze polscy są od czasu do czasu sprowadzani do Rumunii. Robotnicy innych zawodów nie mają prawie żadnych widoków otrzymania pracy, gdyż rząd rumuński zezwala na przyjazd robotników cudzoziemskich tylko w razie braku robotników rumuńskich wykwalifikowanych w danym zawodzie.

KOMUNIKAT

z dn. 13 sierpnia 1926 r.

w sprawie emigracji do Kanady i Francji.

W związku z nieścisłymi wzmiankami, jakie ukazały się ostatnio w prasie, Urząd Emigracyjny, celem ostrzeżenia zainteresowanych, komunikuje, że wszelkie wiadomości o otwarciu nowych zagranicznych rynków pracy dla masowego zatrudnienia polskich robotników są bądź niedokładne, bądź wręcz nieprawdziwe. W szczególności należy zaznaczyć, że: 1) emigracja robotników przemysłowych do Kanady nie jest przewidziana, są jedynie w stadium zakończenia w sezonie letnim do 15 września b. r. wyjazdy zbiorowe polskich robotników rolnych do pracy na farmach kanadyjskich, 2) żadne pertraktacje władz obcych z czynnikami rządowymi w sprawie emigracji do kolonii francuskich nie

miały miejsca, 3) zapotrzebowanie do Francji na dzierżawców rolnych nie wzmogło się, pewne ożywienie jedynie zaznacza się w roku bieżącym w przechodzeniu polskich robotników rolnych, pracujących już we Francji, na samodzielne dzierżawy, co nie przesądza jednak zmian na rynku pracy w Polsce.

W końcu Urząd Emigracyjny zaznacza, że wiadomości autorytatywne o nowych możliwościach emigracyjnych podawane są w prasie codziennej w formie komunikatów Urzędu.

KOMUNIKAT

z dn. 23 sierpnia 1926 r.

w sprawie emigracji do Kanady.

W związku z nieścislemi wiadomościami, które pojawiły się w niektórych pismach warszawskich, Urząd Emigracyjny wyjaśnia, że robotnicy rolni, wyjeżdżający w r. b. do Kanady, posiadac winni po opłaceniu kosztów podróży 25 dolarów dla okazania w porcie. Sumę 500 dol., w wielu wypadkach podlegającą zniżce do 400 — 300 i 200 dolarów posiadać winni natomiast rodziny rolnicze, wyjeżdżające do Kanady w celu pracy na własnych farmach.

KOMUNIKAT

z dn. 2 września 1926 r.

w sprawie obrad Państwowej Rady Emigracyjnej.

Dnia 1 września 1926 r. o godz. 11-ej odbyło się w lokalu Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej (plac Dąbrowskiego 1) nadzwyczajne posiedzenie Państwowej Rady Emigracyjnej.

W zastępstwie Pana Ministra Pracy i Opieki Społecznej obradom przewodniczył p. Gawroński, Dyrektor Urzędu Emigracyjnego. Przedmiotem obrad była sprawa konwencji emigracyjnej z Niemcami.

W obradach, oprócz przedstawicieli zainteresowanych ministerstw i odnośnych urzędników Urzędu Emigracyjnego, brali udział zaproszeni rzeczoznawcy, a mianowicie: prof. Szkoły Gł. Gosp. W. Zdzisław Ludkiewicz, p. Leon Alter, Dyrektor Żydowskiego Centralnego Towarzystwa Emigracyjnego, Minister Targowski, p. Franciszek Mańkowski, prezes Zarządu Zjednoczenia Zawodowego Polskiego, p. Julian Huzarski, prezes Polskiego Towarzystwa Emigracyjnego, p. Marta Ponińska-Walewska, członek Polskiego Komitetu Walki z Handlem Kobietami i Dziećmi, b. Minister Gustaw Simon, p. Antoni Zdanowski, sekretarz Komsji Centralnej Związków Zawodowych i p. Michał Pankiewicz, redaktor „Wychodźcy”.

W wyniku obrad przyjęto następującą rezolucję:

Przyjmując do wiadomości sprawozdanie Dyrektora Urzędu Emigracyjnego, dotyczące rokowań z Niemcami o konwencji emigracyjnej, Państwowa Rada Emigracyjna stwierdza, że osiedli w Niemczech od lat kilkunastu robotnicy polscy zostali w swoim czasie przeważnie przymusowo zwerbowani lub zatrzymani przez władze niemieckie i że przebywając od wielu lat w Niemczech, nabyli prawa pobytu tamże i winni być traktowani przez Rząd Niemiecki tak jak Rząd Polski traktuje obywateli niemieckich, którzy od kilkunastu lat mieszkają w Polsce i tu na życie zarabiają.

Państwowa Rada Emigracyjna wyraża opinię, aby Rząd przy rokowaniach emigracyjnych z Niemcami wziął w szczególną obronę interesy tej kategorii emigrantów polskich i zapewnił im prawo swobodnego wykonywania zawodu i pobytu w Niemczech w tej mierze w jakiej Rząd Polski przyznaje te prawa obywatelom niemieckim, zatrudnionym w Polsce.

KOMUNIKAT

z dn. 21 września 1926 r.

w sprawie emigracji z polskiego Górnego Śląska do Francji.

W pewnych pismach niemieckich wychodzących na niemieckiej części Górnego Śląska ukazały się pogłoski, że ostatnimi czasy znacznie wzmogła się emigracja z polskiego Górnego Śląska do Francji.

Między innymi, „Ostdeutsche Morgenpost“ podaje, że w ciągu tygodnia poprzedzającego Zielone Świątki wyemigrowało do Francji 2.500 robotników górnośląskich. W ostatnim tygodniu maja wyjechało do Francji według tegoż pism 2.000 robotników, a w pierwszym tygodniu czerwca jakoby miały wyruszyć z Mysłowic 2 transporty po 1.500 osób każdy.

Według danych urzędowych, opartych na kartach rejestracyjnych, nadsyłanych przez posterunki kontroli granicznej i na raportach inspektora emigracyjnego w Mysłowicach, emigracja z województwa śląskiego (Górny Śląsk wraz ze Śląskiem Cieszyńskim) do Francji przedstawia się następująco:

M i e s i a c	Wyjechało do Francji	W tej liczbie czynnych zawodowo w %
Styczeń . . .	183	55.5%
Luty	212	66 %
Marzec . . .	411	57.5
Kwiecień . .	245	94 %
Maj	139	100 %

Przytoczone liczby wykazują, że liczba emigrantów wykazuje tendencję malejącą. Poza to należy zauważyć, że wzrasta % osób zawodowo czynnych, co najwymowniej świadczy o tem, że słabnące i tak już nieliczne wychodźstwo śląskie przeradza się z emigracji osadniczej (wyjazd z rodziną) w czasowe wychodźstwo zarobkowe (wyjeżdżają na pewien przeciąg czasu tylko zarobkujący członkowie rodzin).

W ogólnej liczbie, udział województwa śląskiego w polskiem wychodźstwie do Francji nie dochodzi nawet do 5%.

Reasumując powyższe dane, oparte wyłącznie na poważnym materiale, należy dojść do wniosku, że informacje prasy niemieckiej w omawianym zakresie są zupełnie nieuzasadnione i bezpodstawne.

KOMUNIKAT

z dn. 2 października 1926 r.

w sprawie Państwowej Rady Emigracyjnej.

W dniu 8 października o godz. 11-ej odbędzie się w gmachu Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej posiedzenie Państwowej Rady Emigracyjnej.

Porządek dzienny posiedzenia obejmuje: sprawozdanie Dyrektora Urzędu Emigracyjnego z działalności Urzędu w I-em półroczu 1926 r., sprawozdanie Wicedyrektora Urzędu Emigracyjnego z jego podróży służbowej do Kanady i wnioski w sprawie emigracji do tego kraju oraz inne aktualne sprawy w zakresie emigracji i opieki nad emigrantami.

KOMUNIKAT

z dn. 14 października 1926 r.

w sprawie emigracji do Kanady.

Urząd Emigracyjny zawiadamia, że wyjazd rolników i robotników rolnych do Kanady, na zasadzie kontyngentów przyznanym towarzystwom okrętowym, został wstrzymany z powodu ukończenia okresu robót polnych. Wznowienie emigracji do tego kraju nastąpić może nie wcześniej niż w lutym. Jednocześnie podaje się do wiadomości zainteresowanych, że na skutek zarządzeń kanadyjskich władz imigracyjnych, mężczyźni powyżej lat 45, zamierzający wyjechać na podstawie kontyngentów w roku przyszłym, nie otrzymują wiz wjazdowych do Kanady.

Ograniczenia te nie dotyczą emigrantów, sprowadzonych przez krewnych i znajomych osiadłych w Kanadzie na podstawie zezwolenia (permitu) imiennego Kanadyjskiego Departamentu Imigracji i Kolonizacji, osoby tej kategorii bowiem mogą otrzymać wizy bez względu na wiek i o każdej porze roku.

KOMUNIKAT

z dn. 14 października 1926 r.

w sprawie emigracji do Argentyny.

Na skutek informacji Poselstwa Polskiego w Buenos Aires o ciężkich warunkach, w jakich znaleźli się inteligenci, osoby niezdolne do ciężkiej pracy fizycznej oraz rolnicy, obciążeni małymi dziećmi, i nie posiadający dostatecznych środków, Urząd Emigracyjny zarządził, że zaświadczenia na paszporty emigracyjne do Argentyny nie będą wydawane powyższym kategorjom emigrantów, o ile ci nie wykazą się posiadaniem bądź sumy co najmniej 300 dolarów po opłaceniu kosztów podróży, bądź wiarogodnym zobowiązaniem na piśmie krewnych lub znajomych, osiadłych w Argentynie, zapewniającem im utrzymanie do chwili znalezienia pracy.

Zarazem zawiadamia się, że robotnicy rolni samotni mają najwięcej widoków znalezienia pracy w okresie zbiorów pszenicy, kukurydzy i bawełny, który trwa w Argentynie od listopada do czerwca, winni przeto we własnym interesie zastosować swój wyjazd do tego czasu. W pozostałych miesiącach roku praca na roli jest gorzej płatna i trudniej jest ją otrzymać. Znalezienie zajęcia w mieście jest również niełatwe z powodu przepełnienia rynku pracy.

KOMUNIKAT

z dn. 19 października 1926 r.

w sprawie wysiedlenia robotników polskich z Niemiec.

W związku z notatką, która ukazała się w Dzienniku Berlińskim o rzekomo przygotowywanym planie Rządu Polskiego rozmieszczenia 70.000 robotników, „którzy zostaną wysiedleni w najbliższym czasie z Niemiec”, Urząd Emigracyjny oświadcza kategorycznie, że wiadomość ta jest całkowicie pozbawiona podstaw. Kwestja usunięcia osiadłych w Niemczech od szeregu lat robotników polskich wysunięta została wprawdzie w czasie rokowań polsko-niemieckich przez delegację niemiecką, wobec atoli stanowiska Rządu Polskiego nie może być mowy o akcji przygotowawczej, o której wspomina notatka.

Toczą się jedynie rokowania pomiędzy obu rządami, aby przy równoczesnym zawarciu konwencji emigracyjnej przeprowadzić na podstawie wspólnego porozumienia stopniową likwidację stosunków, które wytworzyły się podczas wojny i po wojnie w okresie nielegalnej emigracji.

Wiadomość powyższa została prawdopodobnie związana z normalnym powrotem robotników sezonowych, którzy roku bieżącego udali się na roboty rolne do Niemiec.

KOMUNIKAT

z dn. 20 października 1926 r.

w sprawie kolonizacji w Peru.

Wobec pogłosek umieszczonych w prasie o warunkach kolonizacji w Peru, Urząd Emigracyjny oświadcza, że projekty kolonizacyjne towarzystwa Polonia-Peru są w obecnych warunkach nierealne z powodu niedostępności terenów będących na widoku i braku dokładnych o nich informacji. Licząc się z opinią wypowiedzianą w tej mierze przez fachowe czynniki społeczne na Państwowej Radzie Emigracyjnej z dnia 8 października, Urząd Emigracyjny nie udziela swego poparcia próbom wymienionego towarzystwa jako zbyt ryzykownym w obecnym stanie rzeczy i do chwili przeprowadzenia gruntownych badań terenów możliwych do skolonizowania, wydaje paszporty emigracyjne do Peru osobom chcącym jechać na własny koszt i ryzyko jedynie w razie przedstawienia wezwania krewnych lub znajomych dawniej osiadłych w Peru, zaświadczonego przez konsulat polski w Limie.

KOMUNIKAT

z dnia 22 grudnia 1926 r.

w sprawie agitacji stowarzyszenia kanadyjskich osadników w Winnipegu.

Urząd Emigracyjny ostrzega rolników, zamierzających wyjechać do Kanady, przed agitacją Stowarzyszenia kanadyjskich osadników w Winnipegu (the Canadian Settlers Association, of Winnipeg). Jak informują miarodajne urzędowe źródła w Kanadzie Stowarzyszenie to rozsyła do Polski okólniki, w których obiecuje uzyskać ziemię i pozwolenie wyjazdu do Kanady dla emigrantów, którzy podpiszą kontrakt ze Stowarzyszeniem i prześlą mu 40 dolarów.

Zarówno Urząd Emigracyjny, jak i kanadyjski Departament Kolonizacji i Imigracji występują z całą stanowczością przeciwko podpisywaniu przez emigrantów zobowiązań na niewiadomych warunkach, które mogą być źródłem wyzysku.

W celu uniemożliwienia podobnej akcji zawiadamia się, że podania emigrantów starających się o paszporty emigracyjne i pozwolenie wylądowania w Kanadzie na zasadzie dokumentów pochodzących ze Stowarzyszenia osadników w Winnipegu, nie będą uwzględniane przez Urząd Emigracyjny, ani też przez władze kanadyjskie.

KOMUNIKAT

z dn. 23 grudnia 1926 r.

w sprawie emigracji do Niemiec.

Wychodźstwo sezonowe robotników polskich do Niemiec uregulowane zostało w r. 1926 tymczasowym układem, zawartym 12 stycznia w Berlinie, który zniósł dotychczasowy zakaz emigracji do tego kraju. W celu sprecyzowania warunków rekrutacji i pracy robotników prowadzone były w dalszym ciągu rokowania polsko-niemieckie, które doprowadziły do podpisania dnia 9 grudnia protokołu również tymczasowego, regulującego te sprawy na r. 1927.

W myśl tego układu rekrutacja robotników odbywać się będzie w miejscowościach wskazanych przez Urząd Emigracyjny w państwowych urzędach pośrednictwa pracy, na zasadzie zapotrzebowań bądź imiennych bądź zbiorowych niemieckiej centrali robotniczej. Przedstawiciele centrali będą mogli dokonywać selekcji robotników, zawsze jednak w obecności urzędników państwowych urzędów pośrednictwa pracy i z pośród ludzi przez nich wskazanych. W ten sposób usunięci są od udziału w werbunku agenci i przewodniczący, będący często powodem wyzysku robotników.

Robotnicy zakontraktowani podpisują w obecności przedstawiciela państwowego urzędu pośrednictwa pracy umowę o pracę, której wzór został przez stronę polską zaakceptowany.

Rekrutacja odbywać się ma jak zwykle w lutym, termin kontraktu upływa 15 grudnia. Koszty podróży ze stacji granicznej do miejsca pracy, oraz podróży powrotnej do granicy pokrywa pracodawca. Robotnice poniżej lat 25-u zasadniczo nie będą umieszczane pojedynczo u pracodawców.

Co się tyczy robotników osiadłych w Niemczech przed 1925 r., ustalono, że w półroczu zimowym 1926/27 r. powróci do Polski nie więcej niż 8.000 osób. Rząd Niemiecki wydał zarządzenie, aby władze miejscowe nie wywierały nacisku na zwalnianie i usuwanie tych robotników z pracy i dążyć będzie, aby pracodawcy zatrzymywali niektóre kategorie robotników jak naprz.: posiadających większą ilość dzieci oraz zamieszkałych w Niemczech od dłuższego okresu lat.

Traktowanie robotników polskich narówni z obywatelami niemieckimi w sprawie ubezpieczeń od nieszczęśliwych wypadków oraz zwolnienie ich od składek na fundusz bezrobocia zostało zasadniczo postanowione, przyczem termin wejścia w życie tych postanowień będzie później ustalony.

W dalszym ciągu prowadzone być mają rokowania w sprawie zawarcia konwencji polsko-niemieckiej, regulującej całokształt spraw emigracyjnych pomiędzy obu krajami.

PRAWODAWSTWO OBCE.

CZECHOSŁOWACJA.

USTAWA O EMIGRACJI Z DNIA 15 LUTEGO 1922 r. Nr. 71.

(Sbirka zakonu o nariżeni, castka 23, 13 brezna 1922).

I. POSTANOWIENIA OGÓLNE.

§ 1. Określenie emigranta.

Emigrantem, w pojęciu niniejszej ustawy, jest ten, kto opuszcza terytorjum Republiki Czesko-słowackiej udając się za granicę z zamiarem uzyskania tam utrzymania albo z zamiarem niepowracania oraz każdy członek rodziny emigranta, który mu towarzyszy lub wyjeżdża, aby się z nim połączyć.

Emigracja nie pociąga za sobą utraty obywatelstwa.

Pasażerowie międzypokładu lub klasy zrównanej drogą rozporządzenia z międzypokładem są uważani za emigrantów, jeżeli okoliczności nie wskazują wyraźnie, że rzeczeni pasażerowie udają się zagranicę w innym zamiarze niż ten, który został wskazany w ustępie pierwszym niniejszego artykułu.

§ 2. Ograniczenia wolności emigracji.

Emigracja jest wolna w granicach obowiązujących ustaw.

Rząd może w drodze rozporządzenia zakazać lub ograniczyć emigrację do określonego kraju, jeżeli życie, wolność, lub majątek emigrantów byłyby tam narażone na niebezpieczeństwo, lub gdyby wymagał tego ekonomiczny albo moralny interes emigrantów. Prócz tego Minister Opieki Społecznej w porozumieniu z właściwymi ministrami może ustalić dla emigracji drogi komunikacyjne, które uzna za najodpowiedniejsze z punktu widzenia nadzoru państwowego, interesu publicznego lub ochrony emigrantów.

Ograniczenie wolności emigracji, wynikające z obowiązku służby wojskowej jest określone ustawą o służbie wojskowej oraz rozporządzeniami, wydanymi na mocy rzeczonyj ustawy.

Małoletni obywatele czeskosłowaccy, którzy nie wyjeżdżają za granicę w towarzystwie swego ojca lub matki, aby móc wyemigrować, winni otrzymać zezwolenie władzy opiekuńczej.

Przepisy poprzedniego ustępu nie odnoszą się do małoletnich w wieku powyżej lat 18, którzy emigrują do państw europejskich, jednakże władza opiekuńcza może wzbronić emigracji rzeczonym małoletnim, jeżeli okoliczności, zwłaszcza te, które dotyczą zatrudnienia małoletnich na obczyźnie, narażają na niebezpieczeństwo ich zdrowie albo moralność.

Osoby małoletnie płci żeńskiej oraz osoby płci męskiej do lat 16 mogą emigrować bez ojca i matki tylko wtedy, jeżeli jest stwierdzone, że będą się nimi opiekowały aż do miejsca przeznaczenia, osoby godne zaufania, i mające powyżej 24 lat.

Nie będą mogli emigrować:

a) osoby które podejrzane są o zbrodnie lub występki, w okresie śledztwa i trwania sprawy, osoby które mają odcierpieć karę więzienia, oraz te, dla których jest zlecenie aresztowania lub awizacja do stawiennictwa,

b) rodzice, którzy chcą porzucić swe dzieci w wieku poniżej lat 16, bez zapewnienia im środków stałego utrzymania,

c) osoby niezdolne do pracy z powodu wieku, choroby lub wady fizycznej, chyba, że jest stwierdzonem, iż ich utrzymanie jest dostatecznie zapewnione w miejscu, do którego wyjeżdżają,

- d) ci którzy, po opłaceniu podróży przyjechaliby na miejsce przeznaczenia bez środków pieniężnych,
- e) ci którym zabraniałyby wstępu prawa państwa, do którego zamierzają emigrować.

§ 3. Paszport emigracyjny.

Każdy emigrant, obywatel czechosłowacki, winien być zaopatrzonej w paszport wystawiony do kraju, do którego emigruje.

Paszport emigracyjny zastępuje wszystkie dokumenty, jakie musi mieć każdy obywatel czechosłowacki, chcący udać się za granicę. Paszport ten będzie wydany żądającemu skoro tylko jego tożsamość będzie ustalona i będzie stwierdzone, że obowiązujące przepisy nie stawiają przeszkód do jego emigracji.

Bliższe przepisy, dotyczące wydania paszportu, jego formy i treści będą ustalone w drodze rozporządzenia.

Obowiązek zachowywania przepisów pierwszego ustępu niniejszego artykułu może być w drodze rozporządzenia zniesiony w stosunku do emigracji do pewnych państw europejskich lub do pewnych kategorii emigrantów z wyjątkiem osób wskazanych w art. 31 Ustawy o służbie wojskowej.

§ 4. Opieka humanitarna nad wychodźcami.

Ministerstwo Opieki Społecznej może tworzyć zakłady opiekuńcze dla emigrantów zarówno w Republice jak zagranicą i może nadać wyjątkowo pewne uprawnienia instytucjom, lub instytucjom, które mogłyby powstać z inicjatywy prywatnej.

Humanitarnym stowarzyszeniom i związkom, które swoją działalnością, mającą charakter użyteczności publicznej powstrzymają emigrację nielegalną lub mogącą być szkodliwą dla emigrantów, które sprawują opiekę nad emigrantami pod względem fizycznym, moralnym i ekonomicznym albo popierają handlowe stosunki emigrantów z ojczyzną, może Ministerstwo Opieki Społecznej, zgodnie z przepisami ustawy niniejszej, nadać pewne uprawnienia, które w każdej chwili ma prawo odwołać lub ograniczyć. Współdziałanie powyższych związków i stowarzyszeń z przedsiębiorstwami dla działalności których, na mocy niniejszej ustawy, wymagana jest koncesja, podlega tym samym przepisom jakim podlega działalność rzeczonych przedsiębiorstw. Warunki szczegółowe będą mogły być ustanowione przy udzielonej koncesji.

Powyższe związki i stowarzyszenia winny na podstawie swej styczności z urzędami pośrednictwa pracy, powiadamiać każdą osobę, z którą mają stosunki jako z emigrantem, czy może znaleźć w kraju zarobek taki, jakiego zamierza szukać na obczyźnie.

Inne współdziałanie, niż wskazane w poprzednim ustępie, jeśli nie dotyczy wyłącznie warunków służby lub pracy, jest wzbronione przedsiębiorstwom dla działalności których, na mocy niniejszej ustawy wymagane jest pozwolenie.

§ 5. Informacje o konjunkturach emigracyjnych.

Minister Opieki Społecznej winien dążyć, przez dobre zorganizowanie służby informacyjnej, aby publiczność nie była wprowadzona w błąd złemi informacjami o konjunkturze emigracyjnej.

Informacje odnoszące się do konjunktury emigracyjnej nie mogą być ogłaszane bez pozwolenia Ministra Opieki Społecznej.

Nie potrzeba specjalnego zezwolenia dla rozpowszechniania informacji niezbędnych przy werbunku i rekrutacji dozwolonych przez przepisy niniejszej ustawy oraz dla wyłącznego ogłaszania wiadomości urzędowych albo dla dorywczego udzielania informacji bez widoków na zysk.

Pozwolenie może być w każdym czasie ograniczone lub odwołane.

II. REKRUTACJA EMIGRANTÓW.

§ 6. Werbowanie osadników.

Zabronione jest werbowanie osadników zagranicę.

Pozwolenie na zwerbowanie określonej liczby osadników dla obcego państwa może być wydane w drodze rozporządzenia, jeżeli odpowiednie środki ochronne pod względem higieny i warunków materialnych emigrantów, były powzięte przez rzeczony państwo i jeśli rząd tego państwa zapewni ochronę prawną, możliwość nadzoru i zastęp-

stwa przez czeskosłowackie organy lub ich reprezentantów przed tamtejszemi sądami i urzędami, zachowanie narodowości i religii oraz nienaruszalne prawo powrotu do ojczyzny obywatelem czeskosłowackim. Pozwolenie traci ważność w określonym czasie po ukończeniu werbunku do wskazanej kolonji, a będzie wydane jedynie po złożeniu wysokiej kaucji, która może być zwrócona dopiero po inspekcji kolonji przez organy czeskosłowackie. Pozwolenie winno przewidywać sposób przewozu osadników, obowiązkową i darmową repatrjację osadników chorych lub uznanych za niezdolnych i zobowiązanie osób, mających opiekować się osadnikami, do czuwania nad ich bytem, pokrycie strat spowodowanych chorobą, wypadkiem albo każdą inną przyczyną niezdolności do pracy, która wynikła wskutek winy lub niedbałości tej osoby albo jej agentów; do odszkodowania będzie zobowiązana ta osoba także wówczas gdy miała możność przewidzieć niezdolność osadnika.

§ 7. Najmowanie robotników do państw pozaeuropejskich.

Najmowanie robotników do państw pozaeuropejskich jest wzbronione.

W drodze wyjątku od niniejszego zakazu może Minister Opieki Społecznej pozwolić na rekrutację pewnej określonej liczby osób, które winny otrzymać zajęcie wyłącznie w przedsiębiorstwie wynajmującego. W pozwoleniu będą wymienione warunki, na jakich zostało udzielone. Pozwolenie może być w każdej chwili ograniczone lub odwołane.

§ 8. Najmowanie robotników do państw europejskich.

Najmowanie robotników do obcych państw europejskich dozwolone jest jedynie za zgodą państwowego Urzędu pracy, który określa jednocześnie okrąg, w którym można będzie wynająć robotników, zawód ich i liczbę.

§ 9. Pośrednictwo przy wynajęciu.

Wynajmowanie robotników, przewidziane w §§ 7 i 8, może być dokonane jedynie za pośrednictwem urzędu pośrednictwa pracy.

§ 10. Oznaczenie pracodawcy.

Robotnicy mogą być najmowani za granicę tylko na podstawie pisemnego zapotrzebowania pracodawcy, którego nazwisko winno być dokładnie wymienione lub dla przyjęcia pracy u osoby, która otrzymała zezwolenie na wynajęcie robotników. Żądanie musi być zaświadczone przez kompetentny cudzoziemski urząd pracy, który winien stwierdzić, że wszystkie dane są prawdziwe i że nie jest przeciwny projektowanemu zakontraktowaniu robotników.

§ 11. Umowa pracy i jej treść.

Każdy wynajęty robotnik przed wyjazdem zagranicę winien otrzymać umowę pracy napisaną w jego języku i w języku pracodawcy.

Umowa pracy winna wymieniać:

- 1) Nazwisko i miejsce zamieszkania pracodawcy,
- 2) miejsce pracy i rodzaj zakładu,
- 3) nazwisko, dokładną datę urodzenia, miejsce urodzenia i ostatnie miejsce zamieszkania robotnika,
- 4) zawód i rodzaj pracy, do jakiej się wynajmuje,
- 5) czas, na jaki pracodawca wynajmuje robotnika i zapewnia mu pracę,
- 6) długość dnia pracy, przerw w pracy, godzin dodatkowych i dni wolnych od pracy,
- 7) wysokość płacy dziennej lub akordowej, wynagrodzenia za godziny nadliczbowe, świadczenia w naturze oraz datę wypłacania zarobków,
- 8) przepisy, dotyczące zobowiązań pracodawcy na wypadek choroby, wypadku lub śmierci robotnika,
- 9) termin wypowiedzenia umowy pracy i wypadków, w jakich umowa pracy może być rozwiązana jednostronnie przez pracodawcę lub przez robotnika,
- 10) kto ma ponosić koszty przyjazdu na miejsce pracy i z powrotem oraz czy był dany zadatek, a w danym wypadku jego wysokość, miejsce depozytu i datę wypłacenia.

Umowa pracy winna zawierać zapewnienie, że w zakładzie, w którym ma pracować robotnik, niema strejku ani lokautu, i że w ciągu całego trwania umowy, będą mu przysługiwały conajmniej te same warunki pracy i płacy, jakie przysługują robotnikom krajowym tego samego zawodu i posiadającym równe kwalifikacje.

Umowa pracy z robotnikami płci męskiej winna zawierać postanowienie, że będzie mu udzielony urlop nie przekraczający 3 dni dla stawienia się przed komisją wojskową lub czeskosłowackim urzędem przedstawicielskim, bez potrącenia zarobku dziennego, przyjętego w tej miejscowości.

Rozporządzenie może wskazać inne jeszcze warunki, które winna zawierać umowa pracy.

§ 12. Niedozwolone warunki umowy.

Umowa pracy nie może zawierać następujących postanowień:

a) że robotnik zrzeka się prawa występowania na drogę sądową w sporach wynikających z umowy pracy;

b) że robotnik winien złożyć kaucję, której wartość przekracza jego zarobek miesięczny;

c) że robotnik, w razie jednostronnego zerwania umowy pracy będzie miał mniejsze uprawnienia, niż te, które przyznają w takim wypadku ustawy państwa imigracyjnego.

Rozporządzenie może wskazać inne jeszcze postanowienia, których nie będzie mogła zawierać umowa pracy.

III. PRZEWÓZ EMIGRANTÓW.

§ 13. Koncesje na przewóz.

Przedsiębiorcą przewozowym według ustawy niniejszej jest każda osoba, która trudni się przewozem emigrantów przy pomocy własnych, bądź obcych środków transportowych, traktując to jako jednorazowe przedsiębiorstwo lub z zamiarem regularnego dalszego prowadzenia ich powtarzania.

Przewozem emigrantów może zajmować się tylko ten, kto otrzymał na to koncesję od ministra opieki społecznej.

Koncesję na przewóz emigrantów mogą otrzymać następujące kategorie osób pod warunkiem że sposób przewozu będzie zgodny z postanowieniami niniejszej ustawy i że przewoźnicy poddadzą się wszędzie, a w szczególności w portach zagranicznych, nadzorowi i kontroli państwa:

1) obywatele czeskosłowaccy, których przedsiębiorstwa mają swą siedzibę na terenie czeskosłowackiej republiki,

2) spółki handlowe i osoby prawne, które mają swą siedzibę na terytorjum republiki czeskosłowackiej, spółki jawne, spółki komandytowe oraz akcyjne spółki komandytowe, których spółnicy odpowiedzialni osobiście posiadają obywatelstwo czeskosłowackie,

3) obcy obywatele, zagraniczne spółki i obywatele czeskosłowaccy, których przedsiębiorstwa mają prawną siedzibę poza granicami republiki czeskosłowackiej pod następującymi warunkami:

a) jeżeli ustanowią przedstawicieli na terytorjum republiki czeskosłowackiej, którzy będą mieli prawo zastępować ich zarówno wobec władz jak i poszczególnych osób, z nieograniczonym pełnomocnictwem i pełną odpowiedzialnością,

b) jeżeli poddadzą się we wszystkich sprawach koncesjonowanego przedsiębiorstwa przewozowego, prawu i sądom czeskosłowackim i jeżeli zobowiążą się, że przyjmą wszelkie obowiązki nałożone przez niniejszą ustawę i rozporządzenia uzupełniające ją na przedsiębiorców przewozowych.

Spółki zagraniczne mogą otrzymać koncesję na przewóz emigrantów tylko wówczas jeśli są, według obowiązujących przepisów, uprawnione do prowadzenia przedsiębiorstwa w granicach Czechosłowacji i jeżeli ustanowią jako pełnomocnika jednego z członków swego przedstawicielstwa w Czechosłowacji.

Pełnomocnik winien być obywatelem czeskosłowackim i musi uzyskać upoważnienie od ministra opieki społecznej, które może być odwołane, jeśli naruszy przepisy ustawy, lub nie będzie zachowywał warunków upoważnienia. Uprawnienia jego i obowiązki są takie jakie były ustanowione niniejszą ustawą dla przedsiębiorcy przewozowego, póki nie będą ogłoszone inne postanowienia.

Koncesja na przewóz emigrantów wydawana jest na jeden rok do określonych państw, lub określonych części lub miejscowości tych państw, a jeżeli chodzi o przewóz morzem wyłącznie do określonych portów i może być przez ministra opieki społecznej ograniczona lub odwołana jeśli przedsiębiorca przewozowy naruszy przepisy ustawy lub warunki koncesji. Na przewóz emigrantów morzem może być udzielona koncesja tylko osobom, które wykażą, że rozporządzają okrętami, odpowiadającymi postanowieniom art. 31.

Koncesja na przewóz emigrantów nie może być udzielona osobom które zajmują się werbowaniem emigrantów lub wchodzą w stosunki z takimi osobami a również tym, co do których zachodzi podejrzenie, że starają się o koncesję dla celów osadnictwa zagranicą. Takie osoby nie mogą być mianowane pełnomocnikami ani też przedstawicielami.

§ 14. Kaucja.

Przedsiębiorca jest prawnie odpowiedzialny za czynności swych urzędników, wynikające z działalności przedsiębiorstwa. Za urzędników pełnomocnika odpowiadają solidarnie i niepodzielnie przedsiębiorca i pełnomocnik.

Ubiegający się o koncesję winien złożyć kaucję w wysokości, ustalonej przez ministra opieki społecznej, która wszakże wynosić winna conajmniej 300.000 koron czeskich.

Zatwierdzenie nominacji pełnomocnika (§ 13 ust. 3 lit. a) może nastąpić dopiero po złożeniu kaucji oznaczonej przez ministra opieki społecznej, której wysokość wynosić winna conajmniej 100.000 koron czeskich.

Kaucja przedsiębiorcy i kaucja pełnomocnika stanowią gwarancję wszelkich zobowiązań ich lub ich przedstawicieli i urzędników, wynikających z działalności przedsiębiorstwa, tak wobec państwa, jak wobec emigrantów, oraz gwarancję kar pieniężnych i ewentualnych kosztów sądowych.

Przedsiębiorca lub pełnomocnik winni na żądanie ministra opieki społecznej uzupełnić kaucję do poprzedniej wysokości, jeśli wartość jej ulegnie zmniejszeniu w ciągu dni 14 od daty zawiadomienia. Kaucja będzie zwrócona po upływie 3 lat od dnia, w którym koncesja lub zatwierdzenie pełnomocnika stracą swą moc. Gdyby do tego czasu nie były uiszczone reklamacje, zwrócone przeciw przedsiębiorcy lub pełnomocnikom, kaucja będzie zatrzymana aż do ostatecznego uiszczenia.

Przepisy szczegółowe, dotyczące składania i zwrotu kaucji, będą ustanowione w drodze rozporządzenia.

Za koncesję opłaca każdorazowo przedsiębiorca 10.000 koron czeskich.

§ 15. Biura emigracyjne.

Przedsiębiorca przewozowy winien otworzyć biuro w Pradze dla wykonywania swych czynności emigracyjnych.

Minister Opieki Społecznej może zezwolić przedsiębiorcy na otworenie biur poza Pragę. Pozwolenie to może być wydane jedynie jeśli wymagają tego interesy emigracji i wyłącznie w miejscowościach, w których mają siedzibę władze administracyjne II instancji. Pozwolenia udziela się na rok, może ono być w każdej chwili odwołane. Za każde pozwolenie dotyczące otwarcia biura, przedsiębiorca winien złożyć opłatę w wysokości 5.000 koron.

Kierownictwo biura powierzone być może jedynie stałemu urzędnikowi zatwierdzonemu przez Ministra Opieki Społecznej w charakterze przedstawiciela przedsiębiorcy. Nazwisko rzeczonoego kierownika i zakres jego uprawnień winny być podane do wiadomości Ministrowi Opieki Społecznej, który może zażądać w każdym czasie odjęcia mu kierownictwa biura lub odsunięcia go od wszelkich czynności w danym biurze, lub wogóle od wszelkiej działalności emigracyjnej, prowadzonej przez przedsiębiorcę przewozowego na terytorjum republiki czeskosłowackiej.

Kierownikiem agencji może być tylko obywatel czeskosłowacki, któremu przysługują prawa cywilne i który przedstawia wszelkie gwarancje pewności pod względem prowadzenia spraw, które mu są powierzone. Nie mogą być kierownikami agencji transportowych:

a) urzędnicy w służbie czynnej i inni funkcjonariusze państwowi, samorządowi, kolejowi, członkowie zgromadzenia narodowego, rad okręgowych lub komunalnych, cukrowni, nauczyciele, adwokaci, notariusze i lekarze.

b) właściciele, kierownicy i przedstawiciele hoteli, gospód, sklepów, sprzedających napoje wysokokowe, jakoteż krewni, żyjący z nimi razem w związku rodzinnym.

Przedstawiciel przedsiębiorcy okrętowego winien otrzymać stałe uposażenie. Zakazane jest wypłacenie mu uposażenia zmiennego w zależności od liczby zawartych lub zapośredniczonych umów przewozowych lub w zależności od wyniku działalności przedsiębiorstwa. Zabronione jest również dawanie mu udziału w zyskach przedsiębiorstwa lub wypłacanie odszkodowania, remuneracji albo zwrot jakichkolwiek kosztów w celu obejścia przepisów ustawy. Wzbronione jest przedstawicielowi prowadzenie na własny rachunek spraw należących do kategorii przedsiębiorstw omawianych w § 13 albo na rachunek innego przedsiębiorstwa bez zgody Ministra Opieki Społecznej. Prawny przedstawiciel nie może prowadzić swej działalności przez objazdy różnych miejscowości, lecz winien wykonywać ją w miejscu stałym.

§ 16. Biura Podróży.

Prawo sprzedaży biletów międzypokładowych lub klasy uznanej w drodze rozporządzenia za równorzędną z międzypokładem lub prawo sprzedaży biletów okrętowych innych klas emigrantom nie może być udzielane biuram podróży. Wydane już tego rodzaju zezwolenia tracą ważność w chwili wejścia w moc niniejszej ustawy.

§ 17. Agencje przedsiębiorstw przewozowych.

Przedsiębiorcy przewozowi zarówno jak ich przedstawiciele (art. 15) nie mogą posługiwać się pośrednikami (biurami podróży, agentami i t. p.) ani zatrudniać agentów poza biurem.

Jednakże Minister Opieki Społecznej może zezwolić na czas określony i do odwołania na zatrudnienie agentów poza biurem w określonych miejscowościach dla przyjmowania emigrantów i dalszego ich wysyłania. Rzeczeni agenci winni nosić łatwo widczne odznaki i stale mieć przy sobie urzędowe karty legitymacyjne. Osoby wskazane w punktach a i b przedostatniego ustępu 15 art. nie mogą być agentami przedsiębiorstw transportowych.

Postanowienia ostatniego ustępu art. 15 odnoszą się również do agentów.

Przedsiębiorca transportowy jest obowiązany przedstawiać Ministrowi Opieki Społecznej listy urzędników swego biura, którzy pełnią czynności przy przewożeniu emigrantów; listy winny dokładnie wymieniać funkcje poszczególnych urzędników. Każda zmiana na stanowisku lub zmiana jego stałych czynności winna być podawana do wiadomości w ciągu dni ośmiu. Każdy urzędnik przedsiębiorstwa winny przekroczenia prawa lub przepisów wydanych na mocy prawa, ma być na żądanie Ministra Opieki Społecznej niezwłocznie wydalony z miejsca swej służby albo ostatecznie usunięty ze służby emigracyjnej w rzeczonym przedsiębiorstwie na terytorjum Republiki Czeskosłowackiej.

§ 18. Prowadzenie ksiąg i wykazów.

Przedsiębiorca przewozowy i jego pełnomocnik są obowiązani prowadzić księgi, które wykazywać mają dokładnie stan obecny ich spraw dotyczących przewozu emigrantów.

Każdy wpis w rzeczonych księgach winien być uzupełniony odsyłaczem do odpowiedniej korespondencji. Księgi i korespondencje winny być przechowywane w ciągu lat pięciu od daty ostatniego wpisu.

Minister Opieki Społecznej może w każdym czasie kontrolować lub zlecić kontrolowanie działalności przedsiębiorcy przewozowego, jego pełnomocnika lub jego urzędników, żądać wyjaśnień, sprawdzać księgi i korespondencję handlową i czynić z nich wyciągi.

Przedsiębiorcy są obowiązani przedstawiać władzom wykazy przewoźnych przez nich wychodźców.

Uzupełniające przepisy dotyczące czynności handlowych osób wskazanych w ustępie I niniejszego artykułu, nadzoru nad nimi, treści wykazów emigrantów i terminu ich przesłania, będą wydane w drodze rozporządzenia.

§ 19. Czynności zabronione.

Zabrania się przedsiębiorcy przewozowemu, jego pełnomocnikowi zarówno jak wszystkim jego agentom:

a) wymieniać w okólnikach dotyczących transportów emigrantów inne dane niż nazwa przedsiębiorstwa i jego biura, rozkład jazdy okrętów właściwych linii okrętowych, nazwy okrętów i warunków transportu oraz wysyłać rzeczzone okólniki osobom, które ich nie żądały;

b) wchodzić w sprawach emigracyjnych w stosunki z osobą, która tego nie żądała ani prosiła, wysyłać jej wskazówki, dotyczące transportów, wynagradzać pieniężnie lub w inny sposób, działalność podobną wykonywaną przez osoby trzecie lub korzystać z wyników takiej działalności;

c) zawierać umowy kupna-sprzedaży lub jakiegokolwiek transakcje wymienne lub kredytowe z emigrantami lub członkami ich rodzin bezpośrednio lub za pośrednictwem osób trzecich.

§ 20. Wypadki, w których przewóz jest zabroniony.

Zabroniony jest przewóz emigrantów obywateli czeskosłowackich:

a) którzy nie wykażą się paszportem emigracyjnym należycie wystawionym do kraju, do którego chcą się udać;

b) co do których przedsiębiorca jest poinformowany, że na mocy postanowień art. 2 nie mają prawa emigrować; lub

c) którym obce państwo, zagraniczne stowarzyszenie albo instytucja obiecuje bezpośrednio, że ich koszty przewozu w całości lub części opłaci, zwróci lub zaawansuje lub już opłaciło lub dało zaliczkę.

Minister Opieki Społecznej może zezwolić na wyjątkowe odstąpienie od zakazu wskazanego w ustępie c).

§ 21. Niedozwolone listy i bony przewozowe.

Sprzedż i korzystanie z biletów i przekazów na bilety przedsiębiorstw nie posiadających koncesji jest wzbronione. Rzeczone bilety i przekazy winny być uznane za nieważne bez względu na to, gdzie będą znalezione. Ich sprzedawca jest odpowiedzialny za szkodę, jaką poniósł nabywca.

§ 22. Umowa przewozowa.

Przedsiębiorca przewozowy może przewozić emigranta wyłącznie na podstawie pisemnej umowy przewozowej. Rzeczona umowa może być zawarta wyłącznie z osobami, wykazującymi się posiadaniem paszportów emigracyjnych. Wzór i warunki umowy ustalone będą w drodze rozporządzenia.

W drodze rozporządzenia przedsiębiorca przewozowy może być zmuszony do zobowiązania się w warunkach umowy transportowej do poddawania rozstrzygnięciu polubownemu przedstawiciela miejscowej władzy konsularnej czeskiej sporów, które mogłyby wynikać między nim i emigrantem co do umowy przewozowej lub wypływających z niej obowiązków, jeżeli emigrant również zobowiąże się pisemną deklaracją do poddania się rzeczonemu wyrokowi polubownemu.

Umowa przewozowa winna być wręczona emigrantowi po opłaceniu całej ceny karty okrętowej, a najpóźniej przed opuszczeniem terytorjum republiki czeskosłowackiej.

§ 23. Obowiązki ogólne przedsiębiorcy przewozowego.

Przedsiębiorca przewozowy jest obowiązany w stosunku do każdego przewożonego emigranta:

1) przewieźć go i bagaże jego z miejsca odjazdu do miejsca przybycia wskazanych w umowie (względnie z miejsca zbiórki do miejsca, do którego emigruje) za cenę ustaloną w umowie, która nie może być w żadnym wypadku zwiększona;

2) zaopatrywać go podczas całej podróży w schronienie i pożywienie zdrowe, czyste i wystarczające, jeżeli warunki umowy nie przewidują, że na lądzie emigrant winien sam zaopatrywać się;

3) zapewnić bezpłatną opiekę lekarską na morzu, a w razie śmierci w podróży zapewnić przyzwoity pogrzeb;

4) ubezpieczyć głowę rodziny lub jego zastępcę od wypadku, oraz ubezpieczyć bagaż od uszkodzenia i zagubienia aż do miejsca przeznaczenia, według taryfy ubezpieczeniowej, aprobowanej przez Ministra Opieki Społecznej i jeśli to jest możliwe w czeskosłowackim towarzystwie ubezpieczeniowym.

Wzbrania się przewozowemu przedsiębiorcy:

- a) zawierać z emigrantem umowy, że ten koszty przewozu lub składkę ubezpieczeniową uiści pracą w czasie podróży lub na miejscu przeznaczenia, albo, że uiści je dopiero po przybyciu do miejsca przeznaczenia,
- b) wymagać od emigranta poza ceną karty przejazdu lub składki ubezpieczeniowej innych świadczeń pieniężnych lub pracy, albo dawać emigrantowi zaliczki,
- c) wtrącać się do wolnego wyboru przez emigranta miejsca jego pobytu, długości pobytu albo zajęcia w miejscu przeznaczenia,
- d) pobierać od emigranta przy posługiwaniu się publicznymi środkami transportowymi sumy wyższe niż uwidocznione w taryfie, a w razie obniżenia taryfy, sumy wyższe od rzeczywiście zapłaconych.

Wszystkie warunki umowy transportowej, wykraczające przeciw wyżej przewidzianym zakazom będą w razie ich umieszczenia, uznane za nieistniejące.

§ 24. Taryfa przewozowa.

Taryfy, dotyczące osób i bagaży, winny być przedstawiane przez przedsiębiorstwa Ministrowi Opieki Społecznej najmniej na czternaście dni przed wejściem ich w życie.

W ciągu dni 14 może być nakazana zmiana taryf, jeżeli są takie, że mogłyby wyzyskiwać położenie emigrantów lub popierać emigrację wogóle albo do określonego kraju ze szkodą dla dobra publicznego. Przed zmianą taryfy będzie wysłuchany przedsiębiorca. W wypadkach pilnych i koniecznych zmian Minister Opieki Społecznej może skrócić termin przepisany na przedstawianie taryf.

Taryfy przewozowe napisane czytelnie mają być wywieszane w biurze przedsiębiorcy na miejscu widocznym.

Wzbronione jest pobieranie cen przejazdu wyższych, nad przewidziane w taryfie. Umowy, sprzeczne temu zakazowi, są nieważne.

Właściciel biletu okrętowego może zażądać zwrotu w potrójnej wysokości pobranego od niego naddatku.

§ 25. Opieka nad emigrantami przed odjazdem statku i po wylądowaniu.

Przedsiębiorca winien starać się, aby wszystkie transporty emigrantów, które nie są prowadzone przez przewodników, przyjmowane były tak w porcie odjazdu, jak w porcie przyjazdu przez jego przedstawicieli, którzy obowiązani są nie opuszczać emigrantów w porcie wyjazdu, aż do odejścia okrętu i muszą być zaopatrzeni w łatwo dostrzegalne oznaki i legitymacje urzędowe; o przybyciu emigrantów do portu odjazdu lub przyjazdu winno być we właściwym czasie powiadomione odpowiednie czeskosłowackie przedstawicielstwo lub jego delegat, albo komisarz emigracyjny.

Od południa trzeciego dnia przed dniem odjazdu okrętu, oznaczonym w umowie transportowej, aż do wstąpienia na pokład obowiązany jest przedsiębiorca w porcie odjazdu lub na zbornej stacji emigrantów utrzymywać i wywozić na swój koszt.

§ 26. Zwrot ceny przejazdu i repatrjacja.

Jeżeli emigrant, wskutek choroby albo innego niedającego się uniknąć wypadku, niezawinionego przez niego, nie może rozpocząć podróży albo wykonywać jej w dalszym ciągu, albo umrze przed rozpoczęciem podróży lub w czasie podróży, wówczas on sam lub w razie śmierci spadkobierca jego ma prawo żądać zwrotu całej wpłaconej ceny karty okrętowej, jeżeli nie rozpoczął jeszcze podróży, względnie, jeżeli ją już rozpoczął, tej części ceny, która przypada na nieodbytą część podróży. Emigrant lub spadkobierca jego winien jednakże zawiadomić przedsiębiorcę, jego pełnomocnika lub przedstawiciela o zaszkodzi.

Członkowie rodziny towarzyszący rzezonemu wyżej emigrantowi mają również prawo żądać zwrotu wpłaconych na podróż pieniędzy, jeżeli przeszkoda w kontynuowaniu podróży emigranta lub jego śmierć może być uważana jako ważny powód odwołania lub przerwania ich podróży.

Jeżeli emigrant rozwiązuje umowę przewozową z jakiegokolwiek innego powodu przed podróżą lub w czasie jej trwania, ma prawo do zwrotu połowy ceny, odpowiadającej drodze jeszcze nie przebytej.

Jeżeli przedsiębiorca przewiózł emigranta, który nie może być dopuszczony do kraju przeznaczenia, na zasadzie obowiązującego ustawodawstwa imigracyjnego danego państwa, obowiązany jest repatrjować emigranta jak najwcześniej na swój koszt do jego

ostatniego miejsca zamieszkania lub, jeśli to miejsce jest położone poza granicami Republiki czeskosłowackiej, do stacji granicznej Republiki; koszta utrzymania emigranta w czasie podróży obciążają przedsiębiorcę.

§ 27. Uprawnienia emigranta w razie opóźnienia lub przerwania odjazdu lub podróży.

Jeżeli odjazd z portu załadowania jest opóźniony bez winy emigranta, ten ma prawo bądź żądać utrzymania i mieszkania na koszt przedsiębiorcy, bądź pobierać djetę dzienną, której wysokość ustali rozporządzenie.

Jeżeli opóźnienie przeciąga się ponad tydzień, emigrant ma prawo żądać zwrotu należności za bilety oraz zwrotu kosztów przybycia, powrotu i utrzymania bez ujmy dla innych praw do odszkodowania.

Jeżeli statek wstrzymuje lub przerywa rozpoczętą podróż, lub jeśli dalszy ciąg podróży, zapewniony przez przedsiębiorcę po wylądowaniu, podlega opóźnieniu z jakiegokolwiek przyczyn, przedsiębiorca obowiązany jest bądź dostarczyć emigrantowi mieszkania i odpowiedniego utrzymania lub wypłacać mu djetę; nadto winien powziąć wszelkie niezbędne środki, aby emigrant i jego bagaż były przewiezione bezpłatnie i możliwie najszybciej na miejsce przeznaczenia.

§ 28. Powody nieważności warunków umowy.

Wszystkie warunki umowy przewozowej nie zgadzające się z przepisami artykułów 25 do 27, na niekorzyść emigranta, są nieważne.

§ 29. Przegląd lekarski emigrantów.

Przed załadowaniem emigranci winni poddać się badaniu lekarskiemu.

Każdy emigrant winien być niedopuszczony do załadowania jeśli z badania lekarskiego okaże się, że jego załadowanie przedstawiałoby niebezpieczeństwo dla życia jego lub dla zdrowia towarzyszy podróży.

Bagaż rzeczonoego emigranta winien być w razie potrzeby poddany dezynfekcji.

§ 30. Przepisy szczególne, dotyczące transportu drogą morską poza Europę.

a) Okręty przeznaczone do przewozu emigrantów.

Transport emigrantów drogą morską winien być uskuteczniiony na okrętach specjalnie do tego przeznaczonych, przystosowanych i dla zamierzonej podróży dobrze urządzonych, zaopatrzonych i zaprowiantowanych. Na okręcie takim winien znajdować się lekarz. Pasażerowie różnej płci winni mieć możność oddzielnego pomieszczenia. Stan i urządzenie okrętu winny być sprawdzone przez władze policyjne w porcie odjazdu.

Dodatkowe przepisy o okrętach, przeznaczonych do przewozu emigrantów, mogą być wydane w drodze rozporządzenia.

b) Inspektorzy.

Na żądanie Ministra Opieki Społecznej, przedsiębiorca przewozowy obowiązany jest przyjmować dwa razy rocznie na jeden z okrętów przewożących emigrantów narodowości czeskosłowackiej, inspektora, wyznaczonego przez rzeczonoego Ministra i obowiązane do skontrolowania czy stosowane są przepisy niniejszej ustawy i rozporządzeń wykonawczych.

Rzeczoni inspektorzy winni być przewożeni i utrzymywani na koszt przedsiębiorcy w czasie podróży w obie strony, jako pasażerowie drugiej klasy, a jeżeli okręt nie powraca bezpośrednio do portu wyjazdu, przedsiębiorca obowiązany jest zwrócić koszta przejazdu i utrzymania inspektora do rzeczonoego portu.

c) Repatrjacja niezamożnych obywateli czeskosłowackich.

Przedsiębiorca obowiązany jest niezamożnych obywateli czeskosłowackich, których czeskosłowackie władze dyplomatyczne lub konsularne odsyłają z jakiegokolwiek powodu do ojczyzny, odwozić za pół ceny do jednego z portów kontynentu europejskiego, używanego zwykle przez emigrantów czeskosłowackich przy powrocie do ojczyzny, w liczbie nie przewyższającej 1% emigrantów obywateli czeskosłowackich, których rzeczono przedsiębiorca przewiózł w poprzednim roku kalendarzowym do danego kraju imigracyjnego.

§ 31. Sprzedaż biletów dla dalszej podróży.

Wzbroniona jest sprzedaż emigrantom, przed ich wylądowaniem w poroju zamorskim, biletów na dalszą ich podróż od tego portu.

Jednakże niniejszy zakaz nie stosuje się do umów, w których przedsiębiorca zobowiązuje się do przewozu emigrantów od portu wylądowania do miejsca przeznaczenia w kraju zamorskim.

§ 32. Hotele dla emigrantów.

Przedsiębiorstwa mające na celu dostarczanie emigrantom mieszkania i żywności na stacjach zbornych lub granicznych i przedsiębiorstwa, które zajmują się dostarczaniem emigrantom mieszkania i żywności tylko w pewnych porach roku, winny otrzymać dla wykonywania swego przedsięwzięcia specjalne pozwolenie Ministra Opieki Społecznej, które może być w każdym czasie ograniczone lub odwołane, jeżeli nie będą przestrzegane przepisy ustawy albo warunki umowy.

Minister Opieki Społecznej może dla względów higieny lub opieki zabronić niektórym przedsiębiorstwom dostarczania emigrantom mieszkań i żywności.

IV. POSTANOWIENIA KARNE. KONFISKATA KAUCJI.

§ 33. Propaganda na rzecz emigracji.

Kto namawia daną osobę do emigracji, wprowadzając ją w błąd, przedstawieniem rzeczy niezgodnym z prawdą lub przez umyślne utwierdzenie w błędzie, będzie ukarany za ten występki ciężkim aresztem od trzech miesięcy do roku.

2) Kto dopuszczać się takich czynów będzie zawodowo, ukarany będzie za zbrodnię więzieniem od 6 miesięcy do 5 lat.

3) Kto umyślnie namawia kogokolwiek do emigracji do państwa lub kraju, w którym imigracja jest wzbroniona, albo zachęca za pomocą druków lub pisanych dokumentów do emigracji, do takiego państwa lub kraju albo

4) Kto jawnie przez rozpowszechnianie druków lub pisanych dokumentów wychwala warunki ekonomiczne, zdrowotne lub społeczne obcego państwa bez słusznych powodów w celu wywołania lub popierania ruchu emigracyjnego do tego kraju, będzie karany za przekroczenie prawa ścisłym aresztem do sześciu miesięcy.

Do kary pozbawienia wolności może być dodana w każdym wypadku kara pieniężna do stu tysięcy koron czeskich.

§ 34. Narażanie na niebezpieczeństwo małoletnich.

Kto najmuje osobę nie mającą lat 18 do pracy zarobkowej zagranicą bez zgody władz opiekuńczych lub przewozi ją w celu wyżej wskazanym, będzie karany za wykroczenie ścisłym aresztem do 6-ciu miesięcy. Karta pieniężna do 20.000 koron czeskich może być dodana do kary pozbawienia wolności.

§ 35. Handel biały.

1) Kto najmuje lub przewozi zagranicę osobę płci żeńskiej w zamiarze użycia jej do niemoralnych celów osoby trzeciej, będzie winnym przestępstwa i ukarany karą ścisłego aresztu do sześciu miesięcy; wszelkie usiłowanie powyższego występku jest karane.

2) Kto najmuje lub przewozi zagranicę osobę płci żeńskiej w zamiarze wydania jej prostytutce lub w celu powyżej wskazanym wprowadza ją w błąd co do jej rzeczywistego zajęcia zagranicą albo ją w tym błędzie umyślnie utwierdza, będzie karany za zbrodnię karą więzienia od 1 do 5 lat.

3) Winny będzie skazany za zbrodnię na karę ciężkiego więzienia od lat 5 do 10, jeżeli dopuści się przestępstwa powyżej przewidzianego względem osoby o moralności nienagannej albo jeśli był już karany za zbrodnię wskazaną w ustępie poprzednim albo jeśli powyższą działalnością zajmuje się zawodowo.

4) Kto zawrze z innym spółkę dla prowadzenia handlu kobietami, będzie karany, jeżeli nie zostało stwierdzone przestępstwo, podlegające surowszej karze — karą aresztu ciężkiego od 6 miesięcy do lat 3.

W każdym wypadku skazania za biały handel może być do kary pozbawienia wolności dodana kara pieniężna do 100.000 koron czeskich.

Postanowienia karne niniejszego artykułu stosować należy również do cudzoziemców, którzy zajmują się handlem białym. Jeżeli rzeczony cudzoziemiec nie podlega wysłaniu, winien być sądzony przez sądy czeskosłowackie.

§ 36. Kara zamienna i następstwa prawne skazania.

Kara na wolności, która może zastąpić karę pieniężną, nałożoną obok głównej kary na wolności, nie może przekraczać jednego roku.

Kara za zbrodnie przewidziane w art. 33 ust. 2 lub kara za przestępstwa nałożona na mocy art. 35 pociąga za sobą takie same następstwa prawne, jak kara za oszustwo. W wypadku zastosowania art. V kod. z 1878 r. sąd jednocześnie z ogłoszeniem wyroku za zbrodnie lub występki skazuje na utratę urzędu i praw politycznych.

§ 37. Inna działalność karalna.

Kto narusza postanowienia niniejszej ustawy i przepisy wydane na mocy niniejszej ustawy będzie skazany, jeżeli nie mają zastosowania ogólne przepisy karne, na karę aresztu do trzech miesięcy lub karę grzywny do 50.000 koron czeskich. Kara 20.000 koron czeskich może być dodana do kary pozbawienia wolności.

Będzie nałożona obok kary pieniężnej kara aresztu, która będzie mogła ją zastąpić na wypadek, gdyby kara pieniężna była nieściągalna. W tym wypadku nakłada się zwykle jeden dzień aresztu za każde 50 k. c.

Kara na wolności zastępująca karę grzywny nie może przekraczać największego wymiaru kary na wolności, do której kara grzywny jest dołączona. Za przestępstwa przedstawiciela (art. 15) karany będzie łącznie z przedstawicielem przedsiębiorca, jeżeli przestępstwo było spełnione z jego wiedzą lub jeżeli winien jest niedbalstwa w nadzorze, który w danych okolicznościach winien był rozciągnąć nad działalnością lub wyborem przedstawiciela.

§ 38. Kompetencja.

Przestępstwa przewidziane w §§ 33 do 35 będą sądzone przez sądy zwykłe, przestępstwa przewidziane przez art. 35 należą do jurysdykcji sądu przysięgłego. Władze administracyjne są upoważnione do nakładania kar, zgodnie z postanowieniami ogólnymi procedury karno-administracyjnej, za przestępstwa wskazane w art. 37.

Ministerstwu Opieki Społecznej będą przesyłane odpisy wszystkich wyroków i decyzji za przestępstwa, przewidziane niniejszą ustawą.

§ 39. Konfiskata kaucji.

W wypadku przekroczenia postanowień niniejszej ustawy lub rozporządzeń na jej podstawie wydanych przez przedsiębiorcę, pełnomocnika jego, zastępcę jego lub innego urzędnika jego przedsiębiorstwa, Minister Opieki Społecznej może nakazać konfiskatę całości lub części kaucji, złożonej przez przedsiębiorcę lub pełnomocnika.

V. POSTANOWIENIA KONCOWE.

§ 40. Konwencje międzynarodowe dotyczące się opieki nad emigrantami.

Rząd jest mocen zawierać i wykonywać umowy z innymi państwami, dotyczące się emigracji i imigracji, oparte na zasadzie wzajemności i zapewniające przestrzeganie postanowień niniejszej ustawy i rozporządzeń na jej mocy wydanych na terytorjum rzeczonych państw.

§ 41. Przeznaczenie opłat i kar pieniężnych.

Opłaty wniesione na mocy niniejszej ustawy, kaucje skonfiskowane, jeżeli nie są przeznaczone na pokrycie szkód, zarówno jak kary pieniężne nałożone na mocy art. 37, wpływają do Skarbu.

§ 42. Moc wsteczna ustawy w stosunku do przedsiębiorstw istniejących.

Postanowienia niniejszej ustawy stosują się również do przedsiębiorstw koncesjonowanych przed datą wejścia w życie niniejszej ustawy, ale dla których upoważnienie jest niezbędne w myśl niniejszej ustawy.

§ 43. Wyjątki w stosowaniu postanowień kodeksu przemysłowego.

Postanowień kodeksu przemysłowego nie stosuje się do przedsiębiorstw, dla działalności których jest potrzebne zezwolenie, przewidziane niniejszą ustawą.

§ 44. Repatriacja emigrantów na wypadek przeszkód w emigracji.

Każdy, komu emigracja jest wzbroniona na mocy niniejszej ustawy lub innych przepisów prawnych, a kto nie może znaleźć zarobku w miejscu swego pobytu, będzie odesłany na miejsce wskazane przez niego lub jego prawnego zastępcę, lub jeśli żadne miejsce nie będzie wskazane lub miejsce to będzie wskazane wyraźnie w calu nielegalnym, albo jeśli dla pobytu interesowanego w miejscu wskazanym były przeszkody prawne, rzeczony interesowany winien być odesłany bądź do miejscowości, w której właściwy Urząd Pośrednictwa Pracy wynajdzie mu zarobek, bądź do gminy urodzenia.

Nakoniec dla zapewnienia repatriacji osób, które opuściły już terytorjum Republiki Czeskosłowackiej, Rząd mocen jest zawrzeć z obcym rządem umowę, opartą na zasadzie wzajemności.

Wydatki i koszty transportu, spowodowane stosowaniem przepisów niniejszego artykułu, winne być zwrócone przez przedsiębiorcę przewozowego; w wypadku przewidzianym w art. 5, rzeczona suma winna być zwrócona przez tego kto otrzymał zezwolenie. W innych wypadkach, jeżeli suma ta nie może być ściągnięta z majątku osobistego repatrianta lub osób obowiązanych do utrzymania go, będzie ona pokryta przez Skarb.

§ 45. Przepisy dotyczące wyjazdu emigrantów. — Opieka nad repatriantami i przekazywanie pieniędzy do kraju.

Rząd jest mocen wydać w drodze rozporządzenia, ze względów kontroli, higieny i opieki, przepisy normujące odjazd emigrantów, którzy porzucają terytorjum Republiki Czeskosłowackiej oraz powziąć zarządzenia niezbędne dla opieki nad emigrantami, wracającymi do kraju. Mocen jest również zorganizować w stosowny sposób, kwestję lokaty zagranicą oszczędności obywateli czeskich i przekazywania rzeczonych oszczędności do rodzinnego kraju.

§ 46. Emigranci państw obcych.

Rząd mocen jest, w szczególności ze względów opieki nad ubogimi, bezpieczeństwa i higieny, wydać stosowne przepisy dotyczące wjazdu emigrantów obcych do Republiki Czeskosłowackiej oraz przejazdu tych emigrantów przez terytorjum Republiki.

§ 47. Władza administracyjna Słowacji i Rusi Podkarpackiej.

W pojęciu niniejszej ustawy, określenie władze polityczne oznacza władze administracyjne Słowacji i Rusi Podkarpackiej, jednakże, jeżeli chodzi o wykonywanie postępowania karnego, określenie to oznacza władze policji administracyjnej.

§ 48. Wejście w moc.

Niniejsza ustawa wchodzi w moc po upływie trzech miesięcy od dnia jej ogłoszenia. Ustawa z dnia 21 stycznia 1897 r. (R. C. B1. n. 27 o postanowieniach karnych dotyczących działalności przedsiębiorstw emigracyjnych, ustawa węgierska o emigracji (Nr. 11 z 1909) i ustawa niemiecka o emigracji z dnia 9 czerwca 1897 r. (R. G. B1. str. 463 i nast.) tracą moc z chwilą wejścia w życie niniejszej ustawy.

Obowiązujące postanowienia prawne, dotyczące ograniczeń wolności emigracji, uchylone są w stopniu, w jakim sprzeciwiają się postanowieniom niniejszej ustawy.

§ 49. Wykonanie.

Wykonanie niniejszej ustawy powierza się Ministrowi Pracy i Opieki Społecznej, w porozumieniu z interesowanymi Ministrami.

JUGOSŁAWJA.

Ustawa emigracyjna z dnia 30 grudnia 1921 roku. (Służbene Nowine, 1922, Nr. 39, str. 4).

Władze emigracyjne.

Art. 1. W Ministerstwie Polityki Społecznej, utworzona będzie Sekcja Emigracyjna i Imigracyjna, która będzie rozpatrywała wszystkie sprawy emigracyjne i która mieć będzie władzę nad wszystkim, co odnosi się do emigracji i imigracji.

Art. 2. W głównych portach państwa manowani będą komisarze emigracyjni i imigracyjni, pozostający pod kontrolą Sekcji Emigracyjnej i Imigracyjnej Ministerstwa Polityki Społecznej, w charakterze funkcjonariuszy rzeczonyj sekcji dla czuwania nad przestrzeganiem postanowień niniejszej ustawy, dotyczących przewozu emigrantów. Rzeczeni komisarze będą zawiadamiali właściwe władze policyjne i portowe o wszystkich uchybieniach i podejmą w porozumieniu z rzezonemi władzami, wszelkie środki niezbędne dla zapobieżenia im albo, jeśli stanowisko rzezonych władz nie da się uzgodnić, poinformują o tem swego ministra, który będzie działał w porozumieniu z Ministerstwami Spraw Wewnętrznych i Komunikacji.

Art. 3. Do przedstawicielstw dyplomatycznych i konsularnych Królestwa może być dodany w krajach lub państwach, w których istnieją liczne i ważne kolonie emigrantów pochodzących z Królestwa, funkcjonariusz emigracyjny, który będzie pełnił funkcje przedstawiciela Sekcji Emigracyjnej Ministerstwa Polityki Społecznej i łącznika między rzezoną sekcją, a emigrantami Królestwa, oraz będzie opiekował się emigrantami. Rzeczeni funkcjonariusze będą mianowani przez Ministra Polityki Społecznej, w porozumieniu z Ministrem Spraw Zagranicznych; każdy z nich w sprawach służbowych będzie podlegał przedstawicielowi dyplomatycznemu albo właściwemu konsulowi. Dodany mu będzie niezbędny personel pomocniczy.

We wszystkich ważniejszych kolonjach emigrantów Królestwa będzie ustanowiony Komitet Emigracyjny organizacyj narodowych wychodźców. Sekretarz Komitetu będzie współdziałał z władzami konsularnymi i dyplomatycznymi Królestwa i będzie również pełnił rolę pośrednika między przedstawicielami Sekcji Emigracyjnej zagranicą a władzami obcemi. Minister Polityki Społecznej będzie mógł wydawać rozporządzenia, określające kompetencje i obowiązki władz emigracyjnych.

Art. 4. Wszystkie sprawy opieki nad emigrantami Królestwa S. H. S. będą podlegały Ministerstwu Polityki Społecznej i władzom mu podległym.

W tych wypadkach, w których obowiązki ich wchodzą w zakres kompetencji innych ministerstw, Ministerstwo Polityki Społecznej wydawać będzie zarządzenia w porozumieniu z rzezonemi ministerstwami.

Art. 5. Mnister Polityki Społecznej będzie sporządzał corocznie szczegółowe sprawozdanie z działalności władz emigracyjnych, które będzie składane parlamentowi w rękopisie lub druku.

Postanowienia dotyczące emigracji.

Art. 6. Emigracja jest wolna w granicach określonych niniejszą ustawą; jednakże Minister Polityki Społecznej będzie mógł ograniczyć ją na określony okres czasu lub do określonego kraju, jeśli tego wymaga interes państwa i emigrantów.

Art. 7. Przy stosowaniu niniejszej ustawy, określenie emigrant oznacza każdego obywatela Królestwa Serbów, Chorwatów i Słoweńców, który udaje się do zamorskiego kraju z zamiarem zarabiania na swe utrzymanie ręczną pracą, lub który udaje się dla złączenia się z członkami swej rodziny, którzy wyemigrowali dawniej w tych samych warunkach.

Art. 8. Żaden emigrant nie będzie mógł opuścić terytorjum państwa bez paszportu ważnego jedynie na podróż z jednego z portów państwa do jednego z portów kraju, do którego emigruje i nie będzie mógł powrócić do państwa S. H. S. bez paszportu ważnego jedynie z jednego z portów państwa S. H. S. Podróże za pośrednictwem portów położonych w innych krajach Europy są zakazane. Postępowanie przy wydawaniu paszportów emigrantom będzie unormowane w drodze specjalnego rozporządzenia, wydanego przez Ministrów Polityki Społecznej i Spraw Wewnętrznych.

Art. 9. Paszport wydany będzie każdemu emigrantowi, który odpowiada warunkom następującym:

- 1) przedstawi zaświadczenie wykazujące, iż odbył służbę wojskową;
- 2) czyni zadość przepisom emigracyjnym krajów, do których się udaje; Minister Polityki Społecznej będzie mógł, w drodze specjalnych dekrétów, wydać w tym względzie szczegółowe przepisy;
- 3) ma więcej niż 18 lat; mający poniżej lat 18 może otrzymać paszport tylko jednocześnie z członkami swojej rodziny, jeżeli mu towarzyszą lub jednocześnie z osobą, wskazaną przez jego ojca lub matkę lub osobą wykonywującą nad nim władzę rodzicielską, jako jego towarzysza podróży; osoba ta winna posiadać zaświadczenie urzędowe, stwierdzające jej charakter towarzysza podróży;
- 4) wykazuje zaświadczenie, wydane przez władze skarbowe, iż uiścił wszystkie opłaty skarbowe na niego przypadające;
- 5) nie jest przedmiotem dochodzeń sądowych i odbył wszystkie kary, które mogły być sądownie na niego nałożone.

Każde usiłowanie emigranta, zmierzające do uchylecia siebie lub innej osoby od przepisów niniejszej ustawy, będzie podlegało najwyższej karze, przewidzianej przez niniejszą ustawę.

Przewóz emigrantów.

Art. 10. Przedsiębiorstwa żeglugowe będą mogły sprzedawać bilety okrętowe emigrantom, obywatelom Królestwa lub przewozić ich jedynie w razie załadowania i wyładowania pasażerów w portach państw i posiadania na to koncesji. Koncesja ta będzie wystawiana na mocy uchwały Rady Ministrów i nie będzie mogła być przekazana innemu towarzystwu. Przedsiębiorstwa, ubiegające się o tego rodzaju koncesję, będą podlegały postanowieniom ustawy emigracyjnej, dotyczącym transportu emigrantów. Rzeczona koncesja będzie ważna na całym obszarze Królestwa S. H. S. Podanie o udzielenie koncesji winno wskazać miejscowości, w których będą otwarte agencje.

Art. 11. Bilety okrętowe do krajów zamorskich będą mogły być sprzedawane tylko na okręty, należące do przedsiębiorstw, które załadowują i wyładowują pasażerów w portach państwa. Przekroczenie niniejszego postanowienia będzie pociągało za sobą najwyższy wymiar kary, przewidziany niniejszą ustawą.

Art. 12. Bilety okrętowe mogą być sprzedawane tylko na okręty, odpowiadające przepisom rozporządzenia władz morskich Królestwa S. H. S. z dnia 15 grudnia 1919 r. Nr. 2200.

Państwowe władze portowe odbywać będą przegląd każdego okrętu przed załadowaniem emigrantów, w celu stwierdzenia czy przepisy te są przestrzegane.

Art. 13. Każde przedsiębiorstwo żeglugowe, ubiegające się o wyżej wspomnianą koncesję, winno złożyć kaucję w sumie 500.000 denarów, w sposób przepisany przez Ministerstwo Polityki Społecznej. Rzeczona suma będzie mu zwrócona w razie odrzucenia podania lub unieważnienia koncesji. Kaucja może być złożona w gotówce lub w państwowych papierach wartościowych i będzie zdeponowana w Banku Państwa S. H. S., który będzie administratorem rzeczonym depozytem na koszt osób interesowanych. Kaucja będzie użyta w pierwszym rzędzie na zapewnienie przewozu emigrantów przez przedsiębiorstwo żeglugowe i na opłacenie wszystkich grzywien nałożonych na nie.

Jeżeli wysokość złożonej kaucji spadnie poniżej 400.000 denarów, przedsiębiorstwo uzupełni ją do sumy 500.000 denarów.

Art. 14. Przedsiębiorstwo żeglugowe będzie opłacało od każdego miejsca zajętego przez emigranta, podatek, którego wysokość ustali Minister Polityki Społecznej. Podatek ten nie będzie włączony do ceny biletu okrętowego. Nie będą do niego włączone również inne podatki, nałożone na mocy rozporządzenia dotyczącego biletów kolejowych i okrętowych, pobierane wewnątrz państwa i zagranicą.

Art. 15. Taryfa będzie oznaczona w denarach i opłaty nie będą pobierane na obszarze Królestwa w walucie zagranicznej.

Art. 16. Każdy okręt, przewożący co najmniej 50 emigrantów zamorskich, odda do dyspozycji funkcjonariusza Ministerstwa Polityki Społecznej jedno miejsce pierwszej klasy z pełnym utrzymaniem przez czas podróży morskiej w obie strony, rzeczony funkcjonariusz będzie miał władzę wykonywania szczegółowej kontroli przeznaczonych dla emigrantów urządzeń, pożywienia i opieki lekarskiej na okręcie, tak podczas załadowania jak podróży morskiej i lądowania; będzie miał również prawo badania wszystkich ksiąg i dokumentów okrętowych.

Obowiązki oficera sanitarnego, urządzenia sanitarne i farmaceutyczne okrętu, badanie lekarskie pasażerów i załogi podczas przejazdu morskiego, dezynfekcja bagażów

i przewóz chorych będą unormowane w drodze bardziej szczegółowych przepisów, wydanych przez Ministra Zdrowia Publicznego.

Art. 17. Przedsiębiorstwa żeglugi, posiadające koncesję, nie będą mogły sprzedawać biletów okrętowych osobom niezaopatrzoną we wszystkie dokumenty wymagane dla emigrantów.

Art. 18. Zabrania się sprzedawania kart okrętowych osobom mającym mniej niż lat 18, które nie jada w towarzystwie członków swej rodziny lub osoby, którą ojciec lub osoba wykonywująca nad rzeczonymi osobami władzę rodzicielską, upoważni wobec władz do towarzyszenia im.

Art. 19. Jeśli emigrant nie będzie dopuszczony przez władze imigracyjne państwa, do którego się udaje na mocy praw imigracyjnych tego państwa, odpowiedzialność przedsiębiorstwo żeglugowe będzie obowiązane odwieźć go na swój własny koszt.

Art. 20. Minister Polityki Społecznej będzie miał władzę dokonywania ścisłej kontroli czynności przedsiębiorstw żeglugowych, którym koncesje są wydane na mocy art. 10, oraz ich agencji, biur ekspedycyjnych i stałków. Może on również używać wszystkich niezbędnych środków dla przeprowadzenia kontroli działalności tych agencji.

Art. 21. Każde przedsiębiorstwo żeglugowe będzie mogło sprzedawać bilety okrętowe tylko na podstawie pisemnej umowy, zawartej między emigrantem, a przedsiębiorstwem lub jego upoważnionym agentem. Rzeczona umowa będzie spisana w dwóch egzemplarzach w języku Królestwa S. H. S. i jeden egzemplarz jej będzie przedłożony przez przedsiębiorstwo przy końcu każdego miesiąca Ministerstwu Polityki Społecznej.

Umowa będzie zawierała:

nazwę przedsiębiorstwa żeglugowego i szczególne wskazane drogi, nazwisko, imię, stan cywilny, miejsce urodzenia i wiek emigranta, nazwę portu wyjazdu i wylądowania, cenę karty okrętowej i zobowiązanie przedsiębiorstwa do utrzymania emigranta w czasie podróży, oznaczenie przestrzeni w metrach sześciennych przypadającej na każdą osobę na okręcie, wyciąg z przepisów niniejszej ustawy, dotyczących przewozu emigrantów.

Jeśli towarzystwo żeglugowe podejmuje się przewozu emigranta z miejscowości położonej wewnątrz kraju, umowa winna zawierać również postanowienia, dotyczące transportu z miejscowości wskazanej do portu odjazdu pasażera oraz jego utrzymania od daty wyjazdu aż do daty załadowania na okręt.

Cena przejazdu morskiego będzie obejmowała co najmniej: przejazd, pożywienie i mieszkanie, opiekę lekarską podczas podróży, koszty pogrzebu w razie śmierci, przewóz bagażu aż do określonej wagi i przegląd lekarski przed załadowaniem. Jeżeli przedsiębiorstwo żeglugowe żąda sumy wyższej od ustalonej w taryfie, emigrant ma prawo do odszkodowania w podwójnej wysokości wpłaconego naddatku.

Jeśli emigrant nie będzie mógł przedsięwziąć podróży wskutek choroby bądź swojej, bądź członka rodziny lub z powodów zależnych od towarzystwa żeglugowego lub jego agenta, będzie miał prawo do zwrotu sumy już wpłaconej na koszt przejazdu morskiego. Przedsiębiorstwo żeglugowe będzie również obowiązane zwrócić tę sumę, jeśli emigrant będzie usiłował wsiąść na okręt z paszportem niedostatecznym lub będzie odrzucony po oględzinach lekarskich w chwili załadowania. Każdy emigrant zrywający umowę dla jakiegokolwiek innej przyczyny przed odjazdem, będzie miał prawo do zwrotu połowy ceny przejazdu. Jeśli okręt nie odchodzi w ustalonym terminie, przedsiębiorstwo żeglugowe będzie obowiązane wypłacić koszt pożywienia i mieszkania emigranta za cały okres opóźnienia. Jeśli odjazd okrętu jest opóźniony więcej niż o tydzień, emigrant może zerwać umowę na koszt towarzystwa żeglugowego lub żądać odszkodowania w wysokości 50 denarów za dzień opóźnienia. Towarzystwo żeglugowe będzie odpowiedzialne za wszystkie koszty przejazdu przekraczające te, które są przewidziane w umowie lub spowodowane w ciągu przejazdu morskiego, wskutek niepoгоды, rozporządzeń urzędowych wydanych podczas podróży lub przyczyn wywołanych przez siłę wyższą.

Art. 22. Wszystkie prawa i obowiązki, zawarte w niniejszej ustawie, odnoszą się do emigrantów przynależnych do innych państw, którzy wsiadają lub wysiadają w portach Królestwa.

Art. 23. Przedsiębiorstwa żeglugowe, posiadające koncesję na prowadzenie agencji i sprzedaż biletów, nie mogą wykonywać swych czynności w innych miejscowościach, jak tylko w tych, na które została wydana koncesja. W szczególności emigranci nie mogą być rekrutowani przez agentów wędrownych, i każda czynność tego rodzaju będzie karama najsurowszym rygiorem na mocy niniejszej ustawy. Dokonywanie wymiany pieniędzy przez agencje lub ich przedstawicieli jest również surowo zabronione.

Art. 24. Każda osoba rekrutująca inną osobę dla emigracji, w szczególności za pomocą fałszywych informacji i fałszywych obietnic, będzie karana na mocy niniejszej ustawy. Agencje i przedsiębiorstwa żeglugowe nie mogą udzielać innych informacji niż te, które odnoszą się do transportu.

Art. 25. Czynności wykonywane w ramach koncesji na mocy art. 10, będą wypełniane w granicach Królestwa przez agencje, działające z ramienia przedsiębiorstw, które reprezentują, za pośrednictwem agentów, którzy winni być obywatelami Królestwa i mieć w niem miejsce stałego zamieszkania lub utworzyć firmę przynależną do państwa S. H. S. Nazwa agencji będzie wymieniona w podaniu o koncesję; przyjęcie podania zależy od swobodnego uznania Ministerstwa Polityki Społecznej. Przedsiębiorstwa zagraniczne będą również podlegały wszystkim przepisom i prawom Królestwa, w sprawach dotyczących ich czynności. Agenci nie mogą w żadnym wypadku żądać lub przyjmować jakiegokolwiek wynagrodzenia poza ceną przejazdu, zgodną z taryfami ustalonymi w tabeli, którą zatwierdza i ogłasza Ministerstwo Polityki Społecznej.

Art. 26. Tabela taryf i zobowiązania przedsiębiorstw żeglugowych w tym względzie będą przedstawiane co kwartał Ministerstwu Polityki Społecznej do aprobaty na miesiąc przed wejściem w życie.

Jeżeli przedsiębiorstwo żeglugowe, posiadające koncesję na mocy art. 10, odmawia przewożenia emigrantów według taryf, zatwierdzonych przez Ministerstwo Polityki Społecznej, rzeczono Ministerstwo może cofnąć udzieloną mu koncesję oraz powziąć wszelkie niezbędne środki w celu zapewnienia ciągłości transportów na linii eksploatowanej przez ukarane przedsiębiorstwo żeglugowe.

Art. 27. Koncesja, przewidziana w art. 9, może być zawsze cofnięta lub zmieniona na mocy uchwały Rady Ministrów.

Art. 28. Przedsiębiorstwa posiadające koncesje i przewożące emigrantów, winny oddawać bezpłatnie 15 miejsc na każdym okręcie, powracającym do portu odjazdu, do dyspozycji emigrantów, pozbawionych środków i repatrijowanych na polecenie władz konsularnych państwa S. H. S.

Art. 29. Minister Polityki Społecznej będzie mógł zezwalać za aprobatą Rady Ministrów na odstąpienie od postanowień niniejszej ustawy lub wydawać przywileje, w formie umów z krajowymi przedsiębiorstwami żeglugowymi, jednakże z tem zastrzeżeniem, że rzeczono odstępstwa i przywileje nie będą szkodliwe dla państwa lub dla emigrantów, że rzeczono przedsiębiorstwa dadzą niezbędne ułatwienie emigrantom, obywatelom państwa S. H. S. i że każda czynność tego rodzaju będzie korzystna dla interesów żeglugi narodowej i nie sprzeczna z międzynarodowymi zobowiązaniami państwa.

Fundusz emigracyjny.

Art. 30. Fundusz emigracyjny będzie utworzony z grzywien i innych dochodów pobieranych na mocy niniejszej ustawy oraz na mocy dekretów ogłoszonych na zasadzie niniejszej ustawy.

Art. 31. Minister Polityki Społecznej będzie mógł wydać dekret, ustalający opłatę, która winna być wnoszona na rzecz funduszu emigracyjnego przez emigrantów, powracających do kraju i przez emigrantów, korzystających z usług funkcjonariuszów Ministerstwa w krajach zamorskich. Osoby repatrijowane z powodu ubóstwa będą zwolnione od tego podatku.

Art. 32. Opłaty na fundusz emigracyjny będą depónowane w Banku Państwowym Królestwa S. H. S. w Belgradzie, Bank ten będzie zarządzał rzeczonym funduszem, zgodnie z wskazówkami Ministra Polityki Społecznej, który będzie miał nadzór i władzę nad tym funduszem.

Art. 33. Fundusz emigracyjny będzie użyty na opłacenie wydatków państwowych władz emigracyjnych, które nie są przewidziane w budżecie, na subwencje dla organizacji opieki nad emigrantami, na pomoc dla poszczególnych emigrantów, pozbawionych środków, na osiedlenie emigrantów i na opiekę nad emigrantami w ogólności.

Postanowienia karne za przekroczenia ustawy emigracyjnej.

Art. 34. Ministerstwo Polityki Społecznej, władze policyjne oraz władze portowe, w porozumieniu z komisarzami emigracyjnymi, będą mogły nakładać kary za wykroczenia popełnione przeciw ustawie emigracyjnej, w zakresie ich kompetencji.

Wykroczenia popełnione w krajach zamorskich karane będą przez Ministerstwo Polityki Społecznej. Przeciw wyrokowi wydanemu przez jakąkolwiek władzę podległą Ministerstwu Polityki Społecznej, istnieje rekurs do władzy bezpośrednio przełożonej i dalszy rekurs do Ministerstwa Polityki Społecznej w terminie piętnastu dni, licząc od dnia otrzymania zawiadomienia o zapadłym wyroku.

Art. 35. Wymierzane będą kary następujące:

- a) osoby sprzedające bilety bez upoważnienia wymienionego w art. 10, ulegną karze więzienia do 6 miesięcy i grzywnę od 500 do 2.000 dinarów;
- b) osoby, nieupoważnione do sprzedaży biletów przez przedsiębiorstwo koncesjonowane na mocy art. 10, trudniące się werbunkiem emigrantów lub osoby, usiłujące werbować emigrantów w miejscowości, nie objętej koncesją albo w sposób nieprzewidziany przez ustawę ulegną karze więzienia do 6 miesięcy i grzywny od 500 do 2.000 dinarów. Jeżeli rzeczony osoby działały na rzecz przedsiębiorstwa, koncesjonowanego na mocy art. 10, przedsiębiorstwo to może być ukarane cofnięciem koncesji bądź na stałe, bądź na oznaczony okres czasu albo grzywną od 1.000 do 20.000 dinarów. Jeżeli rzeczony osoby posługiwały się fałszywymi wiadomościami albo fałszywymi deklaracjami w celu werbunku emigrantów, kara może być podniesiona do jednego roku więzienia lub do grzywny w wysokości 50.000 dinarów. Postanowienia te będą stosowane bez uszczerbku dla surowszych kar, nakładanych na mocy innych ustaw;
- c) agenci przedsiębiorstwa, posiadającego koncesję na mocy art. 10, którzy w jakikolwiek sposób i dla jakichkolwiek powodów żądają od emigrantów sum przekraczających cenę przejazdu ustaloną przez zatwierdzoną taryfę, będą na stałe unieważnieni od pełnionych czynności i ulegną karze grzywny od 500 do 1.000 dinarów;
- d) agenci przedsiębiorstwa, posiadającego koncesję na mocy art. 10, którzy skrywają lub fałszują liczbę sprzedanych biletów w celu zmniejszenia wysokości podatku należnego państwu od liczby przewiezionych emigrantów, ulegną karze grzywny od 100 do 500 dinarów za każde poszczególne wykroczenie;
- e) agenci przedsiębiorstwa, posiadającego koncesję na mocy art. 10, którzy wydają bilety osobom nie zaopatrzonym w wymagane paszporty, ulegną karze więzienia do 6 miesięcy oraz karze grzywny od 200 do 1.000 dinarów. Osoby sprzedające bilety osobom mającym mniej niż 18 lat, pomimo, że warunki, wymienione w art. 19 nie są wypełnione, podlegać będą tej samej karze bez uszczerbku dla kar surowszych, które mogą być nałożone za rzeczony wykroczenia;
- f) przedsiębiorstwa, posiadające koncesję na mocy art. 10, w razie załadowania lub wyładowania emigrantów w portach, w których rzeczony załadowanie lub wyładowanie emigrantów jest zakazane na mocy niniejszej ustawy, ukarane będą cofnięciem koncesji lub grzywną od 10.000 do 100.000 dinarów;
- g) przedsiębiorstwa, posiadające koncesję na mocy art. 10, w razie przewiezienia na jednym z okrętów emigrantów bez biletów, wydanych na zasadzie umowy przewidzianej w art. 21 niniejszej ustawy, ulegną karze grzywny od 5.000 do 10.000 dinarów;
- h) pasażerowie lub emigranci, którzy usiłują wsiąść na okręt z fałszywymi lub niedostatecznymi dokumentami, ulegną karze więzienia do 6 miesięcy lub grzywny do 1.000 dinarów.

Art. 36. Za każde inne wykroczenie przeciw postanowieniom niniejszej ustawy, winni ulegną karze grzywny od 500 do 1.000 dinarów.

Art. 37. Grzywny nałożone na mocy niniejszej ustawy będą przelane do funduszu emigracyjnego.

Postanowienia przejściowe i końcowe.

Art. 38. W granicach, w których niniejsza ustawa przewiduje specjalne upoważnienie dla wykonywania poszczególnych czynności, wszelkie upoważnienie lub koncesje, poprzednio wymagane dla wykonywania tych czynności będą unieważnione na mocy niniejszej ustawy.

Dekret Nr. 11836 z dnia 12 maja 1921 r. wydany przez Ministerstwo Polityki Społecznej i dekret Nr. 8391 z 1909 r. wydany przez Bana; dekret z dnia 25 listopada 1925 r. wydany przez Ministerstwo Skarbu w Czarnogórze (Zbiór ustaw krajowych Nr. 181) oraz ustawa węgierska Nr. 11 w sprawie emigracji będą zniesione w chwili wejścia w życie niniejszej ustawy.

Art. 39. Ministerstwo Polityki Społecznej będzie mogło wydać rozporządzenia wykonawcze do niniejszej ustawy.

Art. 40. Niniejsza ustawa zastąpi rozporządzenie z dnia 21 maja 1921 r. (Służb. Nowine, 1921, Nr. 151, lista rozporządzeń Ministerstwa Polityki Społecznej Nr. 52, Służb. Nowine, 1921 r. Nr. 195) i wejdzie w życie w dzień ogłoszenia w gazecie urzędowej (Służbene Nowine).

BIBLIOGRAFJA.

Ogólne.

Conférence Internationale des organisations privées pour la protection des migrants. Document Nr. 3, 45 str. Genewa, 1926.

Miller Herbert Adolphus. Races, Nations and Classes. Philadelphia, J. B. Lippincott and Co.

Abbott Edith. Historical Aspects of the Immigration Problem. Select Documents. Chicago, University of Chicago Press, 1926. 881 str.

Apsley Lord and Lady. The Amateur Settlers. Londyn, 1926. Wyd. Hodder and Stoughton.

Pehotsky. B. O. The Slavic Immigrant Woman, 174 str. Cincinnati, 1925. Powell and White.

International Migration Service. First Conference, Geneva, September, 1925. The International Migration Service at Work in Four Different Countries. Reports submitted by the Directors of the branches in Greece, Poland, the United States and the port secretary for Marseille, France. 31 stron. Genewa 1926.

Problèmes sociaux des enfants émigrants. Rapport présenté au Premier Congrès international de l'Enfant à Genève, août 1925. Genewa, 1926.

Afryka.

Hans Anton Aschenborn. Die Farm im Steppenland. 12 str. Berlin, Neumann — Neudamm, 1925.

Ameryka. Stany Zjednoczone.

Tyrnauer Alfred. Amerika und seine Einwanderer. Wiedeń i Lipsk, 1926 r. Wydawca Bränmüller.

Rohrbach Paul. Die Vereinigten Staaten. Eine Studie für America-reisende und Auswanderer. 119, stron. Berlin, Safari.

Ernst Smithanders. Land und Leute in Nordamerika. 740 str. Berlin — Schönberg, 1926. Langenscheidtsche Verlagsbuchhandlung.

Podbięta. Wychodźstwo Polskie w Stanach Zjednoczonych. Warszawa, 1926.

Argentyna.

Bürger Otto. Argentinien; Land, Volk und Wirtschaft. Ein Führer für Handel, Industrie und Auswanderung. 1924 r., 328 str., mapy, plany, ilustracje. Lipsk, księgarnia Dietrich'a.

Freeden Heinrich. Argentinien als Auswanderungsland. 84 str. Berlin, 1926. Wyd. Röbel, Kulturfilm.

Eickhoff Fritz. Patagonien. 107 str. Lipsk, 1925. Kenienrerlag.

Belgja.

Fuss H. Le recrutement et le placement des travailleurs étrangers. Bruxelles, 1926.

Brazylja.

Gneist Otto. Meine Erlebnisse als Auswanderer in Mittel und Südbrasilien. 24 str. Magdeburg, 1925. Wyd. Schallahn.

Pellando Ernesto. A. Colonizacao Germanica no Rio Grande do Sul. 194 str. Porto Allegro, Barcellos, Bertaso e Co. 1925 r.

Rohrbach, dr. Paul. Brasilien. Berlin, 1926. Wyd. Safari.

Schüler Karl. Brasilien, seine Bedeutung für Auswanderer, Exporteure und Kapitalisten. 101 str. Berlin, 1925. Wyd. Regenhardt.

Chile.

Bürger, prof., dr. Otto. Chile als Land der Verheissung und Erfüllung für deutsche Auswanderer. Lipsk. Dietrich'sche Verlagsbuchhandlung, 1926.

Hawai.

Adams Romanzo, Livesay, T. M. et Van Winkle, E. H. The People of Hawaii. Honolulu, Hawaii. Institute of Pacific Relations, 1925, 42 str.

Kanada.

Morris Keith. Canadian Settlers. Handbook. Londyn, William Stevens.

Niemcy.

Radetzki, Werner. Der gegenwärtige Stand der landwirtschaftlichen Wanderarbeiterfrage in Deutschland. Berlin, 1926. Paul Parey.

Dedekin M. Argentinien, Uruguay und Paraguay als Ziel deutscher evangelischer Auswander. 22 str. Elberfeld.

Idem. Auswanderung nach Brasilien und Argentinien. Ein Ratgeber für deutsche evangelische Auswanderungswillige. 16 str. Elberfeld.

Dr. Josef Schmidlin. Katolische Weltmission und Deutsche Kultur. 62 str. Freiburg 1925. Herder und Com.

Dr. Karl G. Thalheim u. Hugo Grothe. Auswanderungslitteratur. Das Deutsche Schrifttum zur Auswanderungsfrage. Lipsk. Institut für Auslandkunde, Grenz -- und Auslanddeutschtum.

Das Genehmigungsverfahren für ausländische landwirtschaftliche Arbeitskräfte. Magdeburg, 1926, Radke u. C.

Palestyna.

Rupin Arthur. Agricultural Colonisation of the Zionist Organisation in Palestine. Londyn, Martin Hopkinson.

Polska.

Kwartalnik Instytutu Naukowego do Badań Emigracji i Kolonizacji. Rok I, Nr. 1. Warszawa, grudzień, 1926.

Polskie Towarzystwo Emigracyjne. Sprawozdanie z działalności Polskiego Towarzystwa Emigracyjnego za rok 1925. Stron 52. Warszawa, 1926.

Prof. Ludwig Kulczycki. Położenie emigrantów polskich. Warszawa. Drogi Naprawy, Nr. Nr. 8 i 9 1926 r.

Kazimierz' Warchałowski: Flota Polska a emigracja. Morze zeszyt 6, 1926 r. Polityka Emigracyjna. Ster Nr. 17 i 18, 1926 r. Polacy za Oceanem. Gazeta Policji

i Administracji Państwowej Nr. Nr. 14, 15, 16, 17, 18, 1926. Pod Gwiazdzą Bandera, Gazeta Administracji i Policji Państwowej Nr. 6, 1926. Wzdłuż wybrzeża Pacyfiku, Tygodnik Ilustrowany Nr. 10, 1926. Chwile wspomnienia z podróży. Tygodnik Ilustrowany Nr. 30. 1926 r.

A. Zdanowski: W sprawie polskiej polityki emigracyjnej. Robotniczy Przegląd Gospodarczy Nr. 1, 1926 r.

j. m. Wychodźstwo sezonowe do Niemiec Głos Zjednoczenia Nr. 3, 1926 r. Byli internowani robotnicy z Królestwa w Niemczech, Głos Zjednoczenia, Nr. 2, 1926 r. Socjalne obciążenie Niemiec i Polski. Głos Zjednoczenia Nr. 3, 1926 r.

Wielka Brytania.

Harrop A. J. England and New Zealand. Londyn. Methuen.

Redford Artur. Labour Migration in England, 1800 — 1850. 174 str. Londyn, New York, 1926.

